

International scientific conference

**WORLD ECONOMY AND CIVILIZATIONAL
PROGRESS AMIDST POLYSTRUCTURAL
CHANGES: ECONOMIC-TECHNOLOGICAL,
RESOURCE, POLITICAL-LEGAL,
SECURITY-SOCIAL FACTORS**

April 16–17, 2024

IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING

2024

International scientific conference «World economy and civilizational progress amidst polystructural changes: economic-technological, resource, political-legal, security-social factors» : conference proceedings (April 16–17, 2024. Uzhhorod, Ukraine). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. 284 pages.

HEAD OF ORGANISING COMMITTEE

Palinchak Mykola Mykhailovych – Doctor of Political Sciences, Professor, Dean of the Faculty of International Economic Relations, State University “Uzhhorod National University”;

Vikhliaiev Mykhailo Yuriiiovych – Doctor of Law, Professor, Director of the Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation, Professor at the Department of Administrative, Financial and Information Law, State University “Uzhhorod National University”;

Kotliarov Roman Yuriiiovych – Head of the Office of the National Mediation and Conciliation Service in Transcarpathian region.

Each author is responsible for content and formation of his/her materials.

The reference is mandatory in case of republishing or citation.

CONTENTS

SECTION 1. WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Regarding the issue of state support in the digital sector

Andrukhovych D. R. 8

The basis, factors and features of European currency integration at the current stage

Antonova O. M. 12

Sectoral structure of the economy and trade of the “Group of Seven” countries in the context of global challenges of the 21st century

Arbuzova A. V. 17

Industrial Policy in Changing World Economy. Implications for Ukraine

Bilenko Yu. I. 21

Ways to overcome economic and food crises: the experience of the European Union and the USA

Bokiy O. V. 26

Threats created by foreign subsidies for the economy of the European Union

Vovchenko O. V. 30

Crime in the sphere of economic activities: criminal-legal and security factors

Hyzymchuk S. S. 34

Modernization of environmental taxation in Ukraine in the context of European integration processes

Glukhova V. I. 37

Competitiveness of companies in measuring the latest trends in the international child car seat market

Hryshko A. V. 41

Prerequisites for the integration of Ukraine into the EU and NATO

Erfan Ye. A. 45

Insights into Ukraine’s International Cooperation in R&D for ICT Sector Development

Zavhorodnya E. O., Melnyk T. M. 49

The impact of scientific and technical progress on international trade and logistics

Kadar A. I., Brenzovych K. S. 54

Ecological effect of implementation of offset schemes for ecosystem losses

Kobzar O. M. 58

Financial planning at the enterprise

Kramar O. M. 61

Global transformations of the business environment of TNCs and their impact on the economy of Ukraine	
Kushnir N. O.	64
Global challenges of the banking system in the current conditions	
Lapa I. V.	68
Analysis of influence of emigration from Ukraine on the country's balance of payments	
Lypko N. M.	71
Newest determinants of international passenger air transportation market development	
Marchenko S. A.	76
The latest determinants of demand in the international market of IT outsourcing services	
Nhuien T. Z. T.	80
Development of ports in the Danube region as one of the factors ensuring Ukraine's economic resilience in conditions of martial law	
Neborachko M. E.	83
International experience of social entrepreneurship development: prospects for Ukraine	
Oprysok M. D.	87
Innovative methods of optimizing project management in a competitive environment	
Ostapenko T. H.	90
Introduction of environmental budgeting in international relations	
Pereguda Yu. A., Kryvoberecs M. M.	92
The impact of globalization on Slovakia's foreign policy	
Radysh O. I.	96
Modern European integration strategy of Ukraine	
Roshko S. M., Ravis O. M.	100
Hedging price risks for agricultural commodities using option contracts	
Ruban Yu. V.	104
Directions of Ukraine's development	
Ryabinina N. O.	107
Theoretical foundations and practice of international entrepreneurship risk insurance	
Sosiura S. G., Sosiura A. V.	111
Analysis of the dynamics of the volume of private remittances from abroad to Ukraine in recent years	
Spivak V. O., Korol M. M.	115

Ukraine’s European integration model in the context of Russian military aggression Shynkar V. A., Roshko S. M., Teplova L. I.	119
Improvement of information management business processes at JSC “Hydrosila” Shtets T. F., Sagura E. O.	123

SECTION 2. HUMANITIES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION CHALLENGES

Civilisational progress in the context of political structural changes: analysis of economic, technological, resource, political, legal, security and social factors Kalmuk I. P.	128
Virtual assets as assets of the bankrupt Kulyk O. I.	133
The role of humanitarian education in the formation of national identity in the conditions of the Russian-Ukrainian war and European integration Lozovyi V. S.	137
The Essence of manipulative behavior and measures for its limitation Melnyk O. V., Vozna L. B.	140
Systematic arrangement of natural and economic relations in Ukraine in the context of ensuring the quality of life Mykytenko V. V.	143
The influence of the 2023 parliamentary elections on the transformation of the political landscape in the countries of the European Union Ostapets Yu. O., Hrabchak E. O.	148
Expert survey as a tool for the study of internal political threats Potapenko V. G., Pavlenko I. A., Nahirnyi V.M.	153
Humanitarian aspects of the issue of finding distances between skew lines Svietlichna D. I., Svetlichna M. I., Svetlichnyi I. V.	157
International cooperation in the context of educational legislation of Ukraine Fizeshi O. J., Fizeshi J. J.	161
Challenges on the way to ensuring and forming the quality of working life in the conditions of martial law Khandii O. O., Zelenko O. V.	166
Territory-oriented approach to regional development: economic and security factors Khymynets V. V., Holovka A. A.	170

SECTION 3. UKRAINE IN MODERN GLOBAL POLITICAL AND LEGAL PROCESSES

Theoretical trends of financial support for innovative development of telecommunication enterprises

Assan Aisulu 175

Financing mechanisms in the post-war recovery of the enterprise

Bazilyuk A. V., Gubenko V. D. 179

Informational state as a new stage of the political development of society

Balan S. V. 183

Assessment of the innovation potential of the country (region) in the context of strategic planning: from theory to practice

Barannik V. O. 187

Institutional capacity and competitiveness of the state: an aspect of the economic security

Bashtannyk O. V. 191

Church calendar reform in Ukraine as a problem of civilization choice

Bokoch V. M. 195

The processes of convergence regarding intellectual property rights

Vashchynets I. I. 199

Peculiarities of protection of rights to non-original compilations (databases) in Ukraine and the EU countries

Vyshnevskiy V. O., Vaschynets I. I. 203

The main principles of social protection policy in Ukraine during wartime

Vozna L. B., Mykytyuk Ya. Yu. 206

Deliberation of human rights and freedoms in the minds of a war camp in Ukraine rights acting

Grynyo D. 209

Problematic issues of the application of international legal mechanisms of bringing the aggressor country to justice on the example of the Russian-Ukrainian war and ways to solve them

Davydiuk V. M. 213

Constitutional and personal rights and freedoms in the context of membership in a European public law organisation

Demianishyn Ya. V. 216

Legal definitions in the normative and legal regulation of economic security

Zub V. V. 221

Current state of national security of Ukraine under martial law

Izbash K. S. 224

The global Sustainable Development Goals in the projection of the war in Ukraine	
Krasnikova O. V.	228
Compensation payment as a measure of civil liability for copyright infringement	
Kushnir Z. I., Boshitsky Yu. L.	232
Rights and liberties of Ukrainian citizens under martial law	
Lavrynenko H. A.	236
International legal regulation of the application of sanctions as forms of political responsibility of states	
Lykhvar V. V.	240
Problems of structuring civil society in the context of current challenges to the international order	
Melnikov V. V.	243
Digitization of the economy in the conditions of modern global transformations	
Mykytenko T. P.	247
International humanitarian law in the context of modern military conflicts	
Pavlov V. O.	251
Religious component in secular and church education: Polish experience	
Palinchak M. M., Andriiv O. B.	255
Legal basis for regulating the status of churches in Hungary in the post-Trianon period	
Palinchak M. M., Ronai L. M.	258
Administrative and legal regime of martial law in Ukraine	
Piatyhora S. I.	261
Legal analysis of the goals and functions of legal responsibility	
Romashkin S. V.	264
Socio-political destabilization of the evolutionary type	
Riabina K. V.	268
The religious factor in the 2024 US presidential election	
Stebak D. M.	271
Peculiarities of the legal regulation of the activities of insurance brokers in the life and health insurance market in the context of the new law of Ukraine “on insurance”	
Khorvatova O. O.	274
Financial mechanisms for the development of the defense industry of Ukraine	
Shemayev V. M., Yurkiv N. Ya.	278

SECTION 1. WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-1>

REGARDING THE ISSUE OF STATE SUPPORT IN THE DIGITAL SECTOR

ЩОДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ У ЦИФРОВОМУ СЕКТОРІ

Andrukhovych D. R.

*Graduate student at the Department
of Economics, Entrepreneurship
and Business Administration
State Tax University
Irpın, Ukraine*

Андрухович Д. Р.

*аспірантка кафедри економіки,
підприємництва
та бізнес-адміністрування
Державний податковий університет
м. Ірпін, Україна*

Під час найбільшої європейської війни Україна, як цифрова держава, виявляє необхідний базис стійкості для економічного відновлення та перемоги. Наша країна активно розширює можливості для технологічного прогресу та економічного відновлення, про що свідчить системна робота щодо мобілізації додаткових фінансових ресурсів та поглиблення міжнародної співпраці у сфері цифрової трансформації, залучення грантів і позик для підтримки реформ та інвестицій, спрямованих на підвищення потенціалу зростання української економіки й зміцнення цифрової інтеграції [1].

Багато країн вважають зростання вітчизняних високотехнологічних галузей життєво важливим для свого майбутнього економічного розвитку і тому вступають у жорстку міжнародну конкуренцію. Для того, щоб сприяти зростанню та зайнятості в цих орієнтованих на майбутнє секторах або технологічних галузях, компанії часто отримують значну державну підтримку (наприклад, у вигляді субсидій або податкових пільг) [2].

Поява цифрових технологій трансформує підприємницькі процеси та результати. Це створює безліч дослідницьких питань на стику цифрових технологій і підприємництва. Основний вплив цифрових

технологій полягає в розширенні людської здатності здобувати, виробляти, поширювати та споживати інформацію з безпрецедентною швидкістю та безмежним охопленням. Американські вчені підкреслюють, що перетин цифрових технологій і підприємництва ставить під сумнів класичні підприємницькі теорії, і вони вимагають дослідження того, як цифрові технології формують підприємницьку поведінку, процеси та результати. Цифрові стартапи – це не просто дослідницький контекст, а нова область дослідження, яка відкриває можливості для розуміння типу підприємців, які розвивають свої підприємства в цифровому форматі. Це також контекст, який вимагає перегляду існуючих рамок як підприємницького шляху, так і підприємницького досвіду. Цифрових підприємців зазвичай зображують як молодих, добре освічених, орієнтованих на можливості, які користуються соціальними мережами та сучасними технічними та бізнес-навичками. Група австралійських вчених пояснює, що цифрове підприємництво створює нові підприємства та трансформує існуючий бізнес шляхом розробки нових послуг та/або нового використання цифрових технологій [3].

У 2023 році частка людей віком від 16 до 74 років, які мали хоча б базові загальні цифрові навички, була найвищою в Нідерландах (83%), за якою йшли Фінляндія (82%) і Данія (70%). На іншому кінці діапазону найнижчу частку зафіксовано в Румунії (28%), за нею йдуть Болгарія (36%) і Польща (44%). Індикатор цифрових навичок є одним із ключових показників ефективності в контексті Цифрового десятиліття, яке визначає бачення ЄС цифрової трансформації. Ціль до 2030 року полягає в тому, щоб 80% громадян ЄС у віці 16-74 років мали принаймні базові цифрові навички. Загальні цифрові навички стосуються п'яти сфер: навички інформаційної грамотності та даних, навички спілкування та співпраці, навички створення цифрового контенту, навички безпеки та навички вирішення проблем [4].

Крім того, уряди окремих країн усвідомлюють, що інвестиції в цифрову економіку цілком виправдані і що без розвитку цієї галузі вони не зможуть забезпечити задовільні темпи розвитку своїх країн. На рівні ЄС, який розробив Стратегію єдиного цифрового ринку в 2015 році, Європейська комісія працює над визначенням та збором даних для оцінки соціальних та економічних процесів, пов'язаних з цифровою трансформацією. Про важливість питання цифровізації та роботизації підприємств свідчить також його включення до політичної стратегії на 2019-2024 роки [5].

У 2023 році 45,2% підприємств ЄС придбали послуги хмарних обчислень (тобто послуги, які використовуються через Інтернет для доступу до програмного забезпечення, обчислювальної потужності, ємності для зберігання тощо). Найвищі частки підприємств, які купували різноманітні комп'ютерні послуги, зареєстровані у Фінляндії (78,3%), Швеції (71,6%), Данії (69,5%) та Мальті (66,7%). На іншому кінці діапазону менше чверті підприємств Греції (23,6%), Румунії (18,4%) і Болгарії (17,5%) здійснили такі покупки. Найбільш купованих послуг хмарних обчислень у 2023 році були послуги електронної пошти (82,7%), потім послуги зберігання файлів (68,0%) і офісне програмне забезпечення (66,3%). Також популярними були програми безпеки (61,0%), програми фінансів або бухгалтерського обліку (51,6%) і хостинг для бази даних підприємства (43,0%). Близько чверті підприємств придбали комп'ютерні платформи для розробки, тестування або розгортання додатків (26,1%), програмне забезпечення для планування ресурсів підприємства (25,9%), обчислювальну потужність для запуску власного програмного забезпечення підприємства (25,4%) або програмне забезпечення для управління взаємовідносинами з клієнтами (25,0%) [6].

Так, за пропозицією Міністерства цифрової трансформації Класифікатор професій доповнено 29 новими професійними назвами робіт ІТ-сфери, наприклад, такими професіями, як: «Адміністратор веб-ресурсів», «Аналітик мобільних додатків», «Інженер зі штучного інтелекту», «Розробник штучного інтелекту», «Розробник архітектури програмного забезпечення (інформаційні технології)», «Розробник хмарної архітектури», «Фахівець з безпеки електронних комунікацій» тощо [7].

Вплив війни виявився надзвичайно потужним стимулом до цифровізації України. ІТ галузь стала єдиною, що у 2022 р. показала позитивні темпи приросту, хоча показники її розвитку виявилися набагато гірші, ніж очікувалось (приріст склав лише 6% проти очікуваних 40%). За даними НБУ, у 2022 р. ІТ-індустрія забезпечила валютні надходження до української економіки на суму \$7,34 млрд. Обсяг експорту збільшився на \$400 млн у порівнянні з довоєнним 2021 р., приріст склав 5,8%; кількість ІТ-фахівців в Україні сягнула рекордної позначки у 300 тис. осіб [8]. У 2023 р. Україна посіла вже 49-те місце у світі за рівнем розвитку інновацій і має потенціал увійти до першої десятки рейтингу [9].

Література:

1. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Жовтень 2023 року. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-zhovten-2023> (дата звернення: 23.01.2024).
2. Міжнародна конкурентоспроможність європейської економіки з пер... Publikationen in KITopen. URL: <https://publikationen.bibliothek.kit.edu/1000137877> (дата звернення: 23.01.2024).
3. Саймон Стівенс і Крістел Міллер (2023) Створення підприємницької історії в цифровому просторі: подорожі та досвід підприємців у соціальних мережах, Підприємництво та регіональний розвиток, DOI: 10.1080/08985626.2023.2240749
4. 56% жителів ЄС мають базові цифрові навички. Вибір мови | Європейська комісія. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231215-3>(дата звернення: 23.01.2024).
5. Оцінка рівня цифровізації та роботизації на підприємствах країн-членів Європейського Союзу. Головна – PLOS. URL: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0254993>(дата звернення: 23.01.2024).
6. 45% підприємств ЄС купили хмарні сервіси у 2023 році. Вибір мови | Європейська комісія. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231208-1>(дата звернення: 23.01.2024).
7. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Грудень 2023 року. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-hruden-2023>(дата звернення: 23.01.2024).
8. Ukrinform. IT 2023: що насправді відбувається з вітчизняним ринком. Українформ – актуальні новини України та світу. URL: [https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3692904-it-2023-so-naspravdi-vidbuvaetsa-z-vitciznanim-rinkom.html#:~:text=3a%20данними%20НБУ,%20у%202022,приріст%20с%20клав%205,8%.\(дата%20звернення%20:11.03.2024\).](https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3692904-it-2023-so-naspravdi-vidbuvaetsa-z-vitciznanim-rinkom.html#:~:text=3a%20данними%20НБУ,%20у%202022,приріст%20с%20клав%205,8%.(дата%20звернення%20:11.03.2024).)
9. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни (квітень 2023). Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-kviten-2023> (дата звернення: 11.03.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-2>

THE BASIS, FACTORS AND FEATURES OF EUROPEAN CURRENCY INTEGRATION AT THE CURRENT STAGE

ОСНОВА, ФАКТОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВАЛЮТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Antonova O. M.

*PhD in Economics,
Associate Professor at the Department
of International Law
and Branch Legal Disciplines
Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Антонова О. М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного
права та галузевих правових
дисциплін
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Глобалізація, що характеризується зростаючою економічною взаємозалежністю країн усього світу, перебуває у діалектичній взаємодії з іншою формою інтернаціоналізації господарського життя, зокрема з процесом регіоналізації. В даний час глобалізація та регіоналізація є основними тенденціями, що впливають на стан та перспективи функціонування світової валютної системи, а також регіональної валютної інтеграції. Незважаючи на певну схожість передумов, об'єктивної основи та рушійних сил розвитку цих двох форм інтернаціоналізації, між ними є важливі відмінності, які пов'язані не лише з масштабами, але, що особливо важливо для наслідків глобалізації та регіоналізації, з їх економічним змістом.

Значення комплексного дослідження сучасних проблем європейської валютної інтеграції для України зумовлене тим, що дослідження теорії та практики валютної інтеграції, що спирається на об'єктивні закономірності розвитку, має важливе практичне значення для оцінки можливостей його адаптації до умов інтеграційної співпраці у валютній сфері в Україні.

Протягом трьох останніх десятиліть вивчення проблем теорії та практики європейської економічної та валютної інтеграції традиційно посідало значне місце у працях зарубіжних економістів з питань теорії та практики валютної інтеграції, слід виділити роботи Т. Байомі [1], В.Х. Бутера [2], П. Кенена [4], П. Кругмана [5], Р.А. Манделла [6], А.К. Роуза [7], Дж.А. Френкеля [3] та ін.

Базою для оцінки рушійних сил міжнародного інтеграційного співробітництва у валютній сфері є ринкова взаємодія факторів виробництва та обміну, тобто інтернаціоналізація господарського життя на мікроекономічному рівні. З погляду розкриття економічного змісту процесу регіональної валютної інтеграції дуже важливе значення має виявлення взаємозв'язку та взаємозумовленості між поняттями «інтернаціоналізація», «глобалізація» та «регіональна інтеграція», або «регіоналізація».

Об'єктивно розвивається процес інтернаціоналізації лежить в основі регіональної інтеграції та глобалізації. Регіональна інтеграція є вищою стадією інтернаціоналізації господарського життя, в якій беруть участь лати країни одного географічного регіону, що мають приблизно схожі виробничі структури і фінансові системи, що розвиваються відповідно до певних закономірностей економічного розвитку і відповідають фінансову стійкість. Навпаки, процес глобалізації завдяки стрімкому розвитку засобів інформатики та телекомунікацій поширюється на весь світ і охоплює фінансові ринки більшості країн, незалежно від рівня їх економічного розвитку. Регіоналізація, з одного боку, перебуває у взаємозв'язку з процесом глобалізації, з другого – висловлює специфічні інтереси більш тісно інтегрованих учасників, які прагнуть розвиватися за умов валютної та фінансової стабільності.

Регіональна інтеграція є найвищою стадією інтернаціоналізації господарського життя, в якій беруть участь країни одного географічного регіону, мають приблизно схожі виробничі структури та фінансові системи, що розвиваються відповідно до певних закономірностей економічного розвитку і відповідають вимогам забезпечення фінансової стійкості. Навпаки, процес глобалізації завдяки стрімкому розвитку засобів інформатики та телекомунікацій поширюється на весь світ і охоплює фінансові ринки більшості країн, незалежно від рівня їх економічного розвитку. Регіоналізація, з одного боку, перебуває у взаємозв'язку з процесом глобалізації, з другого – висловлює специфічні інтереси більш тісно інтегрованих учасників, які прагнуть розвиватися за умов валютної та фінансової стабільності.

Об'єктивні передумови валютної інтеграції спочатку виникають у сфері інтеграції виробництва розвинених країн регіону, виявляючись у створенні великих міжнародних господарських комплексів, створенні загального ринку товарів, послуг, капіталів та робочої сили, яка потім поширюється на відносини обміну. При цьому підвищення ступеня взаємної відкритості економіки об'єктивно потребує більш тісної координації грошово-кредитної та валютної політики країн регіону та

створення колективного механізму макроекономічного регулювання. Ринкова основа та макроекономічне регулювання – це дві сторони єдиного процесу економічної та валютної інтеграції.

Істотним є те, що валютна інтеграція є невід’ємною складовою і водночас найвищою самостійною стадією економічної інтеграції. Обидва ці процеси перебувають у діалектичній взаємодії. Валютна інтеграція, не будучи самоціллю, як зворотний зв’язок сприяє подальшому поглибленню економічної інтеграції. Виявлені особливості валютної інтеграції дозволили дати таке визначення її поняття: *Валютна інтеграція* – це найвищий ступінь економічної інтеграції, у процесі якої формуються необхідні умови для проведення єдиної грошово-кредитної та валютної політики, незворотної фіксації взаємних курсів валют і, можливо, запровадження єдиної грошової одиниці з метою забезпечення якісно нового рівня макроекономічної рівноваги та подальшого поглиблення економічної інтеграції.

Під макроекономічною рівновагою розуміється досягнення такого природного рівня стану макросистеми, у якому забезпечується оптимальне розподіл ресурсів на об’єднаному ринку товарів, трудових ресурсів і капіталів та підтримуються стабільні темпи економічного зростання, низький безробіття та інфляції. На практиці для підтримки рівноваги потрібно ефективне макроекономічне регулювання.

Під подальшим поглибленням економічної інтеграції розуміється позитивний вплив єдиної грошово-кредитної та валютної політики на досягнення вищого ступеня однорідності національних господарських систем, підвищення рівня продуктивних сил у регіоні та більш тісну координацію податково-бюджетної, структурної та інших напрямів економічної політики з можливим переходом до загальної політиці у цих сферах.

З урахуванням державного регулювання на національному, міждержавному та наднаціональному рівнях інтеграційних процесів слід виділити третю закономірність, обумовлену необхідністю дотримання оптимального співвідношення форм і методів регулювання інтеграційними процесами на національному, міждержавному та наднаціональному рівні, причому дане співвідношення знаходиться в постійному інтеграції. Роль державного регулювання зростає, а його форми ускладнюються у міру переходу до більш розвинених стадій валютної інтеграції. На етапі формування економічного та валютного союзу країни змушені відмовитися від національного суверенітету, насамперед у проведенні грошово-кредитної та валютної політики, що неминуче супроводжується подальшим посиленням регулюючого

початку, у тому числі наднаціонального, формуванням та консолідацією окремих структурних елементів політичного союзу.

На основі узагальнення досвіду європейської валютної інтеграції виділено її четверту закономірність, а саме – необхідність формування головної рушійної сили, або мотора інтеграції у складі найбільш розвинених, як правило, великих за своїм економічним потенціалом та політичним впливом країн, здатних спільними зусиллями висувати, відстоювати і послідовно реалізовувати ініціативи у сфері інтеграційної співпраці. Консолідуюча роль країн-лідерів має важливе значення для успішної реалізації спільних проєктів у валютній сфері, оскільки рівень компетенції та відповідальності колективних органів управління не завжди є для цього достатнім.

Дія закономірності про «головну рушійну силу», яка прагне активізувати участь в інтеграційних процесах інших країн, призводить на практиці до того, що стихійно або усвідомлено реалізується принцип «кілька швидкостей» розвитку інтеграції. В практиці валютного співробітництва нерідко виникають ситуації, коли окремі держави чи група країн вимушені внаслідок загострення внутрішніх проблем або відмовлятися від тісної координації дій, або приймати полегшені зобов'язання у сфері валютно-фінансового та економічного співробітництва.

Європейський економічний і валютний союз може стати дійсно збалансованою структурою, що динамічно розвивається, лише за умови, якщо такий важливий наднаціональний інструмент інтеграції як проведена єдина грошово-кредитна політика спиратиметься на тісно інтегровані базисні структурні компоненти, які визначаються поняттями номінальної та реальної конвергенції держав. Якщо вимогами номінальної конвергенції є критерії Маастрихтського договору про створення економічної валютної системи 1992 року, то до умов реальної конвергенції відносяться критерії теорії оптимальної валютної зони (ОВЗ), розробленої в 1961 р. Р.А. Манделлом, американським економістом, який став 1999 р. лауреатом Нобелівської премії в галузі економіки [6]. Основні положення теорії оптимальної валютної зони були взяті за основу для реалізації ЕВС, хоча низка умов з різних причин виявилася невиконаною.

Відповідно до основного постулату теорії ОВЗ, дві і більше країни отримують економічні вигоди від взаємної фіксації курсів валют у разі, якщо економічні цикли у цих державах мають високий рівень кореляції між собою. Переваги взаємної фіксації курсів валют (усуньте валютних ризиків, скорочення транзакційних витрат, надання номінального якоря

для грошово-кредитної політики, що користується загальною довірою), зростають у міру поглиблення економічної інтеграції, а переваги плаваючих валютних курсів знижуються. Американський економіст П. Кругман, розвиваючи базисні положення теорії ОВЗ, наголошує, що дві чи більше країни можуть утворити валютний союз у разі досягнення вельми значного обсягу взаємної зовнішньої торгівлі та за відсутності глибоких асиметричних шоків впливів на економіку цих країн [5].

Таким чином, важливим критерієм ОВЗ є значний ступінь взаємної відкритості економік країн – членів, що визначається як відношення обсягу зовнішньої торгівлі до ВВП. Зарубіжні економісти наголошують, що у міру поглиблення економічної інтеграції переваги взаємної фіксації обмінних курсів зростають, знижуючи потребу використання режиму плаваючих курсів для згладжування макроекономічних наслідків міждержавних структурних диспропорцій.

Література:

1. Bayoumi T, and B. Eichengreen. Shocking Aspects of European Monetary Integration. In: F. Torres, and F. Giavazzi. Growth and Adjustment in the European Monetary Union. Oxford:Cambridge University Press, 1993. P. 193-230.
2. Buiters W.H., and Grape C. Anchor, float or abandon ship: exchange rate regime for the accession countries. Banca Nazionale del Lavoro. Quarterly Review, Vol. LV, № 221, June 2002. P. 111-142.
3. Frankel J., and Rose A. The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria. Economic Journal, No 108,1998. P. 1009-1025.
4. Kenen P. Meade E. The accession countries: what is equal treatment? Central Banking, Vol. XIV, No 3, February 2004. P. 54-62.
5. Krugman P., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy, 1988.
6. Mundell R.A. A Theory of Optimum Currency Area. The American Economic Review, Vol. 51, Issue 4, September 1961, P. 657-665.
7. Rose A.K. One Money, one Market: the Effect of Common Currencies on Trade. Economic Policy, № 30,2000. P. 9-45.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-3>

**SECTORAL STRUCTURE OF THE ECONOMY AND TRADE
OF THE “GROUP OF SEVEN” COUNTRIES IN THE CONTEXT
OF GLOBAL CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY**

**СЕКТОРАЛЬНА СТРУКТУРА ЕКОНОМІКИ ТА ТОРГІВЛІ
КРАЇН «ВЕЛИКОЇ СІМКИ» У ВИМІРІ ГЛОБАЛЬНИХ
ВИКЛИКІВ XXI СТОЛІТТЯ**

Arbuzova A. V.

*2nd year student of the Faculty
of International Trade and Law
State University of Trade
and Economics
Kyiv, Ukraine*

Арбузова А. В.

*студентка II курсу факультету
міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-
економічний університет
м. Київ, Україна*

Глобальне економічне та геополітичне середовище в першій чверті XXI століття вирізняється високим рівнем конкуренції між ключовими акторами світової економіки. Зокрема це пов'язано із прагненням деяких держав витіснити із провідних позицій традиційних лідерів та їх угруповання. Додатковим драйвером нинішніх змін виступив COVID-19, який спонукав до перегляду моделей економічного розвитку, підсилив тренд на новий економічний націоналізм та застосування цілої низки обмежень для нерезидентів як у сфері торгівлі, інвестицій, технологій так і інших секторах життєдіяльності. Відтак можна констатувати, що глобальна економічна система є достатньо мобільна та знаходиться в умовах постійної турбулентності.

Безумовно, сучасні виклики стоять перед всіма державами світу. Не оминають вони і авангард країн Золотого мільярду, а саме Велику сімку [1]. Попри відчутну конкуренцію, їм вдається зберегти статус вагомих гравців у глобальному виробництві та споживанні, від динамізму їх економік залежить перебіг світогосподарських процесів.

Однією із ключових умов збереження конкурентної сили країн в сучасних турбулентних умовах є використання такої стратегії економічного розвитку, яка б спиралася на наявні у країні ресурси й можливості та стимулювала б до змін, які відповідають новій постіндустріальній епосі. Якою ж є спеціалізація окремих держав

Великої сімки і чи можна стверджувати, що вона відповідає викликам нової доби?

Стратегії формування і розвитку таких провідних країн, як США, Великобританія, Канада, Німеччина, Франція, Італія та Японія мають свої певні особливості. Загальними закономірностями ж є те, що попри певні відмінності історичного, ресурсного, кадрового контексту, засадничим механізмом функціонування для всіх них є ринкова економіка з різною глибиною та інструментарієм державного втручання [1]. Якщо ж виокремлювати специфіку, то вона така.

Провідну роль в Канаді відіграє сектор послуг, а у промисловості – виробництво обладнання для транспорту, хімікатів, виробів з дерева, паперу і продуктів харчування. Країна має потужну галузь видобутку нафти та природного газу. Важливо вказати на очевидну специфіку Канади – слабка диверсифікованість зовнішньої торгівлі. Основним торговельним партнером Канади є США, на які припадає близько 50% обсягу імпорту країни. На другому місці – Китай з часткою 13,5% імпорту [2].

США – найбільша економіка світу за номінальним ВВП і друга за обсягом промислового виробництва. США є однією з найбільш технологічно розвинутих країн світу. І сильною позицією США, і водночас, її вразливістю, є фінансовий сектор. Світова фінансова криза 2007–2008 рр. вказує на це. Основним торговельним партнером США є Китай, на який припадає близько 18% обсягу імпорту країни. На другому місці – Мексика з часткою 13,2% імпорту. На третьому – Канада з часткою 12,5% імпорту. Частка України в імпорті США – 0,07% [3]. Негативне сальдо торговельного балансу США у торгівлі з КНР є джерелом зростання зовнішнього боргу та посилення фінансових дисбалансів.

Франція є другою країною ЄС за розмірами ВВП. Промисловість зосереджена на машинобудуванні, легкій і харчовій промисловостях. Але високі конкурентні позиції Франції забезпечує не лише наявний виробничий потенціал, але й так звана «м'яка сила». Завдяки розвиненому туризму та цілій низці креативних індустрій країні вдається утримувати міцні позиції як в ЄС, так власне і у світі в цілому. Основними торговельними партнерами Франції є інші країни ЄС, на які припадає близько 55% обсягу імпорту країни. На другому місці – Китай з часткою 10,7% імпорту. На третьому – США з часткою 5,7% імпорту [4].

Німеччина є найбільшою економікою та найбільшим виробником промислової продукції в ЄС. Провідне місце займають машинобудування, виробництво електроніки, хімікатів, металургія.

Розвиненим є сектор послуг – фінанси, транспорт, будівництво. Основними торговельними партнерами Німеччини є інші країни ЄС, на які припадає близько 51,4% обсягу імпорту країни. На другому місці – Китай з часткою 11,8% імпорту. На третьому США – 6% імпорту. Частка України в імпорті Німеччини – 0,26% [5].

Італія відноситься до однієї із найбільших економік ЄС та є восьмою у світі. Певні асиметрії економічного розвитку пов'язані із нерівномірним розподілом центрів економічного зростання. Промисловість зосереджена на півночі країни, найбільш розвинені – машинобудування, металургія, виробництво автомобілів, текстилю і одягу, продуктів харчування, хімікатів. Основними торговельними партнерами Італії є інші країни ЄС, на які припадає близько 51% обсягу імпорту країни. Примітно, що другому місці – Китай з часткою 8,9% імпорту [5].

Велика Британія є третьою економікою Європи, одним із потужних фінансових центрів світу. Якщо ж оцінювати структуру виробництва, то можна спостерігати поєднання традиційних ще для індустріальної епохи галузей з новими індустріями. Наразі до найбільших продуцентів ВВП відносять виробництво електрообладнання, транспорту, електроніки, металів, хімікатів і вугілля. Основними торговельними партнерами Сполученого Королівства є країни ЄС, на які припадає 37,7% обсягу імпорту країни. На другому місці – Китай з часткою 12,6% імпорту [5].

Японія, як ще одна держава Великої сімки, є одним із світових лідерів у галузі високих технологій. Найбільшими секторами економіки є промисловість і послуги. Важливу роль відіграють металургія, автомобільна, хімічна, легка і харчова промисловості. Основним торговельним партнером Японії є Китай, на який припадає близько 24% обсягу імпорту країни. На другому місці – країни ЄС з часткою 11,1% імпорту. На третьому – США з часткою 10,8% імпорту [5].

Оцінка структури економіки та характер зовнішньоторговельних зв'язків країн Великої сімки дозволяє виділити такі їх особливості та відповідність новітнім викликам на межі тисячоліть:

- по-перше, збереження провідних позицій зазначених країн у світовій економіці багато в чому зумовлено сформованим у попередні десятиліття виробничим та економічним потенціалом. Попри активне формування Індустрії 4.0, всі окреслені країни зберігають в структурі ВВП значну частку традиційних виробництв;

- структура зовнішньої торгівлі засвідчує вагому роль інтеграційного чинника у формуванні експортно-імпортних потоків.

Спільною рисою є і те, що для більшості із держав Великої сімки надзвичайно значимим торговельним партнером є КНР. Звідси впливають як переваги такого стратегічного партнерства, так і суттєві ризики;

– по-третє, новітні глобальні виклики (COVID-19, глобальна конкуренція) підштовхують до модернізації та пошуку релевантних стратегій економічного розвитку в сучасну добу, разом з тим саме партнерство Великої сімки зберігає амбітні наміри щодо подальшого впливу на світовий економічний розвиток і підтримує свій статус відповідального лідера[6].

Література:

1. Дяченко Б. І., Стець Д. І. Роль країн «Великої сімки» у сучасних міжнародних економічних відносинах. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2018. Випуск 19(3). С. 76-79.

2. General profile: Canada URL: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/124/index.html> (дата звернення 19.03.2024)

3. General profile: United States of America URL: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/842/index.html> (дата звернення 19.03.2024)

4. General profile: France URL: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/251/index.html> (дата звернення 19.03.2024)

5. Country profile URL: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/en-GB/index.html> (дата звернення 19.03.2024)

6. Liao C., Beal. T. The role of the G7 in mobilizing for a global recovery. DOI: <https://doi.org/10.55317/9781784135355> (дата звернення 19.03.2024)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-4>

INDUSTRIAL POLICY IN CHANGING WORLD ECONOMY. IMPLICATIONS FOR UKRAINE

Bilenko Yu. I.

*PhD in Economics, Associate Professor,
Head of the Department of International Economic Analysis
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

The globalization boom and the openness of the economy, which were observed before the 2008 crisis, caused extremely high rates of economic growth in the world economy. Emerging market economies demonstrated at this time an incredible acceleration of economic activity, while at the same time, developed countries demonstrated very moderate rates of economic growth. The aggressive expansion of Chinese exporters to Western markets, especially in the USA, caused a significant wave of protectionism after the 2008 crisis, and, especially, tough measures after the administration of President D. Trump came to power. The global economic processes were dealt a serious blow by the COVID-19 epidemic, which caused significant macroeconomic imbalances, in particular, a significant budget deficit, which in turn led to an unprecedentedly high level of inflation in the developed countries of the world. All these circumstances, as well as the need to be competitive with high-tech exports from China and other Southeast Asian countries, led to the revival of industrial policy, the protection of national production in the old developed world.

Now the consideration of industrial policy is much broader than in a traditional school: increasing customs tariffs, providing subsidies [2]. Industrial policy is the foundation of stable economic growth, especially in the successful countries of Central and Eastern Europe since the implementation of radical reforms. According to our study, 15 countries of Central and Eastern Europe, including Ukraine, from 1991 to 2021 (465 observations) showed that the dominant factor is the rate of growth of added value in industry, as well as the growth of investments and exports of goods and services (See table 1).

Table 1

Factors of Economic Growth in CEE, 1991–2021

Macroeconomic indicators	Coefficients of correlation of economic growth with macroeconomic indicators		
	1991–2021	1991–2008	2009–2021
Industrial value-added annual growth, (%)	0.85*	0.84*	0.84*
Gross fixed capital formation annual growth, (%)	0.57*	0.50*	0.74*
Export of goods and services annual growth, %	0.58*	0.53*	0.70*

*correlation coefficient significant at 1% level.

Therefore, we will examine in more detail the indicators of industrial development in the countries of the world collected by United Nations Industrial Development Organization (UNIDO).

UNIDO developed annual Competitive Industrial Performance (CIP) Index, which benchmarks the ability of countries to produce and export manufactured goods competitively. CIP Index is calculated as the weighted geometric average of the six sub-indexes Manufacturing Value Added per Capita Index (MVApc), Manufacturing Export per Capita Index (MXpc), Share of World Manufacturing Value Added Index (ImWMVA), Share in World Manufacturing Export Index (ImWMT), Industrialization Intensity Index (INDint), and Index Industrial Export Quality Index (MXQual) with the two latter being the arithmetic mean of Share of Manufacturing Value Added in GDP Index (MVAsh) and Share of Medium and High-Tech Activities in Total Manufacturing Value Added Index (MHVAsh), and Share of Manufacturing Exports in Total Exports Index (MXsh) and Share of Medium and High-Tech Activities in Total Manufacturing Export Index (MHVAsh), respectively [1].

The formula for the calculation of industrialization intensity is:

$$IND_{int} = \frac{MVA_{sh} + MHVA_{sh}}{2}, \quad (1)$$

where MVAsh – share of manufacturing value-added in GDP and MHVAsh –share of medium and high-tech activities in total manufacturing value added. Another formula for estimation of industrial export quality is following:

$$MX_{qual} = \frac{MX_{sh} + MHX_{sh}}{2}, \quad (2)$$

where MXsh – share of manufacturing export in total export and MHSsh – share of medium and high-tech activities in total manufacturing export.

We analyzed the industrial development indicators of some of the world's leading industrial states: the USA, Germany, Japan, and China, as well as Ukraine and its neighbors: Poland, Hungary, the Czech Republic, and Slovakia. Manufacturing value added per capita is the highest in Germany and the USA, among post-socialist countries the highest indicators are in the Czech Republic and Slovakia. Regarding the export of industrial products per capita, the Czech Republic, Hungary and Slovakia are several times ahead of the USA, China and Japan (see table 2).

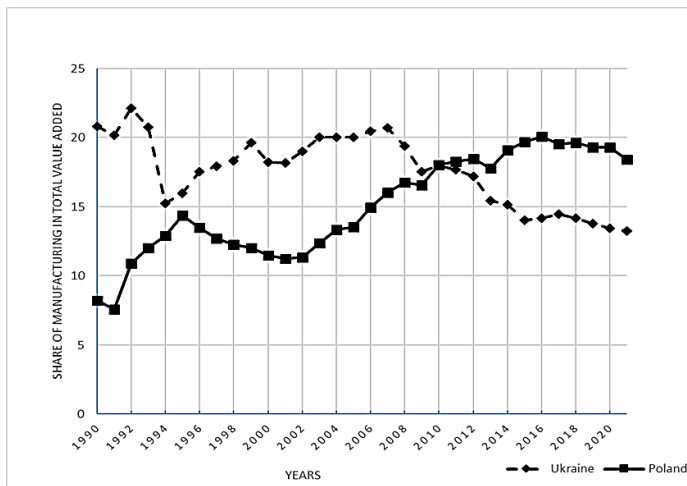
Table 2

Indicators of Industrial Development in different countries in 2021

Indicators	Germany	China	Czechia	USA	Hungary	Poland	Slovakia	Japan	Ukraine
CIP index	0.40	0.37	0.18	0.31	0.12	0.14	0.12	.29	0.03
Manufacturing value added (MVA) per capita, (USD 2015 constant prices)	8483	3145	4824	7020	2830	2530	3528	7140	265
Manufactured exports per capita, (USD 2015 constant prices)	17591	2262	20431	3118	13192	7335	18229	418	1075
Industrialization intensity index	0.62	0.61	0.62	0.41	0.56	0.40	0.55	0.59	0.31
Manufacturing value added share in total GDP	0.20	0.28	0.24	0.12	0.18	0.16	0.19	0.20	0.11
Medium- and high-tech MVA share in total MVA	0.61	0.41	0.51	0.44	0.55	0.33	0.50	0.56	0.28
Industrial export quality index	0.87	0.84	0.88	0.72	0.90	0.76	0.89	0.91	0.55
Manufactured exports share in total exports	0.90	0.96	0.95	0.71	0.91	0.88	0.95	0.89	0.71
Medium- and high-tech manufactured exports share in total manufactured exports	0.72	0.62	0.70	0.63	0.76	0.53	0.72	0.80	0.32
Export quality	0.81	0.79	0.82	0.67	0.83	0.71	0.83	0.84	0.52
Industrial intensity	0.40	0.35	0.38	0.28	0.36	0.25	0.35	0.38	0.20

Source: estimation of author based on UNIDO data base [5]

Being an extremely industrially developed country in the early 1990s, Ukraine underwent a process of deindustrialization, which was reflected in very low indicators of production and export of industrial goods.

Fig. 1. Share of Manufacturing Value Added in Total VD in Ukraine and Poland [5]

This can be observed in comparison with the Polish economy, which has doubled the share of industry over 30 years, while in Ukraine, the manufacturing industry has almost halved (see fig. 1).

The Ukrainian economy at both national and regional levels needs the intensification of the new industrial and investment policy and development principles to create new jobs. Industrial policy should identify mechanisms and priority areas in which to carry out investments with the aim of reorienting production to the needs of the mass market, ensuring long-term economic growth.

Production in machine building has recently sharply declining, but it is the area which defines technical progress in the country, at least in the medium term. Energy and raw material markets – it is rather competitive markets in which it is not possible to get high profits. Market of the machine building, in contrast, has strong prospects of increasing its profitability and revenues. Unfortunately, the share of such industries in the domestic economy is not high, as they are in the process of decline due to low

purchasing power of industrial and private consumers. If you invest in the machine-building enterprises, the risk just increases and the level of complexity of manufacturing products is also growing, but we are able to increase significantly the value added in comparison to energy-intensive industries.

We agree with professor of Harvard University, President of International Economic Association D. Rodrik who emphasized that the most effective industrial policies are those that entail close, collaborative interaction between government agencies private firms, whereby firms receive critical public inputs – financial support, skilled workers, or technological assistance – in return for meeting soft and evolving targets on investment and employment. This kind of industrial policy is likely to work much better – whether in promoting local economic development or in directing major national technological efforts – than open-ended subsidies or tax incentives [3,4].

Thus, in order to carry out an effective industrial and investment policy, it is necessary to ensure a number of structural reforms at the macro and micro levels, the creation of new financial institutions for crediting production and the service sector with the participation of first-class banks and financial corporations of the USA and the European Union, which will certainly create new levers for a stable, sustainable, not cyclical economic growth.

References:

1. Competitive Industrial Performance Report 2020. Vienna: United Nations Industrial Development Organization, 2020.
2. Juhász R., Lane N., Rodrik D. The New Economics of Industrial Policy. NBER Working Paper. 2023. No. 31538
3. Rodrik D. Industrial Policy for the Twenty-First Century. CEPR Discussion Papers.2004. No.4767
4. Rodrik D. On Productivism . HKS Working Paper. 2023. No. RWP23-012
5. UNIDO Statistical Data Portal :<https://stat.unido.org/database/CIP>– Competitive Industrial Performance Index

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-5>

**WAYS TO OVERCOME ECONOMIC AND FOOD CRISES:
THE EXPERIENCE OF THE EUROPEAN UNION AND THE USA**

Bokiy O. V.

*PhD in Economics,
Senior Researcher,*

*Institute of Food Resources of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

The foreign experience of overcoming crisis phenomena and achieving economic growth testifies to the effectiveness of a coordinated agrarian policy, based on the example of the countries of the European Union. There is the experience of Poland, which in the seventies of the last century changed the vector of development of the post-socialist country and attracted significant Western investments. In 1990, the country introduced radical reforms of the head of government Lesek Baltserovych in all spheres of the economy, which were called “Shock Therapy” [1]. The rapid rise in prices, primarily for food and utilities, had a negative impact on the population, which was forced to implement austerity. At the same time, the country signed the Association Agreement with the EU in 1991 and achieved a tenfold increase in GDP per capita – from 1.7 to 18,000 dollars. USA during 1990-2023 [2].

40% of the EU budget is directed to the implementation of the common agricultural policy (CAP) of the countries of the European Union. CAP directly affects the formation of the European food market.

EU Regulation 2021/2115, which establishes the rules for supporting national strategic plans developed by EU member states within the framework of CAP and financed by the European Agricultural Guarantee Fund and the European Agricultural Fund for Rural Development, is of fundamental nature. Also key are EU Regulation 2021/2116 of December 2, 2021 on financing, management and monitoring of the common agricultural policy. Such regulatory documents, supplemented by EU Regulation 2021/2117 of December 2, 2021, are significant:

- EU Regulation 1308/2013 establishing a common organization of markets of agricultural products;
- EU Regulation 1151/2012 on ensuring the quality of agricultural and food products;

– EU Regulation 228/2013 on special measures for agriculture in remote regions of the EU.

These regulatory documents implement the provisions of the Communiqué of the European Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Commission communication “The Future of Food and Farming” [3].

The Communiqué notes that the agricultural sector occupies 48% of the EU’s land, provides jobs for 55% of the population and is the most integrated food market in the world. At the same time, it is vulnerable to natural disasters, unstable price conditions, diseases and epidemics, and climate changes. Direct financial aid from the EU to the population was aimed at supporting 7 million farms, which cultivated 90% of agricultural land and accounted for 46% of their income. In recent years, such assistance has been reoriented towards “introduction of innovations, risk management, environmental protection and the fight against climate change, development of rural communities”. Farmers’ income growth should be ensured through “restructuring, modernization, introduction of new technologies, digitalization, precision agriculture, use of large data sets and clean energy” [3]. Taking into account the inefficiency of the concentration of all links of centralized management, control and audit, the EU sanctions policy, a decision was made to decentralize the specified measures by country, taking into account other policies and strategic plans. At the level of the European Union, only the goals and parameters of assistance, the main tasks and basic requirements for the formation of national strategic plans for countries, which will be agreed by the European Commission taking into account synergies, are established.

After the approval of the National Strategic Plan, within a year, each country must organize and engage a national network on agrarian policy (“national CAP network”), which is part of the European CAP network.

The updated common agricultural policy should ensure the spread of innovations, knowledge and digital technologies, slow down climate change and protect the environment, increase the adaptability of the agricultural sector and ensure fair incomes for the population. The urgent task is to reduce the innovation gap of the agricultural sector from other sectors of the economy through the dissemination of knowledge and the use of existing tools – the European Fund for Strategic Investments (EFSI), the system of European Structural Investment Funds (ESIF), the European Investment Bank (EIB), etc.

Much attention in the EU has been paid to tools for ensuring negative phenomena and risk management, which are caused by the volatility of prices

for food products and raw materials for their production, cataclysms, diseases and climate changes. To this end, the creation of a permanent communication platform at the EU level is foreseen, which will contribute to raising the awareness of farms, agricultural producers and farmers regarding prejudice and risk management. An integrated approach to risk management, distribution of functions and directions among member countries was also developed.

EU member states will be able to determine mandatory and voluntary measures aimed at implementing the main provisions of the EU within the budget of the countries and the EU. Requirements for environmental protection and climate change mitigation are mandatory for everyone. Financial incentives for compliance with non-mandatory standards will also apply. Among the tools for securing urgent risks and challenges are insurance in mutual support funds, reserving funds on deposits, etc.

The priority of the agrarian policy of the European Union is the development of rural areas, including at the expense of bio- and circular economy, clean energy, as well as smart villages, achieving a synergistic effect between the politicians of the member states of the European Union.

The updated Common Agricultural Policy of the EU pays great attention to the safety of food products and ensuring a healthy lifestyle of the population. Therefore, the promotion and promotion of healthy nutrition, the fight against overweight and malnutrition are priority areas of agricultural policy and the corresponding legislation that ensures it. In this context, it is important to use the available means to influence the change of conservative food preferences of the population towards healthy food.

A special Common Agricultural Policy Committee has been created to implement all measures in the field of agricultural policy by the EU countries.

Legislation, provisions and relevant regulations of the EU should become indicators of the development of the Ukrainian agricultural sector, as well as the acquired experience in the field of agricultural sector support and anti-crisis institutional solutions.

The support of small business, which increases its share in the economy of the countries and covers a large segment of the population, is of great importance in the EU countries. In particular, the "Credit Guarantee Fund" for small businesses was created in Poland as early as 1997, which over time expanded to regional funds for the support of agrarian and depressed areas. Since the crisis year of 2008, preferential taxation has been introduced for newly created enterprises that provide jobs. The Investment and Trade Development Agency operates in Hungary. Regional development holdings are also involved in the country. The experience of the USA in urgent service of small business customers by all available means – by phone, mail, personal meetings [4] is effective.

The level of support for agricultural production in certain regions is high, which in the USA was 10% of the value of agricultural output, in EU countries – up to 20% [5]. In the USA, instead of direct payments to agricultural producers, flexible risk insurance instruments were introduced, in the EU market support and direct payments and measures for the development of rural areas were introduced.

To overcome the consequences of the global food crisis caused by the military aggression of the Russian Federation in Ukraine, the countries of the European Union have developed directions that include solidarity support, achieving the stability of the food system and sustainable production, preferences for international trade with Ukraine, intensifying activities and cooperation with the United Nations.

Conclusions. The experience of overcoming crisis phenomena by the countries of the European Union and the USA testify to the effectiveness of the agreed agrarian policy of the countries and joint directives. In order to counteract food crises, it is necessary to increase the competitiveness of enterprises and the purchasing power of the population, to strengthen support for the agricultural sector. For Ukraine, the experience of the EU regarding concerted actions in the field of the Common Agricultural Policy, food security, support of the vulnerable population and small business is useful.

Bibliography:

1. Gola M. Plan Balcerowicza i sytuacja makroekonomiczna Polski w okresie przejściowym w latach 1989-1991. URL: <http://www.exporter.pl/zarzadzanie/ue/1po89.html>

2. World bank indicator. URL: <https://databank.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC/1ff4a498/Popular-Indicators>.

3. Спільна аграрна політика ЄС і завдання України в контексті євроінтеграції. План наближення політик і гармонізації законодавства. Старікова. Л. ГО «Аналітичний центр Аграрного союзу України». Київ, грудень 2022. 32 с. URL: http://www.aau.org.ua/media/publications/1894/files/CAP_2023_02_10_12_36_02_818740.pdf.

4. Гончарук Т.В. Зарубіжний досвід розвитку підприємницьких структур та можливості його використання в Україні. Ефективна економіка. № 9. 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5772>.

5. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року. Розпорядження КМУ від 30.12.2015 р. № 1437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80#Text>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-6>

**THREATS CREATED BY FOREIGN SUBSIDIES
FOR THE ECONOMY OF THE EUROPEAN UNION**

**ЗАГРОЗИ, ЩО СТВОРЮЮТЬ ІНОЗЕМНІ СУБСИДІЇ
ДЛЯ ЕКОНОМІКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Vovchenko O. V.

*Postgraduate student at the Department
of International, Civil
and Commercial Law
State University of Trade
and Economics
Kyiv, Ukraine*

Вовченко О. В.

*аспірант кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
Державний торговельно-
економічний університет
м. Київ, Україна*

Внутрішній ринок Європейського Союзу представляє собою одне з найбільш привабливих місць для залучення іноземних інвестицій та розвитку бізнесу з інших країн. При отриманні доступу до цього ринку, іноземні компанії можуть скористатися різноманітними перевагами, такими як безперешкодний обіг товарів і послуг.

Однак, в останні роки виникла проблема, коли компанії, що діють на внутрішньому ринку ЄС, отримують значну фінансову допомогу від третіх країн. Наприклад, Китай надає значну фінансову підтримку своїм підприємствам і їхнім дочірнім компаніям, які діють в ЄС. Таке субсидіювання, з боку інших держав, значно спотворювали конкуренцію на внутрішньому ринку ЄС. Тож перед керівництвом Європейського Союзу постало питання того, як можна захистити власного виробника?

У жовтні 2023 року Європейська Комісія опублікувала повідомлення про початок антисубсидійних розслідувань щодо імпорту в ЄС акумуляторних електромобілів з Китаю. На думку президентки Європейської комісії Урсули фон дер Ляєн світовий ринок переповнений більш дешевими електромобілями, ціни на які підтримуються штучно заниженими завдяки великим державним субсидіям [1].

Проблема такого субсидіювання стала очевидною після того, як Китай різко наростив імпорт електромобілів до ЄС, та став першою країною у європейській економічній зоні за обсягом постачання електромобілів. Наразі, Європейська Комісія планує застосувати

компенсаційні тарифи на імпорт в ЄС акумуляторних електромобілів з Китаю, щоб компенсувати державні субсидії, які КНР вкладає у вироблення електромобілів.

Антисубсидійні заходи мають на меті компенсувати спотворення міжнародної торгівлі та є одним із трьох типів інструментів захисту торгівлі в ЄС, які також включають антидемпінгові та захисні заходи [2]. Законодавча база інструментів захисту торгівлі ЄС є похідною від трьох відповідних багатосторонніх угод Світової організації торгівлі та узгоджена з ними.

Антисубсидійні розслідування визначають, чи є докази того, що країна, що не входить до ЄС, пропонує субсидії галузям промисловості, які експортують певну продукцію до ЄС, що завдає або загрожує завдати шкоди галузям промисловості, які виробляють подібну продукцію, не отримуючи вигоди від таких субсидій через суворі державні вимоги ЄС.

Оскільки антисубсидійні розслідування спрямовані на дослідження поведінки держави, вони є доволі політично чутливими, і ЄС використовує їх рідше, ніж антидемпінгові розслідування, які натомість націлені на дослідження поведінки окремих компаній. Це пов'язано з недостатньою прозорістю потоків державних субсидій у країнах, що не входять до ЄС, і браком співпраці з ними. У 2022 році в рамках ЄС діяли лише 21 антисубсидійний захід проти 117 антидемпінгових заходів.

Розслідування, як правило, ініціюються скаргами з боку промисловців ЄС до Європейської Комісії, але, що стосується акумуляторних електромобілів, розслідування ex-officio не обов'язково ініціюється скаргою, якщо Комісія вже має достатньо доказів для винесення рішення. Після розслідування, яке триває до 9 місяців Комісія може запровадити тимчасові, а через 13 місяців остаточні компенсаційні тарифи на п'ятирічний строк. Вони можуть бути продовжені на аналогічний період, якщо перевірка доведе, що загроза збитку, що може бути нанесений промисловцям ЄС, все ще залишається. Країни-члени ЄС можуть блокувати остаточні тарифи на основі кваліфікованої більшості голосів.

4 жовтня 2023 року Європейська комісія офіційно ініціювала антисубсидійні розслідування щодо імпорту до ЄС акумуляторних електромобілів з Китаю. Мета розслідування полягає в тому, щоб встановити, чи є конкурентоспроможність китайських експортерів електромобілів справжньою чи штучною, а також встановити чи завдає імпорт електромобілів з Китаю шкоди чи загрози шкоди розширенню індустрії електромобілів ЄС. У розслідуванні йдеться про нещодавнє

різке зростання імпорту електромобілів за цінами на 20% нижчими, ніж аналогічні електромобілі вироблені в ЄС. Низька ціна на електромобілі, пов'язана з жорстокою ціновою війною на китайському ринку електромобілів, може відображати зайву кількість акумуляторів і зростаючий надлишок виробничих потужностей у Китаї. Щорічні збитки в чистого прибутку європейської автомобільної індустрії через китайську конкуренцію становитиме понад 7 мільярдів євро до 2030 року. Експорт електромобілів з Китаю в основному направлений в ЄС, а не на інші ринки [3].

У США тариф на імпорт електромобілів складає 27,5%. Це діє як ціновий бар'єр для доступу інших країн, зокрема Китаю, до ринку електромобілів у США. У свою чергу, імпортне мито на електромобілі в ЄС складає лише 10%, що робить цей ринок привабливим для китайських виробників.

За даними Комісії, частка електромобілів з Китаю, проданих в ЄС, нещодавно підскочила з менш ніж 1% до 8%. Ця частка може зрости до 15% до 2025 року. Європейська автомобільна асоціація припускає, що частка акумуляторних електромобілів з Китаю в загальному обсязі продажів електромобілів в ЄС зросла з 0,4% у 2019 році до 3,7% у 2022 році [4].

Крім того, торгівля електромобілями між ЄС і Китаєм стає все більш асиметричною. Можна згадати аналогічну ситуацію, яка сталася більше десяти років тому, коли ринок ЄС був заповнений дешевими китайськими сонячними панелями. У такій ситуації промисловці країн ЄС більше не могли на рівних конкурувати з китайськими виробниками, що призвело до того, що ринок сонячних панелей майже повністю перейшов під крило КНР. Отже, наразі ЄС має приймати термінові заходи, щоб подібна доля не спіткала індустрію європейських електромобілів.

Китайські електромобілі завдячують своєю конкуренто-спроможністю державній підтримці та політиці стимулювання, яка розпочалася два десятиліття тому, коли автомобільна промисловість ЄС була зосереджена на виробленні транспортних засобів з двигуном внутрішнього згорання, тоді як Китай посилено інвестував в дослідження та розробку акумуляторних електромобілів. Прискорення розвитку акумуляторних електромобілів стало одним із пріоритетів розвитку країни, закріпленому у Дванадцятomu 5-річному плані (2011–2015), а галузь електромобілів була визначена як одна із семи стратегічних галузей, що розвиваються.

Стратегія 2015 року «Зроблено в Китаї 2025» включає вироблення електромобілів, як одну із 10 стратегічних галузей промисловості, в яких Китай прагне стати світовим лідером до 2049 року. При цьому 80% акумуляторних електромобілів буде вироблено в Китаї ще до 2025 року.

Деякі експерти вважають, що антисубсидійне розслідування викличе суперечку між прихильниками автономних торгових заходів ЄС і критиками протекціонізму. Інші попереджали, що компенсаційні тарифи зроблять екологічні товари дорожчими і не зможуть вирішити проблеми обходу та конкуренції на третіх ринках і, ймовірно, спровокують заходи «око за око». Європейська автомобільна асоціація закликала до комплексної промислової стратегії, яка дозволить промисловості ЄС конкурувати на рівних. Міністерство торгівлі Китаю розкритикувало розслідування ЄС як відверто протекціоністські дії.

Проте, якщо Європейська Комісія прислухається до критиків антисубсидійних заходів, та припинить розслідування, це може призвести до того, що європейські країни будуть повністю витиснені з ринку вироблення акумуляторних електромобілів. Це, у свою чергу, призведе до послаблення позицій ЄС як в економічному так і в політичному плані на світовій арені. Отже, для посилення своїх позицій ЄС має вже зараз забезпечити захист своєї економіки від іноземних субсидій, які потенційно можуть підірвати економічну безпеку Європейського Союзу.

Література:

1. Commission launches investigation on subsidised electric cars from China. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4752 (date of access: 11.03.2024).
2. Trade defence. European Commission. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/enforcement-and-protection/trade-defence_en (date of access: 11.03.2024).
3. C/2023/160, Notice of initiation of an anti-subsidy proceeding concerning imports of new battery electric vehicles designed for the transport of persons originating in the People's Republic of China. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202300160 (date of access: 11.03.2024).
4. Fact sheet: EU-China vehicle trade. ACEA Driving mobility for Europe. URL: <https://www.acea.auto/fact/fact-sheet-eu-china-vehicle-trade/> (date of access: 11.03.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-7>

**CRIME IN THE SPHERE OF ECONOMIC ACTIVITIES:
CRIMINAL-LEGAL AND SECURITY FACTORS**

**ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА БЕЗПЕКОВІ ФАКТОРИ**

Hyzymchuk S. S.

*Graduate Student at the Department
of Criminal Law and Procedure
University of Law of National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Гизимчук С. С.

*аспірант кафедри кримінального
права та процесу
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Злочинність у сфері господарської діяльності становлять велику суспільну небезпеку для економіки будь-якої держави, оскільки вони характеризуються складністю, латентністю, поширеністю, різноманітними формами вияву та сукупністю охоронюваних суспільних відносин. Сьогоднішній рівень економічної безпеки України характеризується як низький, що зумовлено наявністю великої кількості внутрішніх і зовнішніх економічних загроз.

Варто зазначити, що подальше формування ефективної системи запобігання кримінальним правопорушенням в Україні мають ускладнення без отримання достовірних статистичних показників і використання отриманих даних стану злочинності щодо узагальнення даних і планування заходів запобігання на майбутнє. Важливість такої діяльності пов'язана насамперед із взаємопов'язаними криміногенними факторами. Передусім в Україні війна. Це призводить до змінення показників злочинності у державі з часів початку повномасштабного вторгнення і до тепер. Це супроводжується як позитивними, так і негативними змінами у правоохоронній системі та нашому суспільстві загалом. Негативні зміни зумовлюють, на жаль, зростання рівня саме латентної злочинності, безкарності винних у вчиненні кримінальних правопорушень у сфері господарювання та об'єктивну неможливість правоохоронних органів у період війни ефективно виконувати обов'язки щодо запобігання злочинності [1].

У розділі VII Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачено відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. Усього розділ містить 35 статей, у яких

закріплено ознаки різних за об'єктами та проявами об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що зумовлює питання про їх класифікацію та дослідження окремих видів кримінальних правопорушень в межах родового об'єкту, яким є господарська діяльність. Одним із таких видів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є кримінальні правопорушення, які посягають на систему оподаткування, а саме кримінальні правопорушення, передбачені статтями 204 та 212 КК: 1) незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів; 2) ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

За різними галузями економіки Е. М. Кисилук та О. В. Процюк поділяють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності на: 1) кримінальні правопорушення у сфері державних фінансів; 2) кримінальні правопорушення у сфері кредитно-посередницької та банківської діяльності; 3) кримінальні правопорушення у зовнішньоекономічній діяльності; 4) кримінальні правопорушення у сфері підприємницької діяльності; 5) злочини у сфері споживчого ринку; 6) злочини у сфері приватизації. [2] З огляду на таку різноманітність груп суспільних відносин у наукових працях неодноразово висловлювалась позиція про те, що в межах розділу VII КК потрібно виділяти два родові об'єкти – суспільні відносини у сфері господарювання та фінансові відносини (Л. П. Брич, Н. О. Гуророва, В. С. Кошевський). На нашу думку, виділення двох родових об'єктів у розділі VII КК не сприятиме класифікації та систематизації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності ефективніше ніж виділення видових об'єктів. [3]

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 212 КК, також посягає на систему оподаткування. Зокрема, у ст. 212 КК чітко вказана ознака системи оподаткування: це діяння охоплює умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, службовими особами або іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах. Безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів є суспільні відносини у сфері господарської діяльності з підакцизними товарами, тобто з тими товарами, на які відповідно до ст. 14.1.145. Податкового кодексу України за кодами

згідно з УКТ ЗЕД встановлено ставки акцизного податку – непрямого податку на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених цим Кодексом як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції) (ст. 14.1.4 Податкового кодексу). Платники податку з підакцизних товарів визначені у ст. 212 Податкового кодексу, спільною ознакою яких є ведення діяльності з виробництва, ввезення та реалізації підакцизних товарів. [4]

Отже, здійснюючи виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів без сплати акцизного податку, що підтверджується акцизною маркою, тобто спеціальним знаком маркування, наявність якого підтверджує легальність ввезення та права реалізації цих виробів на території держави, особа здійснює посягання на систему оподаткування. В свою чергу, система оподаткування становить взаємопов'язану організаційно-правову та економічну сукупність встановлених податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів, а також складових правового механізму їх справляння, що включає її різновиди – загальну та спрощену системи оподаткування. В цьому аспекті розуміння системи оподаткування співпадає з вузьким розумінням податкової системи. [5]

У Кримінальному кодексі України містяться статті, якими передбачено підстави для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності. Такі злочини становлять велику суспільну небезпеку для економіки кожної держави, оскільки вони характеризуються латентністю, поширеністю та різноманітними формами проявів. На сьогодні важливим є формування політики у сфері запобігання злочинності, особливо у сфері економіки як головної стратегії внутрішньої політики держави, що визначає основні напрями, цілі, способи впливу на злочинність. Безсумнівно, необхідно проводити поступову діяльність держави щодо недопущення кримінальних правопорушень, розробляючи ефективні механізми запобігання злочинності й охорони безпеки держави загалом.

Література:

1. Дружинін Д. О. Злочинність у сфері господарської діяльності: актуальні питання щодо запобігання. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2023. Вип. 4 (13). С. 98–105.
2. Кисилюк Е.М., Процюк О.В. Загальні засади кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Вісник

кримінального судочинства. № 2. 2015. С. 171. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Kisiluk_Procuk.pdf

3. Степаненко Д.Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: дис на здоб. наук ступ. канд юрид. наук. Спеціальність: 12.00.08. Луганськ. 2014. С. 36

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

5. Система оподаткування. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П – С. 736 с. С. 487.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-8>

MODERNIZATION OF ENVIRONMENTAL TAXATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Glukhova V. I.

*PhD in Economics,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Accounting and Finance
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University
Kremenchuk, Ukraine*

Глухова В. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і фінансів
Кременчуцький національний
університет імені Михайла
Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Охорона довкілля, раціональне використання ресурсів, забезпечення екологічного захисту життєдіяльності людини є обов'язковими умовами сталого економічного та соціального розвитку будь-якої країни. Негативний вплив людини на довкілля є глобальною проблемою XXI століття, чинником погіршення кліматичних умов та загрозою для існування цивілізації. Недарма в глобальній стратегії «Перетворення

нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [1] серед Цілей сталого розвитку поставлені завдання як в економічній, соціальній, так і в екологічній сферах життя. Відповідно, все більшої уваги на даний момент потребують питання вдосконалення екологічної політики країни в умовах посилення техногенного навантаження, формування та використання фінансових ресурсів на природоохоронні цілі, що знаходить відображення в численних працях науковців [2–7].

Екологічні проблеми як для України, так і для світової спільноти набули глобального характеру, що потребує значних фінансових ресурсів для їх вирішення. Основним джерелом державного фінансового забезпечення охорони навколишнього природного середовища (далі – ОНПС) є екологічні платежі до бюджетів.

Основними екологічними платежами, що стягуються в Україні, є екологічний податок та збір за забруднення навколишнього природного середовища.

Аналіз динаміки надходжень екологічних платежів до зведеного бюджету України за 2016–2022 роки свідчить, що у 2021 р. вони становили 5989,3 млн грн., що на 19,8% більше, ніж у 2016 р., але на 18,2% менше, ніж у 2022р. Структурно протягом всього аналізованого періоду переважає екологічний податок (більше 99%) [8]. З метою гармонізації екологічного оподаткування до європейського законодавства в Україні у 2019 р. як складову податків на викиди (найвагоміша частина всіх екологічних платежів) запровадили податок на CO₂, який у 2022 р. займає в загальній структурі екологічних платежів 33,5% [8].

Варто зазначити, що в Україні частка екологічних платежів у всіх доходах бюджету є надзвичайно низькою (менше 1%), що певною мірою впливає на недостатній стан державного фінансування ОНПС.

Надходження екологічного податку до Державного бюджету значно переважають порівняно з місцевими (у 2022 р. відповідно 67,8% і 32,2%), що пояснюється законодавчими змінами пропорцій розподілу податку між бюджетами [8].

У структурі ВВП екологічний податок в Україні становив у 2022 р. 0,094% [8], в той час як у країнах ЄС – близько 2% [9].

Надходження екоподатку до спеціального фонду бюджету зменшились як в абсолютному, так і відносному вимірі по відношенню до загального фонду, що є негативним аспектом, оскільки нівелюється його цільове спрямування.

Отже, система екологічного оподаткування в Україні зазнає поступових змін в напрямі наближення до світових тенденцій, однак

механізм формування її складових, адміністрування екологічних платежів потребує вдосконалення, щоб ці платежі були вагомим джерелом фінансування природоохоронних заходів і важелем раціонального природокористування в країні.

Слід вказати, що екологічні податки, які можуть стягуватися у країнах ЄС, частково співпадають з компонентами екологічного податку в Україні. Крім того, вони також включають такі види податків, які у нас існують окремо від екологічного: а саме, транспортні податки, рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів, води, користування надрами тощо.

Для вирішення низки існуючих проблем екологічного оподаткування в Україні та його вдосконалення в контексті гармонізації із законодавством і практикою екологічного оподаткування в ЄС пропонуємо:

- до складу екологічних платежів віднести рентну плату за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення, за рахунок чого можемо мати додатковий ресурс для фінансування екологічних заходів;

- для збільшення надходжень екологічних платежів доцільним є збільшення їх ставок, яке має бути поступовим та з урахуванням європейського досвіду – з одночасним зниженням інших ставок податків задля збереження стабільного рівня фіскального навантаження;

- повернутися до розподілу екологічного податку 20:80 (державний / місцеві бюджети), причому в місцевих громадах, які безпосередньо зазнають негативних наслідків впливу на довкілля, зосереджувати 50 %, а 30 % – акумулювати на рівні обласних бюджетів;

- спрямовувати надходження від екологічного податку до спеціального фонду Державного бюджету України, що забезпечить цільове фінансування природоохоронних заходів;

- запровадити в практику податкові інструменти стимулювання використання природоохоронних технологій: звільнення від оподаткування, надання податкових знижок, надання інвестиційних податкових кредитів при реалізації інвестицій у природоохоронну діяльність тощо.

Отже, модернізація та трансформація екологічних податків є важливим та складним завданням, від якого залежатиме міжнародна репутація України та її внесок у захист навколишнього природного середовища.

Література:

1. Transforming Our World: the 2030 Agenda For Sustainable Development (A/Res/ 70/1) / United Nations. 2015. September 25. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
2. Касич А.О. Завдання державної політики сталого розвитку з урахуванням рівня техногенного навантаження. Ефективна економіка. 2015. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4132>
3. Глухова В.І., Бабіченко В.В., Кравченко Х.В. Екологічні платежі як джерело державного фінансового забезпечення охорони природи. Фінансовий простір, 2021. № 4(44). Черкаський навчально-науковий інститут УБС. С. 113-122. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/846>. DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.4\(44\).2021.113120](https://doi.org/10.18371/fp.4(44).2021.113120)
4. Глухова В. І., Кравченко Х. В. Екологічні фінанси України в умовах сталого розвитку. Ефективна економіка. 2022. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10276>. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.5.72.
5. Клименко Т., Сидоренко О., Гливенко В. Екологічне оподаткування в умовах воєнного стану в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2023.(3 (35)). С. 183–195. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3\(35\)-183-195](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3(35)-183-195)
6. Мединська Н. В. Трансформація екологічного оподаткування в контексті інвес-тиційного забезпечення модернізації природоохоронної інфраструктури. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 4. С. 48-53
7. Федчишин В. Застосування екологічних податків в Україні: аналітична записка. Центр економічної стратегії, 2022. 50с. URL: <https://ces.org.ua/environmental-taxes-in-ukraine-policy-brief> (дата звернення 21.03.2024)
8. Портал Відкритий бюджет. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.
9. Офіційний веб-сайт Європейської служби статистики. URL: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-9>

**COMPETITIVENESS OF COMPANIES
IN MEASURING THE LATEST TRENDS
IN THE INTERNATIONAL CHILD CAR SEAT MARKET**

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КОМПАНІЙ
У ВИМІРІ НОВІТНІХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ
МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ДИТЯЧИХ АВТОКРІСЕЛ**

Hryshko A. V.

*IV year student of the Faculty
of International Trade and Law
State University of Trade
and Economics
Kyiv, Ukraine*

Гришко А. В.

*студентка IV курсу факультету
міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-
економічний університет
м. Київ, Україна*

Посилення конкуренції на міжнародних ринках товарів та послуг підштовхує компанії до пошуку ефективних та релевантних управлінських рішень, які б підсилили їх можливості досягати успіхів в економічному суперництві як на внутрішніх, так і зовнішніх ринках. Передумовою розробки ефективної стратегії є розуміння новітніх тенденцій розвитку тих ринкових сегментів, на яких функціонує підприємство. Новітній етап розвитку світового ринку вирізняється поглиблення міжнародного поділу праці, включенням в міжнародний товарообмін все більш різноманітної та диференційованої продукції. В цьому сенсі певну зацікавленість викликають особливості розвитку ринків нестандартних та немасових товарів, але завдяки навіть невеликі компанії здатні знайти своє місце в умовах жорсткої міжнародної конкуренції.

Розглянемо ці аспекти на прикладі новітніх трендів розвитку міжнародного ринку дитячих автокрісел. Зростання попиту на дитячі автокрісла, завдяки зростаючій обізнаності споживачів та суворим регуляторним законам у розвинених країнах світу – головна тенденція міжнародного ринку дитячих автокрісел. Згідно зі звітом про дослідження, опублікованим компанією Spherical Insights & Consulting, обсяг світового ринку дитячих автокрісел у 2023 році оцінювався у 8,2 млрд доларів США, а до 2033 року очікується, що він досягне 16,06 млрд доларів США, при середньорічному темпі зростання

(CAGR) 6,9% протягом прогнозованого періоду. [5] Це зумовлено швидкою урбанізацією, оскільки все більше людей живуть у містах, а батьки все частіше подорожують з дітьми в автомобілях. Це змушує уряди встановлювати суворі правила та стандарти безпеки. Національна адміністрація безпеки дорожнього руху США (NHTSA), Європейський Союз та ЄК ООН зобов'язують використовувати дитячі автокрісла в Північній Америці та Європі до 12 років. Саме тому світовий попит на автокрісла щорічно зростає [3].

Однак, незважаючи на зусилля, спрямовані на підвищення безпеки, проблеми залишаються, про що свідчить статистика, наприклад, база даних Injury Facts повідомляє, що у Сполучених Штатах дорожньо-транспортні пригоди є основною причиною смертності серед дітей віком від одного до 14 років. Більше того, за даними Центрів з контролю та профілактики захворювань США (CDC), правильне використання автокрісел та ременів безпеки запобігає смерті дітей на 71%, а немовлят – на 54% [4].

Однією з тенденцій є постійна зміна вподобань споживачів. Ринок є висококонкурентним і динамічним, він постійно розвивається, щоб задовольнити мінливі потреби та вподобання батьків. Виробники також повинні використовувати додаткові можливості, щоб отримати конкурентну перевагу та збільшити свою частку на ринку. Тому компанії зосереджуються на постійному вдосконаленні своєї продукції, впроваджуючи технологічно просунуті варіанти автокрісел, щоб задовольнити різноманітні потреби. Виробники впроваджують у дитячі автокрісла інноваційні функції, такі як бічний захист, системи вентиляції, адаптери для візочків, протиударні перекладки, вбудовані фіксатори тощо. Зі зростанням доходу споживачів та тенденції урбанізації підвищується попит на функції, орієнтовані на комфорт, такі як системи LATCH, кольорові індикатори, підсклянки та персоналізовані дитячі автокрісла. Удосконалення матеріалів призвело до використання високоміцних і легких матеріалів у конструкції автокрісел [5]. Оскільки безпека залишається першочерговим завданням, ринок процвітає завдяки інноваціям, що забезпечують безпеку та комфорт кожної поїздки для маленьких пасажирів.

Важливою тенденцією є технологічний прогрес. Він призвів до розробки надзвичайно зручних, технологічно розвинених і безпечних дитячих автокрісел, що сприяло збільшенню продажів і загальному зростанню кількості дитячих автокрісел у всьому світі. На ринку спостерігається зростання попиту на "розумні" дитячі автокрісла, які надають перевагу функціям з підтримкою додатків, включаючи електронний клімат-контроль, автоматичне складання, протиугінні

датчики, сигналізацію руху дитини в дорозі, сповіщення про непристібнуті ремені безпеки та дистанційний моніторинг дитини, що гарантує безпеку малюка під час подорожі. Провідні компанії на світовому ринку дитячих автокрісел утримують свої позиції завдяки впровадженню нових технологій, а також вдосконаленню дитячих автокрісел завдяки значним інвестиціям у науково-дослідницьку діяльність. [1]

Також важливою тенденцією є збільшення пропозицій на ринку. Виробники зосереджуються не тільки на технологічності та комфорті, а і на доступності автокрісел для населення. Саме тому провідні гравці зосереджуються на розширенні свого охоплення за рахунок забезпечення конкурентоспроможних цін на ринку на якісні товари та виготовленні різних типів автокрісел, таких як автолюльки для новонароджених, універсальні автокрісла, автокрісла-трансформери, автокрісла-бустери та автокрісла «все-в-одному» (де поєднується автокрісло і шасі для його перевезення поза автомобілем). Виходячи з попиту на ринку дитячих автокрісел, автокрісла-бустери та автокрісла "все в одному" користуються великою популярністю серед споживачів. Всі ці вироби можна регулювати відповідно до ваги і зросту дитини, забезпечуючи комфорт у сидячому положенні, та є доступними по ціні для більшості населення розвинених країн світу [3].

Також важливо виділити ще одну надважливу тенденцію на ринку – збільшення важливості соціальних мереж у суспільстві та процвітання онлайн-продажів. Згідно з даними Національної адміністрації безпеки дорожнього руху (NHTSA), 46% дитячих автокрісел використовуються неправильно [2]. Тому ключові гравці галузі, використовуючи свої соціальні мережі та офіційні сайти, надають батькам освітній контент про те, як правильно обрати та використовувати дитячі автокрісла. Також компанії у своїх маркетингових кампаніях не приховують жахливі статистики смертності дітей на дорогах та відкрито говорять про трагічні наслідки невикористання або неправильного використання дитячих автокрісел, наголошуючи, що саме батьки несуть відповідальність за своїх дітей. Це позитивно впливає на обізнаність батьків та підтвердження важливості цієї категорії товарів.

Офлайн-продажі завжди переважали на ринку дитячих автокрісел. Батьки бажають отримувати корисну інформацію та консультацію від експертів цієї сфери, тому зазвичай звертаються до спеціалізованих магазинів. Проте з появою діджиталізації та електронної комерції покупці мають більше інформації про рейтинги безпеки та огляди продуктів, що впливає на їхні рішення щодо купівлі. Інтернет-магазини

забезпечують зручність і доступність широкого асортименту товарів. Батьки можуть переглядати та порівнювати різні марки, моделі, характеристики та ціни автокрісел, не виходячи з дому. Більше того, оскільки міленіали все частіше звертаються до онлайн-платформ, таких як Amazon, для здійснення покупок, попит на зручні та надійні дитячі автокрісла зростає, стимулюючи онлайн-продажі на ринку [2].

Окреслені тенденції визначають особливості розвитку міжнародного ринку дитячих автокрісел. Важливо підкреслити, що вони відображають поєднання факторів впливу як з боку пропозиції, так і та попиту, а також важливу роль інституційних регуляторів, які регламентують діяльність учасників ринку та формують певні вимоги щодо самої продукції.

Література:

1. Baby Car Seat Market Analysis APAC, North America, Europe, South America, Middle East and Africa – US, China, Germany, France, UK – Size and Forecast 2023-2027. Technavio. URL: <https://www.technavio.com/report/baby-car-seat-market> (дата публікації: жовтень 2023)

2. Baby Car Seat Market – By Product Type (Infant Car Seats, Convertible Car Seats, Booster Car Seats, Combination Car Seats), By Installation Type (Rear-Facing Car Seats, Forward-Facing Car Seats), By Distribution Channel, By End-User & Forecast, 2023 – 2032. Global Market Insights. 2023. URL: <https://www.gminsights.com/industry-analysis/baby-car-seat-market> (дата звернення: червень 2023)

3. Baby Car Seat Market Outlook 2023-2031. Transparency Market Research URL: <https://www.transparencymarketresearch.com/baby-car-seat-market.html> (дата публікації: березень 2023)

4. Child Safety Seats Market Outlook (2023 to 2033). Future Market Insights Inc. URL: <https://www.futuremarketinsights.com/reports/child-safety-seats-market> (дата публікації: липень 2023)

5. Global Baby Car Seat Market Size. Spherical Insights. URL: <https://www.globenewswire.com/en/news-release/2024/02/26/2834937/0/en/Global-Baby-Car-Seat-Market-Size-To-Worth-USD-16-06-Billion-By-2033-CAGR-Of-6-9.html> (дата публікації: 26.02.2024)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-10>

PREREQUISITES FOR THE INTEGRATION OF UKRAINE INTO THE EU AND NATO

ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС ТА НАТО

Erfan Ye. A.

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International Economic Relations
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Ерфан Є. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин
Ужгородський національний
університет
м. Ужгород, Україна*

Наразі в нашій країні спостерігається новий етап європейської інтеграції, тобто набуття Україною статусу кандидатки на вступ до ЄС, що відкриває перед країною нові перспективи та можливості. Труднощі, які виникають у процесі реалізації інтеграційних зусиль, виникають, зокрема, через нестабільність процесів у безпековому, політичному та економічному середовищах, наслідки яких важко спрогнозувати. І це певною мірою впливає на внутрішню ситуацію у Європейському Союзі, НАТО та Україні, а також позначається на інтеграційному процесі.

Приблизний період від початку переговорного процесу до членства в Європейському Союзі становить 7 років. Така тенденція спостерігалася серед пострадянських держав, котрі приєдналися до Європейського Союзу у хвилю його найбільшого розширення [1]. Рекордсменкою по швидкості вступу до ЄС виявилася Фінляндія, період вступу якої від заявки до членства (1995 рік) становить три роки [2, стр. 15]. Анти-рекорд встановила Туреччина, котра підписала асоціацію з Європейською Спільнотою в 1963 році, набула статус кандидатки у 1999 році, проте дотепер не стала повноправним членом [3].

Щодо термінів приєднання України до Європейського Союзу, то першим висловився президент Європейської ради Шарль Мішель, який оцінює перспективу набуття повноправного членства Україною в 2030 році [4].

Статус країни-кандидатки на вступ є важливим, проте не заключним етапом європейської інтеграції.

Опитуванням проведені КМІС свідчать, що 59% українців вбачають членство ЄС як гарантію довгострокової безпеки та наявність

економічних перспектив. Серед інших причин, які отримали значну підтримку респондентів: майбутнє української демократії (44%), верховенство права (45%), а також міжнародне визнання місця України в об'єднаній Європі (41%) (рис. 1).

Рис. 1. Значення членства в ЄС для українців

Джерело: [5]

Україні до Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору є внутрішні реформи. Ефективність та системність реформ в правовій, економічній та політичній сферах необхідні для того, щоб відповідати європейським стандартам.

Науковці Інституту економічних досліджень та політичних консультацій рекомендують зосередитися на трьох важливих аспектах реалізації інтеграційних зусиль України до ЄС:

перший – отримання членства в Європейському Союзі передбачає необхідні зміни в економічному регулюванні, внаслідок адаптації європейського законодавства в українському сегменті. У разі виконання Україною всіх умов без додаткових вимог, порядок денний для переговорів затверджено. Після цього Україна отримає перший кластер (блок) для набуття членства в Європейському Союзі, який містить наступні аспекти: юриспруденція, права та справедливість [6];

другий – поточний стан співпраці України з країнами Європейського Союзу у сфері економіки охоплює аспекти регуляторної взаємодії, що створює передумови вже зараз почати інтеграцію у внутрішній ринок

ЄС завдяки скасуванню бар'єрів та гармонізацію регулювання. Деякі основоположні принципи вже чітко прописані в, зокрема, Угоді про асоціацію, певні рамкові закони уже прийнято, тому підготовка довжиною в 10 років ще раз демонструє важливість того, для чого все робилося;

третій – після лютого 2022 року притік прямих іноземних інвестицій в Україну майже припинився, що зробило Україну залежною від отриманих Україною коштів у вигляді міжнародної допомоги (грантів) та кредитних коштів міжнародних партнерів для фінансування її бюджету, та водночас підтримує її макроекономічну стабільність. Фінансова допомога європейських країн та євроінтеграційний процес України тісно пов'язані між собою, оскільки важливо забезпечити належне використання коштів, спрямованих на відбудову. Економічні зв'язки України та Європейського Союзу наразі перебувають на високому рівні, та очікується, що в наступні роки вони стануть ще тіснішими [7, стр. 21].

Сучасний стан співпраці України та НАТО визначається активним залученням зусиль для інтеграції в Альянс. Попри повномасштабну російську інтервенцію, Україна та НАТО створили новий спільний орган, Раду Україна-НАТО, яка замінила Комісію Україна-НАТО та розширила межі взаємодії та співробітництва з країнами Альянсу з метою просування політичного діалогу і набуття членства в НАТО. Активне використання нового ефективного механізму консультацій Ради Україна-НАТО поглиблює партнерство у безпековій сфері, визначає головні напрями та пріоритети внутрішнього реформування України, передбачає моніторинг ефективності їх імплементації, а також погоджує конкретні умови та критерії для набуття Україною повноправного членства у Альянсі [8].

За підсумками першого засідання Ради Україна-НАТО, яке відбулося 29 листопада 2023 року, Україна продовжує реалізовувати реформи в розпал великої війни, зокрема прогрес простежується в зміні законодавства, боротьбі з корупцією, перегляду системи оборонних закупівель [9].

Євроінтеграційні процеси мають неабиякий вплив на економічний розвиток України, відкриваючи перед нею нові складові та перспективи. Політика активної співпраці з Європейським Союзом, зокрема виконання Угоди про асоціацію, є необхідною та вагомою частиною цього впливу. Відкритість торгівлі між Україною та країнами Європейського Союзу у межах євроінтеграційного процесу країни сприяє подальшій інтеграції до європейського внутрішнього ринку та є

наріжним каменем стійкості та послідовного розвитку української економіки під час тривалого російського вторгнення та її подальшого швидкого економічного відновлення.

Література:

1. EU membership: how long did it take between the start of negotiations and accession? Visit Ukraine. 2023. URL: <https://visitukraine.today/blog/2963/eu-membership-how-long-did-it-take-between-the-start-of-negotiations-and-accession>.

2. Whitfield, E. The 1995 enlargement of the European Union: The accession of Finland and Sweden: study. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2015. 50 с.

3. Türkiye. European Union. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/turkiye_en.

4. Ukraine Could Join EU By 2030. Der Spiegel. 2023. URL: <https://www.spiegel.de/international/europe/european-council-president-charles-michel-ukraine-could-join-eu-by-2030-a-5f6a7ca6-99b9-461f-ad3f-3b41d26a771c>.

5. Значення членства в ЄС для українців, пріоритетність вступу до ЄС чи НАТО і сприйняття росії як частини Європи: результати телефонного опитування, проведеного 29 вересня-9 жовтня 2023 року. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1303&page=1>

6. Єврокомісія рекомендувала відкрити переговори щодо вступу України в ЄС. Ми вже за крок до членства? Спойлер: ні, орієнтовно в 2030 році. Інтерв'ю з Веронікою Мовчан, яка займається темою відносин Україна – ЄС. Forbes. URL: <https://forbes.ua/money/evrokomisiya-rekomendovala-vidkriti-peregovori-shchodo-vstupu-ukraini-v-es-mi-vzhe-za-krok-do-chlenstva-spoyleer-ni-orientovno-u-2030-rotsi-intervyu-z-veronikoyu-movchan-yaka-zaumaetsya-temoyu-vidnosin-09112023-17171>.

7. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Національна безпека і оборона. Стратегічні партнери України (реалії та пріоритети в умовах війни). 2023. № 3-4 (193-194). 153 с.

8. Рада Україна – НАТО. NATO. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_217652.htm.

9. Заява Ради Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ. Урядовий портал. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zaiava-rady-ukraina-nato-na-rivni-ministriv-zakordonnykh-sprav>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-11>

INSIGHTS INTO UKRAINE'S INTERNATIONAL COOPERATION IN R&D FOR ICT SECTOR DEVELOPMENT

Zavhorodnya E. O.

Postgraduate Student at the Department of International Management

Melnyk T. M.

Doctor of Economics

Professor at the Department of International Management

State University of Trade and Economics,

Kyiv, Ukraine

The integration of innovations and the latest technologies in the post-war reconstruction and development of Ukraine is crucial not only for efficient rebuilding but also for fostering economic growth, enhancing resilience, improving quality of life, ensuring sustainability, and positioning Ukraine as a competitive player in the global arena. Despite the war, international tech companies are increasingly looking to Ukraine to open R&D centres, which underscores the importance of improving the intellectual property and innovation protection system to attract and support their expansion initiatives [1].

Intellectual property (IP) plays a pivotal role in fostering innovation and driving the development of new technologies, making it a cornerstone of economic growth and competitiveness for countries like Ukraine. Firstly, robust intellectual property protection serves as a catalyst for innovation by incentivizing creators, inventors, and entrepreneurs to invest time, resources, and expertise into developing new ideas and technologies. Secondly, the protection of IP rights encourages foreign investment and technology transfer, as it ensures protection against infringement and unauthorized use, thereby enhancing technology diffusion and knowledge sharing, facilitating the adoption of the best global practices. Thirdly, a robust IP system promotes healthy competition and market dynamics by preventing unfair competition and unauthorized innovation exploitation, thus encouraging businesses to innovate, differentiate, and improve product quality, leading to increased productivity and economic growth. Fourthly, IP rights are valuable assets for commercialisation, technology commercialisation, and international trade through licensing, franchising, and technology transfer agreements, generating revenue and enhancing Ukraine's international competitiveness and economic integration. In accordance with the listed advantages, the IP

Office [2] held an IP&I marathon on a wide range of IP commercialisation issues: Ukraine's innovation landscape, the interaction between science and business, foreign patenting, intellectual property rights acquisition, commercialisation of copyright objects, Ukrainian Startup Fund opportunities, and the role of intellectual property valuation in enterprise innovation processes, etc.

As a R&D location for IT companies, Ukraine has advantages and disadvantages. One of the key advantages is its strategic geographical location. Situated in Eastern Europe, Ukraine offers easy access to major European cities, allowing for convenient travel to and from R&D centres without exorbitant costs. Furthermore, the time difference with most European countries is minimal, facilitating smooth coordination of business hours and effective communication across time zones. Another compelling factor that makes Ukraine an attractive destination for IT companies is the high level of education among its workforce. Additionally, a significant percentage of IT professionals have proficient English language skills, reducing the risk of miscommunication and ensuring a high standard of professional expertise. In terms of cost-effectiveness, Ukraine offers competitive hourly rates for IT services, with the average salary for an IT engineer standing at 1,600 USD per month. Moreover, rental rates for office spaces in Ukraine are relatively inexpensive compared to major Western cities, making it a cost-effective choice for setting up operations.

However, despite its many advantages, Ukraine does face certain challenges and potential investors and businesses should consider. The ongoing geopolitical tensions in the region, particularly the ongoing war unleashed by Russia against Ukraine, pose a risk to stability and can impact business operations. The resilience of Ukraine's IT sector in the face of these challenges is commendable, but the situation remains fluid and unpredictable. Additionally, Ukraine grapples with legal issues such as corruption and inadequate measures for information protection. While efforts are being made to address these concerns, the overall regulatory environment (framework, legal basis) may present obstacles for businesses seeking a transparent and secure operating environment.

As of the first quarter of 2024, there are 90 R&D centres of international tech companies in Ukraine (by 20 less than in 2019), with a predominant concentration in Kyiv, Lviv, Odesa and Kharkiv [3-4]. Furthermore, the significant number of R&D offices opened by tech companies from the US, the UK, Germany, Denmark, Estonia, and Poland highlights the diversity of foreign investment in Ukraine's ICT sector. As for staffing statistics, Samsung Electronics is the biggest employer – 5,001-10,000 employees,

followed by Bosch and Dell Technologies – 1,001-5,000 employees, as well as Avenga, Ericsson, Lifecell, Huawei, SAP Ukraine, Sitecore, Materialise, Playtech, Teleperformance and Netcracker – 501-1,000 employees.

In general, global practice involves three main types of foreign R&D centres: foreign-funded R&D centres (institutions established by foreign investors for research, development, and experimental activities in natural sciences and related fields, including basic, applied, and product development), global R&D centres (institutions established by foreign investors with exclusive technology platforms, ensuring progress to align with global project activities) and foreign-funded open innovation platforms (institutions set up by foreign investors to foster project-based cooperation with SMEs and innovation teams, providing facilities, equipment, and guidance while leveraging platform resources, technology, talent, and capital). As for Ukrainian case, the main forms of R&D activities by foreign ICT companies include:

(1) acquisition of local IT companies, which operate in the same R&D field, allowing immediate access to local talents, infrastructure, market knowledge, and overcoming regulatory and cultural barriers;

(2) establishment of a completely new R&D facility that involves setting up a new office, hiring local talents, and teaming up with local partners and suppliers (this approach takes more time and resources initially, it offers greater control and flexibility over the operations);

(3) formation of partnerships or collaborations with local universities, research institutions, or IT companies (it helps in accelerating innovation, sharing risks and expenses, and expanding market reach);

(4) investment or acquisition of tech start-ups to gain access to innovative technologies, talent, and market opportunities (this strategy allows companies to quickly expand their R&D capabilities and product offerings while leveraging the start-up's entrepreneurial spirit);

(5) establishment of innovation hubs or accelerators to promote collaboration with start-ups and universities, enabling rapid prototyping of new technologies and products.

Examples of the first strategy include such companies as Google, Snapchat, Amazon; the second – Samsung, Globality, Glovo, Lyft, Product Madness, Roku, Avenga, Nvidia, ABBYY; the third – Samsung; the fourth – Peoplelogic and Plai, InnoEnergy and Beholder, OTB Ventures and Kurs Orbital, etc.; and the fifth – BlaBlaCar, Solarisbank, Sift.

Additionally, business accelerators play a crucial role in nurturing and promoting innovation in Ukraine's ICT sector, thus providing tech startups with access to mentorship, funding, and networking opportunities to help

them grow and scale their businesses. As of the first quarter of 2024, there are 12 accelerators in Ukraine (mostly located in Kyiv), particularly: 1991 Accelerator, Blue Lake Accelerator, Centre for Entrepreneurship, Challenger Accelerator, Demium CEE, EO Business Incubators, iHUB powered by NUMA, Innovation Startup Entrepreneurship, IoT Hub, Seed Forum Global, Startup Wise Guys and Unicoway [3]. The activities of these accelerators contribute to the overall growth and competitiveness of Ukraine's ICT sector, fostering a dynamic ecosystem of innovation and entrepreneurship.

The support of foreign governments and companies for Ukrainian tech start-ups is quite tangible. One of the latest notable examples of foreign support for Ukrainian tech start-ups is the Seven Camp accelerator from Belgium, offering up to €450,000 in funding to Ukrainian tech start-ups in various fields, including AI, CyberSec, FinTech, IoT, Smart City, IT, and Dual-Use technologies [5]. The programme also provided resources and support services, including access to Belgian and European grants, research laboratories, prototyping facilities, mass production and procurement programs, investment assistance, and temporary relocation to Brussels. Another impactful initiative supporting Ukrainian tech start-ups is the Seeds of Bravery program funded by the European Union (offers up to €60,000 in funding for eligible start-ups), aiming to provide financial assistance to Ukrainian tech start-ups through various funding streams in categories such as Innovative Entrepreneurship, Deep Technology Incubators, Rebuilding Ukraine, and Scaling and acceleration in deep tech [6]. These targeted funding opportunities cater to different stages of start-up development and focus on areas crucial for growth and sustainability. Additionally, tech giants like Google have also been actively involved in supporting Ukrainian tech startups. Google launched a support fund for startups in Ukraine, allocating \$10 million in non-equity grants to help startups grow and develop amidst challenging circumstances such as a full-scale war [7]. The support fund has already provided grants worth \$5 million to Ukrainian startups, resulting in significant positive outcomes such as raising additional funding, increasing revenues by 100%, creating new jobs, and receiving global recognition. Google's commitment to supporting Ukrainian tech startups not only provides financial assistance but also opens doors to new opportunities and networks that can propel startups to greater heights.

In conclusion, the support of Ukrainian tech start-ups by foreign partners plays a crucial role in fostering innovation, creating opportunities for entrepreneurs in Ukraine, and driving economic growth. Finally, this partnership is pivotal for the continued success and development of the tech

sector in Ukraine, highlighting the importance of fostering strong international relationships in the ever-evolving tech ecosystem.

References:

1. Сайт «Міжнародні технологічні компанії розглядають можливість відкриття в Україні нових R&D-центрів». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mizhnarodni-tekhnologichni-kompanii-rozghliadaiut-mozhlyvist-vidkryttia-v-ukraini-novykh-rd-tsentriv-oleksandr-hryban> (дата звернення: 01.03.2024).
2. Сайт «IP Office». URL: <https://nipo.gov.ua/en/> (дата звернення: 01.03.2024).
3. Сайт «Tech Ecosystem Overview». URL: <https://uatechecosystem.com/> (дата звернення: 01.03.2024).
4. Сайт «Tech Ecosystem Guide To Ukraine». URL: https://data.unit.city/tech-guide/Tech_Ecosystem_Guide_To_Ukraine_Ua.pdf (дата звернення: 01.03.2024).
5. Сайт «The first AI Startup Camp in Europe». URL: <https://seven.camp/> (дата звернення: 01.03.2024).
6. Сайт «Seeds of Bravery». URL: <https://seedsofbravery.eu/> (дата звернення: 01.03.2024).
7. Сайт «Офіційний Блог – Google Україна». URL: <https://ukraine.googleblog.com/2024/02/google-google.html> (дата звернення: 01.03.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-12>

**THE IMPACT OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL PROGRESS
ON INTERNATIONAL TRADE AND LOGISTICS**

**ВПЛИВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ
НА МІЖНАРОДНУ ТОРГІВЛЮ ТА ЛОГІСТИКУ**

Kadar A. I.

*3rd year student at the Faculty
of International Economic Relations*

Brenzovych K. S.

PhD,

*Associate Professor at the Department
of International Economic Relations*

Uzhhorod National University

Uzhhorod, Ukraine

Kadar A. I.

*студентка III курсу факультету
міжнародних економічних відносин*

Брензович К. С.

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри міжнародних
економічних відносин*

Державний вищий навчальний заклад

*«Ужгородський національний
університет»*

м. Ужгород, Україна

Розвиток сучасного світового господарства відбувається швидкоплинно та під вирішальною дією науково-технічних перетворень. Особливо відчутним є вплив інновацій та нових технологічних рішень на міжнародну торгівлю та логістику. Оскільки участь у торгівлі є одним із ключових факторів інтеграції національних економік у світовий економічний простір та значною мірою визначає інтенсивність економічного розвитку національних економічних систем, актуальність дослідження проявів та глибини впливу науково-технічного прогресу на міжнародну торгівлю та логістику не викликає сумніву.

Науково-технічний прогрес відіграє важливу роль у формуванні та реалізації міжнародних торговельних відносин. Наприклад, розвиток транспортних технологій, таких як контейнеризація у морському та повітряному транспорті, полегшує перевезення товарів та збільшує обсяги міжнародної торгівлі. Інформаційні технології та електронна комерція, зокрема платформи електронної торгівлі, роблять торгівлю більш ефективною та доступною. Цифрова трансформація у торгівлі і логістиці змінює та удосконалює відповідні процеси за допомогою таких технологій, як Інтернет речей (IoT), блокчейн, штучний інтелект (AI) та сучасні системи аналітики даних. Це дозволяє оптимізувати

ланцюги поставок, знижувати витрати та підвищувати ефективність операцій [1-4].

У сучасному світі новітні технології та інновації швидко змінюють наше оточення та спосіб життя. Наприклад, системи розпізнавання мови, такі як Google Assistant або Siri, використовують штучний інтелект для взаємодії з користувачами та виконання команд. Платформи дослідження квантового обчислення, як IBM Quantum або Google Quantum AI Lab, досліджують можливості квантових систем. Інтернет речей (IoT) дозволяє керувати смарт-пристроями віддалено через мобільний додаток [5]. Біотехнології, такі як CRISPR, використовуються для зміни генетичного коду організмів. Нанотехнології розвиваються для створення нанороботів для доставки ліків в організм [6]. Ці технології проникають у всі аспекти життя, покращуючи його якість. Подібні технології втілюються і у міжнародній торгівлі, змінюючи її склад та динаміку.

Так, трансформація логістичних підходів у контексті цифрової економіки полягає в застосуванні передових цифрових технологій для оптимізації логістичних процесів. Приклади включають в себе використання Інтернету речей для відстеження руху та стану товарів, застосування штучного інтелекту для прогнозування попиту та вибору оптимальних маршрутів доставки, використання технології блокчейн для безпечного ведення обліку та відстеження операцій, і розвиток електронної комерції та маркетплейсів для спрощення процесу замовлення та доставки товарів. Ці інновації допомагають зробити логістичні підходи більш ефективними та економічно вигідними, сприяючи розвитку сучасних цифрових бізнес-моделей.

Інтернет речей (IoT) у міжнародній логістиці використовується для збору, обробки та передачі даних з пристроїв і сенсорів, що встановлені на вантажах, транспортних засобах, складах та інших елементах логістичного ланцюга. Основні етапи роботи Інтернету речей включають збір даних, їх передачу, аналіз та обробку та в кінці прийняття рішень. Сенсори та пристрої IoT, встановлені на вантажах та транспортних засобах, автоматично збирають дані про різні параметри, такі як місцезнаходження, температура, вологість, стан вантажу тощо. Зібрані дані передаються через мережу зв'язку (наприклад, мобільний зв'язок, Wi-Fi, Bluetooth) до центральної системи керування. Далі отримані дані проходять через аналітичні алгоритми, що дозволяють виявляти та прогнозувати події, такі як затримки в доставці, зміни умов зберігання тощо. Завершальним етапом є прийняття рішень на основі аналізу даних - система керування може приймати автоматичні або

рекомендовані дії, щоб оптимізувати процеси логістики, зменшити ризики та забезпечити вчасну доставку [7].

Розумна логістика та автономні системи управління – це передові технології, які змінюють спосіб управління логістичними процесами. Автономні системи управління, такі як безпілотні транспортні засоби та роботизовані склади, працюють без значного втручання людини. Ці технології підвищують ефективність логістики, знижують витрати і ризики, покращують точність та забезпечують більшу прогнозованість в логістичних операціях.

Використання блокчейн-технологій також принесло ряд переваг при їх застосуванні у міжнародній торгівлі - підвищення прозорості та безпеки у веденні документації та ланцюжку постачання, зменшення часу на проведення транзакцій, спрощення митних операцій та відстеження руху товарів через кордони, а також полегшення процесів фінансування та страхування. Штучний інтелект (ШІ) також відіграє важливу роль у вирішенні логістичних завдань шляхом автоматизації та оптимізації процесів. Він допомагає прогнозувати попит, оптимізувати маршрути доставки, керувати запасами та виявляти ризики в ланцюжку постачання.

Екологічно чисті високотехнологічні транспортні рішення в міжнародній логістиці спрямовані на зменшення викидів CO₂ та інших забруднюючих речовин шляхом використання електромобілів, гібридних автовок, вантажних велосипедів, залізниць та інших низькоемісійних альтернатив. Це сприяє зниженню впливу транспорту на навколишнє середовище, забезпечує сталість екологічної роботи та може знизити витрати на паливо [8].

Таким чином, ключові досягнення НТП останніх років дають змогу підприємствам підвищувати свою конкурентоспроможність шляхом вдосконалення логістичних процесів та інших організаційних аспектів міжнародних торговельних операцій. Зокрема, використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, автоматизація обміну документацією та інші, сприяє оптимізації маршрутів, підвищенню ефективності управління запасами, забезпеченню екологічної відповідальності та розвитку глобальних логістичних мереж. Це не лише покращує обслуговування клієнтів, а й зменшує негативний вплив на довкілля.

Література:

1. The Impact of Implementing New Technologies in International Trade and Logistics. *7th BASIQ International Conference*. 2021. URL:

https://www.researchgate.net/publication/354637321_The_Impact_of_Implementing_New_Technologies_in_International_Trade_and_Logistics (дата звернення 21.03.24)

2. The effect of technological intensity on international trade. 2023. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2110701723000689> (дата звернення 22.03.24)

3. Алькема В. Г. Логістичне забезпечення міжнародної торгівлі. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2017. Випуск 46. С. 82-92. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/alkema_0015.pdf (дата звернення 22.03.24)

4. Blockchain for supply chains and international trade. *European Parliamentary Research Service. Scientific Foresight Unit*. 2020. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/641544/EPRS_STU\(2020\)641544_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/641544/EPRS_STU(2020)641544_EN.pdf) (дата звернення 22.03.24)

5. Dargan J. Google Quantum AI Lab: A Fusion Of Art & Science To Inspire Next-Gen Computing. *Insights, Quantum Computing Business*. 2024. January 23. URL: <https://thequantuminsider.com/2024/01/23/google-quantum-ai-lab-a-fusion-of-art-science-to-inspire-next-gen-computing/> (дата звернення 22.03.24)

6. Відкриття системи CRISPR/Cas9: співпраця двох науковиць, що назавжди змінила світ. 2023. URL: <https://www.prostir.ua/?library=vidkryttya-systemy-crispcas9-spiivpratsya-dvoh-naukovyts-scho-nazavzhdy-zminyala-svit> (дата звернення 23.03.24)

7. The Impact of Blockchain Technology on International Trade and Financial Business. *Universal Journal of Accounting and Finance*. January. 2022. 10(1):102-112. URL: https://www.researchgate.net/publication/357830621_The_Impact_of_Blockchain_Technology_on_International_Trade_and_Financial_Business (дата звернення 23.03.24)

8. Зелена логістика: від змін у ланцюгах постачання до зменшення викидів. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/33767> (дата звернення 23.03.24)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-13>

**ECOLOGICAL EFFECT OF IMPLEMENTATION
OF OFFSET SCHEMES FOR ECOSYSTEM LOSSES**

**ЕКОЛОГІЧНИЙ ЕФЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ
СХЕМ КОМПЕНСАЦІЇ ВТРАТ ЕКОСИСТЕМ**

Kobzar O. M.

*PhD in Economics, Senior Researcher,
Senior Researcher,
Institute for Demography and Life
Quality Problems of the National
academy of sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Kobzar O. M.

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник,
Інститут демографії та проблем
якості життя
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Одним з інструментів збереження біорізноманіття, що знищується при реалізації проектів економічного розвитку, є схеми компенсації втрат біорізноманіття. «Компенсація біорізноманіття – це економічний інструмент, що використовується для забезпечення економічного розвитку при одночасному досягненні таких цілей збереження біорізноманіття, як чистий приріст або відсутність чистих втрат біорізноманіття» [1, с. 19; 2, с. 193].

Компенсація знищеного при реалізації проектів економічного розвитку біорізноманіття з особливою природоохоронною цінністю полягає у його відтворенні, подальшому догляді та підтримці у належному стані (в межах території проекту або поза ними). Схеми компенсації можуть бути спрямовані на відтворення окремих пріоритетних видів флори та фауни, екосистем з особливою природоохоронною цінністю, екосистемних послуг.

Оцінювання змін екосистем з високою природною цінністю в результаті застосування схем компенсації при реалізації проектів економічного розвитку доцільно проводити з позицій підходу оцінювання екосистемних активів – за протяжністю та станом екосистем [3, с. 16–17]. Такий підхід оцінювання екосистемних активів наразі широко використовується у світовій практиці природокористування.

Як вже було зазначено, відтворення екосистем може відбуватися як на ділянці проекту економічного розвитку, так і на іншій ділянці –

ділянці компенсації. Отже, оцінювання змін протяжності та стану екосистем, як результату реалізації схем компенсації, має проводитися для двох груп екосистем: 1) екосистем, з особливою природоохоронною цінністю, які були знищені при реалізації проекту економічного розвитку; 2) екосистем на ділянках компенсації. Зазвичай у науковій літературі увага приділяється змінам першої групи екосистем. Разом з тим для об'єктивного оцінювання екологічного ефекту від реалізації схем компенсації важливим є також врахування змін в екосистемах другої групи.

У деяких країнах за умовами схем площа ділянки з відтвореною екосистемою з високою природоохоронною цінністю (на ділянці компенсації) має бути більшою за площу ділянки із знищеною екосистемою з високою природоохоронною цінністю (на території економічного проекту). Метою такого збільшення площі є запобігання відтворенню екосистем, їх елементів та екосистемних послуг у обсязі меншому, ніж було знищено. Зокрема у Канаді (провінція Альберта) такий підхід щодо компенсації водно-болотних угідь пояснюється таким чином [4, с. 20]: по-перше, можливою втратою певного обсягу екосистемних послуг між моментом знищення природного водно-болотного угіддя та моментом, коли відтворене водно-болотне угіддя почне функціонувати як цілісна екосистема; по-друге, існує ризик, що відтворене водно-болотне угіддя не досягне того ж рівня функціональності, що і знищене природне; по-третє, очікується, що деяка частина відновлених водно-болотних угідь з часом занепаде.

Слід зазначити, що останні дві позиції пов'язані з якістю та станом відтворених екосистем, зокрема здатністю самостійно функціонувати, зберігати свою структуру і функціональні особливості під впливом зовнішніх факторів, підтримувати взаємозв'язки між їх компонентами та навколишнім природним середовищем, надавати екосистемні послуги у тому ж обсязі й складі що й знищене природне тощо. Тобто досвід застосування таких схем свідчить, що зазвичай якість та життєздатність відтворених людиною екосистем є значно нижчою, ніж знищених природних.

Отже, результатом застосування схем компенсації є збереження екосистем з особливою природоохоронною цінністю шляхом «переміщення» на ділянку компенсації і за рахунок змін тих екосистем, що існують на цій ділянці. При цьому загальна площа екосистем зменшується на величину, рівну площі знищеної екосистеми з особливою природоохоронною цінністю в межах території реалізації проекту економічного розвитку. Досвід застосування схем компенсації

в різних країнах свідчить, що якість та життєздатність відтворених людиною екосистем є значно нижчою, ніж знищених природних. Враховуючи, що результатом схем компенсації є втрата загальної площі екосистем та відносно низький рівень життєздатності відтворених на територіях компенсації екосистем, екологічна ефективність таких схем є сумнівною.

Література:

1. Biodiversity Offsets: Effective design and implementation. Paris: OECD Publishing, 2016. 227 с. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264222519-en>.

2. TEEB – The Economics of Ecosystems and Biodiversity for Local and Regional Policy Makers. Malta: Progress Press, 2010, 263 p. URL: https://www.teebweb.org/wp-content/uploads/Study%20and%20Reports/Reports/Local%20and%20Regional%20Policy%20Makers/D2%20Report/Translations/TEEB_D2_Druckvar_end_RUSSIAN.pdf.

3. Technical Recommendations in support of the System of Environmental-Economic Accounting 2012– Experimental Ecosystem Accounting. New York: United Nations publication, 2019. 209 p. URL: <https://seea.un.org/content/technical-recommendations-support-seea-eea>.

4. Alberta Wetland policy. Environmental and Sustainable Resource Development. URL: <https://open.alberta.ca/dataset/5250f98b-2e1e-43e7-947f-62c14747e3b3/resource/43677a60-3503-4509-acfd-6918e8b8ec0a/download/6249018-2013-alberta-wetland-policy-2013-09.pdf>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-14>

FINANCIAL PLANNING AT THE ENTERPRISE

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Kramar O. M.

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department
of Management and Administration
Zhytomyr Institute of the Interregional
Academy of Personnel Management
Zhytomyr, Ukraine*

Крамар О. М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління
та адміністрування
Житомирський інститут
Міжрегіональної Академії
управління персоналом
м. Житомир, Україна*

Однією із умов розвитку економіки країни є ефективне функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. Сучасний процес функціонування суб'єктів господарювання неможливий без належного планування, так як це дозволяє полегшити їх діяльність та знизити потенційні ризики. Ефективне управління фінансами підприємства можливе за умови планування всіх фінансових процесів і відносин підприємства.

Аби досягти стабільного економічного розвитку, підприємству необхідно визначити свої реальні фінансові можливості та можливі перспективи забезпечення належного фінансового стану. Для здійснення ефективного фінансового менеджменту на підприємстві перш за все необхідно визначити майбутній обсяг фінансових ресурсів, визначити потенціал підприємства, оцінити можливості підприємства щодо випуску продукції, спрогнозувати показники ефективності та прибутковості [1].

Господарюючі суб'єкти в Україні створюються і функціонують в умовах ринкових відносин, орієнтуючись на задоволення попиту на певні види продукції та надання послуг. Ця господарська діяльність відбувається на загальних засадах комерційного розрахунку, основою чого є самофінансування, самоуправління, дотримання законності, економічної відповідальності та підприємницької ініціативи. Проте зараз на ринку збуту існує жорстока конкуренція – суперництво за успіх. Це зумовлює необхідність здійснення процесу планування безпосередньо господарської діяльності [2].

Фінансове планування посідає одне з головних місць у системі управління діяльністю фінансової установи, адже саме воно забезпечує її фінансовими ресурсами, що, своєю чергою, підвищує прибутковість, прогнозує стабільний розвиток та знижує ризик її існування. Сучасні перетворення, що відбуваються у банківському секторі, спонукають виникнення в ньому конкурентного середовища, тому функціонування банку в таких умовах вимагає високого рівня управління, без якого неможливо вирішити основні питання, досягти цілей, забезпечити ефективний розвиток та конкурентоспроможність установи.

Фінансові плани у процесі планування розробляються та використовуються підприємством, з цілю передбачення майбутніх фінансових результатів. Як підсумок, можна стверджувати, що фінансове планування виступає, як процес формування розміру фінансових та матеріальних ресурсів за джерелами формування та напрямками їхнього використання за виробничими та маркетинговими показниками підприємства у плановому періоді [3].

Основними стадіями (етапами) фінансового планування є:

- аналіз надходження і витрат фінансових ресурсів за їх видами і загалом за попередній звітний період;
- складання проекту фінансового плану на запланований рік;
- розгляд і затвердження фінансових планів;
- виконання фінансових планів.

Головною метою складання фінансового плану є взаємоузгодження доходів і витрат у плановому періоді. В разі перевищення доходів над витратами сума перевищення направляється до резервного фонду.

У процесі фінансового планування визначаються майбутні фінансові потреби, тобто коли і які саме кошти будуть потрібні підприємцю у плановому періоді [4, 360].

Значення фінансового планування полягає у тому, що воно:

- дає можливість визначити життєздатність проекту підприємства за умов конкуренції;
- є інструментом одержання фінансової підтримки від зовнішніх інвесторів [5];
- втілює визначені стратегічні цілі в форму конкретних фінансових показників;
- забезпечує фінансовими ресурсами закладені в плані виробництва економічні пропорції розвитку;
- надає можливості визначення життєздатності фінансових проектів;
- слугує інструментом отримання фінансової підтримки зовнішніх інвесторів [4, 354].

Фінансова діяльність підприємства спрямована на вирішення таких основних завдань, як: – забезпечення фінансовими ресурсами поточної операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства; – пошук резервів збільшення доходів, прибутків і рентабельності підприємства; – забезпечення виконання фінансових зобов'язань перед діловими партнерами, бюджетом і цільовими фондами; – фінансове забезпечення виробничого і соціального розвитку підприємства; – контроль за ефективним розподілом і цільовим використанням фінансових ресурсів [6].

Фінансове планування передбачає процес розробки конкретного плану заходів та дій для успішної діяльності підприємства. Саме для цього існують різноманітні підходи до здійснення фінансового планування, які втілюються за допомогою відповідних методів. Використання того чи іншого методу фінансового планування зумовлено особливостями підприємства, адже кожне підприємство по-різному здійснює планування своїх фінансових показників [1, 243].

Висновки. Таким чином можна стверджувати, що планування є невід'ємною частиною для проведення господарської діяльності підприємства. Фінансове планування потрібне для аналізу фінансово економічного стану підприємства та для перерозподілу всіх ресурсів у подальшому, а також є інструментом одержання фінансової підтримки від зовнішніх інвесторів. Фінансове планування виступає, як процес формування розміру фінансових та матеріальних ресурсів за джерелами формування та напрямками їхнього використання за виробничими та маркетинговими показниками підприємства у плановому періоді.

Література:

1. Фінанси підприємств: навчальний посібник. Ситник Н. С., Смолінська С.Д., Ясіновська І.Ф. за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 402 с.
2. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент: підручник. Київ. нац. ун-тім. Т. Шевченка. 2-ге вид., стер. К.: Знання, 2013. 375 с. ISBN 978-617-07-0025-4
3. Азаренкова Г. М., Журавель Т. М., Михайленко Р. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. для самост. вивчення дисципліни. Київ : Знання, 2009. 299 с.
4. Фінанси підприємств: навч. посібник / за ред. Г. Я. Аніловської, І. Б. Висоцької. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 440 с.

5. Тешева, Л.В., Хохлов, М.П., Петрова, І.М. Роль фінансового планування у сучасних умовах господарювання. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 23. С. 314-320.

6. Богацька Н.М. Методичні підходи до оцінки платоспроможності сучасних підприємств. Економічний простір. 2010. № 41. С. 212-222.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-15>

**GLOBAL TRANSFORMATIONS OF THE BUSINESS
ENVIRONMENT OF TNCs AND THEIR IMPACT
ON THE ECONOMY OF UKRAINE**

**ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СЕРЕДОВИЩА
БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ ТНК І ЇХ ВПЛИВ
НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ**

Kushnir N. O.

*PhD in Economics,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International Economic Relations
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Кушнір Н. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин
Ужгородського національного
університету
м. Ужгород, Україна*

Україна має достатньо сприятливе географічне та геоекономічне розташування, що приваблює глобальних компаній розгорнути свою діяльність на її території. До того ж, українська економіка має привабливий характер для іноземних інвесторів через природно-сировинний потенціал, відносно дешеву робочу силу та високий технічний рівень підготовки українських спеціалістів.

Розглянемо позитивні та негативні наслідки від діяльності ТНК на території України. До позитивних наслідків віднесемо підвищення економічного зростання країни, збільшення потоків прямих іноземних інвестицій, збільшення податкових надходжень до державного бюджету, зменшення безробіття та підвищення кваліфікації робітників. Негативні – виснаження природних ресурсів країни, що призвело до значних проблем з екологією, маніпулятивне ціноутворення, відтік капіталу, прибутку в промислово розвинуті країни тощо.

Глобальними транснаціональними корпораціями, що працювали на території України до повномасштабного вторгнення країни-агресора, є Philip Morris, Imperial Tobacco, JT International, Coca-Cola, Nestle, Shell, Toyota, Sigma-Bleyzer, Western NIS Enterprise Fund, Macdonald's Ukraine Ltd, Cargill PepsiAmericas і PepsiCo, Procter & Gamble, Bunge тощо.

Якщо розглядати діяльність глобальних компаній в розрізі галузей української економіки, то найбільше ТНК зосереджені в тютюновій, харчовій, нафтогазовій, хімічній, агропромисловій сферах та машинобудуванні.

Глобальні транснаціональні корпорації продовжують впливати на економіку України. Однак, відбулися деякі зміни в їхній діяльності та взаємодії з українською економікою.

По-перше, в період пандемії COVID-19 деякі іноземні ТНК змінили свої плани щодо інвестування та розвитку в Україні. По-друге, деякі іноземні ТНК знизили свою економічну на інвестиційну активність в Україні через політичну нестабільність та непевність щодо бізнес-клімату. також, деякі з них скоротили свої інвестиції в Україну та перенесли їх в інші країни. По-третє, деякі іноземні ТНК продовжують активно розвиватися в Україні та інвестувати в нові проекти та технології. До прикладу, в Україні продовжує розвиватися автомобільна галузь, а компанії, такі як Renault та Volkswagen, продовжують інвестувати у виробництво автомобілів в Україні.

Відмітимо, що найбільше ТНК зосереджено у харчовій (McDonald's, Coca-Cola, PepsiCo) та роздрібній т(Metro Group, Auchan) торгівлі. За даними GlobalData, трохи більше 300 ТНК мають свої підрозділи (дочірні компанії) в Україні, і це становить приблизно 27% від загальної кількості. Зауважимо, що менше 1% з 370320 дочірніх компаній, що належать до цих 6 186 міжнародних корпорацій, були створені саме в Україні [3].

Серед найвідоміших ТНК, що відкрили свої підрозділи (дочірні компанії, філіали) та спільні підприємства в Україні, відмітимо Kraft Jacobs, Nestle, Coca-Cola – у харчовій галузі, JTI, Philip Morris Inc., British American Tobacco – у тютюновій промисловості, шведсько-швейцарський концерн ASEA – Brown Boveri (ABB) в електротехнічній галузі, SKF – у машинобудуванні, Procter & Gambel, Unilever, Dow Chemical Company – у хімічній, Damen Shipyards – суднобудівництві, Carlsberg Group – в пивоварінні. Домінуюче значення в агропромисловому комплексі мають транснаціональні компанії Cargill, COFCO International, Louis Dreyfus.

В Україні найбільшими ТНК, які вклали значні фінансові ресурси були Pepsi Cola з обсягом інвестиційних коштів – 250 млн. дол., «Київстар GSM» – 240 млн. дол., Coca-Cola – 230 млн. дол. та ін. Лідуючі позиції у 2019 р. займали такі корпорації, як McDonald's, Nestle SA., British American Tobacco та ін. [2].

З повномасштабним вторгненням росії на територію України відбулися глобальні трансформації бізнес-середовища глобальних ТНК, які функціонували всередині країни.

Вихід або часткове призупинення діяльності транснаціональних корпорацій через війну має серйозний вплив на економічний розвиток України. Однією з головних проблем є втрата іноземних інвестицій та фінансових потоків, які ТНК вкладали в українську економіку. ТНК вже почали закривати свої операції в країні і переселяти своїх співробітників в безпечні місця.

Глобальні компанії можуть закрити свої підрозділи, заводи та офіси, зменшити виробництво або припинити його зовсім. Це призведе до зниження обсягу виробництва, втрати робочих місць та зростання рівня безробіття тощо.

Мережі ресторанів McDonald's припинили працювати по всій території України з початку повномасштабної війни і оголосили, що не працюватимуть до закінчення бойових дій. В той же час компанія сконцентрувалася на гуманітарній допомозі в Україні. До прикладу, понад 58 тонн продукції із ресторанів McDonald's на загальну суму понад 50 млн грн. було направлено на потреби цивільного населення та ЗСУ.

Наразі корпорація McDonald's ухвалила рішення відкрити частину ресторанів в безпечних регіонах України, зокрема в Києві, Тернополі, Полтаві, Дніпрі, Вінниці, Чернігові, Кривому Розі.

Незважаючи на довготривалу війну в Україні, деякі міжнародні компанії все одно залишилися працювати в Україні, тим самим роблячи свій внесок у економічний розвиток країни.

Міжнародні корпорації – Just Answer, Company Folders Inc, Stuzo, Fivver, Ubisoft, Sigma Software, Totango[1], які вирішили залишитися чи повернутися і працювати в Україні в умовах російської агресії, дають можливість відновитися країні в економічному плані (робочі місця, податки до державного бюджету тощо) і тим самим роблячи свій внесок у розбудову української економіки.

Повна або часткова втрата ТНК також має великий вплив на експортні потоки та зовнішньоекономічну діяльність України. ТНК можуть припинити експорт своїх товарів і послуг з України або значно зменшити його обсяг. Це може призвести до скорочення експортних

доходів країни та погіршення зовнішньоторговельного балансу. До того ж, втрата присутності ТНК в Україні може мати негативний вплив на технологічний потенціал та інноваційну сферу. ТНК зазвичай вносять значний вклад у дослідження і розробки, створюють науково-дослідні центри та співпрацюють з місцевими університетами та науковими установами. Втрата цієї співпраці може призвести до зниження інноваційного потенціалу країни.

Таким чином, можемо констатувати, що до початку повномасштабної війни відомі ТНК достатньо успішно працювали в Україні. Наразі важко спрогнозувати чи зможуть підрозділи ТНК повністю відновити свою роботу на території країни через невизначеність подальших бойових дій і завершення війни в цілому.

Література:

1. IT-індустрія під час війни: як компанії евакуюють персонал, працюють та допомагають Україні. Logincasino. URL: <https://logincasino.ua/article/it-industriya-pid-chas-viini-yak-kompaniiy-evakuuyt-personal-pracyuyt-ta-dopomagayt-ukraini> (дата звернення: 22.03.2024)
2. Офіційний сайт Державний комітет статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (дата звернення: 22.03.2024)
3. GlobalData. URL: <https://www.globaldata.com/>. (дата звернення: 22.03.2024)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-16>

GLOBAL CHALLENGES OF THE BANKING SYSTEM IN THE CURRENT CONDITIONS

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Лапа І. В.

*Postgraduate Student
at the International Economic
Relations Department
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Лапа І. В.

*аспірант кафедри міжнародних
економічних відносин
Ужгородський національний
університет
м. Ужгород, Україна*

Банківський сектор постійно еволюціонує під впливом широкого спектру факторів, включаючи технологічні зміни, регулятивні вимоги, зміни у споживчій поведінці та багато іншого. Всі ці аспекти створюють нові виклики для банківської системи [1].

Розглянемо основні виклики та їхні наслідки для банківського сектору [2].

1. Цифрова трансформація.

Цифрова трансформація вимагає від банківських систем перегляду традиційних підходів до бізнесу та швидкої адаптації до нових технологій. Клієнти очікують доступу до цифрових послуг, таких як онлайн-банкінг, мобільні додатки та безконтактні платежі, що ставить під сумнів потребу у фізичних відділеннях та традиційних банківських послугах.

2. Кібербезпека.

Зростаюча кількість кіберзагроз та кібератак на банківські системи створює серйозні загрози для конфіденційності та безпеки фінансових даних клієнтів. Банки мають забезпечити високий рівень безпеки, впроваджуючи передові заходи захисту даних та розробляючи плани реагування на інциденти.

3. Регулятивні вимоги.

Банківські системи стикаються зі значним обсягом регулятивних вимог, що створюють додатковий адміністративний тиск та вимагають значних інвестицій у відповідність. До цих вимог входять ліквідність, звітність та інші стандарти, що впливають на фінансову стабільність та ефективність діяльності банків.

4. Зміни в споживчій поведінці.

Сучасні клієнти мають нові очікування щодо послуг банківських систем. Вони шукають персоналізовані, зручні та доступні послуги, які відповідають їхнім індивідуальним потребам та життєвому стилю.

5. Фінансова включеність.

Забезпечення доступу до фінансових послуг для всіх шарів суспільства є ще одним важливим викликом для банківських систем. Багато людей у світі все ще залишаються поза системою фінансових послуг через різноманітні причини, що вимагає від банківських систем розвинути нові стратегії та продукти для забезпечення фінансової включеності.

6. Максимізація операційної ефективності.

Щоб залишатися конкурентоспроможними на все більш насиченому ринку – особливо з більш широким впровадженням віртуального банкінгу – банківські фірми повинні знайти спосіб надати своїм клієнтам найкращий можливий користувацький досвід. На внутрішньому рівні завдання полягає в тому, щоб максимізувати ефективність і знизити витрати до мінімуму, зберігаючи при цьому максимальний рівень безпеки.

7. Конкуренція між банками та фінтех-компаніями.

Фінтех-компанії стрімко набирають обертів і можуть скласти серйозну конкуренцію традиційним фінансовим установам. Веб– та мобільні додатки вже можуть видавати кредити, оперувати з криптовалютою і навіть надавати фінансові консультації.

8. Взаємодія з соціальними мережами.

Соціальні медіа є важливими для бізнесу як зараз так і будуть в майбутньому. Соціальні мережі можуть допомогти будь-якому бізнесу, головне – правильно обрати цільову аудиторію. Фінансові установи не повинні ігнорувати потенціал різних платформ і того як вони можуть трансформувати організацію.

9. Зміна бізнес-моделей.

Витрати, пов'язані з комплаєнс-менеджментом, є лише однією з багатьох проблем банківської галузі, що змушують фінансові установи змінювати способи ведення бізнесу. Зростання вартості капіталу в поєднанні зі стабільно низькими процентними ставками, зниженням рентабельності капіталу та зменшенням обсягів власних операцій – все це тисне на традиційні джерела банківської прибутковості. Ця сукупність факторів змусила багато установ створювати нові конкурентоспроможні пропозиції послуг, раціоналізувати бізнес-лінії

та шукати шляхи постійного підвищення операційної ефективності, щоб зберегти прибутковість.

10. Постійні інновації.

Сталий успіх у бізнесі вимагає проникливості, гнучкості, гарних відносин з клієнтами та постійних інновацій. Порівняльний аналіз ефективних практик у галузі може надати цінну інформацію, яка допоможе банкам залишатися конкурентоспроможними [3].

Отже, у сучасному світі банківські системи стикаються зі значними викликами, які вимагають негайної уваги та адаптації. Всі зазначені фактори впливають на стратегію та діяльність банківських установ. Щоб успішно подолати ці виклики, банки повинні бути готові до постійних інновацій, швидкої адаптації та змін у своїй стратегії. Тільки так вони зможуть зберегти свою конкурентоспроможність та забезпечити стале зростання у майбутньому.

Література:

1. Global Banking Industry Challenges And How To Overcome Them. Fable. URL: <https://www.fablefintech.com/blogs/post/Global-Banking-Industry-Challenges-And-How-To-Overcome-Them>

2. Huang, W., Molyneux, P., Ongena, S., Xie, R. (2023). The new challenges of global banking and finance. *The European Journal of Finance*, 29 (7), 693-699. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1351847X.2023.2200145>

3. Top 10 Banking Industry Challenges – And How You Can Overcome Them. Hitachi Solutions. URL: <https://global.hitachi-solutions.com/blog/top-10-challenges-banking-financial-organizations-can-overcome/>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-17>

ANALYSIS OF INFLUENCE OF EMIGRATION FROM UKRAINE ON THE COUNTRY'S BALANCE OF PAYMENTS

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕМІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ НА СТАН ЇЇ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ

Лупко Н. М.

*Postgraduate student of the Department
of Analytical Economics
and International Economics
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Липко Н. М.

*аспірант кафедри аналітичної
економії та міжнародної економіки
Львівський національний
університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Одним із найбільш суттєвих наслідків війни для України стала вражаючих масштабів еміграція людей з країни. Як правило, виїжджали жінки з дітьми, але останнім часом дедалі більше чоловіків намагаються покинути країну. Для держави це означає втрату кваліфікованих трудових ресурсів, а в довгостроковій перспективі велику демографічну кризу. Інтеграція дітей біженців за кордоном ставить під сумнів ефективне відтворення поколінь та загрозу для української нації загалом. Таким чином, еміграція українських людей та їх потенційне неповнення створює суттєві соціальні та економічні ризики для України.

За даними Агенції ООН з питань біженців (The UN Refugee Agency) станом на 14 березня 2024 року в Європі було зафіксовано 5 982 900 біженців з України. Всього по світу зафіксовано 6 486 000 українських біженців [3]. За даним Євростату (Eurostat) це становить близько 15% населення країни станом на початок війни у 2022 році [1]. Найбільшими реципієнтами українських громадян стали такі країни як Польща, Німеччина, Чехія, Італія та Іспанія. Згідно з опитуванням Агенції ООН з питань біженців, 87% емігрантів – жінки з дітьми, 65% – жінки працездатного віку. Близько 70% емігрантів мають вищу освіту [8, с. 2]. Останнім часом стає очевидно, що частка чоловіків, які різними способами, включаючи нелегальні, покидають Україну, серед емігрантів зростає. В будь якому випадку Україну покидають трудові ресурси, які могли би працювати і платити податки тут, а працюють на користь країн-реципієнтів.

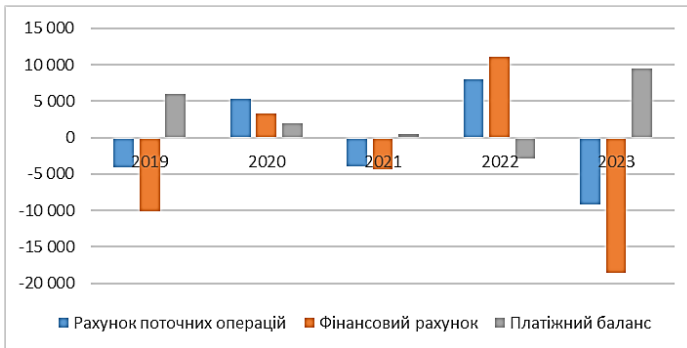
За даними дослідження ОЕСР (2023) українці значно краще інтегруються у європейський ринок праці, ніж інші етнічні групи біженців. 65% українських біженців в Польщі знайшли роботу. По інших країнах статистика наступна: Велика Британія – 61%, Швеція –

56%, Литва – 53%, Чехія – 51%. Найбільші проблеми із зайнятістю українців у таких країнах як Італія та Швейцарія – 19% [2]. Значна частка українців працюють дистанційно на українські компанії.

За результатами різних досліджень, додатковий внесок у щорічні темпи зростання ВВП Чехії, Польщі та Естонії, зумовлений працею українських емігрантів, становитиме близько 1,2% на рік, а внесок мігрантів у ВВП Угорщини, Латвії, Словаччини, Литви і Румунії становитиме майже 0,8% [8, с. 4]. Таким чином, українські мігранти заповнюють певні ніші на європейських ринках праці та докладаються до зростання ВВП країн-реципієнтів.

Для української економіки еміграція це, передусім, втрата трудових ресурсів, зниження внутрішнього сукупного попиту та вплив коштів за кордон. В свою чергу, українські емігранти традиційно переказували значні обсяги коштів в Україну. Виникає питання, чи збільшення кількості емігрантів призвело до зростання обсягів переказаних коштів і яким чином це вплинуло на платіжний баланс України.

Для аналізу впливу переказів коштів емігрантів на стан платіжного балансу було проаналізовано його динаміку за останні п'ять років. Рахунок операцій з капіталом вносить мізерний вклад у загальну динаміку платіжного балансу, тому основна увага була приділена аналізу поточного та фінансового рахунків. Негативне сальдо фінансового рахунку означає приплив валюти в країну, у той час як негативне сальдо поточного рахунку – навпаки. Динаміка поточного та фінансового рахунків, а також платіжного балансу України за останні п'ять років наведено на наступному рисунку.

Рис. 1. Динаміка рахунку поточних операцій, фінансового рахунку та платіжного балансу

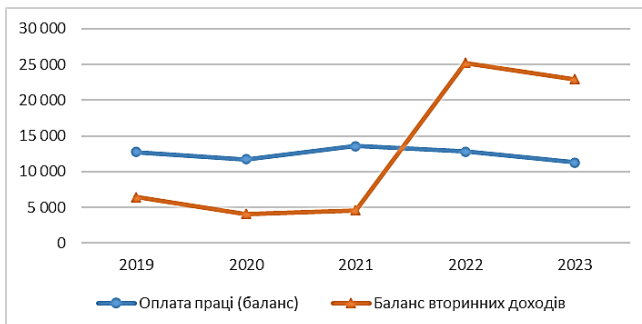

У 2022 році негативне сальдо платіжного балансу становило 2,9 млрд. доларів США. При позитивному поточному рахунку у майже 8 млрд., баланс фінансового рахунку в 22 млрд. призвів до дефіциту. Цьому сприяв, передусім, відтік валюти з України у 19 млрд. доларів США. Прямої іноземної державної підтримки у 15 млрд. доларів виявилось недостатньо, щоб збалансувати фінансовий рахунок [6].

Баланс товарів та послуг у 2022 році становив -25,7 млрд. Позитивне сальдо поточного рахунку було досягнуто за рахунок балансу первинних доходів (8,5 млрд.) та балансу вторинних доходів (25,2 млрд.). Баланс оплати праці в структурі первинних доходів становив 12,8 млрд [6]. Таким чином, надходження від оплати праці резидентів закордоном, грошові перекази та гуманітарна та грантова допомога партнерів зіграли визначну роль у вирівнюванні поточного рахунку у 2022 році.

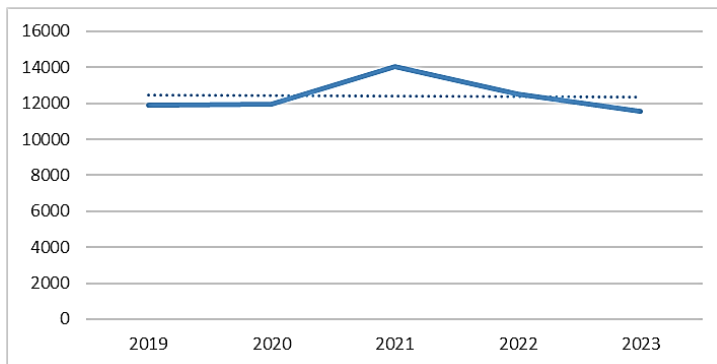
У 2023 році баланс поточного рахунку становив -9,2 млрд. доларів США. Баланс товарів та послуг становив -37,4 млрд і був частково компенсований балансом оплати праці 11,3 млрд та балансом вторинних доходів 23 млрд. Позитивне сальдо платіжного балансу було досягнуто завдяки стану фінансового рахунку та, передусім, прямої іноземної підтримки сектору державного управління – 26 млрд. Загалом це дозволило збільшити золотовалютні резерви країни на 11,4 млрд. [6].

Як показує попередній аналіз, первинні та вторинні доходи значним чином впливають на стан платіжного балансу України. В статистиці платіжного балансу приватні грошові перекази входять до поточного рахунку та відображаються у двох статтях: первинні доходи (оплата праці) та вторинні доходи (приватні трансферти). Баланс оплати праці та вторинних доходів загалом за останні 5 років наведено на наступному рисунку.

Рис. 2. Динаміка балансу оплати праці та балансу вторинних доходів

Як видно з рисунку, баланс оплати праці зберігається стабільним протягом останніх п'яти років. Натомість, баланс вторинних доходів значно виріс після початку повномасштабної війни. Таке зростання пов'язане зі збільшенням обсягів міжнародної гуманітарної допомоги та грантів після початку війни. Динаміка приватних переказів з-за кордону за останні п'ять років наведена на наступному рисунку.

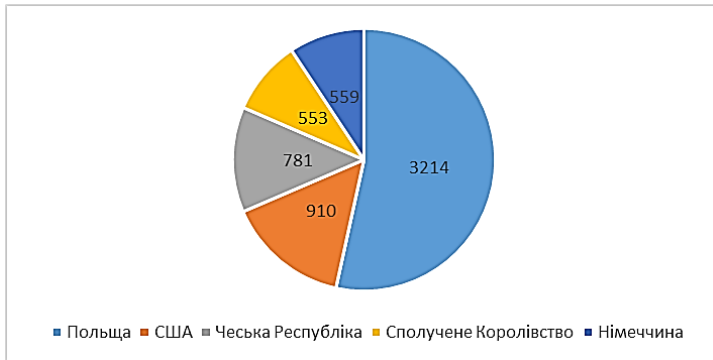

Рис. 3. Динаміка приватних грошових переказів

Приватні грошові перекази тримаються біля середнього рівня у 12 млрд доларів США. Їхні обсяги у 2023 році зменшилися на 9.4% та становили 11.4 млрд доларів США. Загалом офіційними каналами надіслано на 15.4% переказів менше, ніж у 2022 році, тоді як потік через неформальні канали були майже на рівні 2022 року – зменшився лише на 1.5% [5].

Грошові перекази за основними країнами походження за три квартали 2023 року наведено на наступному рисунку. Країни походження загалом відповідають країнам, що прийняли найбільшу кількість українських біженців.

Грошові перекази емігрантів традиційно були надійним джерелом валютних надходжень в Україну. У 2019 році Україна займала 30 місце в світі за співвідношенням приватних грошових переказів з-за кордону до ВВП – більше 10%. Приватні грошові перекази менше залежать від економічного циклу та носять стабільніший характер. Таким чином, грошові перекази виконують роль фінансового буферу під час різного роду економічних криз та потрясінь [7].

Рис. 4. Розподіл приватних грошових переказів в Україну за країною походження у 2023 році (топ-5)

Підсумовуючи, варто зазначити, що приватні грошові перекази українських емігрантів в Україну завжди відігравали важливу роль стабілізуючого фактору для платіжного балансу країни. За своїми обсягами вони, наприклад, перевищували прямі та портфельні іноземні інвестиції в Україну. При зростанні кількості українських емігрантів за кордоном не відбулося зростання грошових переказів в Україну. Це зумовлено соціально демографічними характеристиками українських біженців – переважно жінки з дітьми. Однак, із зростанням рівня інтеграції українських біженців у європейські ринки праці можна очікувати деяке зростання грошових переказів.

Література:

1. Eurostat Data Browser. Population on 1 January. 2023. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00001/default/table?lang=en>
2. OECD. International Migration Outlook 2023. 2023. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2023_b0f40584-en
3. The UN Refugee Agency. Ukraine Refugee Situation. 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
4. НБУ. Грошові перекази. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>
5. НБУ. Платіжний баланс у 2023 році. Огляд платіжного балансу. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/State_y.pdf

6. НБУ. Платіжний баланс України за 2023 рік. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#1>

7. Токарчук, Т. Перекази від трудових мігрантів: поточна ситуація та оцінка перспектив. Дослідження НБУ. 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Transfers_from_migrant_workers_Tokarchuk_2020-06-03.pdf?v=4

8. Туча, О., Співак, І., Бондаренко, О., Погарська, О. Вплив українських мігрантів на економіки країн-реципієнтів. Дослідження НБУ. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-18>

NEWEST DETERMINANTS OF INTERNATIONAL PASSENGER AIR TRANSPORTATION MARKET DEVELOPMENT

НОВІТНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ РИНКУ МІЖНАРОДНИХ ПАСАЖИРСЬКИХ АВІАПЕРЕВЕЗЕНЬ

Marchenko S. A.

*IV year student of the Faculty of International Trade and Law
State university of trade and economics
Kyiv, Ukraine*

Марченко С. А.

*студентка IV курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торгово-економічний університет
м. Київ, Україна*

Турбулентність глобального економічного середовища здійснює вагомий вплив на адаптаційні стратегії суб'єктів міжнародного бізнесу, змушуючи чітко враховувати новітні тренди. Не є виключенням і сфера міжнародних авіаперевезень. Особливо руйнівний вплив на глобальний ринок послуг з авіаперевезень мав COVID-19. І ось вже кілька років потому можемо говорити про певні позитивні прояви поживлення діяльності відповідного ринку. Що ж, власне, характеризує новітній стан глобального ринку авіаперевезень, які саме чинники визначають його розвиток? Окреслимо найбільш вагомі, на наш погляд, детермінанти.

По-перше, зростання попиту на туризм зараз є найвагомим драйвером міжнародного ринку авіаперевезень в розрізі його

пасажирської складової. Це зумовлено низкою таких факторів як поновлення економічне зростання як в держава-імпортерах туристичних послуг, що призвело до збільшення кількості туристів. Повернення до відкритості транскордонних переміщень після пандемічних обмежень та істотне поліпшення зручності та доступності авіаперельотів також спрацювали на користь поживлення в цьому секторі глобального ринку послуг. Не можна не відмітити і довгострокові чинники впливу на кшталт демографічних змін, а також змін громадян, особливо похилого віку, в позитивному сприйнятті авіатранспорту. Для все більшої кількості людей стає можливим використання авіаційних послуг як з матеріальних міркувань, так і з огляду на нові маршрути, які вибудовують різні авіакомпанії.

На зазначену тенденцію щодо поживлення ринку також впливає спад пандемії COVID-19, що в 2020 році фактично поставив на паузу всю індустрію авіаперевезень. В зв'язку із заявою Всесвітньої організації охорони здоров'я, зробленою в 2023 року [6], епідемія коронавірусу офіційно завершилася, тим самим знявши численні обмеження, такі як обов'язкова вакцинація, масковий режим, перебування протягом 14 днів після приїзду в будь-яку країну ізольованим на карантині тощо.

По-друге, наступним сприятливим чинником є трансформація бізнес-моделей самих операторів ринку, зокрема збільшення частки бюджетних авіаперевізників. Таке зростання чисельності лоукост-компаній пов'язано з їх очевидними конкурентними перевагами: скористатися їхніми послугами може практично кожен завдяки низьким тарифам та великим вибором різноманітних як внутрішніх, так і міжнародних маршрутів. За допомогою низьких тарифів та розширеної мережі маршрутів, лоукост-авіакомпанії створюють конкурентне середовище, де пасажери можуть ефективно планувати свої подорожі, вибираючи з більшого вибору напрямків і розраховуючи на економічну вигоду. Це допомагає не лише стимулювати попит на авіаперевезення, але й зробити їх доступними для широкого кола подорожуючих, що сприяє розвитку глобального туризму. Посилення уваги до клієнтського досвіду та персоналізації є також не менш важливою зміною. Авіакомпанії інвестують у технології для розуміння та задоволення потреб пасажирів, включаючи аналітику даних для персоналізованих рекомендацій та опції самообслуговування, такі як мобільна реєстрація та розваги під час польоту.

По-третє, не менш вагомим чинником, що впливає на розвиток ринку авіаперевезень в теперішній час є повномасштабне вторгнення

росії в Україну [3]. Через російсько-українську війну ринок пасажирських авіаперевезень зазнав колосальних змін. За даними Міжнародної асоціації повітряного транспорту (IATA), повітряний простір над Україною займає 3,3% повітряного простору над Європою та 0,8% світу у цілому [4]. Перекриття цього простору, а також частково повітряного простору над російською федерацією, спричинило величезні зміни в плануванні маршрутів для пасажирських авіаперевезень. Більшості авіакомпаній довелося змінювати напрямки польоту та маршрути, аби обминати перекрите небо.

Також через початок повномасштабного російського вторгнення ціни на паливо почали зростати з шаленою швидкістю. IATA зазначила, що за перші шість місяців 2022 року ціни на паливо зросли на рекордні 70%. Пізніше вони трохи стабілізувалися, проте все ще залишаються достатньо високими.

По-четверте, наступною тенденцією, що визначає розвиток світового ринку авіаперевезень є технологічний процес як довгостроковий чинник. Розвиток технологій в авіації покращує та спрощує пасажирські авіаперевезення, забезпечуючи оптимізацію рейсів та планування маршрутів за допомогою розумних систем керування. Ці системи враховують погодні умови, трафік повітряних суден та економічні аспекти, що призводить до зменшення витрат палива та підвищення пунктуальності. Впровадження електронних паспортів і біометричних систем ідентифікації спрощує реєстрацію пасажирів, підвищуючи рівень безпеки.

Також сучасні технології, такі як бездротовий Інтернет і розважальні системи на борту, забезпечують пасажиром комфорт та зв'язок протягом польоту. Застосування штучного інтелекту і аналітики даних дозволяє авіакомпаніям ефективно адаптуватися до ринкових змін та надавати індивідуалізоване обслуговування. Ці інновації сприяють покращенню якості авіаційних послуг та сприяють сталому розвитку галузі.

Не менш вагомим чинником посилення конкурентних позицій для авіакомпаній стають актуальними питання сталого розвитку та екології. Під інституційним тиском на скорочення викидів вуглекислого газу та більш екологічну діяльність, багато перевізників розглядають перспективи використання альтернативних видів палива, інвестують у більш економічні моделі літаків та впроваджують програми компенсації викидів вуглецю [5].

Література:

1. Маруніч В.С., Шморгун Л.Г. Організація та управління пасажирськими перевезеннями: Підручник. К.: МІЛЕНІУМ, 2017. 529 с.
2. Молодцов М. Ф. Авіаційний транспорт. Велика Українська Енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/> (дата звернення: 23.03.2024).
3. How the Ukraine war is affecting aviation traffic – Flightworx. Flightworx. URL: <https://www.flightworx.aero/blog/ukraine-aviation-traffic/> (дата звернення: 23.03.2024).
4. The impact of the war in Ukraine on the aviation industry. IATA economics. 2022. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/the-impact-of-the-conflict-between-russia-and-ukraine-on-aviation/> (дата звернення: 23.03.2024).
5. Top Trends for the Global Airline Industry. Business Process Management Company | Digital Transformation | WNS. URL: <https://www.wns.com/perspectives/articles/articledetail/598/top-trends-for-the-global-airline-industry> (дата звернення: 23.03.2024).
6. World Health Organization (WHO). BREAKING. "Yesterday, the Emergency Committee met for the 15th time and recommended to me that I declare an. Twitter. URL: https://twitter.com/WHO/status/1654477334139863041?ref_src=twsrc^tfw|twcamp^tweetembed|twterm^1654477334139863041|twgr^e5aef1ac1997f870751b43d4fec797b21da95546|twco^n^s1_&ref_url=https://suspilne.media/467216-vooz-ogolosila-pro-zakincenna-pandemii-covid-19/ (дата звернення: 23.03.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-19>

**THE LATEST DETERMINANTS OF DEMAND IN THE
INTERNATIONAL MARKET OF IT OUTSOURCING SERVICES**

**НОВІТНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОПИТУ НА МІЖНАРОДНОМУ
РИНКУ ПОСЛУГ ІТ-АУТСОРСИНГУ**

Nhuien T. Z. T.

*IV year student at the Faculty of
International Trade and Law
State university of trade and economics
Kyiv, Ukraine*

Нгуєн Т. З. Т.

*студентка ІV курсу факультету
міжнародної торгівлі та права
Державний торгово-економічний
університет
м. Київ, Україна*

Актуалізація попиту на послуги з аутсорсингу у цілому та ІТ-аутсорсингу, зокрема, пов'язана з цілою низкою переваг, які виникають внаслідок його активного впровадження у сфері міжнародного бізнесу. Його застосування дозволяє істотно підвищити конкурентоспроможність корпорацій за рахунок зниження витрат, раціоналізації виробничої та управлінської діяльності, фокусування на інноваціях тощо. ІТ-аутсорсинг та аутсорсинг бізнес-процесів наразі виступають домінуючими позиціями за вартістю транскордонних угод на світовому ринку аутсорсингу.

Якщо конкретизувати розподіл пріоритетних продаж в межах окреслених сегментів світового ринку послуг, то численні дослідження свідчать про те, що розробка та обслуговування додатків стали функціями, які найчастіше передаються на аутсорсинг серед в межах часткового ІТ-аутсорсингу. Наприклад, у 2021 році Accenture Plc, одна із найбільш відомих у світі консалтингових компаній із списку Fortune Global 500, повідомила про збільшення доходу від свого аутсорсингового бізнесу на 15% порівняно з 2020 фінансовим роком. Компанія також повідомила, що зростання доходів від аутсорсингу було зумовлене стрімким зростанням попиту на їх послуги у Північній Америці та на ринках, що розвиваються, а також їх потужним зростанням в Європі[1]. Такий динамізм у реакції на попит компаній-нерезидентів призвів до того, що станом на 2022 рік Accenture вважалася найбільшою консалтинговою компанією в світі за кількістю співробітників

Багато в чому зростаючий попит на послуги аутсорсингу провідних ІТ-компаній зумовлений необхідністю для компаній-замовників модернізації та обслуговуванні додатків, підтримки хмарних технологій і керованих служб безпеки. Крім того, клієнти продовжують зосереджуватися на трансформації своїх операцій за допомогою автоматизації та штучного інтелекту, даних і аналітики, щоб досягти економії операційних витрат разом із продуктивністю.

Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на міжнародний ринок послуг ІТ-аутсорсингу, викликаючи ряд нових тенденцій. Заради забезпечення безпеки працівників підприємства стали активно переходити на дистанційну роботу. Це сприяло зростанню попиту на послуги ІТ-аутсорсингу, оскільки компанії шукають підтримку для забезпечення ефективної роботи з віддалених місць.

ІТ-аутсорсингові компанії забезпечують розробку та підтримку додатків для віддаленого доступу до корпоративних систем та даних, що допомагає компаніям забезпечити неперервну роботу під час переходу на дистанційний режим. Зростання віддаленої роботи підкреслює важливість забезпечення безпеки та захисту даних. Компанії шукають ІТ-аутсорсингові послуги для впровадження заходів безпеки, таких як шифрування даних, ідентифікація користувачів та моніторинг загроз.

Примітно, що збільшення попиту на хмарні послуги на міжнародному ринку ІТ-аутсорсингу впливає на стратегії підприємств у цій галузі. Хмарні технології надають компаніям можливість зберігання даних, ресурсів та програмного забезпечення на віддалених серверах, що робить їх більш доступними, масштабованими та гнучкими. Це сприяє зниженню витрат на ІТ-інфраструктуру, збільшенню продуктивності та прискоренню процесів розробки та впровадження програмних продуктів. Таким чином, компанії звертаються до хмарних послуг для оптимізації своєї діяльності та забезпечення конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Зі зростанням кількості хмарних служб на вимогу доступні більш гнучкі ІТ-послуги без активів. З іншого боку, хмарні обчислення також призвели до фундаментальних змін у тому, як компанії оплачують ІТ-послуги та отримують доступ до них [2].

Компанії, які замовляють аутсорсинг хмарних послуг, вважають оптимізацію витрат важливим аспектом. Таким чином, багатохмарні стратегії набирають обертів і дозволяють кільком постачальникам зменшити ризик концентрації.

Згідно зі звітом Flexera про стан ринку ІТ аутсорсингу хмарних послуг за 2021 рік, 36% підприємств, які відповіли на опитування, заявили, що їхні річні витрати перевищують 12 млн дол США, а 83% повідомили, що витрати на хмару перевищують 1,2 млн дол США на рік. Це було значне зростання порівняно з попереднім роком, коли 20% підприємств повідомили про річні витрати понад 12 мільйонів доларів США, а 74% повідомили про річні витрати понад 1,2 млн дол США [3].

Ще одним чинником, який впливає на попит ІТ аутсорсингу є потреба для компаній в розробці електронних комунікацій та електронної комерції. З пандемією зросли онлайн-покупки та комунікації, що вимагає підвищеного впровадження та підтримки електронної комерції та інфраструктури електронних комунікацій. Компанії шукають ІТ-аутсорсингові послуги для розробки та підтримки онлайн-маркетплейсів та платформ електронної комерції, які дозволяють їм пропонувати товари та послуги віддалено. Проводжуються технології віртуальної реальності та розробки віртуальних прототипів для полегшення процесу покупок та забезпечення безпеки для клієнтів. ІТ-аутсорсингові компанії розробляють та підтримують онлайн-платформи для консультацій та підтримки клієнтів, щоб забезпечити високий рівень обслуговування та відповісти на запити клієнтів у віртуальному форматі [4].

Загалом, міжнародний ринок ІТ-аутсорсингу продовжує активно розвиватися, відображаючи нові технологічні та організаційні тенденції. Для компаній важливо бути в курсі цих змін та адаптуватися до них для забезпечення конкурентоспроможності та успішного розвитку своєї діяльності в глобальному конкурентному середовищі.

Література:

1. IT Outsourcing Market Size & Share Analysis – Growth Trends & Forecasts (2023 – 2028) URL: https://www.reportlinker.com/p06484302/?utm_source=GNW (дата звернення: 23.03.2024).
2. Digital Transformation Market Size, Share & Trends Analysis Report By Type. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/digital-transformation-market> (дата звернення: 23.03.2024).
3. Flexera releases 2021 State of the Cloud Report. URL: <https://www.flexera.com/about-us/press-center/flexera-releases-2021-state-of-the-cloud-report#:~:text=A%20few%20key%20highlights%20from,percent%20integrating%20data%20between%20clouds> (дата звернення: 23.03.2024).

4. IT Outsourcing Trends in 2021 [+IT Outsourcing Statistics]. URL: <https://www.daxx.com/blog/development-trends/it-outsourcing-trends#it-outsourcing-software-development-statistics-in-2021> (дата звернення: 23.03.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-20>

**DEVELOPMENT OF PORTS IN THE DANUBE REGION
AS ONE OF THE FACTORS ENSURING UKRAINE'S ECONOMIC
RESILIENCE IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW**

**РОЗВИТОК ПОРТІВ ДУНАЙСЬКОГО РЕГІОНУ
К ОДИН З МОЖЛИВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Neborachko M. E.

*PhD student at the Department
of Economics
State Tax University
Irpın, Ukraine*

Неборачко М. Е.

*аспірант кафедри економіки
Державний податковий університет
м. Ірпін, Україна*

Військова агресія РФ проти України, блокада основних українських морських транспортних шляхів у Причорноморському регіоні, ракетні та БПЛА атаки агропромислових та портових об'єктів за два роки повномасштабного війни створили не лише критичні виклики для економіки України, а й суттєво підвищили ризики дестабілізації економічної стійкості держави в цілому через ускладненість експорту, зокрема, зернових культур на міжнародні ринки. Варто сказати, що експорт зернових культур Україною є не лише важливим для забезпечення економічної стійкості української держави а й являє собою частину світової продовольчої безпеки для інших країн [1, с. 4]. Так, у 2021 році через морські порти України в експортно-імпортному форматі пройшла перевалка 153 млн 76 тис. тон вантажів. Так, портові оператори перевантажили експортних вантажів у розмірі 118,1 млн тон, з них найбільша частка припало на зернові вантажі – 49,9 млн тон (42,25%) [2]. Це принесло державі \$12,5 млрд валютної виручки [3], що

склало 20% ВВП [4]. Зростання галузі АПК у цілому склало 14,4 % [5], що перевищує зростання інших товарних ринків за аналогічний період.

Варто відзначити, що розглядом цієї тематики займаються такі українські вчені-економісти як Прокопенко В., Смірнова О., Зубрицький А [6] досліджують проблемні аспекти морських логістичних маршрутів в умовах воєнного стану, відзначаючи «суттєве збільшення навантаження разом із недостатньо розвинутою інфраструктурою та неузгодженістю митного законодавства України та ЄС». Автори акцентують увагу на необхідності більш активного використання морського маршруту державою та бізнесом для нарощування торговельної діяльності; Завербний А., Двудіт З., Вуєк Х. [7] також зазначають, що доцільним напрямком вирішення проблеми транспортування вантажів є застосування послідовності оптимізування логістичних ланцюгів за умов невизначеності (війни, кризи тощо); можливі шляхи подолання викликів економічної стійкості України в безпрецедентних умовах відзначені також й у інших українських науковців, зокрема, таких як: Городніченко Ю., Сологуб І., Ведер ді Мауро Б. [8] у Паризькому звіті оцінки перспектив та надання рекомендацій щодо поточної та повоєнної відбудови України, тощо.

Одним із шляхів вирішення стало запровадження тимчасового проекту зернового коридору, що було створено підписанням відповідної угоди представниками України та ООН за участю Туреччини [9], але після відмови політичної влади РФ від продовження угоди, експорт з чорноморських портів здійснюється, як зазначив Єнс Столтенберг [10], із залученням ЗСУ для створення безпечної зони у Чорному морі. Варто зауважити, що такий шлях є дороговартісним через перманентні воєнні ризики, страхування яких ускладнено. І хоча український морський коридор вже запрацював у цілодобовому режимі [11], однак альтернативним шляхом до проєкту “зерновий коридор” застаються транспортні вузли перевалки вантажів через порти Дунайського регіону – Ізмаїл, Рені та Усть-Дунайськ [12]. Як зазначає Д. Гетманцев: «прискорення розвитку Дунайського кластеру. За останній місяць там перевалили понад 2 млн. тон продукції, а якщо порівняти вантажообіг з 2021 роком – маємо зростання понад 600%. І головне – є перспективи його збільшення, адже, за оцінками Уряду, інвестиційний потенціал кластеру у частині розвитку інфраструктури – близько 1 млрд. доларів» [13], розвиток та інвестування в логістичну інфраструктуру є запорукою забезпечення економічної стійкості регіону та країни в цілому. Зокрема, дослідження і впровадження новітніх технологій у сфері логістики може значно полегшити та

оптимізувати процеси перевезення товарів через морські шляхи. Розробка інноваційних систем моніторингу та контролю за транспортними маршрутами, а також впровадження автоматизованих процесів управління та обробки вантажів сприятимуть зниженню ризиків та підвищенню ефективності перевезень. Такі заходи дозволять не лише забезпечити безпеку експортних операцій, а й сприятимуть стабілізації економічної ситуації в країні та підвищенню конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Література:

1. Діяльність Президента України в умовах російсько-української війни : Інформ.-аналіт. бюл. / М. М. Хилько та ін. ; Голов. ред. зб. В. Удовик ; Відп. за вип. М. Б. Кушнарьова. Київ : Нац. б-ка України ім. В. І. Верн., Фонд Президентів України, 2023. 122 с. URL: https://nbuviar.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/diyalnist_prezidenta_ukr/2023_Vup_48-92.pdf (дата звернення: 15.03.2024).
2. Вантажообіг морських портів України за 2021 рік становив 153 млн т. Rail.insider – інформаційно-аналітичне видання про залізницю в Україні. URL: <https://www.railinsider.com.ua/vantazhoobig-morskyh-portiv-ukrayiny-za-2021-rik-stanovyv-153-mln-t/> (дата звернення: 16.03.2024).
3. У 2021 році виручка від експорту зернових з України збільшилася на 31%. АПК-Інформ. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1525190> (дата звернення: 16.03.2024).
4. Які перспективи поновлення експорту української агропродукції | Центр протидії дезінформації. Центр протидії дезінформації | Головна сторінка. URL: <https://cpd.gov.ua/main/yaki-perspektyvy-ponovlennya-eksportu-ukrayinskoji-agroprodukcziyi/> (дата звернення: 16.03.2024).
5. У 2021 році частка продукції аграрного сектору становила 41% від загального експорту України. Українська аграрна конфедерація | Шлях до сучасного агробізнесу!. URL: <http://agroconf.org/content/u-2021-roci-chastka-produkcii-agrarnogo-sektoru-stanovila-41-vid-zagalnogo-eksportu> (дата звернення: 16.03.2024).
6. Прокопенко В., Смірнова О., Зубрицький А. Роль нового морського маршруту у забезпеченні митних інтересів України під час повномасштабної війни. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2024. Т. 326, № 1. С. 39–44. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-7> (дата звернення: 15.03.2024).

7. Завербний А., Двуліт З., Вуек Х. Особливості формування логістичних ланцюгів в умовах війни та у післявоєнний період. Економіка та суспільство. 2022. № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-54> (дата звернення: 16.03.2024).

8. Городніченко Ю., Сологуб І., Ведер ді Мауро Б. Відбудова України: принципи та політика : Аналіт. звіт. Париж : CEPР, 2022. 507 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf (дата звернення: 15.03.2024).

9. Joint Coordination Centre opens in Istanbul to facilitate safe export of commercial foodstuffs and fertilizers from Ukrainian ports – Türkiye. ReliefWeb. URL: <https://reliefweb.int/report/turkiye/joint-coordination-centre-opens-istanbul-facilitate-safe-export-commercial-foodstuffs-and-fertilizers-ukrainian-ports> (date of access: 16.03.2024).

10. У Чорному морі працює транспортний коридор, бо ЗСУ витіснили флот Росії – Столтенберг. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3839854-uchornomu-mori-pracue-transportnij-koridor-bo-zsu-vititsnili-flot-rosii-stoltenberg.html> (дата звернення: 16.03.2024).

11. Український морський коридор запрацював у цілодобовому режимі. Центр транспортних стратегій. URL: https://cfts.org.ua/news/2024/03/15/ukranskiy_morskiy_koridor_zapratsyuvav_u_tsilodobovomu_rezhimi_78547 (дата звернення: 16.03.2024).

12. Колісніченко В. Морські порти України за підсумками 2022 року обробили 59 млн т вантажів – Новини – GMK Center. GMK. URL: <https://gmk.center/ua/news/morski-porti-ukraini-za-pidsumkami-2022-roku-obrobili-59-mln-t-vantazhiv/> (дата звернення: 16.03.2024).

13. Гетманцев Д. Переговори польських фермерів зі своїм урядом знов закінчились без результатів. Данило Гетманцев. URL: <https://t.me/getmantsevdanil/6445> (дата звернення: 12.03.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-21>

**INTERNATIONAL EXPERIENCE OF SOCIAL
ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT:
PROSPECTS FOR UKRAINE**

Oprysok M. D.

PhD in Economics,

Associate Professor at the Department of Entrepreneurship and Trade

Western Ukrainian National University

Ternopil, Ukraine

Social entrepreneurship is becoming increasingly popular. Social entrepreneurship experienced a dynamic development in the late 1980s in Italy due to the spread of the cooperative movement and became the subject of scientific research. The activities of social cooperatives were regulated by law.

The idea of social entrepreneurship has been actively developing in Western Europe and the United States since the early 1980s and is now a powerful social change movement in many parts of the world. Researchers on this issue agree that the main reason for the emergence of social entrepreneurship in the world was the pathological inability of governments to effectively address the social problems of their countries. The impetus for change was the active work of non-profit organisations in the 20th century all over the world, which began to take over the solution of problems that the state could not actually cope with [1].

Social entrepreneurship is a new area of economic activity that generates innovative solutions to contemporary social problems using business approaches. The growing of global, national and local problems necessitates the search for new ideas and tools to address them. Social entrepreneurship plays an important role in today's realities, as it not only provides public services in a new way and meets the needs of the community, but also creates jobs, enriches people's professional experience and reduces social tension, revives rural and urban areas and improves their social infrastructure, increases the activity of citizens who can solve their problems, supports public initiatives, innovative projects and creative activity.

Social entrepreneurship is attractive to employees and clients. Employees are the owners and exercise control. Employees know that they control how the company's profits are spent. Customers also find social entrepreneurship attractive because they get more than what they pay for: the added value is

that the customer knows that part of the social enterprise's profits will be used for social and environmental purposes [2].

Social entrepreneurship emerges from anything, but there are two driving forces that generate its ideas: the idea of commercial activity and the idea of solving a social problem. They complement each other's ideas, and often cooperate, as in the situation when the income of an enterprise is used to solve social problems; or when the state, contracting a social enterprise to provide free services, at the same time supports the creation of commercial trading enterprises that solve environmental problems [3].

Social entrepreneurship develops in a complex and constantly changing market environment. For its development and competitiveness, it is necessary to produce and offer something that is of value to customers. In return, the enterprise receives the income it needs to continue its operations. The company must ensure that the product and service remain relevant in the market. From time to time, businesses review their marketing goals, strategies and tactics. They rely on market feedback as the basis for monitoring and adapting to changing market conditions.

There are many common features between social entrepreneurship and charity, as both support the most vulnerable groups of the population and care about mitigating social problems in society. The main differences lie in the ways and principles of these organisations [4].

Charitable foundations mainly operate at the expense of charitable donations, grants or funds from the founders of the foundation. Social entrepreneurs operate at the expense of their own entrepreneurial activities based on profit generation and reinvestment. So, while charitable activities are limited to «local» assistance (for example, providing material assistance to children, boarding school students) and, as a rule, do not have support and extension to other objects in a similar situation, social entrepreneurship involves systemic changes.

The practice of common legal forms chosen by social enterprises in different countries of the world has its own peculiarities. The so-called European and American types are sometimes distinguished. For example, in European countries (including the UK), social entrepreneurship emerged on the basis of a network of cooperatives, and accordingly, the main criteria for social enterprises are reinvestment of a certain percentage of profits for the development of social goals and employment of people from vulnerable groups in organisations of this type. Among them are the Italian social cooperative (Italian: Cooperativo Sociale), that model is legalised almost throughout Europe; the British Community Interest Company (CIC), which gave impetus to the socialisation of corporate legislation in Canada and South

Korea. The German non-profit limited liability company (German: Gemeinnützige GmbH); cooperatives with collective interest (France, Portugal, Greece), partnerships with collective interest (Belgium), etc. [5].

In general, the trend of social entrepreneurship development in the world indicates the emergence of a new tool of social action capable of overcoming the alienation of the employee from the labour process, making the process of human adaptation to work more meaningful and harmonious.

References:

1. Соціальне підприємництво : посібник для викладачів курсу / за наук. ред. А. О. Корнецького. Київ : Фамільна друкарня Huss, 2019. 160 с.
2. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін: пос. / А. А. Свинчук та ін. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2019. 188 с.
3. Гусак Н. Кращий досвід та сучасні тренди розвитку соціального підприємництва: Україна (результати дослідження). Школа соціальної роботи НаУКМА. 2018. 35 с.
4. Корнецький А., Нагаївська Д. Соціальне підприємництво і соціальна відповідальність бізнесу: визначення, критерії та регулювання. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 11. С. 204-208. 2019. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_11_46 (дата звернення: 20.03.2024).
5. Doeringer M. F. Fostering Social Enterprise: A Historical and International Analysis. 20 Duke Journal of Comparative & International Law. 2010. Vol 20, P. 291-330. URL: <http://scholarship.law.duke.edu/djcil/vol20/iss2/3> (дата звернення 10.02.2024)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-22>

INNOVATIVE METHODS OF OPTIMIZING PROJECT MANAGEMENT IN A COMPETITIVE ENVIRONMENT

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Ostapenko T. H.

*Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor,
Head of the Department
of Management Technologies
Educational and Scientific Institute
of Continuing Education of the National
Aviation University
Kyiv, Ukraine*

Ostapenko T. G.

*доктор економічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри технологій
управління
Навчально-науковий Інститут
неперервної освіти
Національного авіаційного
університету
м. Київ, Україна*

На діяльність інноваційних проектних команд [1] впливає також міжнародне середовище, що представлене сукупністю країн, їх регіональних угруповань, міжнародними ринками та міжнародними відносинами. Процеси інтернаціоналізації, транснаціоналізації та глобалізації є тими, що формують зазначене міжнародне середовище. Так, управлінські проекти можуть бути профінансовані на міжнародному рівні і передбачати виконання цих проектів в інших країнах. Інноваційний проект міжнародного характеру визначається формуванням виконавчих команд та використанням новітніх технологій як щодо технології виробництва, так і щодо виконання самого проекту.

Зауважимо, що зовнішнє середовище мажу бути економічним, правовим, політичним та культурним. Економічне середовище [2] передбачає, що, у відповідності до більшості концепцій конкурентоспроможності, вирішальною її ланкою слід вважати підприємства та проекти на них, адже саме в процесі їх діяльності формуються конкурентні переваги на всіх вищих рівнях конкурентоспроможності. Підприємства, та їх інноваційні команди, створюють ці переваги, діючі в певному конкурентному середовищі. За моделлю М. Портера це середовище складають так детермінанти:

1. Факторні умови, ті конкретні фактори (кваліфікована робоча сила визначеного профілю та інфраструктура), котрі потрібні для успішної конкуренції в конкретній галузі;

2. Умови попиту, тобто яким є попит на внутрішньому ринку та продукцію чи послуги, що пропонуються цією галуззю;

3. Споріднені та підтримуючі галузі (наявність або відсутність в країні споріднених чи підтримуючих галузей, котрі є конкурентоздатними на міжнародному ринку);

4. Стратегія фірм, структура та суперництво (тобто які умови є в країні, що визначають, як створюються та управляються фірми і яким є характер конкуренції на внутрішньому ринку)

До уваги беруться дві додаткові змінні – роль уряду і випадкові обставини, які впливають на загальні компоненти середовища.

Правове середовище характеризується міжнародною та національною компонентами. Так, на міжнародному рівні формується міжнародне економічне право як система норм та принципів, які регулюють відносини між суб'єктами світового господарства у процесі міжнародного економічного співробітництва і яка є самостійною галуззю міжнародного публічного права. В розвитку міжнародного економічного права виділяють джерела та принципи.

Джерела є формою юридичного виразу норм та принципів цього права. Система джерел міжнародного економічного права включає: міжнародні договори, міжнародно-правові звичаї, рішення (акти) міжнародних організацій, міжнародні кодекси поведінки. Принципи міжнародного економічного права – це керівна ідея, базисне правило здійснення певної активності [3]. Принципи права віддзеркалюють тенденції а потреби оптимального та прогресивного розвитку міжнародних економічних відносин.

Національний рівень правового середовища передбачає винайдення того переліку питань, що визначає регулювання інноваційних проєктів на певних підприємствах певної галузі. Так, виділяються такі аспекти: система оподаткування приватних осіб, оподаткування прибутків організації, зовнішньоекономічна система митного оподаткування тощо.

Політичне середовище передбачає актуальність засад владних зусиль та публічного адміністрування, коли від обраної влади залежить чи якісно буде виконана програма розвитку національної економіки, регіону, галузі та підприємства та інноваційного проєкту.

І культурне середовище передбачає розуміння відмінностей між окремими представниками тих чи інших культурних стереотипів. Зокрема, необхідно серед міжнародного колективу обрати на відповідні посади тих, хто найбільш оптимально буде виконувати ті чи інші функції.

Література:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. URL: <http://www.rada.gov.ua>

2. «Цифрова трансформація для України» (DT4UA).
<https://ega.ee/uk/project/dt4ua/>

3. Стародуб С. Р. Інноваційний розвиток підприємства в умовах післявоєнної відбудови. URL: <http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/Ekonomiky/2023>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-23>

INTRODUCTION OF ENVIRONMENTAL BUDGETING IN INTERNATIONAL RELATIONS

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Pereguda Yu. A.

*Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Global Economic
National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine,
Associate Professor at the Department
of Tourism Organization
Private Joint-Stock Company "Higher
Educational Institution "Interregional
Academy of Personnel Management"*

Kryvoberets M. M.

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Organization of Tourism Activities
Private Joint Stock Company
"Higher Educational Institution
"Interregional Academy
of Personnel Management"
Kyiv, Ukraine*

Перегуда Ю. А.

*кандидат географічних наук, доцент,
докторант та доцент кафедри
глобальної економіки
Національний університет
біоресурсів і природокористування
України,
доцент кафедри організації
туристичної діяльності
Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія
управління персоналом»*

Кривоберець М. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри організації
туристичної діяльності
Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
м. Київ, Україна*

Запровадження екологічного бюджетування в міжнародних відносинах є ключовим кроком у забезпеченні сталого розвитку та

збереженні навколишнього середовища на планеті. Це концепція, яка враховує екологічні аспекти при формуванні бюджетних рішень та призначена для заохочення країн до здійснення екологічно відповідальних дій на міжнародній арені. Далі розглянемо основні аспекти та переваги запровадження екологічного бюджетування в міжнародних відносинах. У процесі управління держава передбачає вирішення багатьох завдань, які сприятимуть досягненню ЦСР та захисту навколишнього середовища. Виконання встановлених цілей включає розгляд значного кола питань, без яких поточні державно-управлінські рішення буде складно вирішувати. Значною мірою реалізація передбачених завдань спирається на наявні ресурси та фізичне забезпечення. Виходячи з зазначеного, ключовими напрямками можливо визначити екологічне бюджетування, тобто фінансове наповнення заходів, які спрямовані на захист довкілля та кліматичні зміни, та формування інноваційної інфраструктури чи адаптацію існуючих інфраструктурних об'єктів для покращення екологічної ефективності.

Порядок денний сталого розвитку до 2030 року та його 17 цілей сталого розвитку (ЦСР) є світовою дорожньою картою для досягнення сталого розвитку в цьому десятилітті. Європейський Союз (ЄС) повністю присвятив себе виконанню Порядку денного на період до 2030 року, і ЦСР є невід'ємною частиною робочої програми Європейської Комісії. Моніторинг є важливим компонентом у реалізації бачення Порядку денного на період до 2030 року, як у всьому світі, так і в ЄС, шляхом оцінки та візуалізації прогресу, досягнутого на даний момент у реалізації ЦСР.

Європейський кліматичний закон [7] встановлює основу для кліматичних дій і посилює бажання ЄС досягти кліматичної нейтральності до 2050 року. Європейська комісія також запропонувала пакет нових кліматичних та енергетичних законів ЄС, щоб посилити дії щодо пом'якшення клімату. Пакет включає взаємопов'язаний набір заходів у сфері енергетики, транспорту, оподаткування та кліматичної політики, а також розширене ціноутворення на вуглець, цілі, стандарти та заходи підтримки. У ЄС фінансова підтримка надходить із бюджету ЄС і фондів, пов'язаних із кліматом, включаючи фонди інновацій та модернізації [2].

ОЕСР відіграє провідну роль у екологічному бюджетуванні, допомагаючи країнам використовувати бюджетні інструменти, щоб надати більшого впливу бюджету на довкілля та клімат. У 2020 році 14 із 35 країн ОЕСР (40%) повідомили, що практикують екологічне

бюджетування. Сюди входять країни з давньою практикою, такі як Італія (з 2000 року), а також новачки, такі як Франція, де перший комплексний зелений бюджет був представлений у 2020 році [3; 6]. Половина країн, які практикують зелене бюджетування, підкріплюють свою стратегічну структуру політичними зобов'язаннями на високому рівні або законом про бюджет (7 з 14 країн, 50%), і трохи менше через адміністративну практику (6 з 14, 43%), і всі вони є ефективними підходами до екологічного бюджетування. Країни ОЕСР використовують різні інструменти та підходи до екологічного бюджетування.

Таблиця 1

Інструменти, які часто використовуються країнами, які практикують екологічне бюджетування, 2020 [3; 6]

Країна	Оцінка впливу на навколишнє середовище (окремі заходи)	Екологічний аналіз витрат і вигод	Реформування екологічного податку	Визначення зеленого бюджету
Австрія	+			
Канада	+	+		
Колумбія	+	+	+	+
Данія	+	+	+	
Франція	+	+		+
Ірландія	+	+	+	+
Італія	+	+		+
Люксембург				+
Мексика				+
Нідерланди	+	+	+	
Норвегія	+	+	+	+
Португалія	+		+	
Швеція	+	+	+	
Об'єднане Королівство	+	+	+	
Всього по ОЕСР	12	10	8	7

Зусилля країн були підтримані завдяки сприятливому середовищу бюджетного публічного управління для забезпечення послідовного аналізу в усіх частинах уряду для досягнення зелених цілей. В рамках ОЕСР 7 із 14 країн, які практикують «зелене» бюджетування, підтримали свої зусилля детальними інструкціями в річних бюджетних

пропозиціях (50%), 6 – навчанням і розвитком навичок (43%), а 5 – механізмами координації між органами влади (35%) [3]. Ініціатива OECD Paris Collaborative продовжує впроваджувати інноваційні підходи, оскільки все більше країн розглядають можливість прийняття екологічного бюджету.

Екологічний бюджет може сприяти розробці та впровадженню екологічних пакетів відновлення. Недавнє спільне опитування OECD-ЕС [3] показало, що 21 із 34 країн ОЕСР (62%) вжили заходів для інтеграції зелених перспектив у нещодавні заходи. Найпоширенішими діями є оцінка впливу бюджетних заходів на навколишнє середовище (8 з 21, 38%), зелене спрямування бюджету (6 з 21, 29%), додавання екологічних умов до використання коштів відновлення (5 з 21, 24%), а також публікація звіту про зелений бюджет, щоб показати, як пакет відновлення підтримує національні зелені цілі (1 з 21, 5%).

Зелені державні витрати можуть сприяти відновленню, але можуть бути компроміси між екологічними, економічними та соціальними цілями. Навіть пакети відновлення з великим екологічним компонентом також включають значну частку традиційних витрат на вирішення інших соціальних та економічних пріоритетів. Ціноутворення на викиди вуглецю та відповідні інструменти податкової політики можуть гарантувати, що політика стимулювання узгоджується з екологічними цілями. Оскільки країни сподіваються на екологічне відновлення, добре проінформована політика щодо видатків і оподаткування, яка розглядає довгострокові переваги для добробуту, захисту навколишнього середовища та стійкості до кліматичних і майбутніх потрясінь, може сприяти підвищенню обізнаності громадськості та підтримці зеленого переходу [4].

Екологічне бюджетування сприяє формуванню ефективної екологічної політики на рівні міжнародних відносин і це дозволяє країнам приділяти достатню увагу екологічним питанням під час розподілу фінансових ресурсів та прийняття бюджетних рішень, що мають вплив на довкілля.

Загалом, запровадження екологічного бюджетування має великий потенціал для підтримки сталого розвитку та збереження навколишнього середовища, бо це інструмент, який може сприяти зміцненню співпраці між країнами у сфері екологізації та створенню більш економічно стабільного середовища.

Література:

1. A modern budget for a Union that protects, empowers and defends: The Multiannual Financial Framework for 2021–2027, COM(2018) 321

final, European Commission (2018), Brussels. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c2bc7dbd-4fc3-11e8-be1d-01aa75ed71a1.0023.02/DOC_1&format=PDF.

2. Funding for climate action. European Commission, 2022. URL: https://ec.europa.eu/clima/eu-action/funding-climate-action_en.

3. Government at a Glance 2021. OECD Publishing, Paris, 2021. 278 p. <https://doi.org/10.1787/1c258f55-en>.

4. Green budgeting and tax policy tools to support a green recovery. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), OECD Publishing, Paris, 2020. <https://doi.org/10.1787/bd02ea23-en>.

5. International climate finance. European Commission, 2022. URL: https://ec.europa.eu/clima/eu-action/international-action-climate-change/international-climate-finance_en.

6. Joint Survey on Emerging Green Budgeting Practices. OECD and EC, 2020. <https://doi.org/10.1787/888934257812>.

7. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 (European Climate Law). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R1119>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-24>

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON SLOVAKIA'S FOREIGN POLICY

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЗОВНІШНІЮ ПОЛІТИКУ СЛОВАЧЧИНИ

Radysh O. I.

*Doctoral student at the Department
of Political Science
and Public Administration
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Радиш О. І.

*аспірант кафедри політології і
державного управління
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Словаччина є однією із зразкових країн Центральної Європи швидкого зовнішньополітичного розвитку і водночас відродження. Із

самого початку і аж до приєднання Словацької Республіки (далі СР) навесні 2004 року до ЄС та НАТО, інтереси її зовнішньої політики були спрямовані на євроатлантичні структури. Вже наприкінці 1989 року в центральноевропейському регіоні почалася зовнішньополітична трансформація, тобто ще до незалежності Словацької Республіки та Чеської Республіки, і тривала до інтеграції Словацької Республіки до євроатлантичних угруповань. Ця трансформація була зумовлена двома факторами. Це була з одного боку ідеологія ліберального Заходу і, з іншого боку, характер національної спадщини. Після закінчення холодної війни в усій Центральній Європі відбулася гегемонічна трансформація. Роблячи це, вільно асоційовані західні держави проникли у вакуум влади в країнах своїх східних сусідів.

Після першого етапу невизначеності між 1989-1992 роками, у 1993 році ЄС і НАТО відкрили ворота державам колишньої Ради взаємоекономічної допомоги і вже забезпечили новоствореній Словацькій Республіці чітку перспективу можливого вступу [1, с. 47]. У цей час посилювався тиск на Словацьку Республіку щодо проведення реформ, так як вона була зацікавлена у приєднанні до клубу успішних європейських держав. На тлі такого тиску, і не тільки у Словаччині, а й у Чехії, Угорщині та Польщі не існувала інша альтернатива як орієнтація на Захід. З моменту створення Словацької Республіки все більше утверджувався погляд, що прозахідна зовнішня політика є єдиною можливою альтернативою, яка підходить не тільки інтересам та вподобаннями політичних еліт, а й більшості пересічних громадян. Визначення нових інтересів базувалося на двох принципах – інтеграційному і національному [4, с. 23]. Інтегративний принцип говорить про те, як ми прагнемо отримати політичну та економічну безпеку. Адаптація до західних країн означала не тільки шанс, а й надію бути захищеним у разі можливих загроз. Він заснував національний принцип про захист здобутої незалежності. Враховуються суверенітет і територіальна цілісність для дуже крихких і цінних товарів. Захист національних інтересів у цьому випадку є ключовий елемент. Звичайно, це має на увазі мислення на основі класики безпеково-політичних категорій. Під час трансформації зовнішньої політики Словаччини вони проходили через глобалізацію і використовували різні стратегії західної політики. Це був певний зовнішній стимул для самого створення зовнішньої політики в Словацькій Республіці. Порядок денний Заходу і зовнішньополітична ідентичність політичних еліт у малих державах, тобто також у Словаччині, були трохи інші. Окрім стимулів, Захід не раз використовував загрозу санкцій. Ось чому для словацької

політичної сцени у фазі переродження була характерна конфліктна політика і неузгодженість між створенням внутрішньої політики та інтересами у зовнішній політиці. Вирішальними критеріями для призначення заохочень були надійність і зрозумілість зовнішньої політики для Заходу [2, с. 12]. Це стосується лише якщо орієнтація показала елементи послідовності та збалансованості, тобто цілі, концепції, плани і стратегія не виявляла ніякої суперечності, а напрямок зовнішньої політики був спрямований на Захід, а не на Схід. У зв'язку з вищезазначеними аспектами щодо зовнішньополітичної трансформації у Словаччині можна сформулювати таку неореалістичну тезу: Оскільки великі держави, засновані на їхні повноваження прагнули отримати більший ступінь незалежності, тоді як малі держави прагнули отримати більше безпеки під крилами гегемона, потреба Словаччини поступалася до адаптивної зовнішньої політики до повного членства в євроатлантичних структурах. Навесні 2004 року в Словаччині завершився етап зовнішньополітичної трансформації. Проте з моменту вступу країн Центральної та Східної Європи до ЄС і НАТО вони знаходять у фазі консолідації. Ми стоїмо після формального об'єднання перед викликом створення політичної спільноти такої собі нової Європи, яка сама з собою також приносить нові конфлікти. Проблеми виявилися очевидними під час затвердження Договору щодо конституції для Європи, ратифікація якої зрештою провалилася, але також під час дебатів щодо європейської політики сусідства, і не в останню чергу також у дискусіях про європейський інструмент фінансової стабілізації. У словацької зовнішньої політики є багато роботи у побудові спільної європейської політики. Це буде нелегко, оскільки нинішня ситуація є результатом національного досвіду та історії кожного члена Союзу [3, с. 177].

Словацька Республіка має імідж успішної країни, яка досягла визнання та отримала відповідальність за відносно короткий період часу з моменту свого заснування брати участь у створенні світової політики. Розвиток, яким пройшла СР, був непростим і приніс передусім моменти важких реформ для своїх громадян, але таким чином відкрилися ворота до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу. Однак, поки їм вдалося реформуватись, світова фінансова криза вплинула на їхні результати настільки, що було неминуче шукати нові рішення. Незважаючи на те, що Словаччина входить до клубу успішних держав, її громадяни отримують від цього переваги, але вихідні позиції зовнішньої політики були далеко не такими позитивними. Період між створенням суверенної демократичної

держави та вступом до євроатлантичних структур характеризувався однією фундаментальною віхою. Не було б проривних парламентських виборів восени 1998 року, важко сказати, чи Словацька Республіка знайшла б своє місце в геополітичному просторі нової Європи. Новий суб'єкт міжнародного права між 1993–1998 роками він проклав шлях до міжнародного статусу важкими інструментами. Зміна напрямку відбулася в 1998 році, коли політики спочатку почали прислухатися до голосів демократичного Заходу, потім вчитися і нарешті вони провели низку реформ, які уможливили повне включення серед штатів підтримка середовища стабільності та економічного успіху, а з іншого боку – між країнами сприяння поширенню демократії та забезпеченню миру у світі. З 2004 р. СР повноцінно бере участь і формує розвиток угруповання європейських держав і НАТО. З 2007 року громадяни Словацької Республіки мають необмежений режим пересування в межах ЄС, а з 2009 року вони платять тією ж самою валютою, що застосовується в інших країнах Союзу. Таким чином Словаччина стала успішною країною глобально діючих груп, у роботі яких вона бере активну участь. У контексті глобалізації часто кажуть, що національні держави виникають поступово, шляхом передачі повноважень багатонаціональним групам. Однак на основі цієї статті можна було продемонструвати, що Словацька Республіка отримала статус і відносне значення у світовій політиці саме на основі глобалізаційних впливів. СР як відносно невелика одиниця в порівнянні з великими державами більш гнучко і легше змогла адаптуватися до викликів глобалізації. Незважаючи на невтішні стартові позиції, Словацька Республіка змогла скористатися перевагами глобалізації на свою користь і здобула глобальне становище країни в серці Європи. Для того, щоб ця теза мала силу в наступні роки існування СР, необхідно крім активного членства в міжнародних організаціях, для ґрунтовної протидії актуальним загрозам і викликам світової політики, щоб вони не загрожували Словаччині чи її партнерам у світі.

Література:

1. Bystrický Ľ. *Základy diplomacie*. Bratislava: Dilema, 2000. 159 s.
2. Duleba A., Lukáč P., Wlachovský M. *Zahraničná politika Slovenskej republiky – východiská, stav a perspektívy*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 1998. 63 s.
3. Figel' J., Adamiš M. *Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a súvislosti*. Bratislava: Zastúpenie Európskej komisie v SR, 2004. 207 s.

4. Samson I. Die Slowakei zwischen Annäherung an Moskau und Streben nach Westintegration. Köln: Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien, 1997. 42 s.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-25>

MODERN EUROPEAN INTEGRATION STRATEGY OF UKRAINE

СУЧАСНА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ

Roshko S. M.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International Economic Relations*

Rivis O. M.

*Student at the Faculty of International
Economic Relations
Uzhgorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Рошко С. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин*

Рівіс О. М.

*студент факультету міжнародних
економічних відносин
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Глобалізація представляє собою комплексний процес, який об'єднує людей, корпорації та уряди з усіх куточків світу, надаючи їм глобального характеру. Цей процес, який охоплює економічну інтеграцію та стандартизацію, також включає в себе соціальні, культурні та ідеологічні виміри, маючи на меті вирішення всесвітніх викликів. Останнім часом, поряд з розумінням глобалізації як системи взаємозалежних економік, що базується на обміні товарами, послугами та капіталом, все більше уваги приділяється політичним аспектам та міжнародним відносинам. Згідно з аналізом експертів Міжнародного валютного фонду, існують чотири ключові елементи глобалізації: комерційна діяльність та угоди, мобільність капіталу та інвестицій, міграційні процеси та розповсюдження інформації та знань [1].

Інтеграційний курс України до Євросоюзу впливає з природного розвитку держави після здобуття незалежності. Історичний шлях нації та прагнення до життя у вільному, економічно стабільному та соціально відповідальному суспільстві лягли в основу цього процесу. Сьогодні

України ознаменоване глибокими внутрішніми змінами, спрямованими на інтеграцію в коло розвинутих європейських націй, що стало ключовим елементом як внутрішньої, так і зовнішньої політики.

Дебати щодо зовнішньої політики, зокрема європейської інтеграції, активно ведуться в українському суспільстві. Це питання виходить за рамки політичних дискусій, залучаючи увагу громадян на всіх рівнях. Медіаінформаційний простір України сповнений зображеннями європейського життя та політики, що сприяє формуванню громадської думки.

Інтеграція України в Європейський Союз вимагає від країни активного продовження реформ, які вже були розпочаті, та демонстрації послідовності у виборі шляху розвитку. Важливими є також зміцнення демократичних стандартів, свободи слова, верховенства права та розвиток соціально орієнтованої економіки. Успіх у цих сферах можливий лише за умови спільних зусиль усього суспільства та політичної волі керівництва країни.

Євросоюз зацікавлений у забезпеченні миру та стабільності на своїх кордонах, тому важливими є сусіди, які є політично стабільними, демократичними та економічно розвинутими. Це спонукає ЄС до більш уважного ставлення до євроінтеграційних прагнень України, що вже отримало підтримку в резолюції Європейського парламенту.

Безпосереднє сусідство з ЄС надає Україні нові можливості та відповідальність у забезпеченні миру та стабільності в Європі, включаючи співпрацю у сферах безпеки, боротьби з тероризмом та нерозповсюдження зброї масового знищення.

Угода про асоціацію, підписана у 2014 році, включаючи зону вільної торгівлі, відкрила новий розділ у відносинах між Україною та ЄС. Ця Угода сприяє зміцненню співпраці в політиці та безпеці, а також поступовій економічній інтеграції України в єдиний ринок ЄС. Вона також визначає шлях реформ в Україні, спрямований на впровадження європейських стандартів, зближення громадян, та створення умов для конкуренції українських компаній на міжнародних ринках. Серед пріоритетів – боротьба з корупцією, реформування судової системи, конституційні зміни, виборче законодавство, покращення інвестиційного клімату, енергоефективність, а також реформа державного управління та децентралізація.

ЄС та європейські фінансові інституції з 2014 року надали Україні понад 17 мільярдів євро у вигляді грантів та кредитів для економічної стабілізації, реформ та покращення життя громадян. 23 червня 2022 року Європейська Рада визнала європейську перспективу України,

надавши їй статус країни-кандидата, а в грудні 2023 року було вирішено розпочати переговори про вступ України до ЄС [2].

За останні роки, агресія Росії має значний вплив на євроінтеграційну стратегію України. Вона не лише стала випробуванням для українського суспільства та державності, але й зміцнила прагнення України до європейських цінностей та інтеграції в ЄС. Військовий конфлікт виявив необхідність подальшого реформування в країні, зокрема у сферах оборони, безпеки, правової системи та боротьби з корупцією, щоб відповідати стандартам ЄС. Російське вторгнення також викликало значну міжнародну підтримку України, включаючи збільшення фінансової, технічної та військової допомоги з боку ЄС та його членів. Це, у свою чергу, сприяло прискоренню процесу євроінтеграції України.

Крім того, конфлікт посилив глобальну продовольчу безпеку, оскільки Україна є одним з ключових експортерів зернових, що впливає на продовольчі ринки по всьому світу. Війна також має наслідки для міграційної кризи, енергетичного та продовольчого шантажу, кібератак, пропаганди та дезінформації, що впливає на країни Європи та світу [3].

Загалом, агресія Росії активізувала дискусії щодо швидкості та глибини інтеграції України в ЄС, а також підняла питання про майбутнє європейської безпеки та стабільності.

Сучасна євроінтеграційна політика України пов'язана з проблемами та ризиками, які включають в себе економічні та соціальні виклики, політичні протиріччя, а також зовнішні загрози, такі як російська агресія. Ці виклики вимагають комплексного підходу до реформування, яке охоплює гармонізацію законодавства, інституційні зміни, підвищення обізнаності громадян та підтримку бізнесу для адаптації до європейського ринку. Вдосконалення інституційної та правової бази євроінтеграції є ключовим для забезпечення успішної інтеграції України в європейський простір.

Україна, на шляху до євроінтеграції, може винести багато корисного з досвіду країн Центральної та Східної Європи, які вже пройшли цей шлях. Ці країни, зокрема члени Вишеградської групи, змогли адаптувати свої економіки, політичні системи та соціальні структури до вимог і стандартів Європейського Союзу. Вони реалізували широкомасштабні реформи, які сприяли їхньому швидкому економічному розвитку та поліпшенню добробуту громадян.

Економічні реформи в цих країнах часто включали приватизацію державних підприємств, створення сприятливого інвестиційного клімату, модернізацію інфраструктури та впровадження ринкових

реформ. Політичні реформи були спрямовані на зміцнення демократичних інститутів, забезпечення верховенства права та захист прав людини. Соціальні ініціативи включали розробку програм соціального захисту, освіти та охорони здоров'я, які відповідають європейським стандартам [4].

Україна може адаптувати аналогічні реформи до своїх унікальних умов, враховуючи власні економічні, політичні та соціальні виклики. Наприклад, Україна може взяти на озброєння успішні стратегії технологічного оновлення, які допомогли країнам Вишеградської групи підвищити свою конкурентоспроможність. Також важливим є впровадження політичних ініціатив, які допомогли цим країнам зміцнити демократію та правову державу.

Щодо соціальних ініціатив, Україна може розглянути можливість адаптації соціальних програм, які були ефективними в країнах Центральної та Східної Європи, для вирішення власних соціальних проблем. Це може включати розвиток системи охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.

Важливою складовою євроінтеграції є також гармонізація законодавства. Україна може використовувати моделі законодавчих змін, які були успішними в країнах Вишеградської групи, для приведення свого законодавства у відповідність до європейських норм.

Загалом, позитивний досвід країн Центральної та Східної Європи може стати цінним ресурсом для України у її прагненні до євроінтеграції. Використання цього досвіду дозволить Україні ефективніше реформувати свою економіку, політичну систему та соціальну сферу, що є ключовими для інтеграції в Європейський Союз.

Отже, незважаючи на виклики, Україна робить значні кроки до інтеграції в європейський простір. Проте, для досягнення цієї мети необхідно подолати ряд існуючих перешкод, зокрема політичні, економічні та соціальні виклики, а також зовнішні загрози. Україна має продовжувати реформи та адаптувати свої інституції та законодавство до європейських стандартів, щоб забезпечити успішну інтеграцію та використання всіх можливостей, які відкриває членство в ЄС.

Література:

1. Трещов М. Україна на шляху до євроінтеграції: глобалізаційний контекст. Науковий вісник: Державне управління. № 3(9) 2021. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/6466/1/197-96-570-1-10-20210930.pdf> (дата звернення 22.03.2024)

2. Відповідь ЄС на війну в Україні. URL: <https://www.eu4ukraine.eu/eu-war-response-ua>. (дата звернення 22.03.2024)

3. Капріле А., Пішон Е. Війна Росії проти України: вплив на глобальну продовольчу безпеку та відповідь ЄС. URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/260468/0178_EPRS-Briefing-733667-Russia-war-impact-global-food-security.pdf (дата звернення 22.03.2024)

4. Країни Центрально-Східної Європи на початку XXI ст. URL: https://uahistory.co/pidruchniki/ladichenko-2019-world-history-11-class-standard-level/15.php#google_vignette (дата звернення 22.03.2024)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-26>

HEDGING PRICE RISKS FOR AGRICULTURAL COMMODITIES USING OPTION CONTRACTS

ХЕДЖУВАННЯ ЦІНОВИХ РИЗИКІВ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ З ВИКОРИСТАННЯМ ОПЦІЙНИХ КОНТРАКТІВ

Ruban Yu. V.

*PhD in Economics,
Doctorate,*

*National Research Center
"Institute of Agrarian Economy"
Kyiv, Ukraine*

Рубан Ю. В.

*кандидат економічних наук,
докторант*

*Навчально-науковий центр
«Інститут аграрної економіки»
м. Київ, Україна*

Страхування цінових ризиків на сільськогосподарську продукцію є завжди актуальним питанням, адже виростити замало, для прикладу кукурудзу, потрібно ще й вдало її продати з урахуванням стратегії продажу, логістичних можливостей та можливостей по зберіганню агарної продукції.

Опціон пут – це право продати товар, цінні папери та деривативи за визначеною ціною до визначеної дати. Визначена ціна називається «ціною страйку» [1, с. 2]. Продати опціон можна лише до узгодженої дати. Це відоме як «термін дії» часто ще називають експірацією, оскільки саме тоді закінчується термін дії опціону. В американському

опціоні ви можете закрити позицію до дати експірації опціону. У європейському опціоні ви можете реалізувати свій опціон пут точно на дату закінчення терміну дії. Хеджування за допомогою опціонів пут є одним зі способів захисту від негативного руху цін на активи. Опціон пут дає його власнику право, але не зобов'язання, продати актив за певною ціною (ціною страйк) на певну дату (дату виконання опціону).

Коли виробник сільськогосподарської продукції хоче захистити свою позицію від зниження ціни активу, він може придбати опціони пут на цей актив. Якщо ціна активу суттєво знижується, власник опціону пут може використати своє право продати актив за ціною страйк, отримуючи тим самим прибуток.

Проте, якщо ціна активу не знижується або навіть зростає, власник опціону пут може втратити вартість опціону. Тому, при використанні опціонів пут для хеджування, важливо розуміти, що це засіб захисту від ризику, а не гарантований прибуток [4, с. 441].

Хеджування за допомогою опціонів пут може бути корисним інструментом для учасників, які бажають захистити свої позиції від негативних рухів цін на активи. Однак, перед використанням опціонів пут, рекомендується провести детальний аналіз ринку та консультуватися з фахівцями, оскільки це складний фінансовий інструмент. Окрім хеджування за допомогою опціонів пут, існують інші методи та інструменти для захисту від ризиків на фінансових ринках. Хеджування за допомогою опціонів кол (Call options) [2, с. 1]. Опціон кол дає право, але не зобов'язання, купити актив за певною ціною на певну дату. Власник опціону кол захищає свою позицію від підвищення ціни активу. Ці інструменти та стратегії можуть бути використані окремо або в поєднанні для захисту від ризиків та управління портфелем. Виробник може прийняти рішення продати сільськогосподарську продукцію на фізичному ринку і купити опціон Call з ціллю хеджування ризиків зростання ціни. Важливо зрозуміти їх особливості, переваги та ризики перед використанням.

Існує кілька видів опціонів. Європейський опціон – цей опціон може бути використаний тільки в день дії опціону. Тобто покупець може продати базовий актив продавцю опціону за ціною страйк тільки в день дії опціону [3, с. 354]. Американський опціон – цей опціон може бути використаний в будь-який час до дати дії опціону. Тобто покупець може продати базовий актив продавцю опціону за ціною страйк в будь-який момент до дати дії опціону. Бермудський опціон – цей опціон може бути використаний в певні дати, визначені контрактом. Наприклад, покупець може продати базовий актив продавцю опціону за ціною страйк

кожного першого дня місяця до дати дії опціону. Екзотичний опціон – цей опціон містить складні умови, які можуть включати комбінації звичайних опціонів, бар'єрні опціони та інші. Такі опціони використовуються для захисту від складних ризиків або для спекуляції на складні рухи цін.

Біноміальна модель опціонів – це математична модель, яка використовується для оцінки цін опціонів. Вона базується на двох можливих результатах в кожен момент часу: ціна базового активу може зрости або знизитися. Ця модель передбачає, що ціна базового активу може змінюватися на певний процент у кожен період часу, наприклад, щодня, щотижня або щомісяця. За допомогою біноміальної моделі можна визначити, які будуть ціни опціонів в майбутньому. Модель передбачає побудову дерева цін, де кожна гілка відповідає можливому руху ціни базового активу. На кожному рівні дерева моделі визначається ймовірність зростання або падіння ціни базового активу. За допомогою цієї моделі можна визначити очікувану ціну опціону в майбутньому, а також ризикованість імовірних результатів. Таким чином, біноміальна модель опціонів дозволяє інвесторам приймати обґрунтовані рішення про купівлю і продаж опціонів на основі аналізу ризиків і можливих прибутків. Формула біноміальної моделі опціонів включає такі елементи: ціна базового активу в початковий момент часу; коефіцієнт зростання ціни базового активу; коефіцієнт падіння ціни базового активу; безризикова процентна ставка; час до дати дії опціону.

Виробники сільськогосподарської продукції повинні формувати стратегію продажу вирощеної продукції, інакше цінові ризики можуть повністю нівелювати маржу, а то і привести до збитків. Сучасні біржові інструменти при хеджуванні цінових ризиків на аграрну продукцію, дозволяють нівелювати ризики коливання ціни. Опційні контракти мають, як свої переваги, так і недоліки, але в кінцевому результаті їх варто використовувати з ціллю хеджування цінових ризиків. Найбільш поширеною стратегією є модель купівлі опціонів Put для захисту від зниження цін. Також в умовах геополітичних ризиків варта уваги стратегія продажу на фізичному ринку аграрної продукції та купівля опціонів Call з ціллю страхування цінових ризиків при зростанні цін на аграрну продукцію.

Література:

1. Хеджування за допомогою опціонів Put: веб-сайт. URL: <https://agecoext.tamu.edu/wp-content/uploads/2013/10/rm2-12.pdf> (дата звернення: 05.03.2024).

2. CME Group (2021). Чорноморська кукурудза зростає як регіональний еталон: веб-сайт. URL:<https://www.cmegroup.com/education/articles-and-reports/black-sea-corn-grows-as-a-regional-benchmark.html> (дата звернення: 20.02.2024).

3. Солодкий М.О. Біржовий ринок: навч. посіб. Київ: Аграрна освіта, 2010. – 565 с.

4. Солодкий М.О., Яворська В.О., Рубан Ю.В. Сільськогосподарське хеджування: навч. посіб. Київ: ЦП Компрінт, 2021. 575 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-27>

DIRECTIONS OF UKRAINE'S DEVELOPMENT

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Ryabinina N. O.

*Doctor of Philosophy in Social and Behavioral Sciences,
Senior Researcher at the Department of Economic Research
Institute of Food Resources of the
of National Academy of Agrarian
Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Рябініна Н. О.

*доктор філософії в галузі соціальних і поведінкових наук,
старший науковий співробітник
відділу економічних досліджень
Інститут продовольчих ресурсів
НААН України
м. Київ, Україна*

Реальність сьогоденної України довела, що попри війну, економічну нестабільність та матеріальні втрати найважливішим залишається людина, її погляди та стремління. Переосмислення реальності формує нову людину, яка чітко планує і бере на себе відповідальність за майбутнє. На розвиток нашої країни впливає багато зовнішніх та внутрішніх факторів, які можна виділити за напрямками (рис. 1):

Рис. 1. Напрями розвитку України

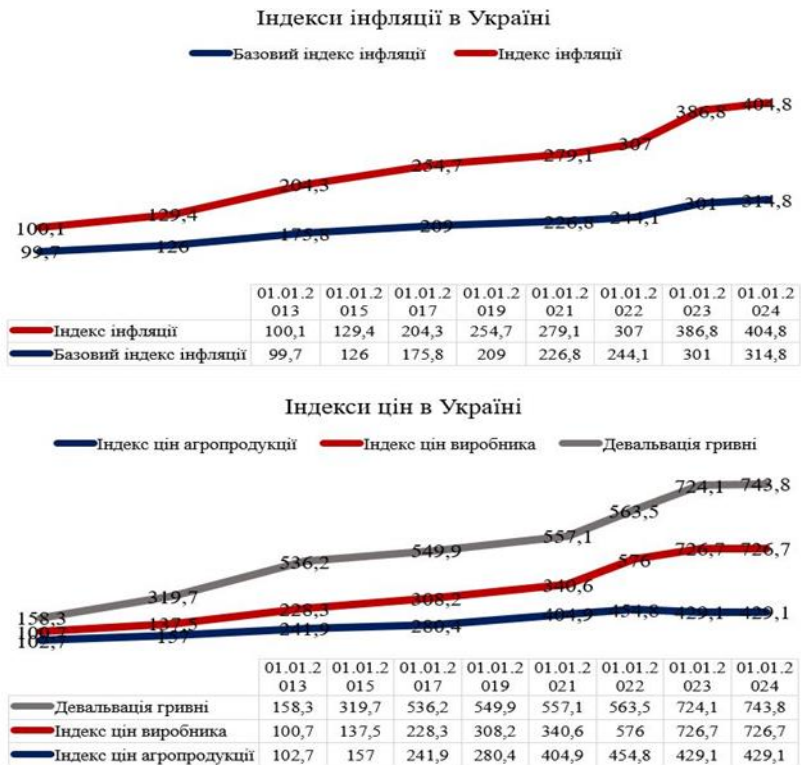
Джерело створено автором

– соціально-демографічний напрям (соціальна захищеність та стабільність, державна допомога, державні програми по демографії, гендерна рівність, тощо.) Держава намагається виконувати взяті зобов'язання перед суспільством: державні програми, соціальні допомоги, субсидії, дотації, тощо. З 01.01.2024 року відбулися зміни, щодо збільшення соціальних виплат: прожитковий мінімум (2920 грн.), мінімальна пенсія (з 2093 грн. до 2361 грн.), людям з інвалідністю (1 група – 100% пр. м. (2361 грн.), 2 група – 80% пр. м. (1888,8 грн.), 3 група – 60 % пр. м. (1652 грн.)), надбавки людям з інвалідністю по групах та підгрупам (з 4722 грн. – 1 група підгрупа А до 2-3 груп – 1770 грн.), допомога, особам, які доглядають інваліда (2920 грн.), допомога малозабезпеченим верстам населення (працездатні – 1362 грн., непрацездатні – 2361 грн., на дітей – (до 6 років – 3331 грн., з 6 до 18 років – 4154грн.), опікунство – (до 6 років – 6407 грн., з 6 до 18 років – 7990 грн.). Українська держава намагається виконувати міжнародні нормативно-правові основи, щодо впровадження принципів гендерної рівності: Статут ООН, Загальна декларація з прав людини, Цілі сталого розвитку до 2030 року, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», тощо. Одним из основних завдань держави в соціально-демографічному напрямку на сьогодні є повернення українців, які перебувають за кордоном. На кінець 2023 року, за даними Міністерства закордонних справ України [1], кількість українських мігрантів становить 8177 630 осіб, з них, за даними ООН [2], на початок 2024 року, зафіксовано 6004100 біженців в Європі, з яких більшість проживає в Польщі (22%) та Німеччині (14,6%). Тільки кожний 16-й українець стає на консульський облік ЄС, тому на 2024 рік ця цифра складає 475600 осіб. Останні соціальні опитуваннями показали, що більше 63 % українців планують повернутися на Україну і продовжити відновлювання держави після військової агресії.

– енергетико-кліматичні напрям (енергетична незалежність, дбайливе ставлення до еко-ресурсів, контроль за якістю води та зміна клімату). Одною з головних цілей сталого розвитку є екологічна складова. Чисте повітря та якісна вода, екологічно-чисті продукти та збереження еко-ресурсів – актуальні теми сьогодення.

– економіко-фінансовий напрям (економічний розвиток, виконання державного і місцевого бюджетів країни та економічних зобов'язань, інноваційно-інвестиційні процеси, тощо). За даними Міністерства

фінансів України [3], починаючи з 2013 року у порівнянні з 2024 роком індекси інфляції збільшувалися в кілька разів: індекс інфляції в 4 рази (100,1% – 2013 рік та 404,8% – 2024 рік), та базовий індекс інфляції майже в 3 рази (99,7% – 2013 рік та 314,8% – 2024 рік). Індекс споживчих цін на агропромислову продукцію, в порівнянні з 2013 роком, вже в 2024 році збільшився майже в 4 рази (102,7% – 2013 рік, та 429,1% – 2024 рік) (рис. 2).

Рис 2. Індекси інфляції та цін в Україні на 2013–2024 роки

Джерело; створено автором за даними [3]

Індекс споживчих цін на агропромислову продукцію на січень 2024 року, у порівнянні з січнем 2023 року зменшився на 0,4% (2023 рік –

100,8%, 2024 рік – 100,4%), що у порівнянні з січнем минулого року складає -4,7%. Ми спостерігаємо цінові коливання у 2024 році, в порівнянні з 2023 роком: макаронні вироби – + 0,6%, м'ясо та м'ясопродукти – -1%, молоко, сир, яйця – -1,1%. Молоко – - 0,4%, яйця – -!0,4%, олія соняшникова – -1,4%. Самі високий індекс споживчих цін в Одеській обл. (100,9%), Миколаївській обл. (100,8%), Львівській та Херсонській областях (100,7%), а низький індекс споживчих цін спостерігається в Черкаській обл. (99,5%), Сумська обл. (99,7%).

– мілітарно-епідеміологічні напрям (протидія військовій агресії та подолання наслідків пандемії). Кабінет міністрів України заклав в Державний бюджет України на 2024 рік 6% ВВП. В 2023 році уряд витратив на підтримку Збройних сил України 2 трильйони гривень, а місячні витрати на військові дії близько 130 млрд. грн.

Висновки. Негативні механізми, які впливають на розвиток країни: соціальна незахищеність та руйнація, міграція та відтік кваліфікованих кадрів, втрата територій та мінування, зниження виробництва, підвищення собівартості продукту та низький рівень купівельної спроможності, підвищення тарифів на постачання електроенергії та складність логістичного постачання, фіскальний дефіцит та прогноз девальвації гривни сприяють потужному поштовху до єднання нації в правильному напрямку відновлення держави. Незважаючи на військові дії, України ефективно працює і живе.

Література:

1. Міністерство закордонних справ. Дмитро Кулеба в ООН закликав міжнародну спільноту до спільних дій задля повернення викрадених РФ українських дітей. 2024. <https://mfa.gov.ua/>
2. УВКБ ООН, Портал оперативних даних ((ODP). Ситуація з біженцями в Україні. 2024. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
3. Міністерство фінансів України. Індекси. Ставки, індекси, Тарифи. <https://index.minfin.com.ua/ua/>
4. Урядовий кур'єр. Газета Кабінету Міністрів України. Індекс споживчих цін у січні 2024 року. 14 березня 2024 р.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-28>

THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICE OF INTERNATIONAL ENTREPRENEURSHIP RISK INSURANCE

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ МІЖНАРОДНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Sosiura S. G.

*PhD in Economics, Directorate
for Strategic Planning and European
Integration, Ministry of Internal
Affairs of Ukraine*

Сосюра С. Г.

*кандидат економічних наук,
головний спеціаліст Директорату
стратегічного планування
та європейської інтеграції
Міністерство внутрішніх справ
України
м. Київ, Україна*

Sosiura A. V.

*Student of the 1st year of the master's
degree at the Faculty of International
Trade and Law
University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine*

Сосюра А. В.

*студентка I курсу магістратури
факультету міжнародної торгівлі
та права
Державний торговельно-
економічний університет
м. Київ, Україна*

У діяльності міжнародного підприємництва важливу роль грає процес дослідження впливу на кожне таке підприємство невизначеності і ризику. Неоднозначність тенденцій економічного розвитку та особливостей ведення міжнародного бізнесу, які спостерігається на це час в Україні, можуть призвести до неповної або некоректної оцінки впливу тих чи інших факторів ризику, і як результат – змушують підприємства розробляти інноваційні програми подолання ризиків в своїй діяльності, оскільки сучасний діловий ландшафт переплітається з різними елементами ризику. Розуміння цих ризиків і вмиле управління ними стало наріжним фактором між швидкоплинним успіхом і тривалою стійкістю, починаючи від стартапів, які виходять на ринок, до конгломератів, які розширюють свій глобальний вплив.

Оскільки темпи інновацій стрімко зростають і глобальний ринок трансформується, значення всебічної оцінки ризиків лише зростає, а наявність такої величезної кількості різновидів ризиків, які є специфічними для кожного окремого підприємства, обумовлює необхідність їх класифікації, аналізу, обліку та управління.

Дослідженням ризиків підприємницької діяльності займалися такі українські та зарубіжні науковці як Вітлінський В., Великоіваненко Г.,

Гранатуров В., Ілляшенко С., Кейнс Д., Сміт А., Хікс Дж. Р., Швенк Й. та інші. Однак автори робіт в сфері даної проблематики не мають єдиної точки зору відносно того, якою повинна бути класифікація ризиків.

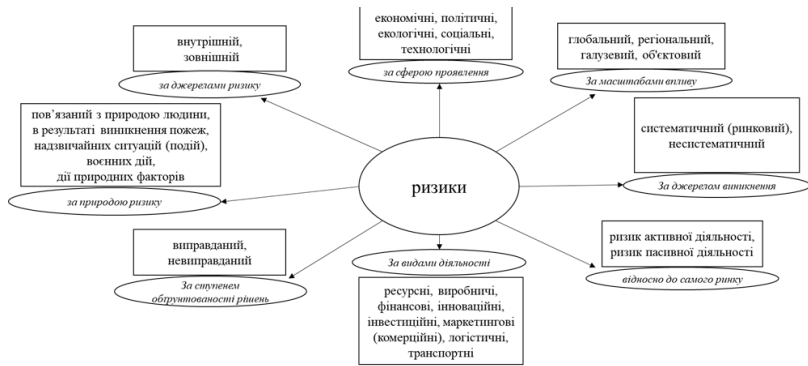
В умовах, що склалися вцілому у світі та Україні, міжнародне підприємництво як суб'єкти економіки знаходяться у ситуації, коли вони вимушені постійно відстежувати негативні тенденції ринку, спостерігати за процесами, що здійснюються у зовнішньому та внутрішньому середовищі, контролювати поведінку конкурентів тощо – все це обумовлює формування системи захисту підприємства від загрозливих чинників. І як результат – це актуалізує питання подальшого визначення термінологічного апарату з тим, що незважаючи на велику кількість наукових публікацій щодо ризиків – питання ідентифікації ризиків, страхування ризиків та врахування їхнього впливу на діяльність та розвиток підприємства потребує постійного опрацювання.

В основі цього процесу лежить завдання визначення зовнішніх і внутрішніх ризиків, який передбачає розпізнавання й опис потенційних пасток, з якими може зіткнутися міжнародне підприємство, що дасть можливість на ранніх стадіях гарантувати підприємству розподіляти ресурси та влучно розробити стратегію, не залишаючись непередбаченими.

На цей час немає загальноприйнятої класифікації ризиків. На основі опрацьованих нормативно-правових актів та наукових досліджень [1, 2, 3] пропонуємо класифікацію ризиків, наведених на рис. 1, що можливо використовувати з урахуванням окремо вибраних критеріїв.

Досліджуючи підходи класифікації ризиків у наукових працях Польщі, з'ясовано, що науковці класифікацію розподіляють за групами і видами, яка в основному пов'язана з безпосереднім функціонуванням підприємства та прогнозуванням майбутніх умов діяльності підприємства, і полягає в наступному: властивий ризик – стосується невизначених явищ, що відомі та історично описані, тому підлягають імовірнісному опису (наприклад, стихійне лихо, пожежі); суб'єктивний ризик – пов'язаний з недосконалістю людини, яка суб'єктивно оцінює ймовірність настання певних подій (наприклад, прогнозування осіб, які приймають рішення на підприємстві); об'єктивний ризик, пов'язаний з неможливістю передбачити майбутні події (наприклад, наукові відкриття, нові технології тощо) [4].

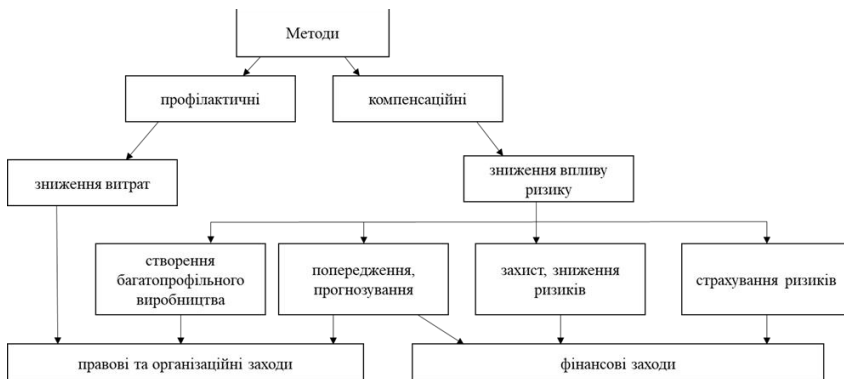
Рис. 1. Класифікація ризиків

Управління ризиком стає актуальним після виявлення проблеми ідентифікації та класифікація. Управління ризиками міжнародного підприємництва базується на економічному змісті ризику з урахуванням дотримання міжнародних вимог і може включати такі, етапи, зокрема, такі як розробка стратегії управління ризиками, вибір методів управління, конкретизація процедур контролю та оцінка результатів, які умовно можна розділити на методи: уникнення ризиків чи відмова від них; прийняття ризиків на себе; запобігання збиткам; зменшення розміру збитків; страхування; самострахування. Ці методи можуть використовувати специфічні методи управління ризиками, зокрема, наведені на рис. 2.

Отже, підприємствам необхідно кількісно оцінити ризики, оцінивши як їхній потенційний вплив, так і ймовірність їх виникнення, використовуючи такі інструменти, як статистичні моделі, аналіз історичних даних і змодельовані сценарії. Саме завдяки цій кількісній оцінці міжнародні підприємства можуть визначити, які ризики заслуговують, зокрема, негайної уваги.

Страховання ризиків міжнародного підприємництва є одним із найбільш складних та проблемних видів страхування як в Україні та і іноземних країнах. Прийнятим у 2021 році Законом України «Про страхування» від 18.11.2021 № 1909-IX (у редакції від 01 січня 2024 року, підстава – 2750-IX, 3498-IX) передбачено 12 класів страхування ризиків. До них в першу чергу відноситься власне страхування фінансових ризиків, яке у законі прописано як «Страховання інших фінансових ризиків», страхування наземного, залізничного транспорту та повітряних і водних суден, майна та «Страховання відповідальності,

яка». За цим видом ризиків здійснюється також страхування втрат прибутку внаслідок перерв у виробництві, що реалізується у так званому «пакетному форматі», тобто одночасно зі страхуванням майна від вогневих ризиків, стихійних явищ тощо [5].

Рис. 2. Методи управління ризиками в умовах міжнародної діяльності

На прикладі логістичних компаній, страхування ризиків у загальному вигляді являє собою систему забезпечення інтересів фізичних або юридичних осіб, які можуть бути пов'язані з тим чи іншим ризиком. Така система реалізується як комплекс заходів, спрямованих на підтримку надійності на необхідного рівня, що має звести ймовірність настання страхового випадку до мінімуму, оскільки логістична система забезпечує процес руху матеріальних ресурсів, здійснюваний в сферах обігу і виробництва, тобто складається з двох підсистем – комерційної (процес руху товарів і фінансових коштів у сфері обігу) та виробничої (процес фізичного переміщення або зміни предметів праці (безпосередньо у виробництві до отримання готового продукту) і роботи всякого роду устаткування (транспортних засобів, перевантажувальних машин тощо).

Отже, під час проведення оцінки ефективності здійснених заходів щодо вибору стратегії управління ризиками, страхування ризиків, слід пам'ятати, що внутрішнє і зовнішнє середовище вимагає певного відволікання фінансових ресурсів підприємства. Тому в кожному конкретному випадку необхідно визначати, наскільки негативний ефект такого відволікання коштів співставний з розміром відшкодування при виникненні тих чи інших випадів.

Література:

1. Вітлінський В. В., Маханець Л. Л. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2008. 424 с.
2. Ковальська Л. Л. Логістичний менеджмент: навч. посіб. Луцьк : Волинь поліграф, 2012. 326 с.
3. Гранатуров В.М., Литовченко І.Б., Харічков С.К. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісної оцінки : монографія. Одеса : ІПРЕЕД, 2003. 164 с.
4. Sierpińska M., Jachna T. Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych. Warszawa: PWN, 2007. 408 s.
5. Про страхування : Закон України від 18 лист. 2021 р. № 1909. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20> (дата звернення 19.03.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-29>

**ANALYSIS OF THE DYNAMICS OF THE VOLUME
OF PRIVATE REMITTANCES FROM ABROAD TO UKRAINE
IN RECENT YEARS**

**АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ОБСЯГІВ ПРИВАТНИХ ГРОШОВИХ
ПЕРЕКАЗІВ ІЗ-ЗА КОРДОНУ В УКРАЇНУ ЗА ОСТАННІ РОКИ**

Spivak V. O.

*Graduate Student at the Department
of International Economic Relations*

Korol M. M.

*Doctor of Economics, Professor,
Professor at the Department
of International Economic Relations
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Співак В. О.

*аспірант кафедри міжнародних
економічних відносин*

Король М. М.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних
економічних відносин
Ужгородський національний
університет
м. Ужгород, Україна*

Однією з основних характерних рис ХХІ століття вважають процес глобалізації. Для цього процесу характерне збільшення обсягів мобільності трудової сили і, власне, трудової міграції. А де присутня трудова міграція – завжди є міжнародні фінансові потоки у вигляді приватних грошових переказів у країни походження мігрантів.

Приватні грошові перекази за методологією платіжного балансу - це міжнародні перекази та потоки ресурсів до домогосподарств, що надходять з інших країн та головним чином пов'язані з тимчасовою або постійною міграцією населення [5].

Працюючи у інших країнах трудові мігранти створюють додаткові канали грошових потоків у країни свого походження. Таким чином, значна частина від заробітку мігрантів є одним з джерел надходження іноземної валюти у фінансову систему країни та становлять вагому частину внутрішнього валового продукту країни-реципієнта.

Міграційний капітал впливає на формування обмінного курсу та золотовалютних резервів в Україні, таким чином, значно впливаючи на банківську загалом.

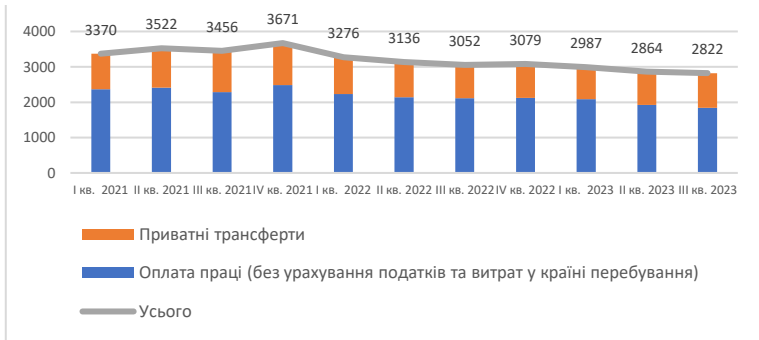
Роль міграційного капіталу у забезпеченні соціального достатку українців є значною. На відміну від державного забезпечення, допомога мігрантів значно більших обсягів, вона спрямовується на конкретні проблемні цілі домогосподарств. Зокрема, міграційний капітал може бути є стартовим капіталом і джерелом розвитку підприємницької діяльності.

У цьому контексті важливим є аналіз обсягів приватних грошових переказів із-за кордону в Україну. Зважаючи на кількість кризових ситуацій з якими зіткнулась Україна в результаті повномасштабного вторгнення росії, актуальним є розгляд статистики воєнних років і року напередодні (Таблиця 1).

Таблиця 1
Обсяги приватних грошових переказів із-за кордону
(млн дол. США)

Показники	2021				2022				2023		
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>за джерелами формування переказів:</i>											
Оплата праці (без урахування податків та витрат у країні перебування)	2363	2414	2287	2486	2230	2141	2111	2120	2083	1919	1846
Приватні трансферти	1007	1108	1169	1185	1046	995	941	959	904	945	976
<i>у тому числі:</i>											
Грошові перекази робітників, що працюють за кордоном більше року	444	498	478	487	460	437	396	389	417	481	474
Інші приватні трансферти	563	610	691	698	586	558	545	570	487	464	502
Усього	3370	3522	3456	3671	3276	3136	3052	3079	2987	2864	2822
<i>Обсяги грошових переказів у % до ВВП</i>	9,2	8,2	6,1	5,7	8,6	8,9	7,4	6,9	8,3	7,2	5,9

Джерело: складено автором на основі [3].

Рис. 1. Обсяги грошових переказів із-за кордону в Україну (млн дол. США)

Джерело: складено автором на основі [3]

Провівши аналіз даних та склавши графік (рис. 1.) можна наглядно побачити, що протягом 2021 року було стабільне збільшення обсягів приватних грошових переказів, так, загалом за 2021 рік в Україну надійшло 14 млрд дол. США у вигляді приватних грошових переказів. Однак, з початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року можна чітко побачити падіння обсягів переказів із-за кордону зробленими мігрантами. Так, за 2022 рік в Україну надійшло 12,5 млрд дол. США, що на 10,6% менше ніж у 2021 році. Аналізуючи неповний 2023 рік, можна прослідкувати схожу динаміку падіння обсягів грошових переказів.

Якщо говорити про причини такої поведінки обсягів приватних грошових переказів із-за кордону в Україну, можна виокремити певний ряд можливих факторів впливу:

1) До 2022 року росія займала друге місце по обсягам зроблених грошових переказів (на 1-ому місці була Польща). Але на підставі Постанови НБУ від 24 лютого 2022 року № 21 [1] тимчасово забороняється здійснювати будь-які валютні операції з/в російської федерації. Однак, навіть з урахування цих потенційних переказів динаміка залишається негативною.

2) Повномасштабне вторгнення спровокувало різке збільшення кількості вимушених мігрантів, більшість з яких були спрямовані за кордон (загалом, за період повномасштабного вторгнення Україну покинуло приблизно 8 млн людей) [4]. Частина з мігрантів є сім'ями трудових мігрантів, що у свою чергу необхідність переказу грошей у цих сім'ях відпала.

3) Більша частина трудових мігрантів традиційно є чоловіками. Певна частина з цих працюючих мігрантів повернулись в Україну для захисту країни.

При проведенні даного аналізу був виявлений ряд труднощів у складанні повної та точної картини. Великою проблемою є відсутність точної державної статистики по кількості мігрантів за роки після 2021 року. [2] Також, частина мігрантів є нелегальними, через що перекази від їх доходів оминають в повному обсязі офіційні канали руху коштів.

Отже, зрозуміло що приватні грошові перекази є важливим елементом що впливає на економіку України. І повномасштабне вторгнення росії спричинило ряд причин зниження обсягів даних переказів і чим довше буде відбуватись війна, тим гірші будуть наслідки для обсягу грошових переказів. З цього виходить необхідність розробки шляхів підтримки трудових мігрантів і полегшення процесу переказу коштів із-за кордону з боку державного регулятора.

Література:

1. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року №18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»: Постанова / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_21
2. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/>
4. Прищепя Я., Матвіїшина Г. Як через війну скоротилось населення України та що з цим робити: розповідає експерт. *Суспільне*. URL: <https://suspihne.media/354672-ak-cerez-vijnu-skorotilos-naselenna-ukraini-ta-so-z-cim-robiti-rozpovidae-ekspert/>
5. Balance of Payments and International Investment Position Manual: Sixth Edition. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-30>

UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION MODEL IN THE CONTEXT OF RUSSIAN MILITARY AGGRESSION

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА МОДЕЛЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Shynkar V. A.

*Candidate of Economics Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International Economic Relations
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Roshko S. M.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International Economic Relations*

Теплова Л. І.

*graduate student of the Department
of International Economic Relations
Uzhgorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Шинкар В. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин*

Рошко С. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин*

Теплова Л. І.

*аспірант кафедри міжнародних
економічних відносин
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Воєнна агресія росії на початку 2022 року негативно вплинула на політичний, економічний і соціальний розвиток нашої країни. Однак неоднозначним є вплив воєнних подій в Україні на поглиблення інтеграційних процесів із Європейським Союзом. Якраз під час війни відбулася активізація політичних і економічних зв'язків нашої країни з структурами ЄС.

МВФ протягом 2023 року покращував прогнози зростанням реального ВВП в Україні. В огляді світової економіки (WEO) фонд прогнозував цей показник на початку року на рівні 2%, а в деяких заявах лунали оцінки в діапазоні 1% до 2%. У кінці 2023 року прогнози реального ВВП в нашій країні зросли до 4,5% [1]. Ці факти свідчать про те, що в Україні створена ринкова модель економіки, яка здатна адаптуватись до політичних і економічних змін у суспільстві. Зрозуміло, що існує різний рівень ефективності ринкової економіки і в нашій країні є багато невирішених проблем для підвищення результативності цієї моделі. Однак, незаперечним є факт, що в Україні

створена ринкова система, яка позитивно впливає на розвиток економіки в цілому, і, зокрема, під час російської воєнної агресії.

В Україні в останні роки було розпочато ряд позитивних реформ, які по суті допомогли реалізувати статус кандидата на членство в Євросоюзі. 8 листопада 2023 року Єврокомісія рекомендувала розпочати переговори про вступ України в ЄС. Саміт глав держав та урядів Євросоюзу 21 березня 2024 року закликав затвердити переговорні рамки, які Європейська комісія підготувала для України та Молдови. Українська переговорна рамка включає 33 переговорні глави. Найважливіше значення мають п'ять, які об'єднані у кластер «Fundamentals» або «Засадничі розділи». Це глави за номерами «Судочинство», «Юстиція, свобода, безпека», «Публічні закупівлі», «Статистика» та «Фінансовий контроль». Разом із ними до фундаментальних зараховують критерії, за якими немає окремих переговорів, але буде детальний моніторинг, зокрема, стан демократії та держуправління [2].

Першочергові вимоги Євросоюзу, які повинна виконати Україна найбільшою мірою пов'язані з боротьбою з корупцією. Кластер «Fundamentals» відповідає очікуванням населення нашої країни. Опитування, яке було проведено соцслужбою Центру Разумкова з 28 вересня до 4 жовтня 2023 року, показало, що 34% українців вважають боротьбу з корупцією найбільшою перевагою членства в Євросоюзі [3].

Макроекономічна і політична ситуація, яка склалася в Україні, свідчить, що рівень проведення реформ недостатній із точки зору євроінтеграційних вимог. Фундаментально не вирішеним є питання недостатньої захищеності прав приватної власності. А це негативно впливає на проведення економічних реформ. Ринки взагалі не можуть розвиватись без гарантії ефективного дотримання прав власності. У демократичних країнах реалізований принцип розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Це система «стримувань і противаг». В Україні до війни і особливо в умовах воєнного стану існують проблеми у реалізації принципу розподілу влади.

Складнощі, які виникають і будуть виникати у взаємовідносинах України з країнами ЄС, і які не завжди носять конкурентний характер, можна спостерігати у українсько-польських відносинах. З листопада 2023 року українсько-польський кордон фактично заблокований. Найбільше від страйку польських перевізників і фермерів втратили експортери, але не аграрної продукції, а інших товарів. Мова йде про експорт металопродукції, виробників склотари, меблів, харчової та фармацевтичної продукції. Від блокади також постраждали польські імпортери, насамперед пального, виробів з пластмаси та харчової продукції [4].

Наведений факт свідчить про те, що економічна політика Євросоюзу побудована не тільки на принципах фритредерства (ліквідація всіх бар'єрів на шляху іноземних товарів, послуг й іноземної валюти), а і на окремих елементах протекціонізму (захист вітчизняних виробників від іноземної конкуренції). Із часів зародження капіталізму практично завжди існували різні форми державного захисту національних інтересів на світових ринках. Тому сучасна міжнародна політика є суперечливою. З одного боку, спостерігаються важливі зрушення у бік лібералізації зовнішньої торгівлі (СОТ, інтеграційні об'єднання), з іншого, у світі набирають сили економічні тенденції, пов'язані з протекціонізмом між країнами, економічними блоками (всередині цих блоків).

Ситуація, в якій сьогодні перебуває Україна, потребує вирішення не тільки поточних проблем, а і післявоєнного планування відбудови країни. Російська воєнна агресія стала причиною масових міграційних процесів не тільки внутрішнього, а і зовнішнього характеру. У теперішній час в українській економіці існує дефіцит робочої сили. Значна частина людей працездатного віку перебуває за кордоном, що негативно впливає на розвиток країни. Після закінчення війни з росією важливою стане проблема повернення наших громадян в Україну. Особливо, якщо враховувати демографічну ситуацію у найбільш розвинутих країнах Євросоюзу і лібералізовані правила прийому на роботу працівників-мігрантів. Важливим інструментом, який впливає на попит і пропозицію робочої сили є рівень заробітної плати. По цьому показнику Україні важко конкурувати з високорозвиненими країнами Західної Європи. Однак, на початковому етапі відбудови нашої країни, буде проявлятися дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили на користь попиту. А це вагомий інструмент зростання заробітної плати в Україні, особливо у виробничих секторах економіки. Крім того, нашій країні потрібно створювати привабливі умови для залучення у виробництво значної кількості робітників-мігрантів з менш розвинених країн. Така політика є характерною для багатьох країн Євросоюзу.

Російська воєнна агресія пришвидшила інтеграційні процеси України в європейські структури. Зокрема, українська енергетична система приєдналася до європейської ENTSO-E. Це дозволило від'єднатися від енергетичних систем росії та Білорусії. Відповідно до висновків Єврокомісії, щодо корупційних ризиків в українській економіці розроблена система DREAM – державна електронна система, яка дасть можливість об'єднати всі проекти з відбудови України. Ця система дозволить контролювати кожен етап робіт від реєстрації до введення об'єктів в експлуатацію. DREAM – важлива для іноземних інвесторів, які зможуть обирати проекти для фінансування, а також контролювати використання коштів.

Статус України як країни-кандидата на членство до Євросоюзу спричинив дискусії щодо її готовності і викликав певні сумніви її відповідальності Копенгагенським критеріям. З цього приводу в кінці 2023 року було проведено дослідження Віденського інституту Міжнародних економічних порівнянь і німецького фонду Бертельсмана. Дослідники встановили, що Україна здебільшого є типовою країною Центральної, Східної та Південно-Східної Європи (CESEE), і за багатьма показниками її можна порівняти з Румунією, Польщею та країнами Балтії на момент подання ними заявки на членство до ЄС. Україна економічно не перевантажить Євросоюз. Якби приєднання відбулось у поточному році, то економічне виробництво ЄС збільшилось би на 1%, а його населення на 9% – потрібний ефект мав вступ Польщі до ЄС у 2004 році.

У макроекономічному плані Україна була відносно стабільною до війни, незважаючи на те, що інфляція була традиційно вищою, ніж в інших країнах – кандидатах. Деякі сфери української економіки, такі як IT-сектор, металургія, оборонна промисловість, вже є конкурентоспроможними, та мають великий потенціал. Основними проблемами у євроінтеграції України є негативний демографічний прогноз. За оцінками дослідників у 2040 році в Україні буде близько 35 мільйонів жителів, що приблизно на 20% менше, ніж до війни. Мають місце проблеми прямих іноземних інвестицій та обмежений рівень наявності економічної інтеграції з Євросоюзом [5].

Література:

1. Івашків Олена. МВФ покращив економічний прогноз для України: цього року ВВП зросте до 4,5%. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/11/11/7428299/> (дата звернення 20.03.2024)

2. Сидоренко Сергій. Києву готують албанський шлях до ЄС. Деталі рішення про формат вступних переговорів з Україною. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2024/03/13/7181648/> (дата звернення 20.03.2024)

3. Європейська правда. Опитування: Боротьбу з корупцією українці вважають найбільшою перевагою членства в ЄС. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/11/9/7173258/> (дата звернення 21.03.2024)

4. Європейська правда. Аналітика коротко. Скільки втрачає український і польський бізнес на тлі блокади кордону. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/11/14/7173525/> (дата звернення 21.03.2024)

5. Європейська правда. Україна після війни здатна плавно вступити в ЄС, як її західні сусідки – дослідження. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/11/15/7173641/> (дата звернення 22.03.2024)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-31>

IMPROVEMENT OF INFORMATION MANAGEMENT BUSINESS PROCESSES AT JSC “HYDROSILA”

УДОСКОНАЛЕННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ НА ПІДПРИЄМСТВІ АТ «ГІДРОСИЛА»

Shtets T. F.

*PhD in Economics,
Associate Professor of the Department
of Finance and Accounting*

Sagura E. O.

*MBA student
Robert Elvorti Economics and
Technology Institutenamed
Kropyvnytskyi, Ukraine*

Штець Т. Ф.

*доктор філософії,
доцент кафедри фінансів та
бухгалтерського обліку*

Сагура Є. О.

*слухач курсу MBA
Економіко-технологічний інститут
імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна*

Поступова інтеграція України до європейської спільноти впливає на розвиток її внутрішнього економічного та інформаційного середовища. Сучасний стан розвитку техніки, комунікацій та інформаційних технологій зумовив появу нових можливостей в економічній системі. З'явилися і набули поширення нові інструментальні засоби ефективного забезпечення управлінських та облікових процесів, постало питання їх ефективного впровадження в роботу підприємств [4, с. 116].

Електронний документообіг стає все більш ключовим інструментом для управління інформаційними потоками на підприємствах і АТ «Гідросила» не є виключення. З метою підвищення ефективності управління інформаційним забезпеченням підприємства, пришвидшенню обробки інформації та її циркулюванню між структурними підрозділами підприємства, спираючись на передовий досвід, ми приходимо до висновку про необхідність впровадження на АТ «Гідросила» електронного документообігу.

Основні організаційно-правові засади, використання електронних документів та суть електронного документообігу встановлюється Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» [1].

Розглянемо більш детально, як впровадження системи електронного документообігу може сприяти підвищенню якості управління та

оптимізації діяльності підприємства, на прикладі комунікації між підрозділами підприємства та переведення в електронний вигляд погодження зі службами підприємства конструкторських сповіщень про зміни в конструкторській документації, а також удосконалення методів видачі завдань співробітникам в службі головного конструктора та контролю за ходом їх виконання.

Електронна система повинна мати можливість об'єднувати в єдиному середовищі всіх співробітників та завдання, що їм видані. Повинна мати інструменти для визначення термінів виконання завдання, контролю затраченого часу, мати простий та інтуїтивний інтерфейс, інструменти для нагадування про задачі та терміни їх виконання. Значним плюсом для подібної системи є кросплатформеність (можливість працювати на декількох платформах, операційних системах), мати мобільний застосунок з метою мати доступ до актуальної інформації віддалено та не будучи прив'язаним до робочого місця.

Переліченим вище вимогам цілком відповідає система керування проектами, від українських розробників, Worksection. Ця система виконана у вигляді веб-інтерфейса, який працює на всіх актуальних веб-браузерах, а отже не прив'язаний до конкретної операційної системи. Також існує мобільний застосунок для Android та iOS з широким функціоналом, що забезпечує доступ до своїх проектів, та контроль за їх виконанням з будь-якого місця. Система керування проектами Worksection має інструменти для персоналізованої видачі завдань співробітникам, контролю термінів виконання завдань та затраченого часу.

Алгоритм видачі головним спеціалістом завдання співробітнику, та його опрацювання виконавцем в системі Worksection (рис. 1).

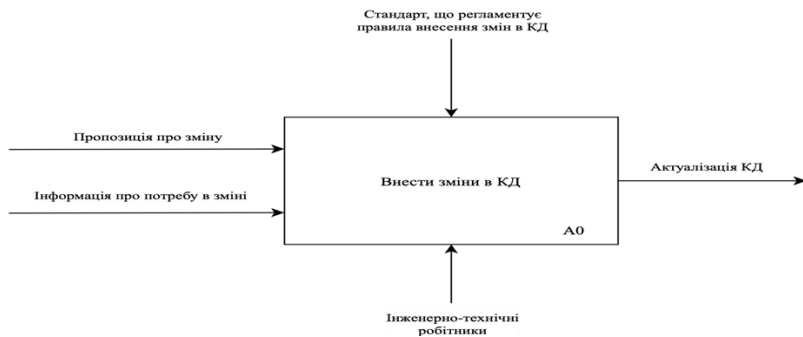
Рис. 1. Алгоритм опрацювання задач в системі Worksection

Як бачимо, система керування проектами Worksection надає можливість об'єднати всі задачі, що виконуються, в єдиному зручному

інтерфейсі, забезпечує гнучкість, поділ по проектах, командам відповідальним. В процесі початкової експлуатації даної системи як агрегатору завдань в службі головного конструктора, виникла ідея масштабувати її на інші підрозділи підприємства та організувати на її базі погодження конструкторської документації в процесі розробки, а також погодження внесених змін у вже існуючу конструкторську документацію.

На даний момент погодження конструкторських сповіщень про зміни в конструкторській документації АТ «Гідросила» мають незручний механізм, повністю зав'язані на паперових носіях, займають багато часу на оформлення і, тим більше, на погодження зі службами підприємства. Вся комунікація між службами підприємства відбувається через механізм службових записок, чи конструкторських сповіщень про зміни в конструкції.

На рисунку 2 висвітлено бізнес-процес погодження зі службами підприємства сповіщення про зміни в конструкторській документації.

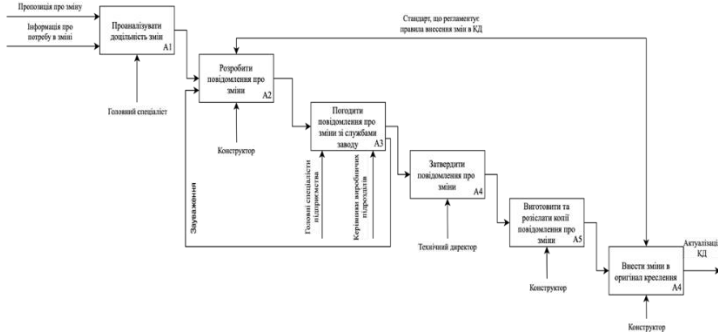

Рис. 2. Бізнес-процес погодження сповіщення про зміни в конструкторській документації (КД)

Бізнес-процес має встановлену стандартом форму, стиль заповнення та відповідальних осіб, які мають його погодити.

На рисунку 4, представлено детальний процес розробки та погодження стандартного конструкторського сповіщення. Як видно з опису, сповіщення, від розробки, до введення в дію проходить багато стадій та служб. Сповіщення може перебувати на розгляді в службі декілька днів, що затягує внесення змін до конструкторської документації. Наступним необхідно внести погоджені зміни до КД, які

теж знаходяться в службах на паперових носіях. Тільки після внесення змін у всіх службах підприємства і заповненні з підписами листа про внесення змін, випускається звіт про внесення змін і виробництво може виготовляти продукцію відповідно до них.

Рис. 3. Розробка та погодження стандартного конструкторського сповіщення АТ «Гідросила»

На даний момент погодження конструкторських сповіщень про зміни в КД мають незручний механізм, повністю зав'язані на паперових носіях, займають багато часу на оформлення і, тим більше, на погодження зі службами підприємства. Тож необхідність переведення цього процесу в електронний вигляд назріла вже давно, особливо в світлі постійного дефіциту кадрів.

Рис. 4. Алгоритм погодження змін в конструкторській документації за допомогою системи Worksection

У зв'язку з проведеним аналізом, було запропоновано змінити процес погодження конструкторської документації з використанням системи управління проектами «Worksection» (Рис. 5).

Підсумовуючи, робимо висновок, що суттєве покращення механізму видачі та контролю виконання співробітниками завдань, а також внесення та погодження змін в конструкторську документацію можливе за рахунок «цифровізації» процесу документообігу. А саме: впровадження електронної платформи, яка буде акумулювати в собі всі поточні завдання, надавати до них зручний доступ всім задіяним в процесі спеціалістам, нагадувати про терміни виконання, мати інструменти контролю за виконанням та надавати звіт по затраченому часу та ресурсам. Використання системи контролю та управління проектами дозволяє суттєво пришвидшити процес погодження змін в КД завдяки розпаралелюванню процесів, відмовитися від паперових носіїв економлячи кошти підприємства.

Впровадження електронного документообігу на підприємстві є важливим кроком у напрямку оптимізації бізнес-процесів, підвищення ефективності та зниження витрат. Його впровадження дозволить забезпечити більшу контрольованість, ефективність та безпеку обробки документів, що стане вагомим конкурентним перевагою підприємства на ринку. Електронний документообіг дозволяє зменшити кількість людей, що задіяні в обробці та розповсюдженні інформації, що принесе економію коштів підприємству, зменшить кількість задіяних в процесі ланок, таким чином зменшуючи вірогідність виникнення помилок. Цифровізація процесів обміну документами робить інформацію доступною всім і будь-де.

Література:

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 трав. 2003 р. N 851-IV – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення:25.03.2024).
2. Безверхий К.В. Організація та методика електронного документообігу на підприємстві: стан та перспективи розвитку. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2013. Вип. 1 (2). С. 16-25.
3. Закревська О. Ю. Електронний документообіг в системі управління підприємством. Інвестиція: практика та досвід. 2023. № 9. С. 71-74.
4. Кравченко О. В., Ткаченко А. А. Електронний документообіг в системі управління підприємством. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Економіка і менеджмент. 2018. Вип. 31. С. 116-119.

SECTION 2. HUMANITIES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION CHALLENGES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-32>

CIVILISATIONAL PROGRESS IN THE CONTEXT OF POLITICAL STRUCTURAL CHANGES: ANALYSIS OF ECONOMIC, TECHNOLOGICAL, RESOURCE, POLITICAL, LEGAL, SECURITY AND SOCIAL FACTORS

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПОСТУП В УМОВАХ ПОЛІСТРУКТУРНИХ ЗМІН: АНАЛІЗ ЕКОНОМІКО- ТЕХНОЛОГІЧНИХ, РЕСУРСНИХ, ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ, БЕЗПЕКОВИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ

Kalmuk I. P.

*PhD in Philosophy,
Associate Professor at the Department
of General Theoretical Legal
and Socio-Cultural Sciences
National Academy of Sciences
of Ukraine Kyiv University of Law
Kyiv, Ukraine*

Кальмук І. П.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри загально
теоретичних правових і соціал-
культурних наук
Національна академія наук України
Київський університет права
м. Київ, Україна*

Ця стаття присвячена аналізу сучасного стану цивілізаційного поступу у контексті поліструктурних змін. Ми досліджуємо вплив економіко-технологічних інновацій, ресурсних викликів, політико-правових перетворень, проблем безпеки та соціальних трансформацій на процес цивілізаційного розвитку. Наш аналіз спрямований на визначення ключових факторів, які сприяють або гальмують цей процес, а також на виявлення можливостей для створення більш стійкого та прогресивного суспільства. Ця наукова стаття розглядає сучасний стан цивілізаційного поступу у контексті поліструктурних змін, що відбуваються в сучасному світі. Автори досліджують вплив економіко-технологічних інновацій, ресурсних викликів, політико-правових перетворень, проблем безпеки та соціальних трансформацій на процес цивілізаційного розвитку. У статті висвітлюються ключові

аспекти, що впливають на цей процес, а також надаються пропозиції щодо розв'язання проблем та використання можливостей, які випливають з нових умов. Результати дослідження вказують на необхідність комплексного підходу до забезпечення стійкого та прогресивного розвитку суспільства в умовах сучасного світу.

Вступ. Цивілізаційний поступ – це процес, що визначається взаємодією різних сфер суспільного життя та трансформацією соціальних, економічних, технологічних, політичних та культурних аспектів. У сучасному світі цей процес зазнає впливу поліструктурних змін, які охоплюють різні аспекти життя суспільства та вимагають адаптації до нових умов.

Цивілізаційний поступ є одним із ключових аспектів розвитку людського суспільства. Протягом історії людства цей процес відбувався за різних умов і відображав сукупність культурних, соціальних, економічних і політичних змін. Однак, в сучасних умовах швидкого технологічного прогресу, глобалізації та екологічних викликів, цивілізаційний поступ набуває нових рис і вимагає системного підходу до аналізу.

Сучасний світ переживає епоху інтенсивних змін, які впливають на всі сфери життя суспільства. Економічні трансформації, революція в галузі інформаційних технологій, екологічні кризи, політичні та соціальні конфлікти – це лише деякі з викликів, які стоять перед сучасним світом. У такому контексті розуміння цивілізаційного поступу в умовах поліструктурних змін стає особливо актуальним.

Ця стаття присвячена аналізу ключових факторів, які впливають на цивілізаційний поступ в сучасному світі, зокрема економіко-технологічних інновацій, ресурсних викликів, політико-правових перетворень, проблем безпеки та соціальних трансформацій. Дослідження цих аспектів дозволить нам отримати глибше розуміння процесу цивілізаційного розвитку та визначити можливості для створення більш стабільного, стійкого та просунутого суспільства.

Виклад основного матеріалу. Швидкий розвиток технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, інтернет речей та біотехнології, змінює економічну ландшафт та відкриває нові можливості для ефективного виробництва, медичної діагностики, освіти та інших сфер. Однак інновації також породжують питання щодо етики використання даних, концентрації влади в руках технологічних гігантів та впливу на зміну ринкових відносин [2, р. 111].

Швидкий темп розвитку технологій та їх інтеграція в економічні процеси створюють нові можливості для цивілізаційного поступу.

Інновації в сфері штучного інтелекту, кіберфізичних систем, інтернету речей та інших сучасних технологій революціонізують виробництво, забезпечують ефективнішу роботу бізнесу та підвищують рівень комфорту для громадян. Поява нових технологій також сприяє розвитку нових галузей економіки та створенню нових робочих місць. Однак необхідно враховувати можливі негативні наслідки, такі як втрата робочих місць через автоматизацію та збільшення відтоку даних та приватності в інтернеті. Це вимагає розвитку відповідного законодавства та етичних стандартів, які б забезпечили економічний та соціальний розвиток, зберігаючи при цьому права та інтереси громадян.

Зростання світового населення та зменшення природних ресурсів, таких як вода, енергія та мінеральні вироби, ставлять під загрозу стабільність суспільства. Необхідно шукати альтернативні джерела енергії, вдосконалювати технології збереження та використання ресурсів, а також здійснювати перехід до більш сталого способу життя [3, р. 413].

Зменшення природних ресурсів, таких як вода, енергія та мінерали, є серйозним викликом для цивілізаційного поступу. Розширення світового населення та індустріалізація призводять до збільшення попиту на ці ресурси, що призводить до їх вичерпання та екологічного стресу. Необхідно розвивати стратегії збереження та використання ресурсів, включаючи використання відновлюваних джерел енергії, впровадження ефективних технологій збереження води та зменшення викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище. Потрібно також розвивати міжнародні механізми співпраці для забезпечення стабільного доступу до ресурсів та їх раціонального використання в умовах глобальної конкуренції і конфліктів.

Ефективна система управління та правовий порядок є важливими чинниками для забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Необхідно зміцнювати демократичні інститути, забезпечувати захист прав людини, боротися з корупцією та забезпечувати рівний доступ до правосуддя для всіх громадян.

Сучасне суспільство стикається з різноманітними загрозами безпеки, включаючи тероризм, кібератаки, кліматичні зміни та пандемії. Для забезпечення стійкості суспільства необхідно розвивати стратегії протидії цим загрозам та співпрацювати на міжнародному рівні.

Також для забезпечення цивілізаційного поступу. Стабільність політичного середовища, дотримання прав людини, розвиток демократичних інститутів та вирішення конфліктів мирним шляхом є ключовими складовими успішного розвитку суспільства. Необхідно

підтримувати принципи правової держави, забезпечуючи рівність перед законом для всіх громадян, незалежність судової системи та ефективний механізм забезпечення прав і свобод громадян. Крім того, важливо розвивати міжнародні дипломатичні відносини та співпрацю для вирішення глобальних проблем, таких як кліматичні зміни, міграція та тероризм.

Демографічні зміни, зростання міграції та зміна соціальних цінностей впливають на структуру суспільства та його розвиток. Необхідно створювати умови для інклюзивного розвитку, забезпечуючи доступ до освіти, охорони здоров'я та рівних можливостей для всіх шарів населення. Питання соціальної справедливості, рівності гендерів та інклюзивного розвитку стають все більш актуальними в контексті цивілізаційного поступу [5, p. 118].

Цивілізаційний поступ у сучасних умовах поліструктурних змін є складним та багатограним процесом. Економічні, технологічні, екологічні, політичні, соціальні та культурні аспекти взаємодіють між собою, визначаючи шлях розвитку суспільства. Необхідно розробляти комплексні стратегії, спрямовані на розв'язання проблем та використання можливостей, які випливають із змін, що відбуваються. Тільки завдяки спільним зусиллям урядів, громадських організацій, бізнесу та громадян можна забезпечити стале та гармонійне розвиток суспільства в умовах сучасного світу.

У даній статті використовується комплексний підхід до аналізу цивілізаційного поступу, що базується на поєднанні методів соціологічного опитування, економічного моделювання, аналізу даних та експертного оцінювання [1, p. 186].

Застосування різноманітних методів дозволяє отримати повний та об'єктивний образ сучасних тенденцій цивілізаційного розвитку.

Результати дослідження свідчать про те, що сучасний цивілізаційний поступ супроводжується як позитивними, так і негативними аспектами. Поступ в галузі технологій та наукових відкриттів створює нові можливості для розвитку, проте водночас виникають серйозні виклики, пов'язані з екологічними проблемами та соціальною нерівністю.

Результати даного дослідження можуть бути корисні для урядових структур, громадських організацій та бізнесу, які займаються розробкою та впровадженням стратегій розвитку. Зокрема, рекомендації щодо збалансованого підходу до розвитку економіки, збереження природних ресурсів та створення соціально справедливого

суспільства можуть сприяти досягненню сталого цивілізаційного поступу [1, р. 188].

Подальші дослідження в цій області можуть бути спрямовані на аналіз конкретних сценаріїв розвитку суспільства в умовах поліструктурних змін, розробку стратегій адаптації до нових умов та вивчення впливу глобальних тенденцій на розвиток окремих регіонів та країн.

Напрямки майбутніх досліджень у цій області можуть включати [4, р. 13]:

- аналіз впливу новітніх технологій, таких як штучний інтелект, квантові

- обчислення та біотехнології, на соціально-економічний розвиток суспільства;

- вивчення рольової моделі політичних інститутів у формуванні сталого та стійкого політичного середовища;

- аналіз взаємозв'язку між екологічними змінами, розподілом ресурсів та геополітичними конфліктами;

- дослідження впливу демографічних та міграційних процесів на формування соціальної структури та економічний розвиток;

- розробка стратегій адаптації до швидких змін в сучасному світі, включаючи розробку механізмів адаптації до технологічних, екологічних та політичних ризиків.

Дослідження в цих напрямках дозволить нам краще зрозуміти складність сучасних викликів та знайти шляхи для досягнення сталого та просунутого розвитку суспільства.

Висновки. У цій статті проведено аналіз сучасного стану цивілізаційного поступу в умовах поліструктурних змін. Результати дослідження показують, що для досягнення сталого та прогресивного розвитку суспільства необхідно приділяти увагу різноманітним аспектам, таким як економіка, технології, екологія, політика та соціальні питання. Забезпечення гармонійного взаємозв'язку між цими аспектами дозволить створити сприятливі умови для подальшого розвитку суспільства.

Література:

1. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. London: Penguin Books, 1992. 446 p.

2. Gramsci A. Prison Notebooks. London, 1948. 846 p. URL: <https://abahlali.org/files/gramsci.pdf> (date of the application: 23.03.2024)

3. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Philippines, 1999. p. 407-425 URL: <https://plato.stanford.edu/entries/habermas/> (date of the application: 23.03.2024)

4. Klein N. This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate. USA, 2014. 480 p. URL: <https://www.amazon.com/This-Changes-Everything-Capitalism-Climate/dp/1451697392> (date of the application: 23.03.2024)

5. Stiglitz Joseph E. Globalization and its Discontents. New York and London: Norton, 2002. 285 p. URL: <https://www.jstor.org/stable/30025840> (date of the application: 23.03.2024)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-33>

VIRTUAL ASSETS AS ASSETS OF THE BANKRUPT

ЩОДО ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У ЛІКВІДАЦІЙНІЙ МАСІ БАНКРУТА

Kulyk O. I.

*PhD in Law
Associate Professor at the Department
of International Law
and Branch Legal Disciplines
Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Кулик О. І.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного
права та галузевих правових
дисциплін
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Інститут банкрутства є важливою складовою ринкової економіки, що відіграє значну роль у захисті прав кредиторів. Питання формування та реалізації ліквідаційної маси, в такому контексті, є одним із найбільш значущих, адже задоволення вимог кредиторів, здебільшого, здійснюється за рахунок продажу майна боржника у ліквідаційній процедурі. З розвитком ринку віртуальних активів постали питання включення таких активів до ліквідаційної маси банкрута. Насамперед це стосується постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. До прикладу, у 2022 році в США криптовалотна біржа «FTX» подала заяву про банкрутство [1]. У 2023 році така ж ситуація мала місце у криптовалотній біржі «Bittrex» [2]. З урахуванням

цього набирає актуальності питання включення віртуальних активів до ліквідаційної маси банкрута за законодавством України.

Законодавство про банкрутство представлено Кодексом України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) та низкою інших нормативно-правових актів. Однак, у чинному законодавстві відсутні згадки про віртуальні активи в ліквідаційній масі, що може негативно позначитись на ефективності захисту прав кредиторів, а, відтак, і на загальній ефективності інституту банкрутства.

Серед наукових досліджень правників, присвячених віртуальним активам та їх місцю в процедурі банкрутства, можна назвати праці таких вчених як: Дж. Шовер (Shawver) [3], А. Левітін (Levitin) [4], а також спільну працю С. Козловського, Я. Петруненка, Г. Мазура, В. Бутенко та Н. Іванюти [5]. Проте питання включення віртуальних активів до ліквідаційної маси банкрута потребують додаткових досліджень. Вищевикладене вказує на актуальність порушеного питання та доцільність його опрацювання.

Усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання, включаються до складу ліквідаційної маси (ч. 1 ст. 62 КУЗПБ). Таким чином, віртуальний актив може бути включений до складу ліквідаційної маси банкрута у разі його кваліфікації як майнового активу і належності банкруту на праві власності або господарського відання. З урахуванням того, що віртуальний актив є цифровою річчю (ч. 1 ст. 179-1 ЦК України), а окрема річ є майном (ст. 190 ЦК України), відповідно, віртуальні активи можуть включатись до складу ліквідаційної маси банкрута в силу положень закону.

Водночас залишаються деякі прогалини, які потребують вирішення. Зокрема, у контексті належності віртуальних активів банкруту, адже у постачальника послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів у володінні та/або користуванні, та/або розпорядженні можуть перебувати віртуальні активи, які належать його клієнтам. В такому випадку у постачальника таких послуг виникає зобов'язання з повернення віртуальних активів клієнтам.

Як приклад з практики, у вищезгаданому кейсі «Bittrex» мала зобов'язання перед своїми клієнтами, виражене, в тому числі, у віртуальних активах (криптовалюті). Посадові особи «Bittrex» заявили, що на біржі зберігаються віртуальні активи клієнтів, і вони мають намір звернутися до суду з проханням розблокувати рахунки клієнтів, щоб криптовалюта могла бути розподілена серед них [6]. В цьому контексті цікавою також є думка Дж. Шовер, яка зазначила, що кваліфікація

віртуальних активів як майна усуває необхідність оцінки їх вартості у випадку, коли зобов'язання виконується саме у віртуальних активах [3, с. 2055]. Таким чином віртуальні активи можуть включатись до ліквідаційної маси банкрута лише у разі їх належності на праві власності чи господарського відання саме банкрута, в даному випадку – постачальнику послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів.

В українському законодавстві є положення, які можуть застосовуватись за аналогією щодо віртуальних активів для посилення захисту прав кредиторів. Йдеться про норми, якими визначено, що зерно банкрута, яке зберігається на його зерновому складі, включається до складу майна банкрута лише після повного повернення зерна покладавцям за всіма складськими документами на зерно, виданими таким суб'єктом господарювання (ч. 9 ст. 62 КУзПБ).

Видається, що закріплення аналогічних положень щодо включення віртуальних активів до майна постачальника послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, тільки після виконання ним зобов'язань з повернення віртуальних активів замовникам послуг сприятиме посиленню реалізації прав останніх як кредиторів.

Відповідно, видається актуальним запропонувати доповнити ст. 63 КУзПБ новою частиною, в якій передбачити, що віртуальні активи банкрута – суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність постачальника послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, включаються до складу майна банкрута лише після повного повернення віртуальних активів за зобов'язаннями перед замовниками послуг такого суб'єкта господарювання.

Варто також зазначити, що А. Левітін дійшов висновку, що може знадобитися гучне банкрутство американської криптовалютної біржі, щоб до постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів застосовувався спеціальний режим банкрутства з урахуванням специфіки обороту віртуальних активів [4, с. 80]. Тому видається доцільним спрямувати подальші дослідження на розробку пропозицій щодо особливостей банкрутства постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що віртуальні активи в силу положень закону можуть бути включені до ліквідаційної маси банкрута, якщо вони належать йому на праві власності чи господарського відання. Як напрям удосконалення законодавства, що регулює зазначені правовідносини, можна запропонувати унормувати положення про те, що віртуальні активи банкрута – суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність

постачальника послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, включаються до складу майна банкрута лише після повного повернення віртуальних активів за зобов'язаннями перед замовниками послуг такого суб'єкта господарювання. Для реалізації цих положень пропонується доповнити ст. 63 Кодексу України з процедур банкрутства новою частиною, де закріпити відповідну пропозицію.

Наведене вище не вичерпує всіх проблемних питань функціонування ринку віртуальних активів. Напрямом подальших досліджень може стати розробка пропозицій щодо особливостей банкрутства постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів.

Література:

1. Криптові біржа FTX розпочала процедуру банкрутства. Forbes Ukraine. 2022. URL: <https://forbes.ua/news/kriptobirzha-ftx-rozpochala-protseduru-bankrutstva-11112022-9708> (дата звернення: 15.03.2024).
2. Crypto exchange Bittrex files for bankruptcy after SEC complaint. Reuters. 2023. URL: <https://www.reuters.com/markets/deals/crypto-exchange-bittrex-inc-files-bankruptcy-after-sec-complaint-2023-05-08/> (дата звернення: 15.03.2024).
3. Shawver J. Commodity or Currency: Cryptocurrency Valuation in Bankruptcy and the Trustee's Recovery Powers, *Boston College Law Review*. 2021. Vol. 62, Issue 6. P. 2013-2055. URL: <https://bclawreview.bc.edu/articles/111>
4. Levitin A. J. Not Your Keys, Not Your Coins: Unpriced Credit Risk in Cryptocurrency. *Texas Law Review*, 2022, Vol. 101, Issue 4, URL: <https://texaslawreview.org/not-your-keys-not-your-coins-unpriced-credit-risk-in-cryptocurrency/>.
5. S. Kozlovskiy, I. Petrunenko, H. Mazur, V. Butenko, N. Ivanyuta. Assessing the probability of bankruptcy when investing in cryptocurrency. *Investment Management and Financial Innovations*, 19(3), 2022, P. 312-321. [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.19\(3\).2022.26](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.19(3).2022.26).
6. Desolation Holdings LLC Debtors Motion For Entry of Interim and Final Orders in The United States Bankruptcy Court For The District Of Delaware. Casedoc. URL: https://casedocs.omniagentsolutions.com/cmsvol2/pub_47475/3e3e4a83-8ed5-45bb-af4a-668afc6f2797_9.pdf (дата звернення: 15.03.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-34>

**THE ROLE OF HUMANITARIAN EDUCATION
IN THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY
IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR
AND EUROPEAN INTEGRATION**

**РОЛЬ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Lozovyi V. S.

*Doctor of Historical
Sciences, Professor,
Chief Researcher,
National Institute for Strategic Studies,
Kyiv, Ukraine*

Лозовий В. С.

*доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник,
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

Події російсько-української війни засвідчили важливість проблеми національної ідентичності суспільства. Значний негативний вплив на формування української політичної нації мали: відсутність єдиного простору історичної пам'яті та мовно-культурного простору, як основи загальноукраїнської національної ідентичності. Зазначене призвело до виокремлення та консервування в українському суспільстві певних сегментів з різними ідеалами та цінностями, що давало можливість маніпулювати історичною пам'яттю та мовним питанням, використовувати їх у політичній боротьбі з метою розколу суспільства, а також призводило до формування сепаратистських настроїв.

Міжнародна демократична спільнота декларує відповідальність гуманітарних наук у просуванні ідеалів свободи, розумінні довгострокових процесів, формуванні критичного мислення, їх історичне завдання в боротьбі з ксенофобією, нетерпимістю та фундаменталізмом [1].

Оскільки формування національної ідентичності розглядається як провідний національний інтерес, що в свою чергу визначає політику та дії держави, значна увага має приділятися викладанню суспільних наук як проблемі національної безпеки. Вивчення сучасних міжнародних відносин, особливо ж у Центрально-Східній Європі, дає підстави стверджувати, що саме «історія» часто розглядається як проблема безпеки країн. Питання про спільну «історичну спадщину» є важливим у міждержавних дипломатичних відносинах регіону. Історичні прецеденти висуваються як такі, що легітимізують політичні дії тієї чи

іншої сторони. Так, Росія історичними аргументами обґрунтовує війну проти України, намагається довести своє «історичне право» на українські території [2].

Зважаючи на розвиток подій в Україні, коли російській пропаганді вдалося нав'язати частині населення сепаратистські погляди, антиукраїнські історичні стереотипи, подаючи препаровані факти минулого, бачимо наскільки важливе місце займають історична та філологічна освіта, мовна політика та політика історичної пам'яті.

До Революції Гідності, вагомою проблемою, стало звуження простору вживання української мови, ослаблення її ролі як державної у частині українських регіонів. Ставлення до української мови, українського контексту у багатьох навчальних закладах часто було формальним. Спостерігалася тенденція погіршення якості викладання української мови та літератури в школі. Оскільки мова акумулює впродовж століть створювану систему суспільно-духовних цінностей і формує національну картину світу, передає новим поколінням ключові уявлення про нашу національну ідентичність, проблеми збереження єдиного культурно-історичного простору, що об'єднує народи України, поширення української мови як мови міжнаціонального спілкування надзвичайно актуальні.

Велике значення у створенні єдиного простору історичної пам'яті та поширення української мови мають курси викладання гуманітарних наук у навчальних закладах.

Важливою тенденцією розвитку сучасної системи освіти України є прагнення до гармонізації з міжнародними освітніми стандартами як запоруки формування єдиного вітчизняного освітнього простору та інтеграції у європейський та світовий освітні простори. В умовах університетської автономії та свободи академічного вибору змісту освіти одним з ризиків вищої освіти є можливість звести до мінімуму гуманітарні курси, зокрема, історію України, інші суспільствознавчі дисципліни. Ще до проведення реформи, важливою проблемою вищої освіти, що викликала гостру тривогу, було «вимивання» з навчальної підготовки фахівців у ВНЗ (особливо природничо-математичного профілю) гуманітарної складової. Результатом цього процесу стала нездатність частини молодих фахівців адекватно розуміти суспільні зміни та проблеми, що виникають в країні, займати активну громадянську та державницьку позицію. Не слід забувати, що Україна є пострадянською, постколоніальною країною, котра зазнала потужної політики русифікації. І зараз Росія, в умовах війни, активно поширює ідеї «руського міра», що суперечать принципу єдиної соборної України і спрямовані на деструкцію держави. Тому питання побудови ідентичності має бути важливим серед завдань вищої школи. Орієнтуючись на кращі західні освітні моделі, слід не забувати про особливості становища України. Гуманітарна освіта не існує окремо від

політичної та суспільно-історичної реальності. Специфіка української ситуації в умовах війни не дозволяє механічно переносити на її систему освіти всі принципи західного навчального процесу, а вимагає посилення громадянської та патріотичної складової.

Оскільки значний ідеологічний потенціал впливу на свідомість має мова, саме на маніпуляції мовним питанням у своїй гуманітарній політиці зробила вагомий акцент пропаганда РФ. На тлі демагогічних заяв щодо «утисків» російської мови в Україні, на тимчасово окупованих РФ територіях відбуваються масштабні заходи по деукраїнізації освіти та усього мовного простору. Витіснення української мови та запровадження єдиної російської мови, (яку і раніш ніхто не утискував) [3], має на меті не так захист мови, як опанування інформаційними потоками, носієм яких вона є. У даному випадку повна русифікація – це ідеологічна боротьба за монопольну подачу інформації і впливи на свідомість.

Мовну проблему в Україні актуалізувало ухвалення Закону «Про освіту». З огляду на демарші деяких сусідніх країн з приводу мови викладання у навчальних закладах національних меншин, величезне значення має продумана зважена позиція української держави щодо викладання українською мовою, суть якої в проведенні більш активної мовної політики в регіонах компактного проживання національних меншин [4].

У контексті реалізації мовної політики та освіти національних меншин необхідно розробити та широко впроваджувати інноваційні проекти багатомовної освіти в українських навчальних закладах, які б сприяли вивченню та збереженню рідної мови учнів, засвоєнню державної, кращій інтеграції національних меншин в український соціокультурний простір.

Дієвим механізмом консолідації суспільства та зміцнення держави буде формування нової системи історичної освіти в Україні. Її осереддям має стати наратив, який би сприяв нівелюванню суперечностей між різними регіонами та різними сегментами українського суспільства і однаково викладався б у всіх регіонах України.

В умовах війни РФ проти України одним з головних завдань освітньої політики має стати формування в учнів та молоді суспільно-державних цінностей як ідейного підґрунтя української громадянської ідентичності. Це сприятиме цементуванню української політичної нації, сталому розвитку держави. Формування громадянської ідентичності української молоді має бути невід'ємною складовою процесів розбудови держави і розвитку суспільства. Важливим завданням є поглиблення інтеграції гуманітарного аспекту освітньої політики з державною культурною, інформаційною та іншими напрямками політики.

Література:

1. Conférence mondiale des humanités Liège, Belgique, du 6 au 12 août 2017 Document final Un nouvel agenda pour les humanités au XXIème siècle. URL: [Http://www.cipsh.net/upload/userfiles/ISSCCIPSH%20Joint%20Symposium%20Statement%20of%20Outcomes.pdf](http://www.cipsh.net/upload/userfiles/ISSCCIPSH%20Joint%20Symposium%20Statement%20of%20Outcomes.pdf)
2. Історія і Путін: чому розплата невідворотна. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-istoriya-perekruchuvannya-rozplata/32064989.html>
3. Російськомовні українці не відчують жодних утисків чи переслідувань, – опитування. URL: https://lb.ua/society/2023/06/13/560268_rosiyskomovni_ukraintsi.htm
4. Державна мова і мови меншин: поважаймо права одне одного! URL: https://lb.ua/blog/vitaliy_skotsyk/377663_derzhavna_mova_i_movi_menshin.html

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-35>

THE ESSENCE OF MANIPULATIVE BEHAVIOR AND MEASURES FOR ITS LIMITATION

СУТНІСТЬ МАНІПУЛЯТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЗАХОДИ З ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ

Melnyk O. V.

*PhD in Economics,
Associate Professor of the Department
of Social Security and Personnel
Management*

Vozna L. B.

*PhD in Economics,
Associate Professor of the Department
of Social Security
and Personnel Management
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Мельник О. В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри соціального
забезпечення та управління
персоналом*

Возна Л. Б.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри соціального
забезпечення та управління
персоналом
Львівський національний
університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Розуміння та боротьба з маніпулятивною поведінкою має велике значення для забезпечення здорового та етичного середовища, де кожна особа має можливість розвиватися і вільно виражати себе.

Маніпулятивна поведінка – це спроба отримати вигоду або вплив на іншу людину, використовуючи різні підступні або нечесні методи. Це

може включати в себе обман, психологічний тиск, маніпуляцію емоціями або інші прийоми, що спрямовані на зміну думок, почуттів або поведінки іншої особи без її згоди чи за неї. Маніпулятивна поведінка може виявлятися в різних сферах життя, включаючи міжособисті відносини, робочі ситуації, політику та інші сфери.

Заходи для обмеження маніпулятивної поведінки включають:

1. Освітні програми, які навчають людей розпізнавати маніпулятивні техніки та вміти відповідати на них адекватним чином.

2. Підвищення самосвідомості – це підтримка індивідів у розвитку своєї самосвідомості та впевненості, щоб вони могли бути менш вразливими до маніпулятивних впливів.

3. Розвиток критичного мислення, яке сприяє розвитку навичок аналізу та оцінки інформації, щоб люди могли критично ставитися до отриманої інформації та розуміти можливі наслідки своїх дій.

4. Створення правових механізмів, тобто встановлення законодавства, яке обмежує маніпулятивні практики та передбачає відповідальність за їхнє застосування [2].

Існує кілька базових стратегій маніпулятивної поведінки, які люди можуть використовувати для отримання вигоди або контролю над іншими. Деякі з них включають:

– Обман: Використання неправдивої інформації або приховування істинних намірів з метою отримання бажаного результату.

– Підступність: Застосування хитрості або хитрощів для отримання вигоди або досягнення мети, навіть якщо це неетично або незаконно.

– Психологічний тиск: Використання загроз, шантажу, переконування або інших методів для впливу на почуття чи поведінку іншої особи.

– Маніпуляція емоціями: Спроби викликати в іншій особі певні емоції (наприклад, вину, страх або співчуття), щоб досягнути своїх цілей.

– Ізоляція: Відокремлення або виключення іншої особи з групи або соціальної ситуації з метою зниження її впливу або контролю.

– Засіб досягнення цілей через інших: Використання інших людей для досягнення власних цілей або отримання вигоди, навіть якщо це шкідливо для них.

– Маніпуляція інформацією: Керування потоком інформації або сприйняттям інших, щоб змінити їхні уявлення або переконання [1].

Ці стратегії можуть бути використані окремо або в поєднанні одна з одною для досягнення бажаного результату. Важливо бути свідомим таких прийомів і вміти розпізнавати їх, щоб відстояти свої інтереси та уникнути неправомірного впливу.

Обмеження маніпулятивної поведінки може відбуватися за допомогою різних механізмів і стратегій. Деякі з них включають:

1. Свідомість і освіта: Збільшення свідомості про різні види маніпуляційних прийомів та їх можливі наслідки може допомогти людям уникати ставлення до них.

2. Критичне мислення: Розвиток навичок критичного мислення дозволяє людям аналізувати інформацію та ситуації об'єктивно, не допускаючи, щоб їхні рішення були маніпульованими.

3. Самосвідомість: Збільшення рівня самосвідомості дозволяє людині більш чітко розуміти свої власні мотиви, цінності і потреби, тим самим зменшуючи вразливість до маніпуляції.

4. Встановлення меж: Сформулювання і захист особистих меж є важливим аспектом захисту від маніпулятивної поведінки. Людям потрібно бути готовими відмовитися від неприйнятних вимог або пропозицій.

5. Підтримка взаємних відносин: Розвиток взаємної поваги та довіри у відносинах сприяє зменшенню маніпулятивної поведінки, оскільки люди відчуються більш відповідальними за свої дії перед іншою стороною.

6. Створення свідомих правових механізмів: Введення законодавчих норм, які забороняють маніпулятивну поведінку в певних контекстах, може допомогти в обмеженні її поширення та захисті прав індивідуумів.

7. Психологічна підтримка: Надання психологічної підтримки тим, хто став жертвою маніпуляції, може допомогти їм розуміти ситуацію, відновлювати втрачену впевненість у собі та розвивати навички самозахисту.

Ці механізми можуть бути ефективними в попередженні та обмеженні маніпулятивної поведінки в різних ситуаціях.

Маніпулятивна поведінка є складним і шкідливим явищем з ряду причин:

1. Порушення взаємної довіри: Маніпуляція може порушити взаємну довіру та відносини між людьми, що може призвести до конфліктів та розбратів.

2. Порушення автономії і самооцінки: Маніпуляція може призвести до втрати особистої свободи та контролю над власним життям, що може негативно позначитися на самооцінці та самоповазі.

3. Психологічне вплив на жертву: Маніпулятивні прийоми можуть викликати стрес, тривогу та психологічне тиску на жертву, що може призвести до появи психічних проблем.

4. Порушення міжособистісних відносин: Маніпулятивна поведінка може псувати міжособистісні відносини та призводити до зниження рівня довіри та взаєморозуміння між людьми.

5. Негативний вплив на спільноту та суспільство: Маніпулятивна поведінка може призвести до зниження соціальної кооперації та взаємодії у спільноті, що може загрожувати стабільності та розвитку суспільства.

Отже, маніпулятивна поведінка є серйозною проблемою, яка потребує уваги та вивчення з метою її протидії та запобігання негативним наслідкам для індивідумів та суспільства в цілому.

Література:

1. A.J.C. Cuddy, S.T. Fiske. Doddering, but Dear: Process, Content, and Function in Stereotyping of Older Persons. In *Ageism: Stereotyping and Prejudice Against Older Persons* / edited by T. Nelson, p. 3–26. MIT Press, 2002.
2. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування: навч. посібник. 2-ге вид., випр. та доп. Київ: ВД «Професіонал», 2007. 464 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-36>

SYSTEMATIC ARRANGEMENT OF NATURAL AND ECONOMIC RELATIONS IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF ENSURING THE QUALITY OF LIFE

СИСТЕМНЕ УПОРЯДКУВАННЯ ПРИРОДНО-ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Mykytenko V. V.

*Doctor of Economics, Professor,
Chief Researcher
Institute of Demography and Quality
of Life Problems of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Микитенко В. В.

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інститут демографії та проблем
якості життя Національної
академії наук України
м. Київ, Україна*

Об'єктивним є визнати, що в українському суспільстві склалося єдине уявлення про мету реконструктивного розвитку країни –

відбудову економіки після її руйнування під час повномасштабної агресії РФ, однак потреби у фінансуванні значно перевищують спроможності наявних джерел фінансування, а конкретизація цієї мети все ще залишається складним і дискусійним питанням, що обумовлює потребу в об'єктивізації інших шляхів ефективного переформатування ключових підсистем із урахуванням сутнісних змін природно-господарських відносин, що відбуваються в них в умовах гібридної війни. Визначення об'єктів локалізації зусиль у економічних дослідженнях потребують застосування нового методологічного інструментарію, побудованого на ґрунті системного аналізу складних суспільно-політичних, природно-ресурсних, соціальних, інформаційних, технологічних, екологічних та інших процесів. Нехтування принципами системності не дає змоги скласти об'єктивне уявлення про трансформації національної соціально-економічної системи, стратегічний потенціал розвитку якої швидко скорочується внаслідок несприятливого впливу деструктивних чинників внутрішнього і зовнішнього походження. Зазначене зумовлює нагальну необхідність системного упорядкування природно-господарських відносин в Україні у контексті забезпечення якості життя в умовах постійного нарощення суспільно-політичних і військово-економічних загроз і ризиків сталому розвитку держави та її регіонів.

На переконання автора [1, с. 39], для системного переформатування та організації ефективних природно-господарських відносин (ПГВ) у реконструктивному розвитку територіальних утворень (ТУ) визначальним етапом розв'язання пошукових завдань є визначення, обґрунтування і групування принципових підходів [2, с. 23], адекватних реальним процесам, з урахуванням яких можна забезпечити успішність реконструктивного розвитку ТУ, формалізованих як багатовимірні системи, що сприятиме стійкому та гармонійному розвитку регіонів і країни, загалом. Значимість виконання процедур вибору, формулювання та поетапного розмежування коадаптивних підходів об'єктивно забезпечує формування генеруючого та пануючого принципу реорганізації сучасних ПГВ для забезпечення структурно-інформаційної надійності ТУ за урахування їх екосистемних [3] і природно-ресурсних активів (ПРА) у просторі та часі з урахуванням капітал-орієнтованих положень ідентифікації господарського простору як активу, що створюватиме свою додану вартість. Чіткість визначення коадаптивних підходів має бути досягнута шляхом: 1) формулювання пріоритетного напрямку діяльності; 2) раціонального використання ресурсів; 3) ефективного управління ризиками; 4) забезпечення

стійкості та сталості функціонування територій; 5) прийняття ефективних управлінських, організаційно-економічних і техніко-технологічних рішень; 6) максимізації соціальних та економічних вигід; 7) стимулювання інновацій та креативності; 8) врахування важливих концептуально-ключових факторів. Тому, в процесі організації та реорганізації ПГВ маємо синхронно враховувати принципові підходи за чотирма визначальними функціоналами (в економічній, соціальної, виробничій та екологічній площинах), які матимуть на меті забезпечення гармонійного і стійкого розвитку ТУ, збереження природних ресурсів у контексті забезпечення якості життя населення. Пріоритетність використання принципових підходів до організації та реорганізації і, відповідно, їхній комбінаторний формат мають формуватися залежно від конкретних умов і потреб певного ТУ задля типізації господарської діяльності, що була б адекватною реальним процесам, які відбуваються в країні. Однак для підвищення ефективності ПГВ лише коадаптивних принципів організації ПГВ – замало, слід передбачити реалізацію мети і виконання завдань із раціоналізації та гармонізації ПГВ, оскільки ризики та загрози різної природи трансформуються й постійно зростають, що й визначає комбінаторику вибору найбільш дієвих механізмів і важелів впливу відповідно до правил, заданих для певного ТУ. Тож, типізацію господарської діяльності за напрямками просторового розвитку маємо виконати з метою визначення видів господарської діяльності, виробництв і галузей, що є найбільш перспективними і доцільними для розвитку у просторі та часі у певному ТУ. Якщо на території чи у регіоні з великими природно-ресурсним потенціалом і суттєвими резервами вигідно розвивати видобуток сировини та переробну промисловість, то у регіоні з розвинутою інфраструктурою та туристичним потенціалом – більш ефективним кроком є розбудова та розвиток сфери туризму. Типізація господарської діяльності має сприяти процесам раціоналізації й оптимізації розподілу ресурсів і зусиль задля досягнення стратегічних цілей. Тому її слід обов’язково виконувати з урахуванням екосистемних положень [3], визначення контамінаційних, регенераційних та асиміляційних властивостей простору господарювання, оскільки їх використання уможливує вибір такого комплексу принципів типізації, врахування якого в процесі виконання реконструктивних завдань забезпечить структурно-інформаційну надійність регіону або території [4, с. 240], максимізацію користі від освоєння і використання ПРА, екологічність виробництв, соціальну рівність, а також підвищить ефективність цілеорієнтованого просторового розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

**Типізація господарської діяльності територіальних утворень
за напрямками їх реконструктивного просторового розвитку**

Тип	Тип господарської діяльності	Характеристика й особливості
I	Господарська діяльність на територіях із високою ефективністю системи управління та використання ПРА і з великим потенціалом ПРА	Господарська діяльність характеризується високою організованістю системи управління, де ефективно використовуються природні ресурси, що мають значний потенціал для сталого розвитку і зростання, забезпечення сталого господарювання
II	Господарська діяльність на територіях із середньою ефективністю системи управління та використання ПРА	Господарська діяльність є більш гетерогенною щодо ефективності управління та використання природних ресурсів. Вона має вагомий потенціал для покращення, але це потребує певних зусиль
III	Господарська діяльність на територіях із низькою ефективністю системи управління та використання ПРА, але з великим потенціалом.	Господарська діяльність має великий, але неефективно використовуваний природний потенціал внаслідок низької якості системи управління
IV	Господарська діяльність на територіях із великими масштабами природно-ресурсного потенціалу, але низькою ефективністю системи управління	Господарська діяльність має значний потенціал для просторового розвитку, але через слабкість системи управління, яка не використовується ефективно, скорочуються і масштаби, і особливо кількість напрямів просторового розвитку

Сформований комплекс системних принципів підходів до організації, раціоналізації та гармонізації ПГВ у реконструктивному розвитку ТУ ґрунтується на їх синхронізації задля збільшення масштабів й ефективності реконструкції, що забезпечує їхню структурно-інформаційну надійність. Ці підходи побудовано в якості багатовимірної системи за чотирма функціоналами (в економічній, соціетальній, виробничій та екологічній площинах), що дозволило за урахування [5, с. 33] обґрунтувати конститутивно-ключові принципи типізації господарської діяльності за напрямками просторового розвитку ТУ, дотримання яких ґрунтується на врахуванні економічного паритету використання ПРА як інструменту активізації господарської діяльності, та визначити на цій основі чотири типи господарської діяльності на територіях у контексті забезпечення якості життя населення. А, саме: I) господарська діяльність із високою ефективністю системи управління, використання ПРА, великим потенціалом ПРА; II) господарська діяльність із середньою ефективністю системи

управління та використання ПРА; III) господарська діяльність із низькою ефективністю системи управління та використання ПРА, але з великим потенціалом; IV) господарська діяльність із великими масштабами природно-ресурсного потенціалу, але з низькою ефективністю управління. Наведені напрацювання дають підставу для формування і реалізації дії пріоритетного комплексу просторових механізмів організації природно-господарських відносин у реконструктивному розвитку територій задля забезпечення якості життя населення в ресурсних обмеженнях.

Література:

1. Микитенко В.В. Системно-впорядкована комбінація ціннісно-орієнтованих домінант формування природно-господарського простору. Економіка природокористування і сталий розвиток. 2019. № 6 (25). С. 37–43. [https://doi.org/10.37100/2616-7689/2019/6\(25\)/6](https://doi.org/10.37100/2616-7689/2019/6(25)/6)
2. Микитенко В.В. Організація природно-господарських відносин у реконструктивному розвитку територій. Наука та наукознавство. 2024. № 1 (123). С. 21–42. <https://doi.org/10.15407/sofs2024.01.021>.
3. Веклич О.О. Сутнісна характеристика екосистемних активів територіальних громад. Ефективна економіка. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7888>. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.17>.
4. Mykytenko V.V., Rogov P.D., Khomik M.V., Khoroshilova S.I., Biletskyi O.M. Formalization of the process of sustainable management in a three-dimensional coordinate system: time – money – space coverage. Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”. 2021. Vol. 11. No. 6. P. 231–247. <https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.6.18>
5. Микитенко В.В. Типізація систем сталого господарювання та формалізація їхніх базових моделей. Наука та наукознавство. 2022. № 3 (117). С. 21–35. <https://doi.org/10.15407/sofs2022.03.021>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-37>

**THE INFLUENCE OF THE 2023 PARLIAMENTARY ELECTIONS
ON THE TRANSFORMATION OF THE POLITICAL LANDSCAPE
IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION**

**ВПЛИВ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2023 РОКУ
НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПОЛІТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ КРАЇН
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Ostapets Yu. O.

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Dean of Social Sciences Faculty*

Hrabchak E. O.

*Postgraduate Student at the Department
of Political Science
and Public Administration
State University «Uzhhorod National
University»
Uzhhorod, Ukraine*

Остапець Ю. О.

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету суспільних наук*

Грбчак Е. О.

*аспірант кафедри політології і
державного управління
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

У 2023 р. парламентські вибори відбулися у 8 країнах Європейського Союзу: Естонії (28.02.2023 – 05.03.2023), Фінляндії (02.04.2023), Болгарії (02.04.2023), Греції (21.05.2023), Іспанії (23.07.2023), Словаччині (30.09.2023), Польщі (15.10.2023) та Нідерландах (22.11.2023).

До головних чинників впливу на виборчі процеси у країнах Європейського Союзу можна віднести такі: 1) російсько-українську війну; 2) міграційні процеси та розробка міграційної політики європейських держав; 3) конкуренцію у боротьбі за голоси виборців «мейнстримних» партій і партій «нової політики»; 4) нове соціально-політичне розмежування «глобалізована еліта – антиглобалістськи налаштовані маси», яке має різні прояви у залежності від національної специфіки політично розвитку держав ЄС; 5) національні особливості виборчих кампаній, де вплив на результати виборів мали локалізовані і фрагментовані соціально-політичні конфлікти, які мали тимчасовий, монопроблемний характер. В той же час у рамках парламентських електоральних циклів такі суперечності обумовлюють електоральний вибір; 6) популярність праворадикальних політичних партій, які суттєво змінили свою риторичку та зробили відчутний «зсув» до центру по шкалі «ліві – праві» трансформуючись у класичні консервативні партії, які в свою чергу також змістилися до центру, перетворюючись на правоцентристські партії з ідеологічним вкрапленням лібералізму і соціал-демократії.

Для аналізу результатів парламентських виборів у країнах Європейського Союзу у 2023 р. та їхнього впливу на трансформацію партійних систем нами побудовані дві підсумкові таблиці: кількісні показники результатів парламентських виборів у країнах Європейського Союзу у 2023 році (таблиця 1) і таблицю в якій відображені характеристика партійних систем країн ЄС за результатами парламентських виборів 2023 року (таблиця 2).

Таблиця 1

**Кількісні показники результатів парламентських виборів
у країнах Європейського Союзу у 2023 році**

Країна, к-ть парл. місць	Явка виборців, %	Індекс волат.	К-ть п. п./ к-ть н. п.	Урядова коаліція
Естонія (101)	63,5	22,7	6/0	Партія реформ, «Естонія -200», СДПЕ
Фінляндія (200)	71,9	10,1	10/0	«Національна коаліція», «Справжні фіни», ШНП, «Християнські демократи»
Болгарія (240) (позачергові)	40,5	14,7	6/0	Ротація уряду між партіями ГЕРБ і «Продовжуємо зміни»
Греція (300) (позачергові)	53,7	14,0	8/3	Одноосібний уряд партії «Нова демократія»
Іспанія (350) (позачергові)	69,9	13,6	11/1	ІСРП, «Sume» та регіональні націоналістичні партії
Словаччина (150) (позачергові)	68,4	57,4	7/2	«Напрямо-соціальна демократія», «Голос-соціальна демократія», СНП
Польща (460, нижня палата)	74,3	14,1	5/0	«Громадянська коаліція», «Третій шлях», «Лівниця» (усі виборчі об'єднання)
Нідерланди (150, нижня палата) (позачергові)	77,8	36,1	15/1	не створена

Умовні позначення: СДПЕ – Соціал-демократична партія Естонії, ШНП – Шведська народна партія, ГЕРБ – Громадяни за європейський розвиток Болгарії, ІСРП – Іспанська соціалістична робітничка партія, СНП – Словацька національна партія, п. п. – парламентські партії, н. п. – нові партії.

Джерело: побудована авторами на основі [1; 2]

Таблиця 2

Характеристика партійних систем країн ЄС за результатами парламентських виборів 2023 року

Країна, к-ть парл. місць	Нові ліві	Нові праві	Мейнстрімні партії
Естонія (101)		ЕКНП	ЦПЕ, СДПЕ, «Вітчизна»
Фінляндія (200)	Лівий союз, Зелений союз	Справжні фіни	Національна коаліція, СДПФ, ШНП, Християнські демократи, Фінляндський центр
Болгарія (240) (позачергові)	Рух за права і свободи	Відродження	БСП, ГЄРБ, Продовжуємо зміни
Греція (300) (позачергові)	СІРІЗА, Пасок, Курс свободи	Спартанці, Грецьке рішення	Нова демократія, Комуністична партія Греції
Іспанія (350) (позачергові)	«Sumar», Подемос (Можемо !)	Вокс/Голос	Народна партія, ІСРП – Іспанська соціалістична робітничка партія
Словаччина (150) (позачергові)	Голос – Соціальна демократія	Республіка	Напрям – Соціальна демократія, Прогресивна Словаччина
Польща (460)	Нові ліві, Ліві разом, Партія зелених	Конфедерація свободи і незалежності	Право і справедливість, Громадянська платформа
Нідерланди (150) (позачергові)	Зелені-ліві, Фермерсько-Громадянський Рух, Партія захисту тварин	Партія свободи, Форум за демократію	Народна партія за свободу і демократію, Демократи 66, Партія праці, Соціалістична партія

Умовні позначення: ЕКНП – Естонська консервативна народна партія, ЦНП – Центристська партія Естонії, СДПЕ – Соціал-демократична партія Естонії, ШНП – Шведська народна партія, БСП – Болгарська соціалістична партія, ГЄРБ – Громадяни Болгарії за європейський вибір, ІСРП – Іспанська соціалістична робітничка партія, СІРІЗА – грецька лів партія «Коаліція радикальних лівих – Прогресивний альянс», ПАСОК – грецька соціал-демократична партія «Загальногрецький соціалістичний рух», Sumar – ліва політична партія Іспанії, яка на виборах 2023 р. утворила виборчий блок з низкою собі подібних партій.

Джерело: побудована авторами на основі [1; 2]

У контексті побудованих порівняльних таблиць нами і будуть зроблені висновки щодо впливу парламентськм виборів на конфігурацію і акторний склад партійних систем країн ЄС у яких відбулися вибори у 2023 р.

По-перше, конфігурацію партійних систем країн Європейського Союзу за результатами парламентських виборів 2023 р. можна визначити як двоблокові багатопартійні системи поміркованого плюралізму. Головні типи партій, які утворюють партійні системи є такі: «нові праві», «нові ліві» та «мейнстримні» політичні партії. Окрім Словаччини та Нідерландів (результати виборів назвали «політичним землетрусом») не відбулося суттєвих змін і в акторному складі партійних систем, про що засвідчує величина індексу електоральної волатильності (класичний варіант індексу): індекс волатильності в Естонії – 22,7, Фінляндії – 10,1, Болгарії – 14,7, Греції – 14,0, Іспанії – 13,6 Польщі – 14,1, Нідерландах – 36,1, Словаччині – 56,6 (див. Таблиця 1). Таким чином, лише в Словацькій Республіці та Нідерландах відбулися суттєві зміни у електоральних уподобаннях громадян. У Словаччині до парламенту проходять дві нові партії («Прогресивна Словаччина», «Голос – Соціал-демократія»), повертаються до парламенту «старі, мейнстримні» партії (Християнсько-демократичний рух, «Свобода і солідарність»), не отримують депутатські мандати ультраправі партії («Котлебівці – Народна партія Наша Словаччина», «Республіка»). А в Нідерландах перемогу на виборах здобула праворадикальна «Партія свободи» та отримала 12,8 % голосів виборців (20 депутатських мандатів) нова політична партія утворена у 2023 р. – «Новий суспільний договір».

По-друге, окрім Болгарії (40,5 %) на парламентських виборах у країнах ЄС була зареєстрована висока явка виборців: Естонії (63,5 %), Фінляндії (71,9 %), Словаччині (68,4 %), Іспанії (69,9 %), Польщі (74,3 %), Нідерландах (77,8 %) (див. Таблиця 1). Висока явка – це свідчення того, що громадяни активно приймають участь у виборі тих, хто найближчим часом має визначати внутрішню і зовнішню політику їхніх держав. Низький рівень явки у Болгарії пояснюється тим, що у 2023 р. відбулися п'ять позачергові вибори, починаючи з 2021 р., і громадяни «втомилися» обирати тих, хто не може сформувати урядову коаліцію.

По-третє, парламентські вибори 2023 р. у країнах ЄС показали, що російсько-українська війна має вагомий вплив на їх результати. І ця тенденція в майбутньому буде посилюватися. Йдеться про те, що відношення до російсько-української війни стає новим соціально-політичним виміром, який розмежовує електоральні уподобання виборців і передвиборчі месиджі політичних партій. І якщо результат

виборів у Естонії, Фінляндії, Болгарії, Польщі і т. д. не вплинув на політику цих країн щодо України, то електоральний результат у Словаччині кардинальним чином змінює ставлення до України: урядовий кабінет Р. Фіцо відразу задекларував про припинення військової допомоги Україні. Про припинення військової допомоги у своїх передвиборчих месиджах говорив і переможець виборів у Нідерландах Г. Відерс («Партія свободи»). Слід також зазначити, що кремлівські наративи мали значний вплив на електоральний вибір, а відтак проросійські партії здобули депутатські мандати в Болгарії («Відродження»), Польщі («Конфедерація свободи і незалежності»), Словаччині («Напряма – соціал-демократія», «Словацька національна партія»), Нідерландах («Партія свободи») [1].

По-четверте, результати виборів засвідчили коливання «електорального маятника» у бік «мейнстримних» партій (незважаючи на високий результат «Справжніх фінів» та «Партії свободи»): зафіксований низький рівень підтримки праворадикальних («Котлебівці – Народна партія Наша Словаччина», «Республіка», «Конфедерація свободи та незалежності», «Грецьке рішення») та популістських («Є такий народ», «Звичайні люди та незалежні особистості») партій, а серед 68 політичних партій, які здобули депутатські мандати, лише сім були «новими», а інші подолали виборчий бар'єр і на попередніх виборів. Також слід зазначити, що лише одна праворадикальна партія (Справжні фіни) поки що увійшла до урядової коаліції. Урядова коаліція в Нідерландах на час написання тез ще не створена. В основному ж урядові коаліції були утворені «мейнстримними» політичними партіями (див. Таблиця 2).

Література:

1. Остапець Ю., Нестер О., Фюрейс А. Характеристика парламентських виборів 2023 року у країнах Центральної Європи. Україна – Європейський Союз: Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни, гарантій безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 20 жовтня 2023 року) / Ю. Остапець (голова редкол.); відповідальні за випуск: М. Зан, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. С. 118–126.

2. The European Elections Monitor. URL: <https://www.robertschuman.eu/en/publications/observatoire-des-elections-en-europe/2023> (дата звернення 15.02.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-38>

**EXPERT SURVEY AS A TOOL FOR THE STUDY
OF INTERNAL POLITICAL THREATS**

**ЕКСПЕРТНЕ ОПИТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ
ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ЗАГРОЗ**

Potapenko V. G.

*Doctor of Economical Sciences,
Candidate of Geographical Sciences,
Senior Research Fellow,
Head of Center for Domestic
Policy Studies*

Pavlenko I. A.

*Candidate of Historical Sciences,
Senior Research Fellow,
Head of the Political System
Department of the Center for Domestic
Policy Studies*

Nahirnyi V.M.

*Candidate of Political Sciences,
Leading Researcher at the Political
System Department of the Center
for Domestic Policy Studies
National Institute for Strategic Studies
Ukraine, Kyiv*

Потапенко В. Г.

*доктор економічних наук, кандидат
географічних наук, старший
науковий співробітник,
керівник центру
внутрішньополітичних досліджень*

Павленко І. А.

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу політичної системи
центру внутрішньополітичних
досліджень*

Нагірний В. М.

*кандидат політичних наук,
провідний науковий співробітник
відділу політичної системи центру
внутрішньополітичних досліджень
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

В умовах тривалої боротьби України проти російської агресії питання внутрішньої політики відходять на другий план, поступаючись актуальністю безпековим, воєнним, міжнародним. А характер, спрямованість, динаміка внутрішньополітичних процесів зазнають радикальних змін. Воєнний стан не передбачає інституціолізованого публічного політичного процесу, як способу конкуренції пропозицій щодо розвитку країни та боротьби партій за владу.

Однак, відсутність публічної політики не означає, що в країні відсутні власне самі політичні процеси. Внутрішня політика, як «вертикальний» (між владою та суспільством) та «горизонтальний» (між різними суспільними групами) діалог, залишається важливим елементом життя країни.

Вивчення внутрішньополітичних процесів під час війни дозволяє зрозуміти їх природу, виявити загрозливі тенденції, упередити спроби агресора скористатись тими чи іншими проблемами для дестабілізації ситуації в Україні. Саме з такою метою центр внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) започаткував у 2023 році проект «Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики» [1].

Методологічна основа проекту – метод Delphi [2], також відомий як Estimate-Talk-Estimate або ETE. Сутність цього методу – структурована комунікація групи експертів, в ході якої формуються підходи спеціалістів до того чи іншого комплексу проблем, а також прогнозується динаміка процесів, які залежать від великої кількості чинників. Метод передбачає не лише якісне опрацювання нарративного матеріалу, а й його формалізацію та кількісну обробку.

У рамках проекту було проведено вже два експертних опитування. Перше відбулось у 2023 році. Воно складалось з двох етапів. На першому етапі експертам, запрошеним до участі у проекті, було запропоновано у форматі відкритої анкети (без запропонованих варіантів відповіді) визначити головні внутрішньополітичні загрози. Відповіді експертів було систематизовано та структуровано. На їх основі – сформовано перелік внутрішньополітичних загроз. На другому етапі експертам запропонували оцінити за п'ятибальною шкалою (від «1» – мінімальний рівень до «5» – максимальний рівень) дестабілізаційний потенціал загроз та ймовірність реалізації цього потенціалу. В рамках опитування експертам пропонувалось оцінити загрози не тільки під час воєнного стану, а й у період відбудови. Отримані результати було обговорено під час круглого столу [3]. Основні положення дослідження – опубліковано у науковому виданні [4].

Результати опитування дали можливість оцінити внутрішньополітичну ситуацію з використанням доступного в умовах воєнного стану наукового інструментарію. Показово, що значна частина висновків та оцінок, отриманих у рамках проекту, співпадала з даними соціологічних досліджень, опублікованих у середині 2023 року [5].

Це стало опосередкованим підтвердженням релевантності результатів, отриманих в ході експертного опитування. А також – стимулювало до продовження проекту. Тому, виходячи з таких міркувань, центр внутрішньополітичних досліджень НІСД провів у рамках проекту нове експертне опитування у 2024 році.

Не відходячи від базових засад методу Delphi, організатори опитування внесли певні корективи в дослідження. Так, у 2024 році не

проводився окремий етап, на якому формувалась нарративна база дослідження. За основу було взято перелік загроз, встановлений експертами в рамках першого опитування. Однак, експертам було запропоновано не тільки оцінити загрози, які було визначено у дослідженні 2023 року, а й визначити нові загрози, які, на їхню думку, з'явилися чи стали актуальними за період, що пройшов з часу попереднього опитування. Таким чином, організатори проекту отримали матеріал для коректного порівняння динаміки загроз у період між опитуваннями, і, в той же час, – можливість оцінити структурні зміни у переліку актуальних внутрішньополітичних ризиків.

Порівняння результатів опитувань 2023 та 2024 років, крім висновків щодо предмету дослідження – внутрішньополітичних загроз, дає підстави для ряду методологічних висновків:

1. Експертне опитування дозволяє вивчати внутрішньополітичну проблематику в умовах, коли публічний політичний процес та партійна діяльність обмежені через режим воєнного стану. Такий метод спрямований та виявлення глибинних процесів як у стосунках між владою та суспільством, так і в стосунках між різними суспільними групами.

2. Експертні оцінки дають якісний матеріал, що може бути використаний органами державної влади у процесі комунікації з суспільством, та в забезпеченні ефективної профілактики спроб РФ використати внутрішні проблеми України для підриву стійкості українського суспільства та держави.

3. Експерти проекту, визначаючи найбільш актуальні загрози, демонструють високий рівень володіння поточним суспільним та інформаційним порядком денним, активно реагують на виклики. Але, при цьому, чітко фіксують загрози стратегічного рівня. Порівняння результатів навіть двох опитувань дає підстави стверджувати, що за допомогою структурованої експертної комунікації можна отримати науково коректне уявлення про внутрішньополітичну ситуацію.

4. Метод Delphi може бути інструментом вивчення як внутрішньополітичних загроз національній безпеці, так і проблем внутрішньої політики загалом. Експертні опитування не здатні «підмінити» соціологічні дослідження та інші інструменти наукового вивчення суспільно-політичної ситуації в країні. Однак, вони дають можливість отримати оцінки та спостереження спеціалістів, які глибоко володіють предметом дослідження.

5. Формалізація отриманих в ході експертних опитувань даних, а також кількісна обробка відповідей учасників проекту дозволяє

сформувати «оціночну карту» щодо предмету дослідження. У даному випадку – внутрішньополітичних загроз національній безпеці. Такий результат не є соціологічно коректним. Однак, він дає можливість систематизувати позиції фахової спільноти, визначити напрямки реагування та подальшого вивчення.

Отримані в рамках проекту «Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики» результати дають розуміння напрямків роботи над забезпеченням тривалої стійкості України у боротьбі з російською агресією.

Література:

1. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. Експертне опитування. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. 14 липня. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/analiz-zahroz-natsionalniy-bezpetsi-u-sferi-vnutrishnoyi-polityky>

2. Chitu Okoli, Suzanne D. Pawlowski. The Delphi method as a research tool: an example, design considerations and applications. Information & Management. Volume 42. Issue 1. December 2004. P. 15-29. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378720603001794>

3. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. 14 липня. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/analiz-zahroz-natsionalniy-bezpetsi-u-sferi-vnutrishnoyi-polityky>

4. Потапенко В., Павленко І., Нагірний В. Внутрішньополітичні загрози під час війни та у повоєнний час: пошук шляхів мінімізації. Політичні дослідження. 2023. № 2. С. 87-102. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/4-Viacheslav-Potapenko.pdf>

5. Формула стійкості України: основні складові під час війни та у поствоєнний період (6-11 червня 2023 р.). Соціологічна група «Рейтинг». 2023. 27 червня. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/ukraine_s_resilience_formula_the_essential_components_during_war_and_post-war_6_11_june_2023.html

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-39>

HUMANITARIAN ASPECTS OF THE ISSUE OF FINDING DISTANCES BETWEEN SKEW LINES

ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ ЗНАХОДЖЕННЯ ВІДСТАНИ МІЖ МИМОБІЖНИМИ ПРЯМИМИ

Svietlichna D. I.

*10th grade student
Specialized school of I-III degrees
No. 155 with in-depth study of the English
language, Shevchenkiv district of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Светлічна Д. І.

*учениця 10 класу
Спеціалізована школа I-III ступенів
№ 155 з поглибленим вивченням
англійської мови
Шевченківського району міста Києва
м. Київ, Україна*

Svietlichna M. I.

*First-year student at the Faculty of
International Tourism
Linnaeus University
Kalmar, Sweden
University student
Taras Shevchenko National
University of Kyiv*

Светлічна М. І.

*студентка I курсу факультет
міжнародного туризму
Університет Ліннея
м. Кальмар, Швеція,
здобувач вищої освіти
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

Svietlichnyi I. V.

*Graduate Student at the Department
of Criminal Law,
Criminology and Judiciary
V.M. Koretsky Institute of State
and Law of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Светлічний І. В.

*аспірант відділу проблем
кримінального права, кримінології
та судоустрою
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького Національної
академії наук України
м. Київ, Україна*

В умовах поліструктурних змін світової економіки ключову роль відіграватимуть економіко-технологічні, ресурсні, політико-правові, безпекові та соціальні фактори. Саме тому, інформаційні технології, включаючи ШІ, логіка, обробка інформації, математика, статистика у їх взаємозв'язку з гуманітарними науками набуватимуть особливого значення в контексті глобалізаційних викликів III тисячоліття.

Правознавство з давніх часів оперує поняттями пропорції, справедливості, рівноваги, гармонії соціальних відносин. В наш час кіберзахист та удосконалення інформаційних технологій, навчання

машин, навіть паї та акції, дивіденди та роялті – це не тільки право, але й математика.

Знаходження відстані між мимобіжними прямими широко використовується для оптимізації відображення та рендерингу тривимірних об'єктів, покращення продуктивності графічних застосунків, в тому числі у військовій сфері [1].

Крім того, знаходження відстані між мимобіжними прямими важливо при розв'язанні задач у повсякденному житті, науці, мистецтві, архітектурі, машинобудуванні, дизайні. Навіть у сфері музики, якщо асоціювати з ритмічними лініями або паралельними музичними елементами, то паралельні мелодії або ритми можуть бути сприйняті як мимобіжні у контексті музичного аранжування, створюючи складову, яка не перетинається, але існує паралельно.

У сфері архітектури, фортифікації, містобудування, оборони паралельні та мимобіжні прямі відіграють важливу роль у створенні лінійних елементів, таких як дороги, мости, тунелі, коридори, фасади будівель та споруд. Паралельні прямі можуть визначати напрямок руху або створювати естетично приємні візуальні ефекти, гармонійні і симетричні композиції у дизайні та ландшафту. Мимобіжні прямі можуть використовуватися для додавання стилізації та формування візуальної динаміки, створення вертикальних чи горизонтальних елементів, які додають пропорційності [2].

Людству відомо багато методів розв'язання задач на знаходження відстані між мимобіжними прямими. Так, аналітичний метод використовує алгебраїчні методи для представлення мимобіжних прямих у вигляді рівнянь та визначення точки перетину. Вказаний метод математично точний, широко застосовується у геометрії, проте вимагає високого рівня математичних навичок, особливо при складних конфігураціях. Графічний метод використовує візуалізацію мимобіжних прямих на графіку та вимірювання відстані. Інтуїтивно зрозумілий, особливо для простих випадків, цей метод може бути неточним та непрактичним для складних конфігурацій. Використання тригонометрії – метод враховує кут між мимобіжними прямими та використовує тригонометричні функції, застосовується в задачах, де кут між прямими важливий, проте вимагає знань тригонометрії та не завжди ефективний для всіх сценаріїв. Використання векторів – метод представлення мимобіжних прямих у векторній формі та використання відповідних властивостей, ефективний для векторного подання прямих та використання операцій векторної алгебри, проте вимагає розуміння векторної алгебри та подання прямих у векторній формі. Таким чином, вибір методу залежить від конкретної задачі, рівня складності та доступних ресурсів [3].

Стародавні геометри, такі як Евклід, Архімед та інші, працювали над вивченням властивостей геометричних об'єктів, включаючи прямі лінії. Зауважимо, що мимобіжні прямі ніколи не перетинаються, незалежно від того, як далеко продовжувати їх, цей концепт був вперше формалізований Евклідом у його “Елементарях” близько 300 до н.е. Евклід вважав їх як прямі, що лежать у різних площинах, але це було формалізовано лише в XIX столітті, коли математики почали використовувати аксіоми для геометричних доказів.

В історії математики були різні підходи до формулювання аксіом паралельних прямих. Питання чи можна довести або спростити аксіоми Евкліда привело до розвитку різних геометричних систем.

Гіпотеза Евкліда – через дану точку поза прямою можна провести лише одну мимобіжну пряму, паралельну заданій прямій. Довгий час ця гіпотеза залишалася без доведення та була об'єктом багатьох досліджень.

Неевклідова геометрія – у таких геометріях властивості мимобіжних прямих можуть бути різними від тих, що визначені в евклідовому просторі.

Диференціальна геометрія – вивчення властивостей мимобіжних прямих на кривих та поверхнях. У цьому контексті розглядаються тангенції та нормалі до кривих та поверхонь [4, с. 161].

На початку XIX століття вивчення мимобіжних прямих отримало новий поштовх завдяки подальшому розвитку математики та геометрії. Розглянемо деякі реконструкції геометрії Евкліда. Математики Ніколя Лобачевський та Ян Боллай досліджували альтернативні геометричні системи, де гіпотеза Евкліда про паралельні прямі не виконувалася. Ці дослідження призвели до розвитку неевклідових геометрій, зокрема гіперболічної та еліптичної. Бернар Ріман розглядав мимобіжні прямі на поверхнях та використовував концепцію кривизни, що призвело до створення диференціальної геометрії.

Жюль Плако досліджував просторові відносини через проєкції, включаючи мимобіжні прямі, тому значний розвиток у цей період отримала проєктивна геометрія. Александр Мебіус та Август Фермат досліджували топологічні аспекти мимобіжних прямих та їх ролі в конформній геометрії, яка вивчає такі перетворення простору, що зберігають значення кутів у зображенні цього простору.

Таким чином, вчені XIX століття заклали підґрунтя для подальших досліджень у галузях геометрії, топології та математичного аналізу, внесли важливий вклад у перегляд класичних геометричних концепцій з нового ракурсу [4, с. 273].

Світова література містить згадки про мимобіжні прямі як в контексті математики, так і з метою віддзеркалення життєвих аспектів.

Мимобіжні прямі використовуються як алегоричний елемент або символ в літературі для вираження паралельних шляхів, суджень або долей персонажів.

Наукові та технічні твори згадують мимобіжні прямі в контексті філософії, психології, права, інженерії, фізики, інших наук. Автори можуть використовувати мимобіжні прямі метафорично, наприклад, для вираження різниці в життєвих шляхах персонажів чи відображення паралельних життєвих історій, хоча вони не завжди є широко відомими.

Цікавими для цілей нашого дослідження є твори, де можна виявити аналогії чи алегорії, які відображають паралельні чи розділені шляхи. Такими є роман та комікс від Чака Паланіка “Бійцівський клуб” (Fight Club) та “Бійцівський клуб 2” (Fight Club 2). В цих творах можна відзначити асоціації з мимобіжними прямими у контексті розділених або паралельних світів, які герої створюють для себе. У романі “Доктор Джекіл і містер Хайд” Роберта Льюїса Стівенсона головний герой, доктор Джекіл, експериментує із своєю особистістю та створює містера Хайда, виражаючи внутрішній конфлікт між добром і злом. “Норвезький ліс” Харукі Мураками – твір висвітлює внутрішні конфлікти та шляхи розуміння власної ідентичності через складні стосунки героїв. “Ігри розуму” Теда Ченга – книга розглядає тему взаємодії реального та віртуального світів, використовуючи елементи паралельних реальностей.

Таким чином, аналізуючи вищенаведені твори, можемо зробити висновок, що дослідження внутрішніх конфліктів, розділених ідентичностей чи паралельних світів є метафорами до паралельних та мимобіжних прямих.

Як зазначено вище, в умовах поліструктурних змін світової економіки інформаційні технології, математика, статистика та гуманітарні науки набуватимуть особливого значення, тому дослідження теми мимобіжних прямих сприяє подальшому розвитку оборонних спроможностей суспільства та держави, необхідних у військовий час.

Література:

1. Мимобіжні прямі – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мимобіжні_прямі (дата звернення: 06.03.2024).

2. Ознака мимобіжності прямих. Математика. formula.kr.ua. URL: <https://formula.kr.ua/paralelnist-pryamih-i-ploschin-u-prostori/oznaka-mymbizhnosti-priamykh.html> (дата звернення: 06.03.2024).

3. Мимобіжні прямі. Презентації українською мовою. URL: <https://svitppt.com.ua/matematika/mimobizhni-pryami.html> (дата звернення: 06.03.2024).

4. Математика (алгебра і початки аналізу та геометрія, рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / Є. П. Нелін. – Харків : Вид-во «Ранок», 2018. – 328 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-40>

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE CONTEXT OF EDUCATIONAL LEGISLATION OF UKRAINE

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Fizeshi O. J.

*Doctor of Pedagogic
Sciences, Professor,
Professor at the Department
of Pedagogy of Preschool and Primary
Education and Educational Management
Mukachevo State University
Mukachevo, Ukraine*

Fizeshi J. J.

*Master's Degree Student,
1st year, specialty "International
Economic Relations"
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Фізеші О. Й.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
дошкільної, початкової освіти та
освітнього менеджменту
Мукачівський державний
університет
м. Мукачеве, Україна*

Фізеші Й.Й.,

*магістрант 1 року навчання
спеціальності «Міжнародні
економічні відносини»
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Міжнародне співробітництво в галузі освіти є важливою складовою інтеграції України в європейський та євроатлантичний політичний, економічний, правовий та освітньо-культурний простір.

Серед наукових праць, у яких предметом дослідження виступали питання міжнародної співпраці в освітній сфері, актуалізуємо праці Т. Антонюк (обґрунтування необхідності міжнародного співробітництва вітчизняних закладів вищої освіти як важливого чинника

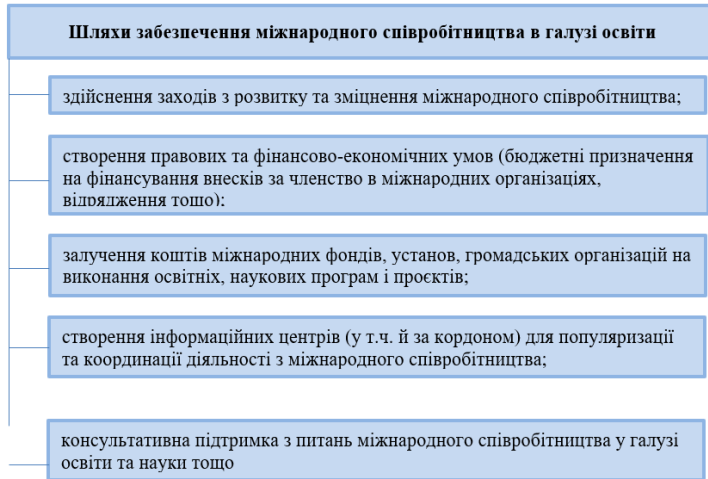
реформування та модернізації національної системи освіти та її успішної інтеграції до світового освітнього простору, посилення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг) [1, с. 150]; О. Гальцевої та М. Дмитриченка (аналіз міжнародних проєктів за участю України та програми й ініціативи в сфері освіти, що мають міжнародний вимір («Темпус», «Еразмус Мундус», «Жан Моне», «Молодь у дії»)) [2, с. 21]; Н. Ратушняк і Н. Синюк (систематизація напрямів міжнародної співпраці в контексті розробки Державних стандартів початкової та базової середньої освіти, підвищення кваліфікації вчителів за допомогою онлайн-ресурсів і фасилітованих курсів, демократизації діяльності закладів освіти України) [5, с. 110] та ін.

У нашому дослідженні розглянемо законодавче підґрунтя, що сприяє реалізації Україною міжнародного співробітництва на рівні загальної середньої та вищої освіти.

У Законі України «Про освіту» (2017) зазначено, що державна політика в сфері освіти формується і реалізується на основі «наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, статистичних даних та індикаторів розвитку з метою задоволення потреб людини та суспільства» (ст. 5), а «інтеграцію в міжнародний освітній та науковий простір» визначено як засаду державної політики в сфері освіти та принцип освітньої діяльності (ст. 6). Обґрунтуванню засад міжнародного співробітництва присвячено окремих розділ XI «Міжнародне співробітництво», який регламентує законодавчі та правові засади діяльності закладів освіти, наукових, науково-виробничих установ системи освіти, органів державного управління освітою щодо укладання договорів про співробітництво, встановлення прямих зв'язків із закладами освіти, підприємствами, установами, організаціями, науковими установами системи освіти іноземних країн, міжнародними підприємствами, установами, організаціями, фондами тощо (ст. 82). Окрім того, визначено основні шляхи (ст. 83), за допомогою яких забезпечується сприяння держави реалізації міжнародного співробітництва (рис. 1).

Зауважимо, що законом «Про освіту» (2017) передбачено також участь вітчизняної освітньої галузі в міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти (ст. 83), результати яких повинні оприлюднюватися та враховуватися органами державної влади під час формування державної політики в сфері освіти. Питання академічної мобільності також знайшли відображення в освітньому законі, зокрема за такими напрямками, як: реалізація права учасників освітнього процесу на міжнародну академічну мобільність; розроблення спільних освітніх

і наукових програм з іноземними закладами освіти, науковими установами, організаціями; залучення іноземців до навчання та викладання в закладах освіти України (ст. 84).

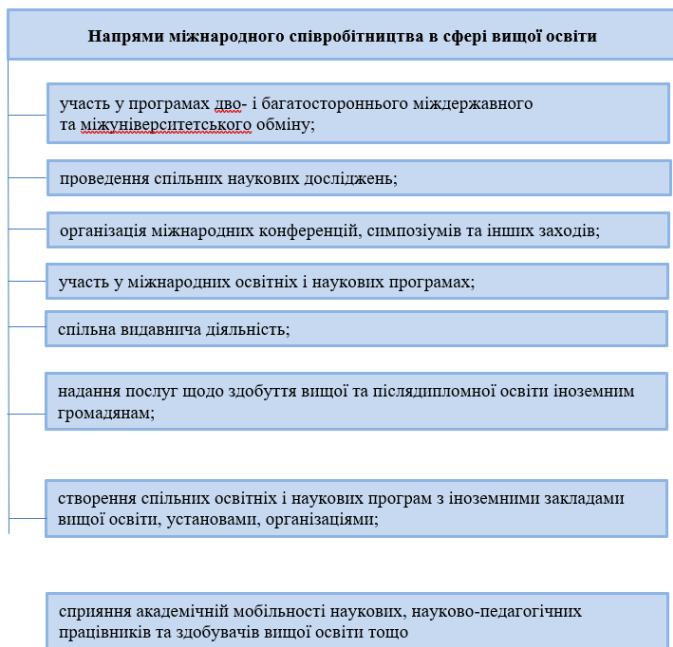

Рис. 1. Шляхи державного сприяння міжнародному співробітництву в галузі освіти

Щодо Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020), то питання, пов'язані з реалізацією міжнародного співробітництва в системі загальної середньої освіти, визначаються також окремим розділом IX «Міжнародне співробітництво», в якому зазначено, що заклади освіти, наукові установи системи загальної середньої освіти, їхні засновники, органи державної влади та органи місцевого самоврядування «мають право укласти угоди про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з органами управління освітою та закладами освіти інших держав, міжнародними організаціями, фондами у встановленому законодавством порядку» (ст. 63). Задля забезпечення незалежного оцінювання якості освіти держава сприяє участі здобувачів загальної середньої освіти в міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти – TIMSS, PISA, PIRLS та ін.

Закон України «Про вищу освіту» (2014) також чітко виокреслює засади державної політики щодо міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти (ст. 74), а також напрями зовнішньоекономічної діяльності

в цій сфері (ст. 76). Розвиток пріоритетних напрямів міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти, що визначається ст. 75 цього Закону, представлено на рис. 2.

Рис. 2. Напрями міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти

Вважаємо за необхідне підкреслити, що міжнародне співробітництво в галузі освіти також передбачає низку заходів, спрямованих на «популяризацію та вивчення української мови та культури за кордоном, у тому числі шляхом направлення педагогічних (науково-педагогічних) працівників для викладання в закладах освіти за кордоном української мови, літератури, культури, історії, географії тощо відповідно до міжнародних угод» [4; 5], що, власне, забезпечує двосторонній характер міжнародного співробітництва в галузі освіти.

Отже, аналіз Законів України, що регламентують освітню галузь в контексті забезпечення міжнародного співробітництва, дозволяє

констатувати, що цей напрям є важливим у реалізації тісної наукової та освітньої взаємодії з іноземними партнерами, що сприяє підвищенню рівня розвитку освіти та науки в Україні, а врахування актуального досвіду з організації та управління в галузі освіти та науки стимулюватиме процеси її реформування та модернізації.

Література:

1. Антонюк Т.Д. Міжнародне співробітництво та інтеграція у галузі освіти як важливий фактор конкурентоспроможності української освітньої системи. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки. 2013. Вип. 21. С. 149-155.
2. Гальцова О.Л., Дмитриченко М.І. Міжнародна співпраця України з країнами Європи в галузі освіти. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 44. С. 21-26.
3. Закон України «Про вищу освіту». К. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 20.03.2024).
4. Закон України «Про освіту». К. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.03.2024).
5. Закон України «Про повну загальну середню освіту». К. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.03.2024).
6. Ратушняк Н., Синюк Н. Міжнародна співпраця України як чинник реалізації освітніх реформ у закладах загальної середньої освіти (на прикладі програми підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа»). *Comparative Professional Pedagogy*. 2022. Вип. 12(1). С. 110-117.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-41>

**CHALLENGES ON THE WAY TO ENSURING
AND FORMING THE QUALITY OF WORKING LIFE
IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW**

**ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ
ЯКОСТІ ТРУДОВОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Khandii O. O.

*Doctor of Economic Sciences,
Professor,
Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University; Institute
of Industrial Economics of the National
Academy of Sciences of Ukraine*

Zelenko O. V.

*Postgraduate Student at the Department
of Public Administration,
Management and Marketing
Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University
Kyiv, Ukraine*

Хандій О. О.

*доктор економічних наук,
професор
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля;
Інститут економіки промисловості
НАН України*

Зеленко О. В.

*аспірант кафедри публічного
управління, менеджменту та
маркетингу
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля
м. Київ, Україна*

Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну змінилося життя кожного українця і відбулись суттєві зміни якості трудового життя. Найактуальнішими завданнями на ринку праці перші півроку були відновлення трудової діяльності зайнятого населення та забезпечення базових потреб в процесі трудової діяльності. Через два роки війни акценти змістилися на створення нових робочих місць і реалізацію концепції Гідної праці в боротьбі за утримання наявної робочої сили і повернення громадян працездатного віку, які виїхали за кордон впродовж воєнного стану в країні. На шляху формування та забезпечення високої якості трудового життя виникають внутрішні та зовнішні виклики, яким приділяється значна увага в багатьох роботах науковців та практиків, присвячених, зокрема, обґрунтуванню рівня гідної оплати праці і безпечних умов праці. Проте є виклики, які створюють умови чи перепони для роботодавців в досягненні цієї мети на національному рівні, як наслідок глобалізаційних та інтеграційних процесів:

1. Зміни трудового законодавства в умовах воєнного стану та розробка проєкту Трудового кодексу, орієнтовані на спрощення прийняття кадрових рішень та зменшення втручання держави у двосторонні колективно-договірні відносини між працівниками та роботодавцями, обумовили зниження рівня соціальної захищеності працівників [1].

2. Зміни галузевої структури, переорієнтація економіки на воєнно-промисловий комплекс, розвиток аграрної галузі, енергетики, ІТ-сфери, будівництва та машинобудування при потужній підтримці сектору нацбезпеки і оборони, призвели до підвищення безробіття через дисбаланс попиту та пропозиції на ринку праці.

3. Орієнтація на подальшу цифровізацію економіки та всіх сфер суспільного життя, планування відновлення України завдяки реалізації концепції “цифрова держава” сформували умови для скорочення робочих місць, і в першу чергу, державних службовців. З іншого боку, високі доходи в ІТ-сфері, підвищений попит на фахівців у довоєнний період, призвели до появи надлишкової пропозиції професіоналів в цій сфері. Таку ситуацію в ІТ-сфері продемонстрував 2023 рік (84% айтивців працювали, 13% було без роботи) [2], що свідчить про відсутність кадрового голоду в цій галузі і зростання конкуренції між фахівцями. Мінцифри завдяки створенню платформи для розгортання та супроводження державних електронних реєстрів прискорили темпи цифрової трансформації країни та якість і швидкість послуг цифрової держави [3]. Україна долучилася у 2022 році до семирічної програми «Цифрова Європа» із фондом €6 млрд, що надає фінансування для цифровізації країн Європи за різними напрямками. Для України доступно фінансування за напрямками: високопродуктивний комп’ютинг, штучний інтелект, дані та хмарні послуги, цифрові навички, використання цифрових технологій в економіці та суспільстві [4]. З 2019 по 2023 рік зросла частка українців, які опанували цифрові навички на базовому та вищому рівнях з 47 до 60 % [5] що створює передумови для реалізації проєктів з прискореної цифровізації та досягнення цілей цифрової трансформації економіки в Україні на 2024 р. – підвищення частки ІТ у ВВП країни до 10 % [6].

4. Поширення філософії зеленої економіки та підтримка проєктів «зеленої відбудови» України сприятиме перегляду існуючих технологій на користь нових більш екологічних та продуктивних з одного боку, з іншого, вимагатиме трансформації багатьох еко-«нечистих» бізнесів, і може «шттовхати» їх до переходу в тіньову економіку.

5. Схвалення КМУ на 2024 рік прогнозних показників: номінального ВВП на рівні 7 643 млрд грн, тобто зростання на 4,6%, а індекса споживчих цін грудень до грудня попереднього року на 9,7%; підвищення середньомісячної номінальної заробітної плати працівників до 21809 грн, а саме підвищення на 8,5 % до попереднього року та продуктивності праці на 4,2 % до попереднього року[7] – є великим викликом. Макропоказники є амбітними та суперечать економічним законам, поточній політичній та демографічній ситуації, не враховують постійних змін нормативно-правової бази, що посилюють тиск на реальний сектор. Шляхи відновлення та розвитку держави [8] потребують приросту робочої сили чи інтенсивного розвитку роботизації, а для України рішенням є одночасно приріст і першого, і другого.

6. Зростання перешкод для відновлення бізнесу: «непрогнозованість розвитку ситуації в Україні, непередбачувані дії держави, недостатня кількість платоспроможних клієнтів в Україні, дефіцит кваліфікованих працівників, відсутність належного рівня капіталовкладень, перешкоди з боку фіскальних органів, а також високі податки й збори; блокування владою податкових накладних, зловживання регуляторними нормами, несправедливі рішення при тендерній закупівлі, відмова від бронювання призовників та затримка з логістикою на кордоні» [9]. За результатами опитування підприємств за проектом «Дія.Бізнес» 84% компаній відчувають проблеми з доступом до фінансування. Вищезазначені проблеми і перешкоди для відновлення бізнесу обмежують можливості для забезпечення та формування необхідної якості трудового життя.

В тезах наведений не повний перелік викликів, які виникли перед роботодавцями, щодо забезпечення не лише базового, а і гідного рівня трудового життя в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення країни. Неможливо залучити економічно неактивне населення працездатного віку до роботи, вивести з «тіні» неформально зайняте населення, повернути біженців додому без комплексних заходів, спрямованих на підвищення якості трудового життя в Україні. Мінімізація негативного впливу на ринок праці окреслених в роботі викликів, сприятиме зростанню конкурентоспроможності країни, як роботодавця, в умовах євроінтеграційних процесів.

Література:

1. Залознова Ю.С., Новікова О.Ф., Антонюк В.П., Вишневський О.С., Ляшенко В.І., Азьмук Н.А., Остафійчук Я.В., Хандій О.О., Шамілева Л.Л., Панькова О.В., Новак І.М.,

Касперович О.Ю., Красуліна Я.Є. Проблеми формування трудового законодавства України: експертна оцінка проєкту Закону України «Про працю» та пропозиції з його удосконалення. Вісник економічної науки України. 2022. № 2.

2. Ринок праці під час війни: 13% айтивців без роботи, ще половина боїться її втратити. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/job-market-during-war-part-1/>

3. Темпи цифровізації в Україні пришвидшуються. Кабмін схвалив відповідну постанову. URL: <https://prompolit.info/2023/04/20/tempi-tsifrovizatsiyi-v-ukrayini-prishvidshutsya-kabmin-shvaliv-vidpovidnu-postanovu/>

4. ЄС виділяє Україні €17,4 млн на цифровізацію. URL: <https://forbes.ua/news/es-vidilyae-ukraini-174-mln-na-tsifrovizatsiyu-20022023-11840>.

5. Індекс цифрової трансформації регіонів України. Підсумки 2023 року. URL: <http://surl.li/pdzo>

6. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. січня 2024 року URL: <https://niss.gov.ua/en/node/5190>

7. Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2024-2026 роки. Постанова КМУ від 15 грудня 2023 р. № 1315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-2023-%D0%BF#Text>

8. Рашкован В. Десять правил успішних націй: з яких країн виростають економічні «зірки». URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/01/14/669958/>

9. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в серпні. 5 вересня 2023 р. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-serpni>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-42>

**TERRITORY-ORIENTED APPROACH TO REGIONAL
DEVELOPMENT: ECONOMIC AND SECURITY FACTORS**

**ТЕРИТОРІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД
ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ:
ЕКОНОМІЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ ФАКТОРИ**

Khymynets V. V.

*Doctor of Economics,
Head of the Department for Research
of the Western Region*

Holovka A. A.

*Candidate of Political Sciences (PhD),
Leading researcher of the Department
for Research of the Western Region
National Institute of Strategic Studies
Kyiv, Ukraine*

Химинець В. В.

*доктор економічних наук, професор,
Завідувач сектору досліджень
Західного регіону*

Головка А. А.

*кандидат політичних наук,
провідний науковий співробітник
сектору досліджень
Західного регіону
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

В умовах активної фази російської військової агресії проти України (поч. 24 лютого 2022 р. і дотепер) хибним є твердження про передчасність публічних дискусій щодо повоєнного відновлення України. Навпаки, створення передумов для відбудови та довгострокового економічного зростання є однією із стратегічних цілей державної політики України, разом із військовою перемогою над російськими окупаційними військами, деокупацією територій та інтеграцією у Євроатлантичний цивілізаційний простір. Відродження осередків економічної активності, відбудова житлового фонду та інфраструктури є безпрецедентними за масштабами завданнями і потребуватимуть залучення усього ресурсного потенціалу країни, а також пошуку та задіяння зовнішніх джерел.

Наразі сформована потенційна структура фінансування (без витрат на оборону та безпеку) до 2032 р., яка з-поміж іншого передбачає залучення близько 250 млрд. дол. США приватних інвестицій – близько третини усіх коштів на повоєнне відновлення (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Потенційна структура фінансування проєктів та ініціатив
відновлення України (млрд., дол. США) [3]**

Джерело залучення коштів	2022	2023-2025	2026-2032	Разом
Партнерські програми та гранти	60-65	100-150	100-150	250-300
Партнерські позики, акціонерний капітал	-	100-150	100-150	200-300
Приватні інвестиції	-	50	200	250
Усього:				700-850

Ще одним важливим аспектом є об'єктивна необхідність застосування диференційованого підходу в просторовому вимірі залежно від рівня шкоди завданої регіонам та громадам в результаті окупації, бойових дій та/або ракетних обстрілів та з урахуванням географічної близькості до кордону із білоруссю та росією.

За цих умов одним із перспективних інструментів залучення додаткових ресурсів для повоєнного відновлення в умовах браку власного капіталу доречно вважати територіально-орієнтований підхід до стимулювання інвестицій для регіонального розвитку. Варто зазначити, що в історії України є досвід застосування таких інструментів: в період кін. 1990-х – поч. 2000-х рр. на території України розпочали функціонувати 10 спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ), 8 технологічних парків, 60 територій пріоритетного розвитку (ТПР) в 12 областях України та Автономній Республіці Крим [1, с. 168]. В кожному випадку нормативно-правовими документами були визначені соціально-економічна мета, термін дії (від 5 до 60 років) і перелік форм державної допомоги та гарантій для суб'єктів господарювання.

Досвід впровадження територіально-орієнтованих механізмів в Україні в минулому характеризувався наявністю низки недоліків, що вплинули на їх ефективність (див. рис. 1) і стали причиною згорання преференцій в рамках СЕЗ та ТПР в 2005 році.

Рис. 1. Динаміка надходжень податків та зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів і державних цільових фондів та сум отриманих пільг з оподаткування суб'єктами спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку за період з 1997 р. по 2004 р. (млн. грн.) [4, с. 20]

Серед основних недоліків застосування територіально-орієнтованих механізмів стимулювання інвестицій в Україні відмітимо найважливіші:

Зловживання з боку економічних суб'єктів наявними преференціями – на територіях, де поширювалася дія спеціального правового режиму економічної діяльності суб'єктами, практикувалось незаконне використання наданих податкових та митних пільг – підготовлені для експорту товари направлялись на внутрішній український ринок, що негативно впливало на ринкові механізми конкуренції та ціноутворення, при цьому мала місце і корупційна складова.

Недоліки в нормативній сфері – (1) були відсутні належні прозорість та системність в процедурі прийняття рішень щодо обрання територій для запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності, (2) також слід відмітити і правову незавершеність регламентації засад створення та функціонування ТПР в єдиному (базовому) законі щодо спеціальних режимів активізації інвестицій, що зумовило відмінності режимів ТПР на різних територіях. До того ж форми і обсяги державної допомоги суб'єктам господарювання ТПР окремих регіонів (Волинська, Донецька, Житомирська, Луганська, Харківська області) не були узгоджені з нормами та стандартами ЄС, хоча створювалися ці ТПР вже

після набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством та їх державами-членами у березні 1998 р. (підписана ще 14 червня 1994 року).

Непоследовність – одночасне раптове позбавлення визначеної законами державної допомоги суб'єктів господарювання (з 2005 р.) та відсутність компенсаційних механізмів змусили низку інвесторів звернутися з цього приводу до судів різного рівня. В результаті виникла загроза запровадження для України штрафних санкцій з боку міжнародних судів.

У цьому контексті доречно виокремити низку чинників, врахування яких важливе для ефективного використання територіально-орієнтованих механізмів стимулювання інвестицій в контексті повоєнного відновлення.

1. Застосування такого територіально-орієнтованих механізмів не слід вважати «універсальним інструментом» залучення інвестицій для цілей повоєнного відновлення. Навпаки, його ефективне застосування можливе лише в комплексі з іншими інструментами державної регіональної політики.

2. Ефективність застосування такого інструменту, як і повоєнний соціально-економічний розвиток та відбудова країни загалом, залежатиме від належної інституційної основи, якою, в найбільш загальному розумінні, доречно вважати такі атрибути демократичної та правової держави, як-от справедлива та незалежна судова система, ефективна та прозора система управління, політична конкуренція, а також подолання корупції та непотизму, запобігання відновленню впливу олігархії [4, с. 5].

3. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій не можуть і не повинні зводитись лише до податкових пільг та преференцій, звільнення від сплати платежів і т. д., а передбачати поєднання фіскальних та нефіскальних заходів.

4. Важливо також дотримуватись диференційованого підходу в рамках територіально-орієнтованих механізмів стимулювання інвестицій спираючись на функціональний поділ територій, визначений чинним законодавством: території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку, території сталого розвитку [2].

5. Застосування територіально-орієнтованих механізмів стимулювання інвестицій повинно супроводжуватись:

– забезпеченням інклюзивності шляхом залучення до стратегування та управління в межах спеціальних режимів економічної діяльності

(розробки інвестиційних проектів, переговори із потенційними інвесторами тощо) широкого кола учасників – представників бізнесу (включно релокованих підприємств), місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, університетів, науково-дослідних установ, експертного та наукового середовища.

– забезпеченням комплементарності – узгодження цілей застосування територіально-орієнтованих механізмів із (1) державними цільовими програмами (передусім тими, що стосуються повоєнного відновлення) та регіональними, місцевими стратегіями розвитку – імплементація основних положень у перелічені вище документи; (2) з проектами та ініціативами (інвестиційними, міжнародними, транскордонними), які уже впроваджуються або заплановані до впровадження на регіональному та локальному рівнях.

– інформаційним супроводом та промоцією – організація переговорів із потенційними інвесторами за посередництва місцевих органів державної влади (передусім ОВА та їх структурні підрозділи); проведення в Україні і за кордоном циклу інвестиційних конференцій, форумів або аналогічних заходів; сприяння діловим поїздкам представників територіальних громад за кордон для встановлення симетричних партнерств із бізнесом, муніципалітетами / регіонами і т. д.

Література:

1. Єгорова О. О. Спеціальні економічні зони України: результати, проблеми та перспективи. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2014. Вип. 5(1). С. 168-174.

2. Закон України «Про засади державної регіональної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

3. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

4. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України: аналіт. доп. / [Я. А. Жаліло, Н. В. Бахур, А. А. Головка та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 78 с. <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2023.09>

SECTION 3. UKRAINE IN MODERN GLOBAL POLITICAL AND LEGAL PROCESSES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-43>

THEORETICAL TRENDS OF FINANCIAL SUPPORT FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF TELECOMMUNICATION ENTERPRISES

ТЕОРЕТИЧНІ ТРЕНДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Assan Aisulu

*Graduate student of the Department
of Management
State University of Information and
Communication Technologies
Kyiv, Ukraine*

Асан Айсулу

*аспірантка кафедри менеджменту
Державний університет
інформаційно-комунікаційних
технологій
м. Київ, Україна*

Глобальна трансформація світової економіки вимагає новітніх методів та інструментів, неординарних рішень та підходів щодо забезпечення переваг у конкурентному змаганні на світовому ринку. Необхідною умовою таких перетворень є високий рівень інтелектуалізації системи управління підприємствами, галузями та національними економіками. Сучасним трендом функціонування телекомунікаційної галузі є її визначальна роль у формуванні економічної моделі розвитку країни та векторів інноваційного технологічного поступу.

Телекомунікаційна галузь в умовах війни в Україні демонструє технічну, технологічну та фінансову стійкість на інноваційних засадах активності телекомунікаційних підприємств. Визначений вектор діяльності телекомунікаційних підприємств презентує важливу роль інновацій у економічних процесах та позитивній фінансовій результативності функціонування телекомунікаційної галузі.

Впровадження сучасних інноваційних технологій та бізнес-моделей, які уможливають інноваційний прорив та сталий розвиток

підприємств – головні пріоритети інноваційного розвитку економіки України, які забезпечать зростання її конкурентоспроможності. Тобто досягнення високого рівня інноваційності та забезпечення на цій основі зростання конкурентних позицій на світовому ринку є стратегічним курсом національної економіки, який потребує відповідної системи фінансового забезпечення.

Фінансове забезпечення інноваційного розвитку підприємств є багатофакторним системним процесом, який корелює зі світовим трендом інноваційних засад сталого економічного розвитку на мікро–макро– та мезорівнях світової економіки. Виклики та загрози турбулентної світової економіки є тригерним пунктом вдосконалення бізнес процесів телекомунікаційних підприємств на інноваційних засадах з метою підвищення рівня інтелектуалізації процесів відтворення. Тому якісний технологічний потенціал підприємств є запорукою їх конкурентоздатності та фінансового успіху.

На думку вчених епоха Industry 4.0 – четверта промислова революція «...характеризується гармонічним поєднанням інформаційних технологій, автоматизованих виробничих процесів та обладнання, системи програмного забезпечення та різних видів комунікацій. Для цієї системи характерним є мінімальне втручання та керування з боку людських ресурсів щодо функціонування кібернетично-фізичних систем, здійснення Інтернет послуг, формування та використання Big Data, наявність Інтернету речей, застосування хмарних технологій тощо» [1].

Сучасні траєкторії розвитку теорії та практики фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств супроводжуються світовою економічною турбулентністю та трансформацією глобального економічного простору, вагомими економічними та фінансовими досягненнями економічно розвинутих країн світу на засадах інноваційності. Цим обумовлюється необхідність переосмислення поглядів та еволюційної трансформації підходів до розуміння економічної категорії «фінансове забезпечення інноваційного розвитку підприємств».

Важливо зазначити, що фінансове забезпечення діяльності телекомунікаційних підприємств ґрунтується на застосуванні фінансових ресурсів, які уможливають господарську діяльність та здатність виконувати фінансові зобов'язання перед суб'єктами фінансових відносин, а також презентують фінансовий результат відтворювального процесу.

Так, І. Зеліско розглядає фінансові ресурси економічних суб'єктів, як «.. грошові та інші ліквідні оборотні засоби, що нагромаджені й

авансовані з власних, позикових та залучених джерел у господарську діяльність економічних суб'єктів задля задоволення економічних потреб та інтересів його власників та інших зацікавлених осіб [2]. Характерною особливістю наведеного визначення є акцентування уваги на фінансових ресурсах в якості фінансового базису, що уможливорює безперервність руху грошових потоків для забезпечення фінансових проблем на підприємстві шляхом здійснення планування, прогнозування, аналізу і оцінки ефективності використання фінансових ресурсів.

Вважаємо за можливе презентувати сутність економічної категорії «фінансові ресурси підприємств» в якості ліквідних активів, що є у розпорядженні підприємства та авансовані у господарську діяльність для отримання позитивного фінансового результату на основі їх ефективного використання.

У наукових джерелах представлено різноманіття поглядів вчених щодо розуміння сутнісного змісту поняття «фінансове забезпечення». Набуло поширення у сучасній теорії наступне змістове наповнення сутності економічної категорії «фінансове забезпечення», прихильниками якого є В. Ільчук та Т. Шпомер. Вони презентують його як «...взаємопов'язану сукупність джерел, форм і методів, що реалізують певну технологію фінансування розвитку об'єктів виробничої, соціальної чи будь-якої іншої сфери діяльності суб'єктів соціально-економічних відносин» [3].

У наукових дослідженнях наявна не тільки різноманітність поглядів, а також багатоаспектність трактувань фінансового забезпечення. Так, у наукових дослідженнях С. Юрія та О. Кириленко фінансове забезпечення трактується як один з методів фінансового механізму, що супроводжує розподільчі та перерозподільчі процеси щодо національного продукту, виробленого у суспільстві. Автори наголошують на п'яти основних елементах фінансового забезпечення: самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування, оренда, інвестування [4, с. 40], [5, с. 41].

Група дослідників зазначає, що механізм фінансового забезпечення інноваційної розвитку підприємств уможливується вектором активізації інноваційної діяльності. Врахування цього аспекту здійснюється при формуванні фінансового механізму та виокремленні необхідних ефективних заходів для його втілення [6].

Так, фінансове забезпечення розглядають як сукупність методів і методик, способів та прийомів, що застосовуються для реалізації фінансових відносин шляхом здійснення певних фінансових операцій. Також наявною є тенденція щодо трактування фінансового

забезпечення, як певної сукупності різних видів фінансових ресурсів, використання яких уможливорює економічну життєдіяльність економічних суб'єктів інституцій фінансової системи щодо виконання їх фінансових зобов'язань.

Таким чином, вважаємо цілком логічним розуміння економічної сутності фінансового забезпечення інноваційного розвитку телекомунікаційних підприємств, як фінансових відносин, що відображають провідні траєкторії формування, нагромадження та визискування фінансових ресурсів з метою досягнення фінансової стійкості, що уможливорює інноваційний розвиток.

Інноваційний розвиток підприємств є необхідною складовою його функціонування, що має на меті винахід, продукування та реалізацію нових ідей та винаходів, випуск інноваційної продукції та надання широкого спектру якісно нових високотехнологічних послуг, що відповідають потребам ринку та потребують відповідного фінансового забезпечення з урахуванням різноманітності джерел їх визискування та видів залучених фінансових ресурсів. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку телекомунікаційних підприємств – це комплексна система, яка включає різноманітні композиційні складові. Основою цієї системи є інноваційний розвиток, який являє собою багатофункціональний процес, що є тригером економічного поступу та чинником формування засад сталого економічного розвитку. Також визначальним аспектом зазначеної системи є фінансові ресурси. Таким чином, економічний поступ національної економіки на засадах інноваційності потребує відповідного стану фінансової системи країни та наявності різноманітних витоків формування, нагромадження та залучення фінансових ресурсів з метою формування дієвої системи фінансового забезпечення підприємств та галузей.

Література:

1. Зеліско І.М. Халімон Т.М., Ху Сунцзе Парадигма інноваційної активності телекомунікаційних підприємств. Інфраструктура ринку. 2022. № 68. С. 99-105. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/68_2022/19.pdf
2. Зеліско І. М. Управління фінансовим забезпеченням діяльності аграрних холдингів. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 24. С. 7–10.
3. Ільчук В. П., Шпомер Т. О. Фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств реального сектора економіки. Проблеми економіки. 2018. № 2. С. 310–316.

4. Юрій С. І., Демянишин В. Г., Буздуган Я. М. Антологія бюджетного механізму: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 250 с.

5. Кириленко О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2002. 212 с.

6. Зянько В. В., Стасюк Н. Л., Дун Сін'їн Сутність та джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності малих підприємств. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2015. № 4. С 57-62.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-44>

FINANCING MECHANISMS IN THE POST-WAR RECOVERY OF THE ENTERPRISE

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ ПІДПРИЄМСТВА

Baziluyk A. V.

*Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor,
Head of the Department of Finance,
Accounting and Audit*

Gubenko V. D.

*Graduate Student at the Department of
Finance, Accounting and Audit
National Transport University
Kyiv, Ukraine*

Базилюк А. В.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,
обліку і аудиту*

Губенко В. Д.

*аспірант кафедри фінансів,
обліку та аудиту
Національний транспортний
університет
м. Київ, Україна*

Війни супроводжують людство протягом усієї історії його існування. Повоєнне відновлення підприємств в минулому характеризувалося унікальною інвестиційною стратегією та механізмом, спрямованим на відродження та відбудову промисловості, інфраструктури та економіки в цілому, зокрема в країнах, які постраждали від Другої світової війни. Суть цієї інвестиційної стратегії полягала у стимулюванні економічного зростання, формуванні можливостей для працевлаштування та сприяння промисловому розвитку через стратегічні інвестиції у ключові галузі.

Повоєнне відновлення підприємств є критично важливим процесом, який включає в себе різноманітні інвестиційні стратегії, а також механізми для відновлення та поживлення бізнесу, що постраждав від конфлікту або економічного спаду. По суті, інвестиційна стратегія післявоєнного відновлення зосереджена на відбудові та зміцненні економічного фундаменту підприємства з одночасним вирішенням проблем, які мають зв'язок зі зміною ринкових умов, пошкодженням інфраструктури та виснаженням ресурсів.

Інвестиційний механізм використовує різні методи для досягнення цих цілей, зокрема такі як державне регулювання, державно-приватне партнерство, прямі інвестиції, промислова політика, розвиток інфраструктури, розвиток людського капіталу, заохочення підприємництва, міжнародна співпраця, фіскальна дисципліна, поступова лібералізація [1].

Післявоєнна відбудова на окремих територіях відрізнялась як за ідеологічними, так і концептуальними засадами. Якщо країни Західної Європи, які зазнали суттєвих руйнувань війною, скористалися відомим «планом Маршала», що включав пакет економічної допомоги від США, то Радянський Союз покладався на власні сили і взяв курс на індустріалізацію через підвищені плани нарощування обсягів виробництва, переважно важкої промисловості, за рахунок ущемлення сільськогосподарського сектору і утримання низьких соціальних стандартів. Результати цих принципово різних концепцій є очевидними. Реалізація Європейської програми відновлення (ЄПВ), що передбачала координацію зусиль з відбудови, тісної співпрацю між державними і приватними структурами в мобілізації ресурсів і досвіду впровадження великомасштабних проєктів, дозволила в короткий строк здійснити промислову модернізацію, і відповідне оновлення і розвиток інфраструктури. Високі темпи зростання в Радянському союзі у повоєнний період базувалися на патріотичному піднесенні, яке відчувала нація після перемоги. Між тим, широко використовувався і репресивний апарат для підтримання високих темпів розвитку, а встановлені низькі соціальні стандарти дозволяли нарощувати воєнно-промисловий комплекс, що утворювало структурні диспропорції, які стримували розвиток соціальної сфери, пригнічували стимули економічного піднесення.

Україна, яка переживає агресію, вже сьогодні має орієнтуватися на європейський досвід з відновлення економіки. В цьому контексті слід відмітити велику роль фінансової підтримки, яку уряди надавали у формі фінансових гарантій, кредитів під низькі відсотки, встановлення

високих соціальних стандартів, що разом з іншими форми підтримки та заохочення створювало умови для розширення участі приватного сектору в економічному розвитку. [2].

Підтримувалась і роль транснаціональних корпорацій та індивідуальних інвесторів, які заохочувалися до прямих інвестицій у післявоєнну відбудову. Вказане допомогло залучити нові технології, управлінські практики та капітал, що сприяло підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності. Уряди впроваджували політику сприяння розвитку окремих галузей, таких як промисловість, сільське господарство та енергетика, які вважалися життєво важливими для економічного зростання та національної безпеки. Ця політика включала тарифи, квоти та субсидії для захисту вітчизняної промисловості та заохочення інновацій.

Масштабні інвестиції були спрямовані на відновлення та розширення транспортних мереж, систем зв'язку та енергетичної інфраструктури. Зазначене уможливило ефективне переміщення товарів, послуг і людей, сприяючи торгівлі та економічній інтеграції. Було започатковано освітні та навчальні програми для підвищення кваліфікації робочої сили та подолання дефіциту робочої сили в певних секторах. Вказане допомогло підвищити продуктивність праці, а також конкурентоспроможність на світовому ринку [3].

Уряди створили сприятливе середовище для підприємців, забезпечивши доступ до фінансування, зменшивши бюрократичні перепони та запропонувавши податкові пільги. Зазначене призвело до появи нових підприємств, створення робочих місць та інновацій. Післявоєнна відбудова стала свідком безпрецедентної міжнародної співпраці, коли країни обмінювалися ресурсами, технологіями та досвідом для відновлення своїх економік. Створення таких організацій, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Генеральна угода про тарифи і торгівлю (ГАТТ), сприяло глобальній співпраці та вільній торгівлі.

Для забезпечення сталого економічного зростання уряди впроваджували заходи фінансової дисципліни, такі як збалансовані бюджети, податкова реформа та управління монетарною політикою. Вказане допомагало підтримувати макроекономічну стабільність та залучати іноземні інвестиції. У міру відновлення економік уряди поступово лібералізували торговельну та інвестиційну політику, зменшуючи протекціоністські заходи та сприяючи розширенню міжнародної торгівлі. Це інтегрувало національні економіки в

глобальну торговельну систему, створюючи нові можливості для зростання і розвитку [4].

У після воєнний період в Німеччині і інших європейських країнах було впроваджено також демократичну систему трипартизму, що дозволяла узгоджувати інтереси держави, найманих працівників і роботодавців, вирішувати конфліктні ситуації, формувати стандарти соціального розвитку, що сприяло широкій стандартизації всіх процесів і взаємовідносин і забезпечення нової якості життя населення відповідно до цілей сталого розвитку.

Таким чином, післявоєнне відновлення підприємств у минулому було досягнуто завдяки поєднанню державного регулювання, державно-приватного партнерства, прямих інвестицій, промислової політики, розвитку інфраструктури, підвищенню ролі людського капіталу, підприємництва, міжнародного співробітництва, фіскальної дисципліни, а також поступової лібералізації. Перелічені механізми працювали разом, щоб відновити економічну стабільність, сприяти зростанню та прокласти шлях до довгострокового процвітання.

Література:

1. Post-Conflict Economic Recovery Enabling Local Ingenuity. Crisis prevention and recovery report 2008. New York. 2008. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/tr/Post_Conflict_Economic_Recovery_Report.pdf (дата звернення: 11.01.2024)
2. Koczan Z., Chupilkin M. The economics of post-war recoveries and reconstructions. 22.11.2022. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/economics-post-war-recoveries-and-reconstructions> (дата звернення: 16.01.2024)
3. Qian N. Post-War Reconstruction Is a Good Investment. Insight. 28.11.2022. URL: <https://insight.kellogg.northwestern.edu/article/post-war-reconstruction-good-investment> (дата звернення: 13.01.2024)
4. Bohanon C. Economic Recovery: Lessons from the Post-World War II Period. Mercatus. 10.09.2012. URL: <https://www.mercatus.org/research/policy-briefs/economic-recovery-lessons-post-world-war-ii-period> (дата звернення: 14.01.2024)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-45>

**INFORMATIONAL STATE AS A NEW STAGE
OF THE POLITICAL DEVELOPMENT OF SOCIETY**

**ІНФОРМАЦІЙНА ДЕРЖАВА ЯК НОВИЙ ЕТАП
ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**

Balan S. V.

*PhD in Political Science,
Senior Research Fellow,
V.M. Koretsky Institute of State
and Law of National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Балан С. В.

*кандидат політичних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Впродовж кількох останніх десятиліть науковці досліджували інформаційне суспільство переважно в кількох вимірах, як-от: технологічному, економічному, культурно-цивілізаційному, соціологічному, просторовому [3, с. 19-29]. Ці виміри не є взаємовиключними і деякі дослідники поєднували у своїх роботах елементи відразу кількох підходів. Водночас спільним для всіх напрямів є те, що на основі аналізу кількісних параметрів змін у використанні інформації робиться висновок про виникнення якісно нового типу соціальної системи – інформаційного суспільства [4, с. 11].

Політичний аспект впродовж багатьох років отримував недостатню увагу з боку дослідників, хоча саме він має визначальне значення для формування і розвитку інформаційного суспільства. Саме у політичному вимірі на авансцену виходить інформаційна держава, яка виступає провайдером інтересів інформаційного суспільства і його середовищем існування, «життєвим простором».

Політичний вимір інформаційного суспільства має дві складові. З одного боку, формування інформаційного суспільства відбувається в межах національних держав, які імплементують відповідні політики і цим самим стимулюють розвиток досліджень, розробку і впровадження технологій, а також їх функціонування. Також у межах національних держав відбувається інституалізація інформаційного суспільства через створення політичних інститутів – органів влади. З іншого боку, держави виступають об'єктами впливу глобального інформаційного суспільства – технологічні інновації перетворюються на мету

політичного процесу, чому сприяє наявність різноманітних глобальних рейтингів. За допомогою інформаційно-комунікаційних технологій відбуваються вибори, референдуми, збираються петиції, формується політичний порядок денний у багатьох державах, зокрема і в Україні.

В процесі інформаційної трансформації кожен національний уряд діє відразу в двох іпостасях. По-перше, він виконує нормативну функцію шляхом розробки проектів державних політик, стандартів і правил, але водночас виступає зацікавленою особою, бенефіціаром і стратегічним інвестором у сферу інформаційно-комунікаційних технологій, програмне забезпечення, підвищення загального рівня цифрових знань населення для забезпечення сталості процесу трансформації держави в інформаційну [3]. В Україні такий порядок можна проілюструвати діяльністю Міністерства цифрової трансформації.

На думку М.Кастельса, оскільки інформація та комунікація циркулюють переважно через диверсифіковану, але всеосяжну систему медіа, політика дедалі активніше переміщується у медіапростір. Ким би не були політичні актори та якою б не була їхня орієнтація, вони існують у владному середовищі за посередністю медіа у розмаїтій медіасистемі, яка включає зокрема комп'ютерні комунікаційні мережі. Той факт, що політика має бути оформлена мовою онлайн медіа, має глибокі наслідки для характеристик, організації та цілей політичних процесів, політичних акторів та політичних інститутів [1, с. 507].

Базовим індикатором інформаційної держави є вільний доступ громадян до систем передачі інформації. Доступ має три параметри – технологічний (покриття Інтернетом), технічний (наявність пристроїв, що уможливають доступ) та практичний (наявність професійних знань і умінь для доступу). Відтак наявність усіх трьох параметрів дає змогу класифікувати державу як інформаційну.

Центральним елементом формування інформаційної держави є використання даних для прийняття рішень на основі доказових фактів. Використовуючи аналітику даних, машинне навчання та штучний інтелект, уряди мають можливість отримувати цінну для цілей розробки і прийняття рішень інформацію з величезних масивів даних. Ухвалення рішень на основі поінформованості забезпечує більш ефективний розподіл ресурсів, сталу державну політику та врахування прогностичних моделей для вирішення суспільних проблем, покращення якості надання адміністративних послуг і стимулювання сталого розвитку.

Фундаментальними підвалинами, на яких засновується функціонування інформаційної держави, є ефективне управління

даними та чітке правове регулювання. Останнє включає стратегічні й концептуальні засади державної політики в інформаційній сфері, а також систему галузевих правових актів, які регулюють створення, зберігання, передачу, спільний доступ і використання даних як державними, так і приватними організаціями для забезпечення цілісності, захищеності та доступності інформації.

До загально визнаних ознак інформаційної держави належать прозорість, зокрема джерел походження інформації, яка виступає одночасно політичною метою її функціонування, а також спільна відповідальність за якість державного управління приватного і державного секторів. Сутність цієї відповідальності виявляється у тому, що держава у своїй діяльності спирається на неурядові інститути, які мають можливість впливати на формування державних політик і, що найголовніше, здійснювати контроль за ефективністю їх здійснення.

Наявність стійкої цифрової інфраструктури є наступною важливою ознакою інформаційної держави. Вона передбачає розвиток доступного високошвидкісного підключення до Інтернету, надійних комунікаційних мереж і цифрових платформ, які сприяють безперервному доступу до інформації та інформаційних послуг. Ефективна цифрова інфраструктура дає громадянам, підприємствам і урядам можливість використовувати потенціал технологій, долаючи цифровий розрив і сприяючи інклюзивності.

Прозорість відіграє важливу роль у функціонуванні інформаційної держави, забезпечуючи її відкритість, підзвітність і надійність у різних аспектах поширення інформації та управління, забезпечує легітимність самої моделі державного управління, в якій інформація є ключовим елементом.

Зі зростанням залежності держави від інформаційних технологій зростає і актуальність інформаційної безпеки та кіберзахисту. Інформаційна держава має бути оснащена надійними засобами кібербезпеки, щоб захистити свою критичну інфраструктуру, конфіденційні дані та інформацію громадян від кіберзагроз.

Інформаційна держава надає пріоритет етичним аспектам і відповідальному розвитку штучного інтелекту (ШІ). Це передбачає забезпечення контролю за справедливістю, прозорістю та підзвітністю в алгоритмічному прийнятті рішень, а також захист від упереджень і дискримінаційних результатів. Крім того, це вимагає створення спільних етичних рамок для збору, використання та обміну даними, захисту прав людини і громадянина та зміцнення довіри до системи.

Дослідники зазначають, що наразі вже сформовано підстави для закріплення як на національному, так і на міжнародному рівні гарантій індивідуальних інформаційних прав, зокрема, права на інформаційну безпеку, інформаційний розвиток, інформаційні послуги, доступність інформаційних технологій, якісний і безпечний контент тощо.

Поява поняття «інформаційна держава» в політичній теорії і практиці вимагає не лише зміни певних правил для адаптації політичних і соціальних інститутів до нового технологічного середовища, а й зміни контекстів отримання та передачі інформації, а також суттєвих змін у використанні комунікаційних технологій. У спосіб, який дозволить ще прискіпливіше стежити за індивідуальними звичками та комунікативними діями громадян. Водночас такі зміни тягнуть не обмеження особистої свободи як такої, а впливають на зміну стандарту сприйняття особистих свобод відповідно до нових реалій.

Вільний доступ громадян до систем передачі інформації, ефективне управління даними та чітке правове регулювання, прозорість інформації та джерел її отримання і напрямів поширення, наявність стійкої цифрової інфраструктури, надійних засобів кібербезпеки, достатній рівень цифрової й інформаційної грамотності населення є набором визначальних характеристик, які вирізняють інформаційну державу, й Україні ще належить імплементувати значну їх частину.

Можемо стверджувати, що інформаційна держава є новим підходом до сучасного державного управління, який використовує потенціал інформаційних і комунікаційних технологій. Завдяки прийняттю рішень на основі даних, залученню громадян та адаптивному управлінню інформаційна держава має необхідний ресурс для сприяння інклюзивному та ефективному управлінню в епоху цифрових технологій.

Література:

1. Castells M. *The Rise of the Network Society*. 2-nd ed., with a new preface. Malden, MA: Blackwell, 2010. 594 p.
2. Hanna N. A Role for the State in the Digital Age. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. Volume 7, 2018. URL: <https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-018-0086-3#citeas>
3. Nath H. *The Information Society*. *Journal of the SCTU*. 2009. Vol. 4. Pp. 19–29.
4. Webster F. *Theories of the Information Society*. Fourth Edition. New York. Routledge. 2014. 404 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-46>

**ASSESSMENT OF THE INNOVATION POTENTIAL
OF THE COUNTRY (REGION) IN THE CONTEXT OF
STRATEGIC PLANNING: FROM THEORY TO PRACTICE**

**ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ
(РЕГІОНУ) В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ:
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ**

Barannik V. O.

*PhD in Economics, Senior Researcher,
Leading Researcher,
National Institute for Strategic Studies
Kyiv, Ukraine*

Бараннік В. О.

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

Проблеми стратегічного планування економічного розвитку (довгострокове планування на основі постановки та досягнення цілей) розглядаються як функціональні завдання високого рівня та, безумовно, привертають увагу широкого кола економістів: як теоретиків так і практиків. І, в той же час, а ні науковці, а ні практики, не дійшли до спільного розуміння та розробки оптимальної стратегії, яка б гарантовано спрацювала при будь яких обставинах [1].

В Україні, на підставі прийнятої вже в воєнному 2023 році Постанови КМУ «Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів» [2], визначені основні вимоги і процедури розроблення та проведення моніторингу реалізації регіональних стратегій розвитку і планів заходів з реалізації цих стратегій.

В даній роботі автор зробить спробу розібратися з нюансами такого аспекту регіонального стратегічного розвитку як розуміння та оцінка інноваційного потенціалу регіону. Така увага саме до цього аспекту стратегічного планування продиктована важливістю та необхідністю переходу економіки країни та її регіонів на інноваційний шлях розвитку, як основний та майже безальтернативний.

В загальному плані, інноваційний потенціал це сукупність наявних у регіоні інтелектуальних, трудових, технологічних, науково-технічних,

фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх ресурсів з відповідним інфраструктурним забезпеченням, які сприяють (або є передумовою) для розвитку інноваційної діяльності та інновацій [2]. Зазначимо, що дане поняття (інноваційний потенціал) само складається з двох дуже змістовних та достатньо широких понять: інноваційність (будемо вважати його походження економічним) та потенціал (який має походження з фізики).

Як зазначається в роботі [3, с. 20] з посиланням на роботи Й. Шумпетера, «інноваційність являє собою історичне явище, що викликає необоротну зміну способу виробництва товарів: якщо замість зміни величини факторів ми змінюємо функцію виробництва, то ми маємо саме інновацію». При цьому виробнича функція, в значному ступені, пов'язує основну економічну ціль виробництва (кінцевий вихід продукції чи її вартість) з факторами виробництва, основні з яких (інтелектуальні, трудові, технологічні, науково-технічні, фінансово-економічні, виробничі, соціальні, культурно-освітні та відповідне інфраструктурне забезпечення) саме і наведені в визначені інноваційного потенціалу. При цьому, достатньо чітко вибудовується основна економічна ціль стратегічного планування – збільшення кінцевого виходу продукції чи її вартості (для країни (регіону) – підвищення рівня добробуту населення) та основні шляхи її досягнення: врахування прямих та зворотних зв'язків між факторами та ціллю виробництва.

В той же час відмітимо, що визначення інноваційності через зміну виробничої функції має певний нюанс, а саме: визначити вид виробничої функції ми можемо тільки постфактум, коли маємо вже реалізовані проекти та відповідні дані щодо отриманих прибутків та досягнутих факторів виробництва.

Певним виходом із такої ситуації можна вважати, яка саме і передбачена в Постанові КМУ [2], можна вважати постановку оперативних цілей, що забезпечать досягнення стратегічних цілей, певну етапність в реалізації Стратегій та відповідний моніторинг їх виконання.

В більш загальному, зазначимо, що інноваційна діяльність, не зважаючи на її безальтернативність для забезпечення сталого економічного зростання, є ризикованим видом діяльності (не завжди визначені нові напрями діяльності приводять до успіху (економічного зростання) і, навпаки, суто теоретично, можна досягти і надвеликих здобутків), і, в цьому аспекті, велике значення має створення сприятливого ринкового економічного клімату. До основних аспектів

якого можна віднести: суттєвий технологічний прогрес (в тому числі і за рахунок розвитку наукових (теоретичних) та науково-практичних напрямів); сталість та обґрунтованість регуляторної політики країни; сприятливі макроекономічні тенденції; врахування та поступове вирішення екологічних проблем; наявні демографічні зміни.

Щодо конкретних аспектів інноваційного розвитку саме в Стратегіях регіонального розвитку в Україні, то відповідно Постанові КМУ [2] розробка їх здійснюється з використанням територіально-орієнтованого підходу та смарт-спеціалізації (смарт-спеціалізація – підхід стратегічного планування регіонального розвитку і визначення сфер втручання, що забезпечує економічне зростання та базується на розкритті інноваційного потенціалу, унікальності наявних активів, конкурентних переваг регіону, найбільш ефективному їх використанні).

Як приклад визначення напрямків смарт-спеціалізації в інноваційному розвитку регіону, наведемо визначені Стратегією регіонального розвитку Закарпаття [4] види її смарт-спеціалізації: природно-оздоровчий туризм, біоекономіку, аудіовізуальний сектор. В той же час, і це не дорікання розробникам регіональної Стратегії, конкретизувати рівень досягнення поставлених напрямків смарт-спеціалізації як і поставлених стратегічних економічних цілей майже не можливо.

В загальному змісті потенціал – можливості, наявні сили, запаси, що можуть бути використані [5]. В той же час, на відміну від фізики де діють закони збереження енергії, а перехід від однієї форми енергії до іншої відбувається з постійними коефіцієнтами, потенціал є фундаментальною характеристикою системи (свого роду верхня межа вище якої не дістатися), потенціал в економіці має дещо інші властивості та тенденції до суттєвого змінення свого значення: починаючи від цінових характеристик його складових, коефіцієнтів переходу (питома вартість різних факторів виробництва) та закінчуючи суттєвими технологічними змінами, які роблять цю верхню межу не тільки змінною, а і, в певному змісті, практично недосяжною. Тобто, рівні, за значеннями, фактори виробництва в різних умовах, для різних галузей, в різні періоди часу можуть призводити до достатньо відмінних розрахункових значень їх економічних потенціалів.

Тобто, говорячи про інноваційний потенціал регіону, як сукупність основних ресурсів та відповідного інфраструктурного забезпечення, втрачена ще одна складова потенціалу, а саме – ефективність. При цьому поняття ефективність може бути використана в двох основних напрямках: по-перше, як показник рівня використання наявних ресурсів (факторів виробництва) – ресурсоємність, продуктивність праці,

фондовіддача, питомих рівень добробуту населення тощо; по-друге, в більш загальному та інтегральному вимірі, як відношення рівня визначених цільових показників до розрахункових рівнів відповідно кращих світових практик – глобальна ефективність, чи відношення досягнутого та відповідного запланованого цільового показника – ефективність реалізації стратегії тощо.

Конкретизуючи вищенаведене, зазначимо, що використання таких складних та багатоаспектних термінів як «інноваційний потенціал», а в загальному вимірі – процеси означення (дефініції), потребує обґрунтування та певної загальної узгодженості (взаємовизнаності), що визначає необхідність попередніх та широких наукових досліджень, обговорень за різними напрямками інтеграції (міжсекторальні, міжнаукові), постійного перегляду та удосконалення.

Література:

1. Strategic planning. The Economist, Mar 16th 2009. URL: <https://www.economist.com/news/2009/03/16/strategic-planning>

2. Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів: Постанова КМУ від 4 серпня 2023 р. № 816. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-2023-n#n94>

3. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / Макаренко І.П., Копка П.М., Рогожин О.Г., Кузьменко В.П. / За наук. ред. І.П. Макаренка. – К.: Інститут проб-лем національної безпеки, 2007. – 520 с.

4. На Закарпатті визначили три галузеві сектори для впровадження SMART-спеціалізацій. Закарпаття онлайн. URL: <https://zakarpatya.net.ua/News/189220-Na-Zakarpatti-vyznachyly-try-haluzevi-sektory-dlia-vprovadzhennia-SMART-spetsializatsii>

5. Потенціал. Вікіпедія: веб-сайт: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Потенціал> (дата звернення: 25.03.2024)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-47>

**INSTITUTIONAL CAPACITY AND COMPETITIVENESS
OF THE STATE: AN ASPECT OF THE ECONOMIC SECURITY**

**ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ
ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ:
АСПЕКТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Bashtannyk O. V.

*Candidate of Political Sciences,
Assistant Professor,
Assistant Professor at the History and
Political Science Department
Dnipro University of Technology
Dnipro, Ukraine*

Баштанник О. В.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та
політичної теорії
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна*

У зв'язку із посиленням зовнішніх загроз для національної безпеки України, актуалізується науковий дискурс щодо інституційної спроможності національної держави у кризових умовах. Деякі вчені аналізують дане явище як просте поєднання потенціалів спроможності інститутів політичної системи, втім більш відповідною вбачається стратегія дослідження сутнісних складових її реалізації. З-поміж них, на нашу думку, потребує уваги ресурсна складова інституційної спроможності держави, яка у масштабі її політичної системи формалізується у сферу економічної безпеки. Також, зростає необхідність досліджувати розвиток конкурентоспроможності держави – в аспекті реалізації нею політико-економічних стратегій в різних секторах співробітництва.

Концептуалізуючи змістовну сутність поняття інституційної спроможності як здатності інституції виконувати свої функції на основі нормативно-правового, організаційного та ресурсного забезпечення (структурний аспект сутності інституції), в якості значущої її складової вважаємо за необхідне виокремити ресурсну складову, виражену у наявності достатнього обсягу людських і матеріальних ресурсів для ефективного функціонування відповідних інституцій. Даний аспект дослідження інституційної спроможності доповнює перелік таких важливих параметрів її реалізації як нормативно-правова складова – наявність розвиненої нормативно-правової основи функціонування інституцій; та організаційна складова – наявність необхідного рівня

структурної диференціації інституційної системи. Вивчення ресурсної складової інституційної спроможності може бути реалізоване на основі застосування положень такого дослідницького напрямку сучасного (нового) інституціонального аналізу як економічний інституціоналізм, що поєднує в собі методологічні підходи економічної та політичної наук. Економічний інституціоналізм пояснює зміни інститутів виходячи з потреб економічних інтересів, представлених групами чи індивідами, часто застосовуючи просту теорію раціонального вибору для пояснення прийняття рішень [5, с. 579].

Комплексно досліджуючи феномен інституційної спроможності держави, М. Савчин виокремлює взаємовплив її параметрів із особливостями економічної складової програм державної політики: «Вади інституційної спроможності держави цілком впливають на ступінь відкритості-закритості економічної системи – тобто має місце зворотній процес щодо потенційного підриву можливості відстоювання національних економічних інтересів на глобальних ринках та у рамках світового співтовариства. Багато тут залежить від інституційної спроможності держави, яка може формувати і відтворювати діяльність ефективних інституцій, які зможуть здійснювати справедливу алокацію ресурсів і на цій основі забезпечувати фінансування та планування видатків на певні легітимні цілі з метою забезпечення економічного добробуту суспільства» [3, р. 63].

Погоджуючись з вченим, вважаємо цілком обґрунтованим твердження про те, що за сучасних особливостей перебігу світових економічних процесів державний контроль щодо реалізації економічних відносин можливо вважати вагомою складовою національної безпеки держави загалом. У Законі України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (станом на 31 березня 2023 р.) економічні аспекти державної політики покладено в основу визначення фундаментальних національних інтересів України, в якості котрих виокремлюються: «1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України; 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами» [1].

Також, підтримання високого рівня економічної безпеки держави є складовою стратегічного планування реалізації державної влади, що закріплено у низці програмних документів, таких як Стратегія національної безпеки України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія кібербезпеки України. У Законі зазначено, що реалізація вказаних стратегій «здійснюється на основі національного оборонного, безпекового, економічного, інтелектуального потенціалу з використанням механізмів державно-приватного партнерства, а також із залученням міжнародної консультативної, фінансової, матеріально-технічної допомоги» [1].

Відзначимо, що складна динаміка соціально-економічних процесів простежувалася в Україні ще до повномасштабної збройної агресії рф (але вже після початку російсько-української війни) та пандемії COVID-19. Висновки щодо аналізу даної проблематики знайшли своє відображення, зокрема, у «Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року», введеної в дію Указом Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. Щодо аналітичної оцінки стану макроекономічної безпеки в Україні в ній зазначається, що «стан макроекономічної безпеки протягом 2010 – 2019 років (при середньому значенні оцінки стану макроекономічної безпеки за цей період на рівні 38 відсотків від оптимального значення) характеризувався як небезпечний. Сформовані у попередні періоди макроекономічні диспропорції, зокрема, на ринку праці, у структурі виробництва, продовжували стримувати економічний розвиток країни (як кількісний, так і якісний)» [2].

Отже, економічні основи інституційної спроможності держави належним чином формалізовані та значною мірою захищені нормативною системою національного законодавства. Прикладний вимір досліджуваної проблематики спрямовує до вивчення феномену конкурентоспроможності держави як практичної реалізації потенціалу її спроможності у змагальних умовах перебігу внутрішніх і зовнішніх політико-економічних процесів. Сучасне розуміння складного поняття «конкурентоспроможності держави» у своєму ґрунтовному дослідженні «Формування конкурентоспроможності держави в перспективі політичного часу (державно-управлінські аспекти)» (2019) представив Зубчик О.А. Вчений особливо підкреслює роль інституційних складових у регулюванні політико-економічних процесів, пов'язаних із розбудовою системи відносин суб'єктів управління та господарювання, що підтримує необхідний рівень конкурентоспроможності держави. «Інституційне середовище формує передумови в яких приватні

підприємці, компанії та уряди взаємодіють один з одним з метою одержання прибутків та забезпечення процвітання економіки, тому його розвиток має вирішальне значення для економічного зростання в країні, яке, в свою чергу, є запорукою конкурентоспроможності держави в сучасному світі» [4, с. 140].

Цілком обґрунтовано можливо стверджувати, що забезпечення економічної безпеки є ваговою складовою підтримання інституційної спроможності держав сучасного типу та розвитку їх конкурентоспроможності. Для стабілізації та розширення функціональних можливостей інституцій державної влади необхідна достатньо потужна ресурсна складова, формування якої залежить від впливу комплексу чинників, серед яких окреме значення має стратегічне спрямування державної політики. На рівні міжнародних політико-економічних процесів у даному контексті посилюється аспект конкурентності, що можливо розглядати як позитивний фактор з огляду на посилення таким чином реформ у сфері державного управління, що ілюструє приклад України. Інтеграція національної економіки в європейський економічний простір є частиною комплексної стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, для реалізації якої необхідно мати високий рівень інституційної спроможності національної держави.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року" : Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>

3. Savchyn M. Legal instruments to ensure national interests and international cooperation in the scope of the economy. *Ukrainian journal of constitutional law*. 2021. Vol. 4. P. 53–64. URL: <https://doi.org/10.30970/jcl.4.2021.4>

4. Зубчик О.А. Інституційні засади конкурентоспроможні України як чинника забезпечення національної безпеки. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2018. № 3-4. С. 127-144.

5. Стойко О. М. Структурні теорії інституційних змін. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 578-581.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-48>

**CHURCH CALENDAR REFORM IN UKRAINE
AS A PROBLEM OF CIVILIZATION CHOICE**

**РЕФОРМА ЦЕРКОВНОГО КАЛЕНДАРЯ В УКРАЇНІ
ЯК ПРОБЛЕМА ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ВИБОРУ**

Вокоч В. М.

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Professor at the Department
of International Politics
Uzhhorod National University*

Бокоч В. М.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародної
політики
Ужгородський національний
університет*

Останнім часом значної актуальності в Україні набула проблема реформування церковного календаря, яка вийшла за суто релігійні рамки. Найбільшою мірою вона торкнулася зміни дати одного із найбільших християнських свят – Різдва Христового.

Християнські церкви світу нині використовують різні календарі – юліанський, новоюліанський та григоріанський. Найдавнішим із них є юліанський календар, який майже впродовж двох тисяч років перебуває у вжитку окремих церков і держав. Відповідно до цього календаря Різдво Христове святкується 7 січня. В Україні юліанський календар почав утверджуватися із запровадженням християнства в Київській Русі.

Виявлені з часом у юліанському календарі недосконалості стали причиною розробки та запровадження у 1582 р. григоріанського церковного календаря, у якому відзначення релігійних свят зміщувалося на 13 днів. Згідно з цим календарем Різдво Христове відзначалося 25 грудня. Григоріанський календар набув у західному світі значного поширення, тоді як східні церкви продовжували користуватися юліанським календарем.

1923 р. Константинопольським собором був ухвалений удосконалений юліанський календар – новоюліанський, який по датах збігався із григоріанським календарем. Низка Помісних православних церков, серед яких Константинопольська, Олександрійська, Антиохійська, Румунська, Болгарська, Грецька, Кіпрська, Албанська, Чеських земель і Словаччини, прийняли цей календар і почали святкувати Різдво Христове в той же день, що і західні християни – 25 грудня.

Натомість Російська православна церква, а також церкви, що знаходилися під її впливом, – Єрусалимська, Сербська та Грузинська – продовжували відзначати це свято за старим юліанським календарем, тобто 7 січня. Оскільки українське православ'я тривалий час було частиною Російської православної церкви, воно також послуговалося юліанською календарною системою. Українські греко-католики теж використовували старий юліанський календар і святкували Різдво Христове 7 січня.

У деяких країнах, зокрема Молдові, Білорусі, Лівані та Албанії, Різдво Христове святкують двічі – 25 грудня і 7 січня. Протестантські церкви у різних країнах світу різдвяне свято відзначають 25 грудня. Таким чином, християнам світу не вдалося досягти згоди щодо встановлення єдиного дня святкування Різдва Христового. Нині 75 відсотків католиків, православних та протестантів у світі відзначають Різдво Христове 25 грудня, а 25 відсотків – 7 січня [1].

Вибір та впровадження церквами календарної системи нерідко супроводжувалися гострою полемікою та протистоянням. Україну теж неодноразово охоплювали ці процеси.

У формуванні сучасного церковного календаря в Україні брали участь не лише релігійні організації, а й державні органи, зокрема Верховна Рада України. У прийнятому ще в радянський період (10 грудня 1971 р.) Кодексі законів про працю Української РСР був визначений перелік «святкових і неробочих днів» (стаття 73), який жодної згадки про релігійні свята не містив.

Серед перших кроків на шляху до демократизації українського суспільства стало прийняття 20 березня 1991 р. Верховною Радою Української РСР доповнень до вищезазначеного кодексу, згідно з якими релігійні свята Різдво Христове, Пасха (Великдень) та Трійця були офіційно внесені до переліку «святкових і неробочих днів». За Різдва Христовим законодавчо була закріплена дата святкування 7 січня. При цьому, поза увагою законодавців не залишилися й свята інших релігій. Згідно з прийнятими доповненнями до кодексу за поданням релігійних громад інших (неправославних) конфесій, зареєстрованих в Україні, керівництво підприємств, установ, організацій мало надавати особам, які сповідують відповідні релігії, до трьох днів відпочинку впродовж року для святкування їх великих свят з відпрацюванням за ці дні [2].

2017 р. Верховною Радою України були прийняті чергові зміни до Кодексу законів про працю України, відповідно до яких при збереженні 7 січня як дати святкування Різдва Христового за юліанським календарем, неробочим днем визнавалося 25 грудня – день Різдва

Христового за новоюліанським та григоріанським календарями. Тим самим в Україні на законодавчому рівні була офіційно закріплена календарна система з подвійним святом Різдва Христового (7 січня і 25 грудня) [3].

Однак законодавче закріплення подвійного святкування Різдва Христового тривало недовго. 28 червня 2023 р. Президент України В.Зеленський, скориставшись своїм конституційним правом законодавчої ініціативи, вніс на розгляд Верховної Ради України проект закону, яким передбачалося скасування 7 січня як однієї із дат подвійного святкування Різдва Христового і встановлення єдиного дня для його відзначення – 25 грудня. 14 липня 2023 р. цей законопроект був ухвалений Верховною Радою України [4].

Серед релігійних організацій в Україні на святкування Різдва Христового за новим стилем, тобто 25 грудя, першими почали переходити протестантські церкви та громади. У 2022-2023 р. цей процес охопив й інші конфесії. Невдовзі до нього приєдналися такі численні і впливові релігійні організації як Православна церква України та Українська греко-католицька церква.

Реформування календарної системи Православною церквою України здійснювалося з урахуванням громадської думки, літургійної практики більшості зарубіжних Помісних православних церков світу, а також необхідності віддалення українців від «російської церковної культури».

Рішення про офіційне запровадження Православною церквою України новоюліанського календаря ухвалювалося найвищим церковним форумом – Помісним собором (27 липня 2023 р.). Новий календар вступив у дію 1 вересня 2023 р.

Однією із релігійних організацій, яка активно підтримала зміну церковного календаря, була Українська греко-католицька церква. Офіційний її перехід на григоріанський календар теж відбувся 1 вересня 2023 р. Цей крок Української греко-католицької церкви значно наблизив її до Ватикану та католицького світу. Слідом за українськими греко-католиками на новий церковний стиль почали переходити зарубіжні структури Української греко-католицької церкви.

З метою уникнення внутрішньоконфесійної та міжконфесійної напруги українські православна та греко-католицька церкви пішли по шляху не прискороного, а поступового впровадження церковної календарної реформи.

Особливу позицію щодо реформи церковного календаря зайняла Українська православна церква. Вона не визнала перенесення на

державному рівні дати святкування Різдва Христового на 25 грудня, заявивши про подальше неухильне дотримання нею старого юліанського церковного календаря і відзначення цього свята 7 січня.

Незважаючи на неоднозначне ставлення різних церков, релігійних організацій і віруючих до календарної реформи в Україні, кількість тих, хто підтримує зміну дати святкування Різдва Христового із 7 січня на 25 грудня, із року в рік зростає. І хоча церковна календарна реформа в Україні остаточно не завершена, вона відбувається у руслі світових релігійних традицій.

Рівень підтримки населенням України церковної календарної реформи залежить від багатьох чинників: глибини релігійних традицій, конфесійної специфіки релігійних організацій, суспільно-політичних поглядів їх послідовників, регіональних особливостей, бажання та готовності віруючих та духовенства стати в один ряд із цивілізованими країнами світу.

Зміна церковного календаря в Україні має не лише суто релігійні, а й політичні аспекти. По-перше, церковна календарна реформа в Україні відбувається в контексті сучасних суспільно-політичних процесів та в руслі державної релігійної політики. По-друге, надання можливості релігійним організаціям і віруючим вільно відзначати релігійні свята за юліанським, новоюліанським та григоріанським календарями є одним із свідчень наявності в Україні релігійної свободи. По-третє, церковна календарна реформа не тільки віддаляє Україну від Росії у духовно-релігійній сфері, а й зближує її із європейським та світовим релігійним співтовариством.

Література:

1. Лише ті Церкви, на яких впливала Москва, користуються «старим» календарем – Владика Діонісій. Главком. 24 грудня 2020 р. URL: <https://glavcom.ua/news/pereyti-na-noviy-stil-vimoga-zdorovogo-gluzdu-726639.html>

2. Закон Української РСР «Про зміни і доповнення до Кодексу законів про працю Української РСР при переході республіки до ринкової економіки». Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № ст. 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/871-12#Text>

3. Закон України «Про внесення змін до статті 73 Кодексу законів про працю України щодо святкових і неробочих днів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2211-19#n5>

4. Закон України «Про внесення змін до статті 73 Кодексу законів про працю України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3258-20#n15>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-49>

THE PROCESSES OF CONVERGENCE REGARDING INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

ПРОЦЕСИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Vashchynets I. I.

*PhD, Associate Professor,
Head of the International Centre
of Legal, Economic
and Social Research of the Countries
of East-Central Europe
Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Uzhhorod, Ukraine*

Ващинець І. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач Міжнародного центру
правових та економіко-соціальних
досліджень країн Центрально-
Східної Європи
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Ужгород, Україна*

У сучасному світі наближення і взаємопроникнення різних правових систем видаються логічним наслідком глобалізації. Теорія конвергенції, популярна у другій половині ХХ століття, передбачала зближення, передусім, соціалістичних і капіталістичних правових систем [1, с. 22]. Проте після припинення існування СРСР і соцтабору у науковій літературі більша увага приділяється конвергенції континентальної (романо-германської) та англосаксонської правових систем [2, с. 41, 333; 3, с. 331-349]. Наближення цих правових систем відбувається у різних сферах, а у деяких випадках може йти мова навіть про гармонізацію законодавства. Ці процеси щодо прав інтелектуальної власності відрізняються характерними особливостями.

Головною передумовою для наближення законодавчого регулювання у сфері інтелектуальної власності у країнах з різними правовими системами залишається укладення значної кількості відповідних міжнародних договорів. Щодо прав інтелектуальної власності відправною точкою є, звичайно, укладення Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 р. та Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 р., які визначили основні принципи охорони прав інтелектуальної власності. Водночас через певні причини саме по собі підписання цих конвенцій не стало значним кроком на шляху наближення правових режимів інтелектуальної власності. Передусім, стримуючим фактором став

принцип територіальності, притаманний праву інтелектуальної власності.

Крім того, пропозиції, направлені на гармонізацію законодавства про патенти і торговельні марки, не були прийняті при роботі над Паризькою конвенцією через значні суперечності між країнами [4, с. 48]. Бернська конвенція, хоча і містила деякі положення, направлені на таку гармонізацію матеріального права, однак вони мали обмежений характер і до певної міри нівелювалися досить вузьким колом країн, які були першими підписантами Конвенції. Як наслідок, тривалий час національні законодавства про інтелектуальну власність розвивалися досить ізольовано.

Ситуація почала змінюватися у другій половині ХХ століття зі створенням Всесвітньої організації інтелектуальної власності, під егідою якої станом на сьогодні укладено більш ніж два десятки міжнародних угод у цій сфері. Значна кількість цих угод містять матеріальні норми права інтелектуальної власності, які часто є певним компромісом між підходами, що існують у різних правових системах, і які після підписання імплементуються до національного законодавства. Серед них слід у першу чергу згадати так звані Інтернет-договори – Договір ВОІВ про авторське право та Договір ВОІВ про виконання і фонограми, прийняті Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. Перший з цих договорів запровадив на міжнародному рівні право на розповсюдження примірників творів та право на розповсюдження серед широкої публіки, яке стосувалося, зокрема, надання доступу до творів у цифрових мережах. Договір ВІОВ про виконання і фонограми надавав подібні майнові права виконавцям і виробникам фонограм. При цьому щодо виконавців вперше на міжнародному рівні визначено моральні (немайнові) права на визнання особи виконавцем її виконань та заперечення проти будь-якого перекручення, спотворення або іншої зміни своїх виконань, які можуть завдавати шкоди її репутації. Підписантами цих договорів, крім європейських країн, стали також Велика Британія, Ірландія, США, Австралія та Нова Зеландія.

Слід відмітити, що підписання зазначених договорів Сполученими Штатами стало можливим завдяки їхньому приєднанню до Бернської конвенції у 1989 р., завдяки чому у федеральному законодавстві США про авторське право отримали визнання моральні права на визнання особи творцем та на недоторканність твору, хоча і у досить обмеженого кола суб'єктів.

Стосовно об'єктів, виникнення прав інтелектуальної власності на які пов'язується з реєстраційною процедурою, то тут міжнародні договори,

щодо яких ВОІВ виконує адміністративні функції, забезпечують гармонізацію, спрощення і прискорення міжнародної реєстрації прав на винаходи у рамках Договору про патенту кооперацію 1970 р., Мадридської угоди про міжнародну реєстрації знаків 1891 р. та Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків 1925 р. Стороною цих договорів є країни і континентальної правової сім'ї, і країни загального права.

Значно сприяла конвергенційним процесам укладена під егідою Світової організації торгівлі Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС), яка вважається найбільшим досягненням багатосторонньої гармонізації [4, с. 49]. Вона вперше визнала комп'ютерні програми та бази даних об'єктами авторського права та запровадила право оренди оригіналів і примірників комп'ютерних програм і кінематографічних творів, яке отримало подальше поширення у Договорі ВОІВ про авторське право.

Ще більш важливі нововведення Угода ТРІПС запровадила у сфері патентного права, вперше визначивши на міжнародному рівні умови патентоздатності об'єктів – новизну, винахідницький крок (неочевидність) та придатність для промислового використання (корисність). Угода також встановила винятки із зазначених правил патентоздатності, за якими країни-учасниці можуть не допускати патентування винаходів, зокрема у разі їх суперечності публічному порядку або суспільній моралі.

Угода ТРІПС гармонізує також положення національних законодавств країн-учасниць щодо прав, які надаються володільцям патентів, а також обмежень цих прав. Так, стаття 28 Угоди зобов'язує країни передбачити у своїх законодавствах виключні права перешкоджати третім сторонам виробляти, використовувати, пропонувати на продаж, продавати або імпортувати продукт, що є об'єктом патенту, а коли таким об'єктом є процес - перешкоджати використовувати цей процес чи здійснювати вказані вище дії щодо продукту, безпосередньо отриманого шляхом запатентованого процесу. Ці та інші виключні права, що впливають з патентів, підлягають обмеженням у визначених національними законодавствами випадках, які, проте, повинні відповідати так званому “трискладовому тесту” – винятки з прав мають носити обмежений характер, вони не повинні суттєво суперечити нормальному використанню патенту та не будуть суттєво завдавати шкоди законним інтересам власника патенту, з огляду на інтереси третіх сторін. Аналогічний тест, з дещо зміненим формулюваннями, встановлений положеннями Угоди ТРІПС також для

обмежень і винятків щодо виключних авторських прав, прав на торговельні марки та промислові зразки.

Процеси гармонізації законодавства про інтелектуальну власність відбувалися також і на регіональному рівні, передусім у Європейському Союзі, де аqі communaute та практика Суду Справедливості ЄС мали значний вплив на законодавство Великої Британії до її виходу зі складу цього утворення. При цьому відповідні правові норми значною мірою зберегли свою чинність і після Брекзиту, зберігаючи досягнутий раніше рівень гармонізації законодавства.

Не можна оминати увагою також і конвергенційні процеси у правозастосуванні у країнах континентальної і англосаксонської правових систем. Певна подібність підходів американських і європейських судів спостерігається у вирішенні питань оригінальності об'єктів авторського права [5, с. 179-181], винятків і обмежень майнових прав на такі об'єкти, деяких питаннях правової охорони торговельних марок [4, с. 407] тощо. Розвиток цифрових технологій і мереж, глобалізаційні тенденції лише посилили ці процеси.

Таким чином, можна констатувати процеси конвергенції матеріального права у сфері інтелектуальної власності між романо-германською та англосаксонською правовими системами, зумовлені укладенням міжнародних договорів, європейською інтеграцією та співпрацею і взаємним правозастосовчим впливом. Слід очікувати, що законодавство України, як активної учасниці цих процесів, також зазнаватиме відповідного впливу.

Література:

1. Харитонов О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. Х.: Одісей. 2002. 592 с.
2. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
3. Markesinis, Basil and Fedtke, Jörg. Engaging with Foreign Law. Oxford And Portland, Oregon: Hart Publishing. 2009. 452 p.
4. Abbott, Frederick M.; Cottier, Thomas; Gurry, Francis. International Intellectual Property in an Integrated World Economy. New York: Walters Kluwer, 2019. 1063 p.
5. Goldstein, Paul and Hugenholtz, P. Bernt. International Copyright: Principles, Law, and Practice. New York: Oxford University Press, 2019. 430 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-50>

**PECULIARITIES OF PROTECTION OF RIGHTS
TO NON-ORIGINAL COMPILATIONS (DATABASES)
IN UKRAINE AND THE EU COUNTRIES**

**ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ
НА НЕОРИГІНАЛЬНІ БАЗИ ДАНИХ (КОМПІЛЯЦІЇ ДАНИХ)
В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС**

Vyshnevskiy V. O.

*Postgraduate student at the Department
of International Law
and Branch Legal Disciplines
Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine*

Vaschynets I. I.

*Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor at the Department
of International Law
and Branch Legal Disciplines
University of Law of of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Вишневецький В. О.

*аспірант кафедри міжнародного
права та галузевих правових
дисциплін*

Ващинець І. І.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного
права та галузевих правових
дисциплін
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Охорона об'єктів авторським правом гарантується у більшості юрисдикцій. Однак існують специфічні види об'єктів, які через свої характеристики не можуть бути віднесені до об'єктів авторського права та внаслідок чого належним чином захищені авторським правом. Водночас ці категорії об'єктів потребують правової охорони. З цих причин у багатьох юрисдикціях запроваджена спеціальна форма охорони таких об'єктів, а саме захист правом особливого роду «*sui generis*».

Поняття захисту правом особливого роду «*sui generis*» об'єктів інтелектуальної власності вперше було закріплене у Директиві 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 року (надалі – «Директива») [1]. Так директивою було передбачено охорона для неоригінальних баз даних – правом особливого роду «*sui generis*». Аналогічні за значенням і змістом положення в частині права *sui generis*, імплементовані у вітчизняний

Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 01.12.2022 (надалі – «Закон») [2].

Особливий режим (*sui generis*) базується на принципово іншій, порівняно з авторським правом, основі. Так, якщо для визнання бази даних об'єктом авторського права необхідним є лише творчий внесок в її створення, то для визнання бази даних об'єктом захищеним правом «*sui generis*» є обов'язковим суттєвий вклад у процес отримання та перевірки змісту бази даних. Саме ця властивість і визначає правовий режим бази даних.

Отримання означає процес пошуку та збирання матеріалів у базу даних, перевірка – виправлення та оновлення даних, а представлення передбачає організацію відповідних даних. Вклад або інвестиції можуть бути якісними чи кількісними та полягають у використаних фінансових ресурсах та/або витраченому часі, зусиллях і енергії. Зокрема Суд Європейського Союзу у своєму рішенні зазначив, що виробник бази даних може претендувати на охорону правом особливого роду «*sui generis*» лише у випадку значних інвестицій у збір даних, а не у створення таких даних [3]. З огляду на те, що об'єми інвестицій, які вважаються значними законодавчо не встановлені, в кожному конкретному випадку, суд самостійно приймає рішення.

Водночас встановлені й винятки які не підлягають охороні правом *sui generis*, наприклад, використання вмісту баз даних для особистих цілей, навчання та наукових досліджень, забезпечення громадської безпеки, судочинства.

Строк охорони копії даних правом *sui generis*, встановлений у розмірі п'ятнадцять років з дати створення, починаючи з першого січня наступного року після створення бази даних. При цьому значна зміна бази даних вважається новою інвестицією для якої встановлюється новий строк охорони, що означає, що базі даних, яка регулярно оновлюється надається постійна охорона.

Важливим моментом є і те, що для охорони однієї й тієї ж бази даних допускається можливість дворівневої охорони, а саме як авторським правом, так і правом *sui generis*. Тобто ці два рівні охорони не є взаємовиключними. Варто зазначити, що у Директиві окремо передбачено, що охорона правом *sui generis* надається лише для громадян держав-членів і компаній, які мають зареєстрований офіс і основне місце діяльності в межах Європейського союзу.

Звернемо увагу на останні законодавчі тенденції у Європейському союзі, які зменшують сферу застосування права *sui generis*. Зокрема, Data Act прямо передбачає, що право *sui generis* не застосовується до

баз даних, що містять дані, отримані з підключеного продукту або пов'язаної послуги, або створені ними [4]. Наприклад це дані, які збирає смартфон про місцезнаходження власника. За задумом законодавця такі зміни повинні усунути бар'єри, які перешкоджали бізнесу та споживачам отримувати доступ до таких даних. Аналогічним чином Data Governance Act, виключає застосування права *sui generis* державними органами для того, щоб перешкоджати повторному використанню даних або обмежувати його [5].

Загалом, нова нормативна база щодо охорони об'єктів авторського права правом особливого роду (*sui generis*) відкриває перспективи для подальшого розвитку інноваційних та технологічних сфер економіки України. Цей спосіб охорони може стати стимулом для залучення більшої кількості інвестицій, адже власники матимуть упевненість у їх охороні.

У майбутньому, на підставі накопиченого власного практичного досвіду та в рамках візії розвитку цієї сфери у Європейському союзі, норми Закону можуть бути вдосконалені. Це може включати уточнення критеріїв визначення об'єктів, які підлягають такому режиму захисту або звуження сфери застосування правового режиму *sui generis* щодо неоригінальних баз даних.

Література:

1. Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11.03.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241#top.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Редакція від 15.04.2023.
3. Case of The British Horseracing Board Ltd and Others v William Hill Organization Ltd, C-203/02, 9 November 2004, Court of Justice of the European Union, 9 November 2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A62002CJ0203>.
4. Regulation (EU) 2023/2854 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 on harmonised rules on fair access to and use of data and amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive (EU) 2020/1828 (Data Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/2854>.
5. Regulation (EU) 2022/868 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on European data governance and amending Regulation (EU) 2018/1724 (Data Governance Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R0868>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-51>

THE MAIN PRINCIPLES OF SOCIAL PROTECTION POLICY IN UKRAINE DURING WARTIME

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ВЕДЕННЯ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Vozna L. B.

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Social Welfare
and Personnel Management*

Mykytyuk Ya. Yu.

*4th year student of the Faculty
of Economics
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Возна Л. Б.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціального
забезпечення та управління
персоналом*

Микитюк Я. Ю.

*студентка IV курсу економічного
факультету
Львівський національний
університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Кожна країна має власні національні особливості соціального середовища та, відповідно, використовує заходи соціального захисту, орієнтуючись на інтереси свого населення. Вони мають на меті захистити громадян від різкого падіння доходів внаслідок економічних, природних чи соціальних криз та покращити доступ до соціальних послуг. Варто зазначити, що усі програми соціального захисту спрямовані на тих, хто цього найбільше потребує.

Зокрема ця підтримка може мати форму грошової допомоги, як-от пенсії чи допомоги по безробіттю, або допомоги в натуральній формі, як-от послуги з догляду. В ЄС більшість пілг соціального захисту надають органи державної влади. Створення та фінансування систем соціального захисту є перш за все компетенцією держав, у той час як ЄС підтримує національні дії для забезпечення соціального захисту та соціальної конвергенції. Тому на сучасному етапі розвитку соціального захисту здійснюється реалізація заходів на подолання бар'єрів доступу громадян до соціальних послуг при переміщенні між країнами ЄС [5].

Отож, соціальний захист – це система заходів, що передбачає забезпечення соціального добробуту та безпеки громадян, здійснення компенсацій та подолання соціальних нерівностей.

Щодо України, то повномасштабне вторгнення стало викликом для всіх сфер суспільства та економіки держави, а соціальна захист громадян у період війни став надзвичайно важливим аспектом для забезпечення добробуту та безпеки населення.

Після масштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року гостро постала проблема виплат пенсій, соціальних виплат і порядку отримання допомоги сім'ям, які опинилися в СЖО. До того ж, через активні бойові дії постала додаткова проблема – проблема допомоги, розміщення та виплат внутрішньо переміщеним особам. На сьогодні загальна кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні перевищила позначку 4,8 млн, а загальна кількість населення на початок 2023-го, за оцінкою Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, становила від 28 до 34 мільйонів осіб.

Тому вже у березні 2022 року Міністерство соціальної політики, за підтримки Міністерства цифрової трансформації та Програми розвитку ООН в Україні, що отримали фінансову підтримку від Швеції, створили платформу " «ЄДопомога»", щоб вирішувати невідкладні потреби громадян, які постраждали від військової агресії Росії проти України. Протягом року платформа зібрала разом міжнародні організації та благодійників з усього світу [1]. Згідно з даними Міністерства соціальної політики, протягом року завдяки " «ЄДопомога»":

- міжнародні організації надали підтримку особам, які постраждали від війни, на суму майже 6 млрд гривень;
- 22 530 сімей отримали допомогу у вигляді харчових продуктів, ліків, палива від волонтерів на суму майже 7 млн гривень;
- зросла кількість благодійників (до 4649 осіб), що надають різні види підтримки на платформі «ЄДопомога» [3].

Особливу увагу щодо політики соціального захисту також було засереджено на громадянах, які з певних причин залишилися на тимчасово окупованих територіях. Міністерство соціальної політики продовжує нараховувати їм відповідні допомоги та виплати в повному обсязі. Дана інформація стосується і пенсій [2, 4].

До того ж, важливу роль у наданні допомоги та підтримки людям, які постраждали від війни відіграють недержавні організації (ГО):

- Карітас України;
- Волонтерська служба ООН;
- Лікарі без кордонів;
- Save the children;
- АСТЕД;
- People in Need.

Окрім громадських організацій, існує також багато інших організацій, які надають допомогу та підтримку людям в Україні. До них належать:

- Міжнародні організації: ООН, Європейський Союз, USAID, Всесвітній банк;

– Урядові організації: Міністерство соціальної політики України, Міністерство внутрішніх справ України;

– Благодійні фонди: Фонд Ріната Ахметова, Фонд Петра Порошенка.

Загалом, основні засади ведення політики соціального захисту зазвичай визначаються для забезпечення соціального добробуту, справедливості та рівноправ'я в суспільстві. Ці засади можуть варіюватися в залежності від конкретних суспільних та економічних умов, але їх основні ідеї залишаються незмінними:

1. універсальність – доступність послуг для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального становища, фінансового стану чи інших критеріїв;

2. справедливість та рівноправ'я – справедливий розподіл ресурсів та можливостей, а також захист прав та інтересів всіх соціальних груп;

3. солідарність – підтримка громадян, які знаходяться в складному положенні;

4. адаптабельність – до змін у суспільстві та економіці, зокрема до змін в структурі зайнятості, демографії та інших факторів;

5. системна координація – ефективна система координації між різними галузями та рівнями влади;

6. інклюзивність – врахування потреб та характеристик різних соціальних груп, включаючи інвалідів, етнічні меншини, гендерні групи тощо;

7. партнерство і участь громадян – залучення громадян до прийняття рішень у сфері соціального захисту, а також створення партнерства між державою, громадянами та громадським сектором.

Отже, покращення соціального захисту населення залишається надзвичайно актуальним питанням. Багато країн по всьому світу занедбали розвиток цієї галузі економіки, що призвело до поширення невдоволення серед різних верств населення. Це невдоволення виражається через проведення мітингів та протестів, що значно послаблює потенціал розвитку країн. На нашу думку, для стабілізації соціально-економічного становища країни уряд повинен активно займатися питаннями соціального захисту населення. У цьому контексті важливо спрямовувати увагу на громадянина, його права та свободи, а також забезпечувати їх належний рівень захисту.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану» (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text>

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 162 «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text>

3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 28.11.2023)

4. Петросян, К. Є., та Л. В. Котова. «Реалізація права на соціальний захист внутрішньо переміщеними особами: в аспекті забезпечення принципу верховенства права». Актуальні проблеми права: теорія і практика, № 1 (41) (20 травня 2021): 86–97

5. Статистична база даних за країнами світу. URL: <https://ru.tradingeconomics.com/country-list/gdp-per-capita?continent=europe> (дата звернення: 22.11.2023)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-52>

DELIBERATION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN THE MINDS OF A WAR CAMP IN UKRAINE RIGHTS ACTING

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Grunyo D.

Postgraduate

*Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Гриньо Д.

аспірант

*Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Актуальність. Україна вперше після Другої світової війни з 24 лютого 2022 року внаслідок військової агресії російської федерації опинилася в умовах воєнного стану на усій її території.

Згідно Указу Президента України №64/2022 від 24.02.2022 року [1] тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [2].

Законодавцем та органами публічної влади і органами місцевого самоврядування було прийнято ряд нормативно-правових актів, якими

змінено та введено норми, які носять правообмежувальний характер для громадян.

Саме тому, є актуальним й наукове дослідження інституту обмеження прав і свобод людини в аспекті конституційного права, що має не тільки науково-теоретичне, але й практичне значення, враховуючи обрання Україною курсу на вступ до ЄС, що вимагає від України дотримання не тільки норм національного законодавства, але й європейських стандартів у сфері прав людини.

Постановка проблеми: Поняття воєнного стану в Україні визначено статтею 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3], однак, відсутнє поняття “обмеження прав і основних свобод людини в умовах воєнного стану”, що надає право органам публічної влади та органам місцевого самоврядування широко на свій розсуд тлумачити це поняття із прийняттям рішень обмежуючи права і свободи людини.

Виходячи із змісту ст.3 Конституції України (*права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави*), та змісту статті 92 Конституції України (*виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина*), одне з найважливіших завдань сучасної юридичної науки, законодавчої та правозастосовної діяльності органів публічної влади та органів місцевого самоврядування може бути сформульоване наступним чином: *яке повинно бути визначення поняття обмеження прав і свобод людини в період дії в Україні правового режиму воєнного стану для співмірного балансу між реалізацією легітимної мети держави з національної безпеки і оборони та забезпечення захисту людини при обмеженні її прав і свобод дотримуючись норм міжнародного права?*

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом поняття обмеження прав і свобод людини є Конституція України як нормативно-правовий акт вищої юридичної сили та прямої дії, яка установлює вихідне й фундаментальне положення: права і свободи людини є непорушними й невідчужуваними (стаття 21 Конституції України); під час прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу чинних прав і свобод (стаття 22 Конституції України).

Конституція України (ст. 64) передбачає можливість обмеження прав і свобод людини й громадянина в умовах воєнного стану, але за виключенням прав і свобод, що не підлягають обмеженню та

передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63.

Отже, Конституція України розуміє інститут обмеження прав і свобод людини та громадянина як звуження змісту й обсягу чинних прав і свобод, а ЄСПЛ – розуміє цей інститут через призму «трискладового тесту» (як легальність, легітимна мета обмеження та необхідність обмеження реалізації прав і свобод людини в демократичному суспільстві).

Заходи правового режиму воєнного стану за ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» запроваджуються та здійснюються військовим командуванням разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану.

Існуючі на початку повномасштабного військового вторгнення конституційно-правові засади функціонування органів влади та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та стан законодавства щодо діяльності цих органів (закони України «Про Кабінет міністрів України», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні») призвели до певних негативних явищ щодо обмеження прав і свобод людини в порушення вимог Основного закону, оскільки, у значній кількості органів публічної влади та органів місцевого самоврядування взагалі не було жодних повноважень, які б регулювали нормативно повноваження цих органів в режимі воєнного стану.

У той же час, правове регулювання обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного здебільшого здійснюється не законами, а підзаконними нормативно-правовими актами.

На належне додержання правового режиму воєнного стану при обмеженні прав і свобод людини впливало також ряд чинників: незавершена децентралізація влади, що супроводжувалася зміною адміністративно-територіальних меж і повноважень органів публічної влади; реформування органів центральної виконавчої влади та її територіальних органів; призов на військову службу працівників державних органів і відсутність їх швидкої заміни, і як наслідок стан законодавства, що не враховує всі аспекти життєдіяльності держави на час воєнного стану.

Критерії правомірного обмеження державою прав і свобод людини були вперше сформульовані в Загальній декларації прав людини 1948 р. [4]. Так, статтею 29 Загальної декларації визначено таке: «при здійсненні

своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві».

За статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [5] суди повинні застосовувати під час розгляду справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Так, у рішенні у справі "S. and Marper v. the United Kingdom" від 04.12.2008 року [6]: "формулювання "згідно із законом" наказує, що оскаржувані заходи щодо обмеження реалізації права повинні мати певні підстави в національному законодавстві та відповідати принципу верховенства права.

Висновки. Визначення законодавцем у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» поняття *“обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану”* забезпечить нормативну правову процедуру накладення органами публічної влади та органами місцевого самоврядування обмежень прав і свобод людини у період дії воєнного стану через призму застосування трикутника правомірності обмеження прав людини, який є досягненням сучасної європейської правової науки та судової практики ЄСПЛ.

Виходячи з виявлених проблем в законодавстві та правозастосуванні щодо правового регулювання обмежень прав і свобод людини під час дії правового режиму воєнного стану із врахуванням міжнародно-правових стандартів, автор пропонує внести до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» таке визначення поняття *“обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану - законне право на застосування публічними органами влади чітко обраного державою примусу у реалізації прав і свобод людини за встановленим законом правовим регулюванням з легітимною метою та дотриманням пропорційності в період дії воєнного стану, за виключенням державного примусу до прав і свобод, передбачених ст.64 Конституції України”*.

Література:

1. Указ Президента України No 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні». – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року – URL:: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
4. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року- URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
5. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року N 3477-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
6. CASE "S. and Marper v. the United Kingdom" від 04.12.2008 року. – URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22tabview%22%3A%22document%22%2C%22itemid%22%3A%22001-117816%22%7D>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-53>

**PROBLEMATIC ISSUES OF THE APPLICATION
OF INTERNATIONAL LEGAL MECHANISMS OF BRINGING
THE AGGRESSOR COUNTRY TO JUSTICE ON THE EXAMPLE
OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AND WAYS TO SOLVE THEM**

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ
ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПРИТЯГНЕННЯ КРАЇНИ-АГРЕСОРА
ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Davydiuk V. M.

*Doctor of Legal Sciences,
Professor at the Department of Law
Higher private educational institution
«Dnipro Humanitarian University»
Dnipro, Ukraine*

Давидюк В. М.

*доктор юридичних наук,
професор кафедри права
Вищий навчальний приватний заклад
«Дніпровський гуманітарний
університет»
м. Дніпро, Україна*

14 березня минуло 750 днів від початку повномасштабного російського вторгнення на територію України. За цей час російським агресором завдано колосальних збитків українській державі. Під час своєї прес-конференції, яка відбулась 25.02.2024 року, Президент України В. Зеленський вперше від початку широкомасштабного вторгнення Росії озвучив число загиблих українських військовослужбовців – 31 тисяча осіб [1].

Окрім того, лише в період з 24 лютого 2022 року, коли розпочався широкомасштабний збройний напад Росії, до 30 червня 2023 року Управління верховного комісара Організації Об'єднаних Націй зафіксувало 25170 жертв серед мирного населення в Україні, з яких 9177 загиблих і 15993 поранених [2].

У той же час, ми розуміємо, що реальна кількість жертв серед цивільних є набагато більшою, адже на сьогодні велика кількість відповідних повідомлень ще не підтверджено. Багато українських територій залишаються окупованими агресором, тому, реальну кількість жертв серед цивільного населення України можливо буде встановити лише після їх деокупації.

Окрім людських втрат, російськими загарбниками завдано колосальних економічних збитків українській державі. Відповідно до інформації, наведеної Прем'єр-Міністром України Д. Шмигалем 3 березня 2024 року, станом на 1 січня поточного року, сума збитків завданих Росією Україні може зрости до 650-700 млрд доларів. Станом на 1 червня 2022 року ці збитки становили 350 млрд доларів [3].

Слід зазначити, що без фінансової допомоги наших міжнародних партнерів, українській державі було б вкрай складно виконувати свою економічну та соціальну функцію, адже фактично уся дохідна частина бюджету направляється на фінансування Сил оборони. Крім того, уже зараз особливої актуальності набуває питання пошуку джерел фінансування програм повоєнного відновлення України.

Саме тому, один із головних пріоритетів діяльності української влади сьогодні – це пошук правових механізмів, у тісній взаємодії з нашими міжнародними партнерами, які б змусили Росію заплатити грошима за свої злочини.

Більшість демократичних країн підтримують Україну у цьому прагненні. В різних країнах світу, на даний час уже заблоковано сотні мільярдів доларів суверенних та приватних російських активів. Однак, не дивлячись на те, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну триває уже понад 2 роки, на сьогоднішній день практично відсутні прецеденти стягнення вказаних коштів на користь України.

Слід зазначити, що в даний час в країнах демократичного світу триває робота щодо юридичного опрацювання механізмів конфіскації та передачі Україні російських активів, з дотриманням норм міжнародного права. Однак, вирішення вказаного питання повинно бути значно прискорене, адже кожен день Україна втрачає на війні свої громадян та руйнується наша економіка.

Зокрема, на нашу думку, одними із напрямків юридичного врегулювання вказаного питання можуть бути:

1. Використання прецеденту створення Радою Безпеки ООН Комісії з питань компенсацій збитків, завданих Кувейту за результатами Іракського вторгнення. Свого часу, діяльність вказаної Комісії дозволила профінансувати повоєнне відновлення Кувейту на десятки мільярдів доларів, виручених від реалізації активів Іраку [4, с. 17-22]. Зрозуміло, що поки країна – агресор є постійним членом Ради Безпеки ООН, втілення в життя зазначеного механізму є нереальним. Однак, вказана модель може бути застосована демократичними країнами Заходу при розробці багатостороннього міжнародного договору та створенні відповідного компенсаційного фонду, для відшкодування збитків завданих Україні війною.

2. Прийняття нормативних актів, які б дозволили країнам в яких розміщені активи Росії, направляти доходи отримані від зберігання вказаних активів на фінансування потреб України.

3. Реалізація країнами Заходу законодавчої ініціативи щодо акумуляції сум податку на прибуток, отриманого фінансовими інституціями від зберігання заморожених російських активів та направлення вказаних сум в якості фінансової допомоги Україні.

4. Впровадження в життя ініціативи голови МЗС Великої Британії Девіда Кемерона щодо використання заморожених російських активів, як гарантії виплати Росією репарацій Україні [5]. Прийняття необхідних нормативних документів щодо розробки відповідних фінансових інструментів (надання синдикованого кредиту, випуску облігацій, тощо) по її впровадженню.

5. У взаємодії з партнерами з Євросоюзу та іншими країнами, в яких заблоковані російські активи, розробка відповідних нормативних документів, які б дали можливість виходу України на міжнародні ринки запозичень, гарантією повернення яких слугуватимуть вищевказані заблоковані активи. У випадку не повернення Росією боргу за даними запозиченнями, активи конфіскуються.

На нашу думку, саме успішна реалізація вказаного завдання в найкоротший термін – це не тільки відновлення справедливості, але й ще один крок, який чітко продемонструє усій світовій спільноті невідворотність покарання для кожного агресора.

Література:

1. 31 тисяча українських військових загинули під час війни – Зеленський : Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vtraty-zelenskyu-viyskovi/32834570.html> (дата звернення: 14.10.2024).

2. Ukraine: Civilian casualties – 24 February 2022 to 30 June 2023 : United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. URL:

<https://www.ohchr.org/en/news/2023/07/ukraine-civilian-casualties-24-february-2022-30-june-2023> (дата звернення: 14.10.2024).

3. Шмигаль назвав орієнтовну суму збитків, завданих РФ, станом на 1 січня : Олена Богданюк, Дарина Коломієць, Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/402893-smigal-nazvav-orientovnu-sumu-zbitkiv-zavdanih-rf-stanom-na-1-sicna/> (дата звернення: 14.10.2024).

4. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні : професор Люк Моффетт, School of Law Queen's University Belfast. URL: https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/QUB_ReparationUkraine_WEB-1.pdf (дата звернення: 14.10.2024).

5. Британія готова позичити Україні всі заморожені активи Росії, – Кемерон : Тетяна Зарембо, Фокус. URL: <https://focus.ua/uk/economics/631418-britaniya-gotova-pozichiti-ukrayini-vsi-zamorozheni-aktivi-rosiyi-kameron> (дата звернення: 14.10.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-54>

CONSTITUTIONAL AND PERSONAL RIGHTS AND FREEDOMS IN THE CONTEXT OF MEMBERSHIP IN A EUROPEAN PUBLIC LAW ORGANISATION

КОНСТИТУЦІЙНІ І ОСОБИСТІ ПРАВА ТА СВОБОДИ У КОНТЕКСТІ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Demianishyn Ya. V.

*Postgraduate student at the Department
of Philosophy, Foreign Languages
and Social Sciences and Humanities
Kyiv University of Intellectual Property
and Law National University
«Odesa Law Academy»
Kyiv, Ukraine*

Демянішин Я. В.

*аспірант кафедри філософії,
іноземних мов та соціально-
гуманітарних дисциплін
Київський університет
інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна*

Інтеграція України в Європейський правовий простір через членство в Європейській організації публічного права представляє собою стратегічний крок у зміцненні конституційних та особистих прав та свобод. Україна, ставши членом Ради Європи та ратифікувавши Європейську

конвенцію про захист прав людини і основних свобод у липні 1997 року, взяла на себе зобов'язання привести своє законодавство у відповідність до стандартів Ради Європи. 21 жовтня 2022 року, Україна зробила значний крок на шляху до європеїзації свого публічного права, ставши повноправним членом Європейської організації публічного права (ЄОПП) на основі Закону № 2634-IX. Приєднання України до ЄОПП є свідченням її відданості європейським цінностям та прагненням до інтеграції з європейським правовим простором, особливо у контексті захисту прав людини та громадянина [1].

Членство України в Європейській організації публічного права (ЄОПП) стало ключовим кроком на шляху до гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, особливо в аспектах захисту прав людини. Взаємодія з ЄС, а також з Радою Європи та ОБСЄ, відіграє важливу роль у формуванні правової системи України, яка відповідає демократичним стандартам та принципам верховенства права.

При аналізі європеїзації публічного права України, особливо в контексті конституційних і особистих прав та свобод, виявляється значний інтерес до цього процесу з боку міжнародної наукової спільноти. Роботи таких вчених як К. Аллен, Т. Божель, Я. Бочь, і С. Чіті, серед інших, свідчать про активне дослідження адміністративного та публічного права у контексті європейської інтеграції. Осмислення впливу Європейського Союзу на посткомуністичні країни, включаючи процеси реформ у системі публічного управління, стало важливим предметом досліджень відомих європейських та американських учених, таких як Б. Ліпперт, Г. Умбах, та Ф. Шиммельфеніг [2, с.151].

Конституційні та особисті права та свободи в Україні, включаючи право на життя, свободу слова, та право на справедливий суд, є основоположними засадами, гарантованими Конституцією. Вони формують каркас демократичного суспільства та правової держави, забезпечуючи кожному захист та можливість вільного висловлення та доступу до правосуддя.

Феномен європеїзації в адміністративному праві та управлінні охоплює комплексну трансформацію національних систем у відповідності до стандартів і вимог Європейського Союзу (ЄС). Цей процес не тільки зміцнює інтеграцію на рівні держав-членів та держав-кандидатів, але й впливає на розвиток внутрішньонаціонального правопорядку. Зокрема, реформування національного законодавства, особливо в сфері адміністративного права, є відображенням

політичного напрямку розвитку держави і виражає бажання політичних еліт інтегруватися до європейських структур.

Аналіз європеїзації адміністративного права виявляє існування трьох основних механізмів європеїзації, які спрямовані на узгодження національного законодавства з правовими стандартами ЄС: позитивна інтеграція, негативна інтеграція та рамкова інтеграція. Кожен з цих механізмів має свої специфічні властивості і призначення у процесі європеїзації, сприяючи інтеграції через різні форми правового впливу. Також розглядається диференціація між «жорсткою» та «м'якою» європеїзацією, яка вказує на різні аспекти впливу ЄС на національні правові системи. «Жорстка» європеїзація зазвичай пов'язана з безпосередньою імплементацією європейського законодавства в національне право, тоді як «м'яка» європеїзація включає в себе інструменти трансферу стилю поведінки та практик, які сприяють адаптації до європейських стандартів без формальної юридичної обов'язковості [3, с.49].

Європеїзація передбачає зміни в різних сферах суспільного життя під впливом процесу європейської інтеграції, включаючи право, економіку, політичні системи, охорону навколишнього середовища, а також сферу публічного адміністрування. Вона здійснюється через запровадження нормативно-правових актів ЄС, вплив прецедентного права Суду Європейських Співтовариств, тісну співпрацю національних та державних службовців на міжнародному рівні, а також через створення мереж та мережного співробітництва.

Процес європеїзації сприяє поступовій конвергенції національних правових систем держав-членів ЄС, зберігаючи при цьому національно-історичні традиції і не викликаючи опору чи побоювань серед держав або їх громадян. Важливо, що європеїзація відбувається не лише в країнах ЄС, а й у сусідніх країнах, таких як Україна, які прагнуть запозичити кращий досвід європейського державного будівництва та законотворення.

Дослідження феномена європеїзації адміністративного права, в контексті конституційних і особистих прав та свобод, засвідчує глибоку взаємодію національного і європейського правових полів. Аналіз цієї взаємодії, зокрема впливу права Європейського Союзу на внутрішньонаціональне право, виявляється критично важливим для розуміння механізмів і моделей, які сприяють захисту та розвитку основоположних прав та свобод в Україні. Процес європеїзації вбирає в себе різні моделі впливу, від «позитивної» до «рамкової» інтеграції,

кожна з яких передбачає певний ступінь адаптації національного законодавства до європейських стандартів [4, с.53].

Особливе місце в цьому процесі займає підписання та імплементація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що стало фундаментальним кроком на шляху до інтеграції України в європейський правовий простір. Це не лише відкриває двері для реформ в адміністративному праві та публічному управлінні, але й акцентує на необхідності гармонізації національного законодавства з європейськими нормами, зокрема у сфері захисту прав людини.

Обумовленість ЄС є ключовим чинником у цьому процесі, стимулюючи країни до проведення необхідних внутрішніх реформ. Відносини між ЄС та Україною, зокрема, проходять через різні етапи розвитку, починаючи від Угоди про партнерство і співробітництво до потенційного підписання Угоди про асоціацію, яка включає створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі та передбачає більш тісну економічну інтеграцію та політичну асоціацію з ЄС. Ці зусилля відображають загальну тенденцію серед посткомуністичних країн до реформування своїх адміністративних систем у відповідності до європейських стандартів, що має на меті підвищення якості управління, забезпечення демократії та верховенства права.

До європеїзації Україна боролася з такими проблемами, як обмежена свобода слова, неефективність судової системи та відсутність комплексного захисту прав людини. Правові та інституційні рамки не були належним чином узгоджені з міжнародними стандартами прав людини, а виконання існуючих законів часто було слабким або непослідовним.

Адаптація національного законодавства до вимог Європейського Союзу, особливо після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, сприяла запровадженню реформ в різних сферах правової системи України.

1. Зміни до Конституції України та прийняття нових законодавчих актів у сфері судоустрою та статусу суддів спрямовані на забезпечення незалежності судової влади, що є ключовим аспектом захисту прав людини.

2. Підвищення стандартів судового розгляду, гарантії щодо повного, неупередженого та об'єктивного розгляду справ у розумні терміни.

3. Закон України «Про захист персональних даних» було приведено у відповідність з європейськими директивами, з метою підвищення рівня захисту інформації про особу.

4. Удосконалення законодавства у сфері забезпечення свободи висловлювань та доступу до публічної інформації, що сприяє

забезпеченню прозорості діяльності органів влади та зміцненню демократичних процесів.

5. Покращення захисту прав національних, етнічних, релігійних меншин через реалізацію відповідних європейських конвенцій і директив, спрямованих на боротьбу з дискримінацією.

Європеїзація вплинула на українське законодавство позитивно, сприяючи реформам у правовій системі та забезпечуючи більш високий рівень захисту конституційних прав і свобод громадян. Цей процес не лише спрямований на виконання зовнішніх зобов'язань перед Європейським Союзом, але й на внутрішнє перетворення, що сприяє демократизації, зміцненню верховенства права, та підвищенню якості життя в країні.

Отже, для подальшої інтеграції українського права у європейський простір рекомендовано продовжувати гармонізацію законодавства з європейськими стандартами, зокрема у сфері прав людини, та зміцнювати інституційну спроможність для ефективного захисту прав громадян. Враховуючи виклики, такі як опір реформам та корупція, перспективи європеїзації обіцяють зміцнення верховенства права та покращення якості життя в Україні.

Література:

1. Україна стала членом європейської організації публічного права. МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-stala-chlenom-yevropejskoyi-organizaciyi-publichnogo-prava> (дата звернення: 16.03.2024).

2. Радишевська О. Р. Європеїзація адміністративного права України: особливості сучасної тектоніки механізмів впливу. Часопис Київського університету права. 2020. № 1. С. 150-154.

3. Юринець Ю. Л. Проблеми європеїзації права України: адміністративно-правовий вимір. Часопис Академії адвокатури України. 2016. Т.9. № 1. С. 43-71.

4. Нестеренко К. О., Богатирьова М. О. Реформування публічного управління в Україні у контексті євроінтеграції. Lex Portus. 2019. № 6. С. 52-65.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-55>

**LEGAL DEFINITIONS IN THE NORMATIVE
AND LEGAL REGULATION OF ECONOMIC SECURITY**

**ЛЕГАЛЬНІ ДЕФІНІЦІЇ У НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ
РЕГУЛЮВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Zub V. V.

*Postgraduate student at the Department
of Law of the European Union
National Law University named after
Yaroslav Mudryi
Kharkiv, Ukraine*

Зуб В. В.

*аспірант кафедри права
Європейського Союзу
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

В умовах посилення зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці актуальним та пріоритетним завданням України є забезпечення економічної безпеки держави, суспільства, людини. Забезпечення економічної безпеки є актуальною та дискусійною темою й серед представників юридичної науки. Такий інтерес до зазначеної проблеми з боку юридичної доктрини обумовлений масштабами самої сфери дослідження, постійним розширенням її меж і видових характеристик, а також необхідністю усвідомлення через призму права її змістовної сторони.

Право загалом дозволяє задати межі дозволеної, зобов'язуючої та забороненої поведінки суб'єктів у сфері досягнення стану безпеки. Через нормативно-правове регулювання безпека має унікальний зміст, що визначає підсумкову мету її забезпечення, пов'язує її з національними пріоритетами та інтересами кожного суб'єкта права, не допускаючи «розмитості» в розумінні сутнісних характеристик базової категорії «економічна безпека» та похідних від неї.

Правовий вплив на суспільні відносини в сфері економічної безпеки направлено на реалізацію таких цілей: упорядкувати ті суспільні відносини, що складаються у сфері економічної безпеки (вз'язка спеціально-юридична функція); створити такі умови, за яких, досягнувши мінімального безпечного рівня, суб'єкти зможуть безперешкодно реалізовувати потреби вищого рівня, спрямовані на подальший розвиток свого потенціалу.

Таким чином, основна мета безпеки полягає в тому, щоб забезпечити процес перетворення базових потреб на інтереси, а надалі й – у цінності.

Завдання права в даному випадку вбачається у визначенні пріоритетів цих інтересів та цінностей для різних суб'єктів.

Унікальність феномена економічної безпеки полягає в тому, що вона є свого роду гарантом забезпечення національних інтересів в економічній сфері щодо класичної тріади суб'єктів: держави, особи та суспільства. Від економічної безпеки найбільшою мірою залежать розвиток і нормальне функціонування економіки держави та її господарського механізму, а також її різних сегментів – фінансового, банківського, інвестиційного, податкової системи тощо [1; 2, с. 17]. Для особистості економічні інтереси зводяться до підвищення якості її життя, розвитку особистісного потенціалу та ін., зміцнення соціальних зв'язків і міжнаціональної взаємоповаги осіб, які проживають на одній території держави, досягнення стабільності через вдосконалення інститутів демократії та ефективної взаємодії держав та інститутів громадянського суспільства.

Забезпечити вказані національні інтереси неможливо без створення ефективного нормативно-правового регулювання відносин у сфері економічної безпеки. За допомогою нормативно-правового регулювання цієї сфери держава окреслює межі змісту та характеристики економічної безпеки, визначає принципи її забезпечення, пріоритети, цілі та завдання, суб'єктів-гарантів та механізм її забезпечення. Іншими словами, нормативно-правове регулювання економічної безпеки є специфічною діяльністю держави, її органів, посадових осіб щодо прийняття нормативно-правових рішень у межах своєї компетенції, які є регламентаторами упорядкованих суспільних відносин.

Правове регулювання є однією з фундаментальних категорій теоретико-правової науки, актуальність дослідження якої не втрачається й на сьогодні, що підтверджується науковими працями у межах загальної теорії права, а й роботами представників галузевих юридичних наук.

Умовно всі роботи авторів з даної проблематики можна розділити на загальнотеоретичні дослідження (вивчення правових основ забезпечення економічної безпеки, проведення ретроспективного аналізу нормативно-правових актів у зазначеній сфері, характеристику основних принципів та правових дефініцій, визначення прогалів і колізій в нормативно-правовому регулюванні та ін.) та галузеві дослідження, які носять яскраво виражений прикладний характер (вивчення конкретних алгоритмів і механізмів забезпечення економічної безпеки в різних сферах життєдіяльності, аналіз галузевої

специфіки інституту безпеки та її досягнення засобами конституційного, адміністративного, кримінального та інших галузей права, характеристика правового статусу та функціоналу окремих суб'єктів забезпечення економічної безпеки тощо).

Особливе місце у правовому регулюванні відносин у сфері забезпечення економічної безпеки відводиться дефінітивним приписам, тобто легальним дефініціям. Дефініції (легальні визначення), що використовуються в нормативно-правовому регулюванні питань забезпечення безпеки, являють собою різноманітні визначення понять, які є невід'ємними елементами правової основи забезпечення безпеки, загалом, і конкретних нормативно-правових актів, зокрема. Варто враховувати, що легальні визначення у чинному законодавстві закріплено за допомогою дефінітивних норм, які за своєю суттю є специфічними правовими засобами, і – на відміну від регулятивних та охоронних норм – не містять дозволів, заборон, зобов'язань, заходів відповідальності та не структуруються на гіпотезу, диспозицію та санкцію. Однак це жодним чином не зменшує значення даних норм та їх функціонального призначення в правовому регулюванні, оскільки вони забезпечують ясність і точність положень нормативно-правових актів, а значить здійснюють вплив на ефективність їхньої дії.

Усі легальні дефініції, на відміну від доктринальних, носять загальнообов'язковий характер, що має забезпечити єдність правового регулювання та застосування положень законодавства на усій території України, сприяти формуванню стійкого понятійно-категоріального апарату в конкретній сфері регулювання суспільних відносин, включаючи сферу забезпечення економічної безпеки. Водночас, при явній відсутності загальнообов'язкового характеру науково-юридичних дефініцій, вони найчастіше є джерелом формування основних понять, що використовуються в процесі осмислення концепції закону чи підзаконного акту.

Процес включення легальних дефініцій до норм чинного законодавства носить досить виражений суб'єктивний характер, так як безпосередньо залежить від волі, бачення законодавця або іншого суб'єкта правотворчої діяльності, оцінки їх значимості для нормативно-правового акту. Саме поняття і має відобразити сутність предмета, відрізнити його від інших предметів навколишнього середовища через характерні ознаки, що відображаються в понятті. Визначення поняття є вкрай важливим, оскільки дозволить окреслити межі його змісту та включити його до положень чинного законодавства.

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що легальні дефініції у нормативно-правовому регулюванні економічної безпеки та її окремих видів вимагають відповідної трансформації з урахуванням державної політики в сфері стратегічного планування. Роботу з коригування змісту ключових легальних дефініцій необхідно, на наш погляд, починати з окреслення сутності економічної безпеки, у визначення якої слід включити усталений постулат – «стан захищеності».

Література:

1. Рубан А. В. Державне управління у сфері національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук. з держ. упр.: 25.00.05. Харків, 2019. 23 с.

2. Користін О.Є., Барановський О.І., Герасименко Л.В., Доля Л.М., Калюк О.М. та ін. Економічна безпека: навч. посібник. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність»; Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. 2010. 368 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-56>

CURRENT STATE OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Izbash K. S.

*Candidate of Law, Associate Professor,
Senior Researcher at the Scientific
Work Organization Department
Odesa State University
of Internal Affairs
Odesa, Ukraine*

Ізбаш К. С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Одеський державний університет
внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Становлення України як демократичної та правової держави значною мірою залежить від стабільності суспільних відносин, захищеності прав, свобод і інтересів людини та вимагає забезпечення національної безпеки України як однієї з її найважливіших функцій.

Національна безпека відображає стан захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та громадян відповідно до норм національного та міжнародного законодавства у різних сферах життєдіяльності. При цьому діяльність держави направлена на забезпечення сталого розвитку суспільства, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізацію реальних та потенційних загроз її національним інтересам [2].

Актуальність проблем національної безпеки визначена наступними факторами: воєнними конфліктами, техногенними та природними катастрофами, матеріальними витратами та збереженням людського потенціалу.

В умовах сьогодення головними та актуальними загрозами для національної безпеки України є збройна агресія російської федерації та її повномасштабне вторгнення на територію України.

24 лютого 2022 року Україна постала перед новими викликами і вперше з часів незалежності України опинилася в умовах воєнного стану, правовий режим якого охопив усю територію нашої держави та став причиною обмежень прав і свобод людини [8, с. 481].

Нормативно-правове забезпечення національної безпеки України відображається у нормативно-правових актах різної юридичної сили, а саме: Конституції України, Указі Президента України № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», Рішенні Ради Національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» (введено в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Законі України «Про національну безпеку України» та міжнародних договорах [1, 2, 3, 4].

В Основному Законі України вказано, що частиною національного законодавства України є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1]. Міжнародні нормативно-правові акти, які стали частиною національного законодавства, визначають спрямованість норм внутрішнього законодавства, створюють орієнтир для його узгодження з міжнародно-правовими актами [7, с. 112].

Відповідно до чинного законодавства до головних об'єктів національної безпеки відносяться громадяни (їх права та свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності) та держава (її конституційний устрій, суверенітет та територіальна цілісність).

Права людини та громадянина підлягають виключній охороні. Це зумовлено тим, що положення Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку.

Захист державного суверенітету та територіальної цілісності, гарантування конституційного ладу, створення умов для політичної та економічної незалежності є першочерговими завданнями із забезпечення національної безпеки.

Дії держави агресора спрямовані на порушення територіальної цілісності нашої держави, дестабілізацію економіки, підризу суспільно-політичної стабільності з метою захоплення території, зниження рівня життя населення, здійснення заходів, які призводять до наявних загроз в енергетичній, критичній, екологічній, інформаційній безпеці держави. Проведення військових дій на території України країною-агресором не оминає об'єкти критичної інфраструктури та становить потенційну загрозу для безпеки всього світу [5, с. 262].

Стратегічні орієнтири держави у сфері забезпечення національної безпеки полягають у тому, що Україна має сформувані достатні власні спроможності як базис для забезпечення своєї безпеки, створення системи комплексного стратегічного аналізу воєнних загроз національній безпеці України, розвиток об'єднаних розвідувальних спроможностей сил оборони з метою отримання повної та достовірної інформації для своєчасного ухвалення рішень щодо забезпечення воєнної безпеки держави; забезпечення здатності держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища, ефективно протистояти воєнним загрозам, безперерійно функціонувати до і під час воєнного конфлікту, а також у короткі строки відновлюватися після його завершення [6, с. 55].

Таким чином, безпечний розвиток держави, збереження територіальної цілісності, державного суверенітету, здатність держави протистояти воєнним загрозам є головними пріоритетними стратегічними завданнями щодо забезпечення національної безпеки, захисту життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз, надання відсічі й стримування збройної агресії проти України.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР> (дата звернення: 11.03.2024).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>(дата звернення: 11.03.2024).
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вер. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 11.03.2024).
4. Рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : введено в дію Указом Президента України від 14 вер. 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 11.03.2024).
5. Братель С.Г. Досвід зарубіжних країн у сфері забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктур. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 3. С. 261-265.
6. Глущенко О.О. Функція забезпечення безпеки держави в умовах забезпечення воєнного стану. Часопис Київського університету права. 2023. № 1. С. 53-55.
7. Кобко Є.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави : дис. ...д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2023. 400 с.
8. Izbash K.S., Polishchuk M.I. Observance of human and citizen rights and freedoms in the conditions of implementation of marital law in Ukraine. Міжнародні безпекові студії: управлінські, економічні, технічні, правові, екологічні, інформаційні та психологічні аспекти : колективна монографія. Тбілісі : Авіаційний Університет Грузії, 2023. С. 480-496.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-57>

**THE GLOBAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS
IN THE PROJECTION OF THE WAR IN UKRAINE**

**ГЛОБАЛЬНІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
В ПРОЕКЦІЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Krasnikova O. V.

*PhD in Law,
Associate Professor at the Department
of Maritime Law
National University
«Odessa Maritime Academy»
Odessa, Ukraine*

Краснікова О. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри морського права
Національного університету
«Одеська морська академія»
м. Одеса, Україна*

Під час сесії Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2015 року у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі Сталого розвитку. В результаті цього заходу був ухвалений документ «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», в якому міститься 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань. Фактично, це план для досягнення спільного кращого майбутнього, якого прагнуть для усіх націй без винятків. Серед Цілей визначені: подолання бідності та голоду, міцне здоров'я та якісна освіта, гідна праця для людини та можливість економічного зростання, гендерна рівність та зменшення соціальної нерівності, доступна та чиста енергія, чиста вода, належні санітарні умови, інновації та інфраструктура, боротьба зі зміною клімату, відповідальне споживання ресурсів і збереження морських ресурсів та екосистем суші, мир та справедливість, сталий розвиток міст і громад, партнерство заради сталого розвитку [1].

На підтримку досягнень вказаних Цілей ООН та результатів їх адаптації, але враховуючи особливості розвитку нашої країни, у 2019 році Президент України видав Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». У грудні 2020 року Кабінет Міністрів України підтвердив, що необхідність досягнення Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) враховується у процесі формування та реалізації державної політики України. Таким чином, ЦСР в нашій країні стали орієнтирами для розробки програмних та прогнозних документів на державному рівні.

Коли Україна приєдналася до міжнародних зусиль у досягненні ЦСР, розпочався широкий інклюзивний процес їх впровадження в нашій державі. Кожна глобальна мета була адаптована до конкретних умов українського розвитку, що призвело до створення національної стратегії досягнення ЦСР, яка включає вісімдесят шість завдань. Ці завдання спрямовані на розвиток країни та разом зі звітними показниками для їхнього відстеження і цільовими орієнтирами були описані у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна». Ця система стала основою для комплексного моніторингу прогресу нашої держави у досягненні ЦСР [2].

Але у сучасний період світові лідери все більше звертають увагу на те, що війна в Україні викликала значні зміни в уявленнях про концепцію сталого розвитку як глобального руху. Перші місяці після повномасштабного вторгнення на територію нашої країни продемонстрували глобальну кризу в забезпеченні деяких ЦСР. Наприклад, така авторитетна організація, як ООН, виявилася нездатною ні запобігти нападу, ні зупинити країну-агресора, яка, до речі, є членом одного із її головних органів. Більш того, вона є постійним членом органу ООН, що безпосередньо має забезпечувати мир та стабільність у світі! Ця ситуація загострила питання про реформування цієї Організації.

Крім того, такі першочергові Цілі, як боротьба з голодом і бідністю, напряму залежні від війни. Перед початком вторгнення Україна успішно просувалася у досягненні п'ятнадцяти ЦСР, та особливо вдалим був прогрес у зменшенні бідності. Аналіз за 2021 рік показав, що рівень бідності в Україні знизився на п'ятнадцять процентів впродовж трьох років. Проте, як і прогнозувала ПРООН, ці позитивні тенденції швидко змінилися і сьогодні майже дев'яносто процентів населення нашої країни опинилися під загрозою бідності або стали вразливими до неї [3].

Відомо, що Україна займає друге місце у світі по експорту зернових культур, а також входить у десятку експортерів олійних товарів. Бойові дії, блокування українських портів, обстріли зернових терміналів зупинили поставки зерна з України, що погрожувало спалахом голоду у країнах, які фактично залежали від поставок українського зерна.

Проте, сумісні зусилля українських дипломатів і мирових лідерів підтримали та запустили «Чорноморську зернову ініціативу», яка забезпечила продовольчу безпеку у країнах, що потребували постачання такої продукції. Ця ініціатива з безпечного транспортування харчових продуктів та, зокрема, зерна, з наших портів представляє

собою дві окремі угоди між Україною та ООН та між росією та ООН за участю Туреччини в обох договорах.

Спроба росії вплинути на експорт зерна шляхом ескалації бойових дій на Чорному морі призвели до фактичного зменшення російського флоту, що дало можливість Україні вивозити свою сільськогосподарську продукцію новим коридором.

Наступні Цілі щодо якісної освіти, міцного здоров'я та благополуччя, вільний доступ до енергоресурсів також є залежними від військового конфлікту. Обстріли мирних українських міст зупинили навчання у школах, зупинили роботу підприємств, так як для збереження свого життя громадяни прямували у бомбосховища.

Колись дуже впливові міжнародні об'єднання, зокрема Комітет Червоного Хреста, ОБСЄ та МАГАТЕ, виявилися нездатними протистояти викликам, що з'явилися під час війни. Нагадаємо, що представники Червоного Хреста не змогли повною мірою допомогти мешканцям Маріуполя, які відчували гуманітарну кризу та потребували медикаментів, продовольчих товарів або евакуації під час наступу, бомбардування та окупації міста російськими військами. Не зміг Комітет зупинити і викрадення російською владою українських дітей.

В першій рік війни була захоплена Запорізька атомна станція. Організація МАГАТЕ належним чином не реагувала на попередження та вимоги української влади повернути їй контроль над небезпечним об'єктом інфраструктури та розмінувати його. Це, фактично, стало потуранням шантажу з боку росії підірвати станцію. Якщо це станеться, наслідки такого акту будуть жахливими для людей та екології та можуть мати довготривалий ефект.

У 2023 році російські війська підірвали та зруйнували греблю Каховської гідроелектростанції. Це призвело до затоплення багатьох українських міст, загибелі людей, тварин та рослин, що викликало масштабну екологічну катастрофу. Було знищено врожаї, затоплено державний завод осетрових риб, неподалік Нікополя зруйновано залізничне полотно. Каховська трагедія – це акт екоциду, міжнародний злочин та, безумовно, регрес та рух у протилежний бік від Цілії сталого розвитку. Знадобиться мобілізація значних ресурсів для відшкодування спричинених збитків та втрат житлово-комунального сектора, сільського господарства, промисловості, транспорту, енергетики та екології.

Неможна заперечувати і той факт, що війна на території двох чорноморських країн, яка триває вже третій рік, впливає на екологію Чорного моря. Екосистеми суші, що пов'язані з морськими, також

зазнають негативного впливу. Проте наслідки для екосистем, природокористування, виробництва та відповідального споживання, ймовірно, будуть відчутні нами у найближчому майбутньому.

Отже, війна в Україні викликає необхідність перегляду не тільки локальних завдань та індикаторів, що стосуються Цілей сталого розвитку для нашої країни, але кристалізує актуальність корегування механізмів досягнення Цілій і у світовому масштабі. В національних рамках у співпраці з Програмою розвитку ООН було проведено серію стратегічних сесій за участю представників центральних органів виконавчої влади та державних установ України. Результатом цих зустрічей стали пропозиції щодо внесення змін до локальних завдань та індикаторів. Для того, щоб активізувати процес їх адаптації до конкретних умов в нашій країні та з метою забезпечення координації імплементації ЦСР на міжвідомчому рівні, був створений відповідний орган. Постановою КМУ від 29.08.2023 р. затверджено Положення про міжвідомчу робочу групу з питань забезпечення досягнення ЦСР, де визначено її статус та посадовий склад [4].

Незважаючи на значні руйнування інфраструктури та природних екосистем, мільйони вимушених українських переселенців і значне падіння економіки, Україна має рішучість продовжувати шлях для досягнення окреслених Цілій сталого розвитку.

Література:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Accepted on the seventieth celebration anniversary of the United Nations Organization. New York, 25-27 September, 2015. A/RES/70/1. URL : <https://sdgs.un.org/2030agenda>
2. Цілі Сталого Розвитку та Україна (дата звернення 22.03.2024) URL : <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>
3. Цілі сталого розвитку невід’ємна частина Плану відновлення України. UNDP (26.09.2022 р.) URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/tsili-staloho-rozvytku-nevidyemna-chastyna-planu-vidnovlennya-ukrayiny>
4. Координація імплементації Цілей сталого розвитку (дата звернення 22.03.2024) URL : <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-58>

**COMPENSATION PAYMENT AS A MEASURE
OF CIVIL LIABILITY FOR COPYRIGHT INFRINGEMENT**

**ВИПЛАТА КОМПЕНСАЦІЇ
ЯК ЗАХІД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА**

Kushnir Z. I.

*Postgraduate student at the Department
of International Law
and Branch Legal Disciplines*

Boshitsky Yu. L.

*Candidate of Legal Sciences,
Professor, Rector
Kyiv University of Law of National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Кушнір З. І.

*аспірантка кафедри міжнародного
права та галузевих правових
дисциплін*

Бошицький Ю. Л.

*кандидат юридичних наук,
професор, ректор
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

В Україні захист авторських прав є нагальним і дуже важливим питанням, основною метою якого є реагування та усунення перешкод при здійсненні прав, мінімізація наслідків правопорушення та відшкодування завданих збитків [1, с. 42]. Проблема порушення авторських прав у цивільному праві завжди була предметом багатьох досліджень і дискусій, однак досі доктрина цивільного права не запропонувала чітких шляхів вирішення глобальної проблеми цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права [2, с. 128]. Одним із заходів цивільно-правової відповідальності є виплата компенсації. Виплата компенсації представляє собою єдиний платіж у грошовій формі за неправомірне використання об'єкта авторського права. Бажана компенсація може включати в себе відшкодування завданого збитку та стягнення прибутку, одержаного від порушення, що підлягають обчисленню. Цей захід може бути використаний як самостійний, так і в поєднанні з іншим немайновим заходом, таким як відшкодування моральної шкоди.

Цивільне законодавство України не містить згадки про компенсацію, як заходу цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язання загалом, зокрема авторського права. Термін «компенсація» згадується лише у ч. 2 ст. 364 ЦК України, де мова йде

про виділ у натурі частки із спільного майна, що не допускається згідно із законом або є неможливим, співвласник, який бажає виділу, має право на одержання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості його частки [3]. За п. 5 ч. 2 ст. 432 ЦК України для захисту права інтелектуальної власності суд може постановити рішення про застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення [3]. Виплата компенсації, як захід цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права, з'явився у 1994 році у Законі України «Про авторське право і суміжні права». Як наслідок імплементації європейських норм до українського законодавства, 22 липня 2018 року набув чинності Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», яким вносились зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права». Таке законодавче реформування повністю змінило підхід до виплати компенсації за порушення авторського права. Хоча даний закон не стосувався суто виплати компенсації, його головною метою було «розблокування діяльності організацій колективного управління у сферах публічного виконання та публічного сповіщення музичних недраматичних творів, уникнення негативних наслідків припинення сплати роялті для українських митців та світової авторської спільноти» [4]. Очевидно, що для доведення факту необхідності виплати більшого розміру компенсації має значення форма вини порушника – умисна. Із вказаного випливає, що головною особливістю компенсації є те, що компенсація має місце, якщо лише доведений факт порушення авторського права, в той час як збитки та доходи, отримані від порушення, підлягають розрахунку. Натомість, для стягнення прибутку з відповідача, що був отриманий ним унаслідок порушення прав автора, необхідно спочатку довести наявність цих прибутків, що не завжди легко зробити.

У той же час існує думка, що «компенсація» і «відшкодування» несуть одне й те саме смислове навантаження – відновлення фізичним та юридичним особам їх порушених прав. Логічним є висновок, що якщо факт порушення авторського права не доведений, то і вимога про виплату компенсації не підлягає задоволенню. Обчислення будь-яких збитків за порушення авторського права є складним процесом, що обумовлено специфікою порушень у цій сфері, які зазвичай полягають в упущеній вигоді [5, с. 96]. Тобто потерпілий може вимагати виплатити

компенсацію за кожен самостійний факт порушення авторського права. Судова практика (з урахуванням змін про компенсацію від 22 липня 2018 року) формується наступним чином.

По-перше, суми виплат компенсації тепер неуніфіковані під законодавчі межі, оскільки наразі відсутня прив'язка до мінімальної заробітної плати. Суми в різних спорах дуже відрізняються, тому що визначення розміру виплати компенсації почало залежати виключно від обставин справи та ступеня доказування.

По-друге, суд повинен визначити розмір винагороди (або комісійних платежів), які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного авторського права. Наприклад, у рішенні Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 16.05.2019 року у справі № 331/5075/18 суд визначив розмір компенсації з урахуванням таких обставин (спір було вирішено на підставі чинної статті про виплату компенсації): «факт протиправної поведінки відповідача (друк фотографічних творів у фотоальбомі обмеженою кількістю), факт шкоди, завданої автору (відсутність прізвища позивача у складі редакційної колегії та в складі авторів фотографій, невикплата йому справедливої грошової компенсації за використання фотографічних творів, відсутність дозволу автора на використання останніх), винну поведінку відповідача, який завдав шкоди позивачу та причинно-наслідковий зв'язок між завданою шкодою та протиправною поведінкою відповідача, а також обставини та умови створення фотографічних творів (екстремальні), час та зусилля, необхідні для їх створення, можливість їх використання в майбутньому в інших книгах, збірках, фотоальбомах» [6].

По-третє, судова практика щодо виплати компенсації за новими правилами досі не сформована. Це пов'язано з тим, що більшість спорів вирішується за правилами, які діяли до набрання чинності нової редакції ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» у зв'язку з моментом виникнення спірних правовідносин до 22 липня 2018 року.

Отже, судова практика щодо виплати компенсації за порушення авторського права у зв'язку із законодавчими змінами характеризується двома періодами. У зв'язку із правовим регулюванням виплати компенсації залежно від мінімальної заробітної плати, судова практика була більш усталеною та єдиною. Спори вирішувались з акцентом на розмір виплати, на принцип недопущення зловживань з боку позивача та співмірності відповідальності для відповідача. На сьогодні ж суди акцентують увагу на доказуванні заявленого стороною розміру

компенсації. Як наслідок, розмір виплати компенсації базується на сумі винагороди або комісійних платежів, які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного авторського права.

Література:

1. І. В. Солончук, В. В. Мельник Проблеми правоохоронної та правозахисної діяльності 2022 URL: <https://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/3/9.pdf>
2. Ромась. Д Проблеми правоохоронної та правозахисної діяльності відшкодування моральної (немайнової) шкоди як захід цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права 2021. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/87/80>
3. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. №№ 40-44, ст.356 у редакції від 05.10.2023
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» щодо забезпечення збору доходу від прав організаціями колективного управління» від 27.05.2021 . URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72054
5. Селіванов М.В. Шкода як необхідна підстава застосування компенсації при захисті авторського права та суміжних прав. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право» 2017.
6. Рішення Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 16.05.2019 у справі № 331/5075/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82560990>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-59>

**RIGHTS AND LIBERTIES OF UKRAINIAN CITIZENS
UNDER MARTIAL LAW**

**ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Lavrynenko H. A.

*PhD in Political Science,
Associate Professor at the Department
of Political Science and Sociology
Borys Grinchenko Kyiv
Metropolitan University
Kyiv, Ukraine*

Лавриненко Г. А.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
та соціології,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Світові глобальні виклики та загрози систематично створюють випробування для загальної тенденції демократизації держав. Поліваріантний підхід до їх вирішення, поява додаткових умов і стимулів може спричинити достатньо масштабні зрушення у характері відтворення демократичних процесів. Керуючись критерієм ефективності відтворюваної державної політики подекуди може спостерігатися ігнорування або обмежування у певний проміжок часу основних демократичних прав та свобод громадян. І хоча такий підхід до вирішення існуючих внутрішньодержавних та глобальних світових проблем залишається достатньо дискусійним не тільки серед представників політичної еліти, але й в експертних колах, дана політика продовжує знаходити своє відтворення у світовій політичній практиці та в Україні зокрема.

Мета дослідження – аналіз ситуації із дотриманням прав і свобод громадян України в умовах воєнного стану.

Питаннями забезпечення та дотримання політичних прав та громадянських свобод в Україні в умовах воєнного стану займається достатньо широке коло дослідників, серед яких варто виділити праці наступних: Благута Р.І., Головатий С.П., Добрянський С.П., Ковалів М.В., Лук'янова Г.Ю., Маркович Х.М., Мельник Р.І., Скриньковський Р.М., Чубко Т.П., Ярема О. Г.

Виклики останніх років, з якими зіткнулася Україна особливо після 24 лютого 2022 року, безумовно, призвели до змін у житті держави та суспільства. Особливої ваги набуло питання забезпечення прав і свобод

людини. Порушення прав людини в умовах війни є порушенням основних міжнародних стандартів права [1]. Європейський суд з прав людини виступає гарантом виконання положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Слід зазначити, що навіть в умовах запровадження воєнного стану, права і свободи людини і громадянина залишаються головним пріоритетом будь-якої демократичної держави. При цьому всі державні заходи, які можуть обмежувати права людини, переслідують лише охоронну мету – зберегти життя людини, надавати їй належний захист від агресії ворога та підтримувати суспільно-політичний порядок у країні. У разі порушення прав і свобод громадян держава гарантує їх відновлення та подальший надійний захист.

Саме для відновлення умов, за яких людина зможе ефективно реалізувати свої конституційні права та свободи, вводиться воєнний стан. Стимування збройної агресії Російської Федерації викликало потребу у здійсненні непопулярних кроків з боку влади, котрі отримали прояв в обмеженні ряду прав та свобод громадян [3, с. 3]. Відповідно до Конституції України права людини під час запровадження воєнного стану можуть бути обмежені лише тимчасово і лише в таких межах, які не впливають на їх істотний зміст. Це вимагає високого рівня відповідальності, прозорості та розуміння необхідності обмежень для забезпечення загального блага.

У перший рік після повномасштабного вторгнення населення України з легкістю йшло на поступки в питаннях обмеження власних прав та свобод за для мобілізації сил та ресурсів у протистоянні ворогу. Універсальною тенденцією з боку політичного керівництва держави стало переключення фокусу уваги на безпекові аспекти існування суспільства та збереження української державності. Консолідація зусиль та загальнонаціональний супротив дозволили Україні вистояти у перші місяці повномасштабної війни.

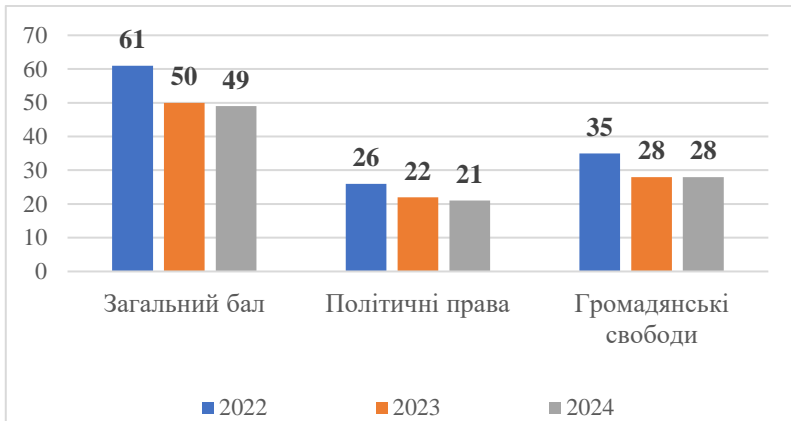
У другий рік війни фокус уваги почав поступово переключатися на внутрішні проблеми, що спричинило «перші кроки недовіри до влади» та загострило питання обмежених після початку повномасштабного вторгнення ключових прав і свобод громадян. Наразі в Україні спостерігаються труднощі у функціонуванні механізму дотримання та захисту конституційних прав і свобод.

На даній проблемі почали зосереджувати увагу іноземні партнери з США та країн ЄС, вказуючи на необхідність збереження шляху демократичного розвитку України. Про це також свідчать дані міжнародної неурядової організації «Freedom House», котра у своїх

щорічних звітах «Freedom in the World» (2022, 2023, 2024 рр.) продемонструвала падіння демократичних показників України в світовому рейтингу (рис. 1).

Даний рейтинг оцінює доступ людей до політичних прав і громадянських свобод у 210 країнах і територіях. Під час підрахунку рейтингу береться до уваги той факт, що як державні, так і недержавні суб'єкти можуть впливати на індивідуальні свободи, як то право голосу, рівність перед законом, свобода вираження поглядів тощо. Статус країни або території визначається сукупним балом за політичні права (max – 40) та громадянські свободи (max – 60).

Наведені у діаграмі дані свідчать про потужне скорочення політичних прав та громадянських свобод в Україні за останній рік.

Рис. 1. Україна у рейтингах «Freedom in the world» 2022–2024 рр. [4–6]

Політичні права громадян скоротилися від 26 до 22 балів у 2023 році, втративши 4 бали з 40 можливих. А у 2024 році втратили ще 1 бал. Щодо громадянських свобод, то у 2023 році за даним показником Україна втратила 7 балів з 60 можливих, отримавши 28 балів (у 2022 р. даний показник становив 35 балів). У 2024 році ситуація залишилася незмінною. Проте, незважаючи на загальне погіршення показників, Україні вдалося утриматися в статусі «частково вільної» держави.

Враховуючи особливості українського законодавства під час воєнного стану та розуміючи всю складність ситуації в Україні, треба

значити, що обмеження прав та свобод громадян несе певну загрозу для представників державної влади в контексті збереження її легітимності та внутрішньополітичної стабільності держави загалом. Не можна допустити використання воєнного стану будь-якими силами у своїх політичних інтересах.

Забезпечення балансу між захистом безпеки держави та захистом прав і свобод громадян важливо для будівництва демократичного суспільства. В іншому разі може виникнути реальна загроза гострої внутрішньодержавної кризи з непередбачуваними наслідками. «Права людини мають бути не менш вагомим чинником у прийнятті політичних рішень як економічна вигода чи безпека» [7].

Література:

1. Які права можуть порушуватись під час війни і як їх захистити? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/700/yaki-prava-mozutporusuvatispid-cas-viini-i-yak-ix-zaxistiti> (дата звернення: 24.03.2024).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.03.2024).
3. Благута Р.І. Забезпечення в Україні конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 3–6.
4. Ukraine: Freedom in the World 2022. Country Report. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2022> (дата звернення: 24.03.2024).
5. Ukraine: Freedom in the World 2023. Country Report. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023> (дата звернення: 24.03.2024).
6. Ukraine: Freedom in the World 2024. Country Report. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2024> (дата звернення: 24.03.2024).
7. Матвійчук О. Час взяти відповідальність (промова на врученні Нобелівської премії миру 11 грудня 2022 р.). URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/12/11/7380261/> (дата звернення: 24.03.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-60>

**INTERNATIONAL LEGAL REGULATION
OF THE APPLICATION OF SANCTIONS AS FORMS
OF POLITICAL RESPONSIBILITY OF STATES**

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ ЯК ФОРМИ ПОЛІТИЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ**

Lykhvar V. V.

*Postgraduate Student at the Department
of International Law
and Branch Legal Disciplines
Kyiv University of Law of National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Лихвар В. В.

*аспірант кафедри міжнародного
права та галузевих правових
дисциплін
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Термін «санкція» означає фактичний або правовий стан, який обмежує або сповіщає суспільство про можливе обмеження права юридично, відповідно до міжнародного права, як відповідь на можливе порушення суб'єкта міжнародного права з боку іншого суб'єкта. Юридична санкція є творінням права, а саме позитивного права, похідним правовим інститутом та інструментом створення та реінтеграції правового порядку, який надає повноваження припису та відновлює верховенство права через його застосування. Поняття санкції включає, окрім наслідків порушення або ігнорування правових норм, також санкцію права суверенною державою [1].

Санкції – це примусові заходи як збройного, так і незбройного характеру, що застосовуються суб'єктами міжнародного права у встановленій процесуальній формі у відповідь на правопорушення. Санкції мають своїми цілями: припинення правопорушення; відновлення порушених прав; забезпечення відповідальності правопорушника.

Слід зазначити такі особливості застосування санкцій:

- застосовуються тільки санкції, дозволені міжнародним правом;
- вони не можуть нести превентивний (попереджувальний) характер, тому що їхньою метою є захист і відновлення вже порушених прав суб'єктів міжнародного права;

– міжнародно-правовими санкціями визнаються лише тільки заходи, застосовувані у відповідь на правопорушення;

– відповідні заходи, що застосовує суб'єкт у відповідь на недружній акт, нехай навіть і співпадаючі за формою з такими, санкціями не є.

У доктрині міжнародного права немає єдиної думки про самостійну природу санкцій. Багато вчених вважають їх видом політичної відповідальності [2]. В залежності від кількості потерпілих суб'єктів вони бувають:

– індивідуальні – коли санкції застосовуються однією потерпілою державою;

– колективні – коли примусові заходи застосовуються двома і більше потерпілими суб'єктами міжнародного права. Вважається загальновизнаним, що характером міжнародно-правових санкцій володіють саме колективні заходи, що передбачаються главою VII Статуту ООН у разі виникнення загрози миру, порушення миру або акту агресії.

У залежності від суб'єктів здійснення санкцій розрізняють: санкції, застосовувані в порядку самопомоги; санкції, здійснювані за допомогою міжнародних організацій [2]. Є кілька типів санкцій: дипломатичні санкції – зменшення дипломатичної присутності чи припинення дипломатичних відносин на рівні посольств; економічні санкції – повне припинення торговельних відносин, або їх обмеження в окремих секторах; військові санкції – військова інтервенція.

Зупинимось на питанні введенні санкцій відносно росії через вторгнення рф до України в лютому 2022 року в ході російсько-української війни. Обговорення санкцій почалося після того, як президент рф путін оголосив про визнання незалежності днр і лнр (22 1-й пакет санкцій був введений 22-23 Лютого 2022 року за визнання визнання днр і лнр. Основними країнами які ввели 1-пакет санкцій (приєдналися до них) були – США, Німеччина, Євросоюз, Велика Британія, Австралія, Канада, Японія, Ісландія.

Через два роки після повномасштабного вторгнення та агресивної війни проти України, 23.02.2024 р. ЄС ухвалив 13-й пакет індивідуальних та економічних санкцій відносно росії [6]. Основними країнами які ввели додаткові санкції в Лютому 2024 були – ЄС, США, Велика Британія, Канада, Швейцарія, Австралія, Японія, Нова Зеландія [5]. Цей пакет включає такі основні заходи – Індивідуальні санкційні списки, Імпортно-експортний контроль та обмеження, Санкції відносно галузі «Залізо та сталь» [6].

Отже, на підставі критичного та неупередженого вивчення й узагальнення теоретичних і практичних підходів до визначення міжнародних санкцій, розумієм під ними односторонні або колективні примусові дії невоєнного характеру (дипломатичні, економічні, фінансові, культурні), ініційовані й застосовані проти однієї або більше держав із метою змусити їх змінити зовнішньополітичну поведінку, дотримуватися взятих на себе зобов'язань із підтримки міжнародного миру та безпеки.

Література:

1. Sanctions in the international public law. 2013, USV Annals of Economics and Public Administration. Volume 13, Issue 1 (17) 2013. URL:https://www.academia.edu/107960534/Sanctions_in_the_international_public_law (дата звернення: 25.03.2024).

2. Баймуратов М. О. Міжнародне право: [підручник]. 3-тє вид. Харків. Одісей. 2002. 672 с.

3. Bitcoin.com News is operated by Saint Bitts LLC, a company organized under the laws of Saint Kitts and Nevis. URL: <https://news.bitcoin.com/us-president-joe-biden-extends-sanctions-against-russia-has-argued-alternatives-would-involve-waging-third-world-war/> (дата звернення: 05.03.2024).

4. Український Центр Безпеки та співпраці. URL: <https://uscc.org.ua/sanktsijnij-shlagbaum-yak-yevropejski-kompaniyi-obhodyat-sanktsiyi-proty-rf-sponsoruyuchy-vijnu-v-ukrayini/> (дата звернення: 05.03.2024).

5. Міністерство Закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sanktsiyi-proti-rf> (дата звернення: 05.03.2024).

6. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/02/23/russia-two-years-after-the-full-scale-invasion-and-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-13th-package-of-individual-and-economic-sanctions/> (дата звернення: 25.03.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-61>

**PROBLEMS OF STRUCTURING CIVIL SOCIETY
IN THE CONTEXT OF CURRENT CHALLENGES
TO THE INTERNATIONAL ORDER**

**ПРОБЛЕМИ СТРУКТУРУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ
МІЖНАРОДНОМУ ПОРЯДКУ**

Melnikov V. V.

*Postgraduate student at the Department
of Philosophy, Foreign Languages and
Social Sciences and Humanities
Kyiv University of Intellectual Property
and Law of the National University
«Odesa Law Academy»
Kyiv, Ukraine*

Мельников В. В.

*аспірант кафедри філософії,
іноземних мов та соціально-
гуманітарних дисциплін
Київський університет
інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна*

У сучасному світі, де міжнародні відносини характеризуються складними та різноманітними взаємозв'язками, роль громадянського суспільства стає все більш ваговою. Громадянське суспільство, що включає широкий спектр неурядових організацій, ініціатив та рухів, відіграє ключову роль у формуванні міжнародного порядку, сприяючи діалогу, співпраці та миру між націями.

Взаємодія між громадянським суспільством та державою є особливою та багатогранною через різні інституції, що втілюють цей процес. З одного боку, громадянське суспільство бере активну участь у формуванні та функціонуванні держави, відображаючи інтереси громадян і створюючи її соціальний фундамент. З іншого боку, держава сама втручається в процес формування та функціонування громадянського суспільства, регулюючи та контролюючи структурування відносин в ньому та захищаючи інтереси його учасників [1, с. 146].

Попри важливість громадянського суспільства для стабільності та прогресу міжнародної спільноти, Конституція України, наприклад, не містить прямих згадок про громадянське суспільство, що підкреслює необхідність додаткової уваги до його правового статусу та ролі в державному устрої.

Сучасний міжнародний порядок зіткнувся з безпрецедентним спектром викликів, включаючи війни та конфлікти, глобальні пандемії, зміну клімату, міжнародний тероризм, та кібербезпеку. Всі ці проблеми потребують колективної відповіді та адаптації, де громадянське суспільство виступає не тільки як спостерігач, але й як ключовий учасник у пошуку рішень та формуванні більш стабільного та справедливого світового порядку.

Від перших днів незалежності України до сьогодні країна зіткнулася з проблемами соціальної диференціації та розшарування населення, які розвивалися загрозливими темпами. Дані проблеми були безпосередньо пов'язані з відкладенням необхідних реформ, що, у свою чергу, негативно позначилося на розвитку політичних структур громадянського суспільства. Сьогодні в країні спостерігається посилення соціальної стратифікації, що є наслідком економічних змін та безпосередньо впливає на матеріальний добробут більшості громадян, ведучи до поляризації інтересів різних верств населення.

Для подолання цих проблем вкрай важливо зменшити суперечності між реальним та бажаним станом суспільних відносин. Це можливо шляхом розвитку та зміцнення структур громадянського суспільства, встановлення справедливих «правил гри» для взаємодії між владою, підприємцями та профспілками. Однак на сьогодні в Україні спостерігається домінування відносин між латентними групами тиску, кланами та олігархічними утвореннями, що культивують стосунки підлеглості й субординації. Реформування цих відносин є ключем до сприяння демократизації українського суспільства.

Громадянське суспільство, як комплексний соціокультурний та суспільно-політичний феномен, включає в себе різноманітні соціальні інститути, практики та цінності. Воно складається з незалежних медіа, активної громадської думки, добровільних асоціацій та об'єднань громадян, структурованої політичної опозиції, а також системи зовнішнього контролю за владою. Громадянська активність, що виходить за рамки участі в виборах, включає громадські рухи, ініціативні групи, громадянську залученість та поінформованість про суспільно-політичне життя, що є основою для розвитку правової культури та вміння користуватися правозахисною системою [4, с. 59].

Наукові дослідження підкреслюють, що громадянська активність формується на основі власних ціннісних орієнтацій особистості, враховуючи цінності суспільства та правові норми держави, і спрямовується на створення відносин між громадянами та інституційною взаємодією з владою. Умови, що стимулюють

громадянську активність в Україні, охоплюють протиріччя політичного та соціального структурування суспільства, необхідність вибору геополітичної орієнтації, а також трансформацію механізмів участі громадян у суспільно-політичному житті. Подолання цих протиріч залежить від зміцнення середнього класу як основи для розвитку громадських об'єднань та політичних партій, а також від збільшення участі громадян у діяльності громадських та політичних організацій.

Сучасний міжнародний порядок стикається з рядом викликів, які мають глибокий вплив на структурування громадянського суспільства, його активність та ефективність у вирішенні глобальних проблем. В умовах, коли Україна переживає військовий конфлікт, ці виклики набувають особливої актуальності та вимагають активної участі та реагування на міжнародному рівні з боку громадянського суспільства.

Глобалізація призводить до ерозії національних кордонів, що ставить під загрозу національні ідентичності та суверенітети держав. З одного боку, глобалізація сприяє інтеграції країн у світову економіку, розширенню культурного обміну та поширенню інформації. З іншого – вона може призвести до культурної одноманітності, зниження ефективності локального управління та посилення транснаціональних корпорацій над національними урядами. В контексті України, що стоїть перед викликами збереження своєї територіальної цілісності та ідентичності, активна участь громадянського суспільства у формуванні національної позиції та захисті національних інтересів на міжнародній арені є ключовою.

Міграційні кризи, спричинені конфліктами, економічними негараздами та зміною клімату, впливають на соціальну когезію країн прийому. Потік біженців може спричинити напругу в приймаючих суспільствах, викликати питання інтеграції, доступу до ресурсів та соціальної справедливості. Громадянське суспільство відіграє важливу роль у сприянні інтеграції мігрантів, забезпеченні їх прав та сприянні міжкультурному діалогу [2, с. 123]. У випадку України, міграційна криза, спричинена війною, вимагає зусиль громадянського суспільства для підтримки внутрішньо переміщених осіб та сприяння їх соціальній адаптації.

У цифрову еру кіберзагрози становлять серйозний ризик для демократичних процесів, безпеки інформації та прав людини. Кібератаки на виборчі системи, поширення дезінформації та втручання в політичні процеси підривають довіру до демократії та сприяють політичній нестабільності. Громадянське суспільство має критичне значення у захисті цифрового простору, посиленні кібергігієни серед

населення та сприянні прозорості та відкритості урядування. В Україні, зіткнувшись з кібервикликами в контексті військового конфлікту, це стає особливо актуальним.

Зміна клімату, забруднення довкілля та втрата біорізноманіття є глобальними екологічними викликами, які загрожують стабільності та розвитку людства. Вплив екологічних криз на здоров'я, продовольчу безпеку та економічний добробут вимагає від громадянського суспільства активної участі в розробці та реалізації стратегій сталого розвитку. Україна, яка перебуває в стані війни, стикається з додатковими екологічними ризиками, пов'язаними з пошкодженням інфраструктури та втратою природних ресурсів, що робить екологічні ініціативи особливо актуальними.

Децентралізація влади, розглядаючи її як процес розширення повноважень на місцевому рівні, відіграє ключову роль у зміцненні громадянського суспільства та створенні умов для його активної участі в політичному та соціально-економічному житті. Водночас, існує ризик імплементації громадянського суспільства у систему владних інститутів до такої міри, що вони можуть втратити здатність відстоювати власні інтереси, ідентифікуючи себе з владними інституціями. Дана тенденція, особливо характерна для епохи постмодернізму, демонструє зміни в соціальних межах, ідентичностях та способах представлення громадянського суспільства в політичному полі, що ускладнює процеси структурування та самопрезентації громадянського суспільства [3, с. 220].

В умовах кризових політичних ситуацій та частоті зміни суспільних та державно-правових парадигм, децентралізація влади може слугувати інструментом для оптимізації системи державного управління та місцевого самоврядування.

Децентралізація, тим самим, формує міцну правову основу для становлення та розвитку громадянського суспільства, забезпечуючи необхідну автономію та мобілізацію суспільства для пошуку позитивної динаміки у розвитку держави. Вона виступає як ключовий фактор модернізаційних реформ, який дозволяє громадянському суспільству відігравати активну роль у процесах державного управління та місцевого самоврядування, сприяючи таким чином розвитку демократії та забезпеченню національної єдності.

Громадянське суспільство, що прагне до ефективності та соціальної справедливості, є фундаментальною основою для створення стабільного та інклюзивного міжнародного порядку. Його розвиток повинен відбуватися паралельно з модернізацією державних інститутів, щоб забезпечити баланс між державною владою та активною участю громадян в управлінні суспільними процесами.

Зміцнення громадянського суспільства є ключовим для забезпечення миру, безпеки та стабільності як на національному, так і на міжнародному рівнях. Активна участь громадян у вирішенні суспільних питань сприяє підвищенню політичної, економічної та правової культури, формуванню відповідальної особистості, здатної до діалогу та компромісів.

Література:

1. Позняковська Н. М. Основні сучасні концепції громадянського суспільства: історичний ракурс. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. 2023. № 1(101). С. 144-152.
2. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / за наук. ред. О. Резніка. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с.
3. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ : Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с.
4. Шаульська Г. М. Концепція громадянського суспільства і публічне управління. Аспекти публічного правління. 2018. N 1-2. Том 6. С. 58-63.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-62>

DIGITIZATION OF THE ECONOMY IN THE CONDITIONS OF MODERN GLOBAL TRANSFORMATIONS

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Mykytenko T. P.

*Graduate Student
Institute of Industrial Economics
of the National Academy of Sciences
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Микитенко Т. П.

*аспірантка
Інститут економіки промисловості
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Цифровізація як глобальний тренд організації життєдіяльності сучасного світу, його економічної, фінансової, політичної, соціокультурної та інших сфер, протягом останніх років значно наросила свій потенціал, трансформувавшись у визначальний чинник

стратегування у розвитку галузей і напрямів виробництва, сервісного обслуговування, управління та ін.

Джерело: Підтримка цифрової трансформації бізнесу у країнах Східного партнерства наслідком пандемії Covid-19 OECD, 2021 [1]

Формування цифрової економіки має вирішальне значення та потребує гнучкого, далекоглядного та комплексного підходу.

Аспекти цифровізації: 1) доступ до інформаційного простору; 2) збільшення інформаційного використання; 3) розвиток інноваційних підходів; 4) забезпечення робочих місць; 5) сприяння соціальному процвітання; 6) зміцнення довіри; 7) сприяння відкритості ринку.

Політика переходу на цифровізацію допомагає розробляти релевантні стійкі цифрові політики та забезпечує послідовний організаційний підхід направлений на повну реалізацію потенціалу цифрових трансформацій та вирішення пов'язаних з ними проблем.

Як слушно відзначає Ю. Кіндзерський, «об'єктивною основою цифрової економіки і суспільства є накопичені людством знання та інформація, критична маса яких ознаменувала перехід суспільного виробництва і суспільних відносин на якісно новий рівень. Розширення і розвиток цифрових технологій стали каталізатором соціально-економічних процесів, забезпечивши прискорення зростання економіки і добробуту населення. Освоєння сучасних цифрових технологій надало економічним суб'єктам переваги у підвищенні ефективності господарських процесів, створило синергетичний ефект зростання від цифрової мережевої взаємодії учасників ринку, використання ними цифрових платіжних систем і цифрових грошей [2, с. 10].

Розвиток економіки під впливом процесів цифровізації передбачає насамперед таку побудову соціально-економічних відносин, яка найперше спрямована на підвищення ефективності та

конкуренстоспроможності виробництва і капіталу та знаходить свої прояви у новітній парадигмі прискороного розвитку, новітніх економічних продуктах, таких як віртуальні активи, при яких підвищення конкурентоспроможності та ефективності стає актуальним і необхідним питанням, охоплюючи при цьому всі сфери суспільного життя, виробництва, бізнесу, науки, менеджменту та ін. На етапі цифрового розвитку сфера економічних відносин відображає специфіку виробництва і застосування нових технологій на основі використання великої кількості даних (Big Data), створених у найрізноманітніших інформаційних системах і перероблених з метою отримання з них корисної інформації чи виготовлення кінцевого віртуального продукту – віртуального активу.

Економічна цифровізація спрямована на отримання прибутку та створення нових виробництв, бізнес-моделей, моделей управління, пошук нових ринків та споживачів, а «цифровізація економічних процесів стає невід’ємною частиною розвитку сучасного світу, її вплив на бізнес і суспільство щоразу більше зростає» [3, с. 70].

Цифрові трансформації економічної галузі передбачають насамперед перехід від аналогової взаємодії та використання аналогових носіїв інформації до електронної взаємодії на основі застосування сучасних електронних засобів, в тому числі на основі активного використання інноваційних цифрових інформаційно-комунікаційних технологій, сучасних електронних каналів зв’язку, електронного документообігу, а також електронних способів урахування обробки, зберігання та передачі інформації.

Застосування в цифровій економіці інформаційно-технологічних платформ сприяє інтенсифікації всіх процесів та є принципово новим типом господарської діяльності, в якому основна роль відводиться інформаційним, цифровим, віртуальним а не матеріальним активам. Засади цифровізації в економічній сфері здатні вибудувати особливий тип економічної системи, в якій мережевий, інтелектуальний, віртуальний інструментарій використовується з метою покращення бізнес-процесів економіки та створенню додаткового капіталу завдяки збільшенню швидкості інформаційної взаємодії, доступності та захищеності даних, посиленню автоматизації.

За твердженням дослідників-аналітиків, цифрові технології – це основний драйвер посилення конкурентоспроможності економіки, що закріплено у таких ініціативах ЄС, як індустріальна політика для ери глобалізації; та інноваційний Союз та Підприємництво. В аспекті покращення показників цифровізації економіки та суспільства, в ЄС здійснюється реалізувати таких трьох програм мобілізації державних та приватних інвестицій: Digital Europe, Horizon Europe, Invest EU.

Гармонізація цифрових ринків є ключовим завданням політики ЄС у рамках Східного партнерства, що реалізується через ініціативу EU4Digital [4, с. 139–140].

Межа між цифровою (віртуальною) та реальною економікою залишається однозначно невизначеною і має полісемантичний характер. Але в теорії та на практиці вже активно використовується коефіцієнт конверсії, який характеризує перетворення віртуальних процесів (наприклад, відвідування тематичних сайтів, включаючи соціальні мережі) на реальні дії (наприклад, купівля товарів чи замовлення послуг). Тому вивчення суті процесів цифровізації та віртуалізації економіки є актуальним науковим і практичним питанням. [5, с. 10–11].

Віртуальні активи (як елемент цифровізації) викликали інтерес в різних сферах використання, які можуть допомогти розвитку економіки, забезпечити соціальні вигоди та сприяти можливостям добробуту та інклюзивності. Уряд повинен допомогти забезпечити реалізацію потенціалу віртуальних активів у секторах, де вони представляють цінність, одночасно вживаючи заходів для забезпечення цієї реалізації за допомогою відповідних бар'єрів, необхідних для забезпечення гарантованих державою цінностей та чіткого розуміння ризиків з врахуванням активного пом'якшення негативних наслідків, пов'язаних з зростаючим використанням віртуальних активів.

Слід зазначити також, що цифровізація змінює не лише інфраструктуру економіки, але й ринок праці, впливаючи в цілому на трансформування моделей розвитку національних економік. Технізація процесів виробництва із застосуванням штучного інтелекту полегшує не лише багато виробничих процесів, але й працю людини. Проте прискорений розвиток цифрових технологій порушує проблему якості людського капіталу, що потребує збільшення кваліфікованих кадрів, здатних формувати й розвивати нові технології для застосування в цифровій економіці. Відтак цифровізація в галузі економіки та поява власне «цифрової економіки» є пріоритетним показником рівня розвитку країн, їх лідерства та передових технологій, індексів добробуту життя суспільств.

Література:

1. OECD (2021), Going Digital Toolkit, <https://goingdigital.oecd.org/dimensions> (accessed on 22 October 2021)
2. Кіндзерський Ю. В. Генеза і особливості цифрової економіки у контексті перспектив її становлення в Україні. Економіка та держава. 2020. № 8. С. 10–14.

3. Розумний О., Алієв Е. Цифровізація економічних процесів: стан та тенденції. Журнал стратегічних економічних досліджень. 2023. № 4(15). С. 65–72.

4. Чалюк Ю. О. Детермінанти цифровізації економіки та суспільства. Інтелект –XXI. 2020. № 5. С. 138–143.

5. Вишневецький О.С. Цифрова платформізація процесу стратегування розвитку національної економіки: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2021. С. 10–11

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-63>

INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW IN THE CONTEXT OF MODERN MILITARY CONFLICTS

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

Pavlov V. O.

*Senior Lecturer at the Department
of General Theoretical Legal
and Social and Humanitarian
Disciplines*

*Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Павлов В. О.

*старший викладач кафедри
загальнотеоретичних правових
та соціально-гуманітарних
дисциплін,*

*Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Характерною рисою багатьох сучасних конфліктів є систематичне недотримання сторонами міжнародного гуманітарного права (далі – МГП). Боротьба з кричущими порушеннями права дедалі більше ускладнюється зростанням кількості недержавних збройних груп, їх роздробленістю і дедалі асиметричним характером конфліктів. Це негативно позначається на становищі цивільних осіб, оскільки деякі озброєні групи компенсують свою військову слабкість нападами на цивільних осіб та використовують їх для прикриття військових об'єктів.

Природа та види конфліктів змінюються, змінюються і характеристики сторін, що беруть участь у конфліктах, та самого збройного протистояння. Відповідно до свого мандата «зберігача» МГП, МКЧК приділяє особливу увагу новим проблемам його

співвідношення з реаліями сучасних конфліктів, 10 у міру їх виникнення та реагування на них. Проблему більшої відповідності МГП сучасним реаліям може вирішити шляхом нової інтерпретації та коментарів подій з позицій міжнародного права або, якщо це необхідно, шляхом розвитку цього права. МГП постійно розвивається, але, як і раніше, ґрунтується на ключовому принципі захисту гуманності у вигляді права [7].

Наприклад, зростає – і продовжуватиме зростати – кількість конфліктів у світі із застосуванням звичайної зброї протиборчими сторонами, які можуть бути як державними, так і недержавними акторами. Це вимагає уточнення існуючих норм, які приймалися, як правило, щодо ситуацій, коли збройні сили однієї держави воюють із збройними силами іншої щодо симетричного конфлікту.

У відповідь на часто обговорювані випадки порушень МГП, критику його норм, а також спроби взагалі поставити під питання адекватність і необхідності МГП МКЧХ у співпраці з європейськими академічними партнерами запустив проект під назвою «МГП у дії»,¹¹ мета якого полягала в тому, щоб зібрати приклади передової практики та випадки дотримання МГП. Серед таких прикладів: успішне застосування МГП в Іраку щодо інформування про проведення польових операцій та процедури скринінгу під час евакуації; задіяння норм МДП у Сирії під час переговорів про евакуацію, які гарантували безпечний прохід для цивільних осіб з м. Алеппо та інших районів; вплив принципів МГП та міжнародного права прав людини на умови затримання під варту, більш гуманне ставлення до ув'язнених, скорочення практики тортур та запобігання радикалізації ув'язнених у в'язницях у різних країнах та регіонах світу. Звісно ж, сама філософія цього проекту – надання простих і зрозумілих прикладів його актуальності та підтвердження значення поширення знань про МГП та його інтеграцію в національні доктрини та законодавство країн світу – важлива для демонстрації необхідності та, якщо можна так сказати, «корисності» міжнародного гуманітарного права. МКЧХ закликає держави забезпечити умови, за яких загальноприйняті та закріплені в МДП закони війни реально позначалися на поведінці учасників збройних конфліктів на місцях [18].

В останні роки спостерігається значне збільшення числа переміщених осіб, як внутрішніх, так і транскордонних, що значною мірою спричинено як внутрішніми, так і міжнародними конфліктами, а також актами та кампаніями насильницького екстремізму за межами зон воєнних дій. За даними щорічного звіту про міграцію Всесвітньої організації міграції, у 2016 р. у світі налічувалося 40,3 млн. внутрішньо

переміщених осіб та 22,5 млн. біженців. 12 Загальна кількість вимушено переміщених осіб у світі зараз є найбільшим за останні роки.

За цими цифрами стоять люди, які часто залишені без уваги та допомоги. Міжнародна спільнота регулярно порушує питання про створення нового міжнародного договору про міграцію та біженців, а МКЧХ, зокрема, закликає держави забезпечити відповідність своєї політики в галузі міграції та надання притулку вже взятим на себе міжнародним зобов'язанням та вжити заходів щодо задоволення гуманітарних потреб людей, які рятуються від насильства з їхньої території.

Міжнародна система з надання гуманітарної допомоги виходить з базового положення про те, що люди, переміщені внаслідок насильства, особливо вразливі та гостріші за інших потребують допомоги. На цьому засновано і міжнародно-правовий режим регулювання статусу біженців, який формувався протягом останніх 100 років, та необхідність його поширення на осіб, які переміщені всередині країни. Багато великих сучасних міжнародних НУО були, наприклад, створені саме з метою допомоги біженцям. Одна тут потрібна застереження: хоча у переміщених осіб є свої специфічні гуманітарні потреби (захист, кров та документи), нерідко найуразливішими виявляються не вони, а ті, хто не зміг втекти від насильства і змушений був залишитися в зоні активних бойових дій.

Акти насильства проти медичного персоналу, об'єктів та санітарно-транспортних засобів під час збройних конфліктів та в умовах інших надзвичайних ситуацій широко поширені. Вони варіюються від прямих нападів на пацієнтів, медичний персонал, медичні формування та медичний транспорт до відмови у доступі до медичної допомоги та розграбуванні медичних закладів. Найчастіше це порушує міжнародне право. Відсутність або обмеженість доступу до медичної допомоги, через постійні серйозні загрози, які наражаються на медичні установи та працівники, погіршуються проблемою недостатності або неналежної якості медичних послуг – однією з найбільш серйозних гуманітарних проблем з широко поширеними та довготривалими наслідками [9].

Зростання кількості учасників гуманітарної діяльності, особливо у відповідь на надзвичайні ситуації, що привернули підвищену міжнародну увагу, ускладнює координацію їхніх дій та ставить основні питання щодо балансу між кількістю дійових осіб та ефективністю надання допомоги. У зв'язку з цим зростання кількості НУО, які беруть участь у ліквідації наслідків великомасштабних лих, у т.ч. гуманітарних криз, може вимагати запровадження якоїсь міжнародно визнаної

системи їхньої сертифікації. 18 Зберігається і дисбаланс між кризами, що знаходяться в центрі міжнародної уваги і привертають велику кількість гуманітарних акторів, – і меншими, малопомітними надзвичайними ситуаціями, які страждають від відсутності або нестачі уваги з боку гуманітарних організацій. Наприклад, за оцінками Міжнародної Федерації товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця (МФОКК та КП), 90% стихійних лих стають причиною загибелі менше 50 осіб, а діяльність з ліквідації наслідків таких дрібномасштабних лих зазвичай недофінансована.

Література:

1. Буняк Н. Соціальна безпека людини: сутність і шляхи забезпечення. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1242> (14.11.22).
2. Диха М. Соціальна сфера України в контексті забезпечення соціальної безпеки Сучасні питання економіки і права. Київ : КиМУ. Вип. 1 (11). 2020. С. 119–128.
3. Євтухов О. Тенденції розвитку соціальних ризиків у сучасному суспільстві: державно-управлінський аспект. Аспекти публічного управління. 2018. Том 6. № 6–7. С. 24–30.
4. Сільвестрова О.Ю. «Великі виклики» як пріоритети сучасної соціальної роботи». Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (12-13 березня 2021 року, м. Київ) / за ред. Ю. М. Швалба. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С. 179–181. URL: https://psy.knu.ua/images/conference/2021/tezy_knu_socwork_03_2021.pdf
5. Філіпчук В. Р. Соціальний захист населення: зміст категорії та відповідність викликам глобалізації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 20, ч. 3. С. 106–110. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/24.pdf

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-64>

**RELIGIOUS COMPONENT IN SECULAR
AND CHURCH EDUCATION: POLISH EXPERIENCE**

**РЕЛІГІЙНИЙ КОМПОНЕНТ У СВІТСЬКІЙ
ТА ЦЕРКОВНІЙ ОСВІТІ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД**

Palinchak M. M.

*Doctor of Political Sciences,
Professor at the Department
of International Politics*

Andriiv O. B.

*Graduate Student at the Department
of International Politics
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри
міжнародної політики*

Андріїв О. Б.

*аспірант кафедри міжнародної
політики
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Одним із важливих питань для польського суспільства ще на початку 90-х рр. ХХ ст. було питання повернення предмету «Релігія» в державні школи. Досвід Польщі у вирішенні проблеми релігійної освіти є особливо показовим і корисним для нашої країни [1, s. 43-44]. Адже Республіка Польща стала повноправним і впливовим членом європейської спільноти, і її законодавство узгоджене з міжнародними нормами, зокрема і в питаннях християнської освіти. Є всі підстави припустити, що за умов прискорення євроінтеграційних процесів в Україні на тлі російської воєнної агресії польський досвід у цій сфері може бути дуже корисним.

Релігійні освіта й виховання можуть здійснюватися у двох основних формах, кожна з яких, на думку експертів, має право на існування, оскільки вони відіграють специфічну роль у формуванні цілісного світогляду підлітків, юнаків і дівчат. Перша форма «класична» – це релігійні освіта й виховання в системі церковних закладів. Через церковну проповідь, заняття з вивчення Слова Божого, участь у спільній та сімейній молитві, відвідування спеціальних навчальних закладів (недільних шкіл, гуртків тощо) діти й молодь не лише набувають знань про Бога, але й опановують досвід особистісного спілкування з Ним, побожного життя, виховують і трансформують власне серце, сходять сходами духовного вдосконалення. Така форма є виключною

прерогативою церкви, яка розуміє її відповідно до свого віровчення та історичної практики благочестя. Друга форма нині набуває все більшої актуальності – це релігійні освіта й виховання в системі світської освіти. Результати проведеного доктором богословських наук В. Кожухаровим дослідження на тему «Викладання релігії в школах Європи» показали, що в більшості країн ЄС таке викладання є обов'язковим, а в третині з них – факультативним. У $\frac{3}{4}$ держав ЄС такі знання викладаються у вигляді віровчення традиційної для країни релігії, і лише у чверті – у вигляді історії релігій.

Слід зазначити, що релігійна освіта в Польщі має давні традиції. У період Польської республіки (1918-1939) в державних школах лекції з релігії читали двічі на тиждень в обов'язковому порядку представники домінуючої Католицької церкви. Проте після прийняття комуністичним режимом у 1961 р. відповідного Закону предмет «Релігія» було повністю вилучено з навчальних програм польських шкіл. Від початку 1980-х рр. у суспільстві з ініціативи церковних кіл було актуалізоване питання повернення цього предмету до школи. Вже тоді почалося бурхливе обговорення цього питання громадськістю. У прихильників такого повернення було чимало аргументів. По-перше, цей процес повинен був повернути польське суспільство до «нормального стану» з точки зору освітніх традицій, який існував до 1961 р. і був спотворений комуністичною владою. По-друге, повернення предмету «Релігія» спрощувало механізм здобуття молоддю релігійних знань одночасно зі світською освітою в одному закладі. По-третє, введення такої дисципліни повинно було посприяти підвищенню моральності суспільства та його духовному збагаченню. Зрештою, прихильники введення у шкільне навчання предмету «Релігія» посилалися на низку західноєвропейських країн, де цей предмет викладався попри те, що за даними статистики віруюче населення в них становило меншість.

Аргументи противників релігійної освіти і християнського виховання, були менш переконливими. Вони посилалися на те, що, по-перше, Польща – це світська держава, церкви та релігійні організації в ній відділені від держави, а тому освіта може бути виключно світською; по-друге, проблемним могло стати питання читання предмету «Релігія» представниками некатолицьких релігійних організацій, а спроби її вирішення – спровокувати конфліктні ситуації на релігійному підґрунті. Зрештою, були посилення й на те, що церковна атмосфера більшою мірою сприяє сприйняттю і засвоєнню основ християнського віровчення, тому викладати релігію в закладах системи світської освіти безпідставно та безперспективно [2, s. 158].

У 2000 р. між керівництвом Конференції єпископату Римсько-католицької церкви в Республіці Польща та міністром народної освіти

було підписано угоду «Про кваліфікаційні вимоги до вчителів релігії», згідно з якою такими вчителями можуть бути як духовні, так і світські особи. Щодо останніх, в угоді зазначено, що йдеться виключно про світських осіб, котрі здобули вищу теологічну освіту за катехитично-педагогічним напрямом, а також тих, хто не мають теологічної освіти, але отримали магістерський ступінь з іншого напрямку і мають свідоцтво про закінчення післядипломної освіти або диплом вищого теологічного колегіуму чи семінарії [3]. Також слід зазначити, що вчителі релігії з 1997 р. отримують заробітну плату на загальних підставах з державного бюджету [4, s. 15-16].

Особа, яка претендує на посаду вчителя релігії, повинна мати відповідну професійну кваліфікацію, про що було домовлено між Міністерством народної освіти та представниками окремих церков і релігійних об'єднань. Такі домовленості було укладено з Конференцією єпископату Римсько-католицької церкви в Республіці Польща 8 червня 1993 р., з церквами, що входять до складу Польської Вселенської Ради, – 24 жовтня 1994 р., з правлінням Церкви адвентистів сьомого дня в Республіці Польща – 13 лютого 1995 р. Обов'язковою умовою для того, щоб учитель міг викладати релігію в школі чи дитячому садку, є отримання дозволу від відповідної церкви чи релігійного товариства. Видача такого дозволу підтверджує наявність у заявника необхідної кваліфікації вчителя релігії.

Попри введення даного навчального предмету на офіційному рівні і позитивне ставлення до нього більшої населення Польщі, дискусії з даної проблематики не вщухали в суспільстві досить довго.

Література:

1. Palinchak M., Holonič J. Vztahy štátu a cirkvi v krajinach Strednej a Východnej Európy. (Sociálny rozmer religiozity a jej odraz v spoločnosti). Trebišov: Merc, 2019. 190 s.
2. Cebula S. Prawa i wolności religijne we współczesnej Polsce. Kraków: Nomos, 2011. 216 s.
3. Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-resortowe/porozumienie-pomiedzy-konferencja-episkopatu-polski-oraz-ministrem-35618955>.
4. Sadłoń W. Historia jednego przedmiotu. Tygodnik Powszechny. 2010. № 36. S. 14-16.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-65>

LEGAL BASIS FOR REGULATING THE STATUS OF CHURCHES IN HUNGARY IN THE POST-TRIANON PERIOD

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ЦЕРКОВ В УГОРЩИНІ В ПІСЛЯТРИАНОНСЬКИЙ ПЕРІОД

Palinchak M. M.

*Doctor of Political Sciences,
Professor at the Department
of International Politics*

Ronai L. M.

*Doctor of Philosophy
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародної
політики*

Ронай Л. М.

*доктор філософії
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Аналіз правового положення релігійних організацій в Угорщині у третьому-четвертому десятиліттях ХХ ст. вимагає розгляду насамперед соціально-політичної ситуації, що склалася в угорських землях після підписання Тріанонського договору (4 червня 1920 р.). Як засвідчують джерела угорської історіографії, населення країни перебувало на початку 1920-х рр. у важкому морально-психологічному стані. Наслідки Першої світової війни та внутрішніх революційних процесів стали для багатьох представників угорської нації значним шоком. Великим потрясінням для країни, в якій з кінця ХІХ ст. досить упевнено поширювалися ідеї лібералізму та соціал-демократії, став комуністичний режим, що проіснував на значній території Угорщини з березня по серпень 1919 р. За результатами Тріанонського договору третина всього угорського етнічного населення, тобто понад 3 млн. осіб, опинилася за межами кордонів нової Угорської держави, а чисельність угорського етносу в її межах скоротилася більш ніж удвічі – з 18,2 млн. до 7,6 млн. осіб [1].

Між тим, нова Угорська держава, враховуючи політичні традиції останніх десятиліть, мала всі перспективи стати національною і християнською країною, в якій значний вплив мали би як релігія, так і націоналізм. Після розгрому комуністів протягом трьох місяців 1919 р. уряд Угорщини очолював легітиміст І. Фрідріх, котрий користувався підтримкою ерцгерцога Йосифа Габсбурга. Одна з найперших постанов

цього уряду стосувалася відновлення безперервної законності в усіх сферах суспільно-політичного життя, зокрема й у сфері державно-церковних взаємин [2, с. 163-164].

Одним із першочергових завдань, яке постало перед новим урядом, стало повернення конфесіям церковного майна, націоналізованого в період комуністичної диктатури. Про готовність вирішувати це завдання прозвітував міністр у справах релігії та народної освіти у кабінеті І. Фрідріха К. Гусар у циркулярному листі від 18 серпня 1919 р. Міністр запевнив, що новий уряд починає працювати над відновленням порушеної практики матеріальної підтримки конфесій, але водночас заявив про необхідність «політичної підтримки» урядового курсу з боку релігійних організацій [3, old. 116; 4, old. 21]. Невдовзі кабінет міністрів прийняв рішення про адміністративне анулювання виданих комуністичною владою постанов. На 20 лютого 1920 р. були скликані перші Національні Збори, які відтепер стали вищим органом законодавчої влади Угорщини, і найперший закон нового парламенту стосувався припинення чинності законів так званої Угорської радянської республіки.

Оперативно було визнано чинність постанов від 7 серпня 1919 р., прийнятих для відновлення конституційного правопорядку і правової безпеки, а також відомчих розпоряджень міністерств. Крім іншого, це стосується й документів, які регулювали діяльність у церковно-релігійній сфері. Важливість окреслених рішень полягала у відновленні юридичної спадковості, яка теоретично означала континуїтет права починаючи з часів Св. Іштвана. Це означає, що в угорських державно-церковних правовідносинах із лютого 1920 р. були відновлені правові норми, що були чинними до розпаду монархії Габсбургів 1918 р. [5, old. 586; 6; 7, old. 103].

Особливо слід наголосити на тому, що в угорській законотворчій традиції низка правових актів минулих століть встановлювали важливий для будь-якого суспільства принцип свободи віросповідання. Серед актів XVII-XVIII століть свою чинність і принципове значення в досліджуваній період зберегли I Закон §§ 1, 2 від 1608 р., V Закон § 5 від 1647 р., XXVI Закон від 1790 р. [8, old. 9, 423].

Український науковець А. Сопо слушно зауважує, що після відновлення в Угорщині юридичної спадковості (1920 р.), державно-церковні відносини вибудовувалися у формі координаційної системи віросповідань, які були визнані законними, остаточно сформувалися протягом XIX ст. і були закріплені в XLIII Законі від 1895 р. про свободу віросповідання [9, с. 149]. Така координаційна система передбачала поділ

конфесій за юридичним статусом на прийнятті за законом (religio recepta), визнані законними і невизнані (або дозволені) [10; 11, III, old. 259].

Література:

1. Salacz G. Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában 1867-1918. Budapest: Aurora könyvek, 1974. 262 old.
2. Коротка історія Угорщини. Ред. П. Ганак. Ніредьгаза: Пед. ін-т ім. Д. Бешшенеї, 1997. 222 с.
3. Balogh S., Gergely J., Izsák L., Jakab S., Pritz P., Romsics I. Magyarország a XX. században. Második kiadás. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1986. 534 old.
4. Püski L. A Horthy – rendszer (1919-1945). Budapest: Pannonica Kiadó, 2006. 302 old.
5. A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény. Szerk. Mezey B. Budapest: Osiris Kiadó, 2006. 851 old.
6. 1895-dik évi országgyűlési törvénycikkek. Budapest: Kiadja Ráth Mór, 1895. 209 old.
7. Csizmadia A. A magyar állam és egyház jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1966. 442 old.
8. A II. Mátyás, II és III. Ferdinánd királyok uralkodása alatt alkotott törvények (1608-1657). A könyvben: Magyar Törvénytár 1608-1657. évi törvénycikkek. Szerk. Kolosvári S., Óváry K. Budapest: Franklin-Társulat. 1900. 655 old.
9. Сопо А. Правовий статус релігійних конфесій в Угорщині в 20-30-ті роки XX століття. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород, 2006. Вип. 16. С. 147-158.
10. Forster Gy. A lelkészek ellátásának és a főpapi javadalom és jövedelem szabályozásának kérdése a Habsburg – Lotaringiai ház királyi idelyében. Budapesti Szemle. 1925. 199. kötet. 574 sz. Old. 28-53.
11. Márkus D. Magyar Jogi Lexikon. I-VI köt. Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1898-1907. 5662 old. (I-VI köt.).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-66>

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Piatyhora S. I.

*PhD student at the Department
of Administrative Law
Yaroslav Mudryi National Law
University
Kharkiv, Ukraine*

Пятигора С. І.

*аспірант кафедри
адміністративного права
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

В Україні, як і в багатьох інших державах, адміністративно-правовий режим воєнного стану є важливою складовою системи національної безпеки та правопорядку. Він є однією з ключових механізмів реагування на загрози для державної цілісності, обороноздатності та громадського порядку, що можуть виникнути в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Сьогодні в світі все частіше виникають кризові ситуації, пов'язані з міжнародним тероризмом, збройними конфліктами та іншими надзвичайними обставинами. Нажаль, Україна не є винятком, оскільки 24 лютого 2022 року проти України була розпочата повномасштабна збройна російська агресія, яка зачепила усю територію нашої держави та знаходиться наразі в активній фазі. У цьому контексті, важливим політико-правовим засобом, який спрямований на забезпечення державної незалежності та територіальної цілісності України, захист прав і свобод громадян та законних інтересів осіб, є запровадження воєнного стану на всій території держави. Саме тому досить актуальним для правової науки наразі є розуміння сутності та змісту цього явища, а також визначення особливостей адміністративно-правового регулювання воєнного режиму.

Для належного розуміння поняття адміністративно-правового режиму воєнного стану в Україні важливо розглянути основні терміни, які лежать в основі цієї концепції.

Розглядаючи поняття «правовий режим», варто зазначити, що на законодавчому рівні таке поняття не закріплено.

Т.П. Мінка розглядає «правовий режим» як результат правового регулювання, тобто як певний стан врегульованості суспільних

відносин. У такому розумінні правовий режим – це зовнішній прояв (правова форма) правового регулювання у певній сфері суспільного життя. Він відображає динаміку правовідносин, яка досягається шляхом трансформації всіх елементів правового впливу: як правових засобів (норм права, актів реалізації та застосування, юридичних фактів тощо), так і інших правових явищ (правосвідомості, правової культури, правових принципів), які у взаємодії досягають мети регулювання. У такому значенні правовий режим є органічною частиною державного та політичного режимів, які утверджуються та реально здійснюються саме за допомогою правових режимів [1, с. 127].

Окреме місце в системі правових режимів займають адміністративно-правові режими, який можна розглядати як особливий порядок адміністративно-правового регулювання. Їх особливість полягає в тому, що майже вся їх сукупність належить до сфери забезпечення безпеки населення, національної безпеки та національних інтересів, а також, з метою досягнення цілей їх реалізації використовуються специфічні юридичні інструменти, такі як надання виключних повноважень органам публічної влади, можливість звуження прав і свобод людини і громадянина та ін. Саме тому, цей вид правового режиму відносять до сфери адміністративного права, оскільки досягнення його цілей здійснюється за допомогою формування спеціальної системи публічного управління.

С.Т. Гончарук під спеціальними адміністративними режимами розуміє сукупність спеціальних правил, установлених адміністративно-правовими нормами для регулювання відповідних суспільних відносин в окремих управлінських сферах, у межах певних територій, щодо окремих громадян чи інших суб'єктів управлінських стосунків щодо певних видів діяльності тощо [2].

Деякі інші науковці розглядають адміністративно-правовий режим як поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, що виявляється в централізованому порядку, імперативному методі правового впливу та юридичній нерівності суб'єктів правовідносин [3, с. 269].

Так, одним із видів адміністративно-правового режиму є режим воєнного стану. Правовою основою ведення воєнного стану є Конституція України, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози

нападу, безпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози безпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» підставами введення правового режиму воєнного стану є збройна агресія, загроза нападу, безпека державній незалежності та безпека територіальній цілісності.

Таким чином, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Указом від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», який було затверджено Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX в Україні було введено воєнний стан. Указом, зокрема було приписано уповноваженим владним суб'єктам здійснювати передбачені Законом заходи і повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави; визначено види конституційних прав і свобод людини і громадянина, які можуть бути тимчасово обмежені, а також межі та обсяг тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб; доручено відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування утворити ради оборони та запроваджувати і здійснювати заходи правового режиму воєнного стану [5].

Отже, з викладеного можна зробити висновок, що адміністративно-правовий режим воєнного стану, що введений в Україні у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації, є комплексною системою норм та заходів, спрямованих на забезпечення ефективності державних органів, збереження громадського порядку та забезпечення національної безпеки у надзвичайних ситуаціях. Зокрема, такий адміністративно-правовий режим передбачає: 1) встановлення спеціальних умов для організації та діяльності суб'єктів публічного управління – органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, спрямованих на гарантування обороноздатності України, захист безпеки населення та інтересів держави; 2) визначення меж та обсягу тимчасових обмежень та спеціальних умов реалізації прав

і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб; 3) встановлення видів та порядку впровадження заходів, що регулюють правовий режим воєнного стану.

Література:

1. Мінка Т. П. Онтологічна характеристика правового режиму. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 123–127.
2. Гончарук С.Т. *Основи адміністративного права України: навч. посіб.* Київ: Аванпост-прим, 2004. 160 с.
3. *Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Х.: Право, 2010. 624 с.*
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022, затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-67>

LEGAL ANALYSIS OF THE GOALS AND FUNCTIONS OF LEGAL RESPONSIBILITY

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЦІЛЕЙ ТА ФУНКЦІЙ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Romashkin S. V.

*PhD in law, Associate Professor,
Odesa I.I. Mechnikov
National University
Odesa, Ukraine*

Ромашкін С. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін та міжнародного права
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Цілі інституту юридичної відповідальності визначають його функції. З'ясування цілей, а відповідно, й функцій юридичної відповідальності необхідно науці для глибокого проникнення в сутність цього правового інституту, а в кінцевому рахунку ця необхідність

обумовлена потребами більш ефективного використання та подальшого удосконалення законодавства про юридичну відповідальність. Пізнання та практичне використання права неможливо без аналізу цілей, які лежать в основі його утворення та реалізації.

Цілі, призначення та роль права обумовлюють зміст та структуру його функцій. Цілі та функції юридичної відповідальності виступають конкретними проявами загальних цілей права та його службових функцій.

Інститут юридичної відповідальності приймає участь в реалізації охоронної функції права, та його ціль у загальному вигляді можна визначити як охорону правопорядку.

Ознаки, що вирізняють юридичну відповідальність як правове явище, можуть бути як негативного (наявність правопорушення, правової основи, визначеного суб'єкта, правового обов'язку, державного примусу, втрати благ майнового чи немайнового характеру, юридичних санкцій, процесуальної форми, громадського осуду, негативної оцінки поведінки органами державної влади), так і позитивного характеру (засіб державного переконання, засіб правового стимулювання, можливість добровільного відшкодування шкоди) [1, с. 20].

Можливість скоєння будь-якого правопорушення та факт його скоєння, є підставою для існування в законодавстві відповідної норми юридичної відповідальності та для її реального застосування. Які ж цілі встановлення та застосування норм юридичної відповідальності? Правильна відповідь на це запитання дозволить визначити функції юридичної відповідальності, що важливо для вирішення завдань удосконалення законодавства та практики його застосування. В галузевих юридичних науках по питанням о цілях та функціях відповідних видів юридичної відповідальності існують наступні визначення.

Цілями адміністративної відповідальності – є охорона суспільства та держави, інтересів та прав громадян від правопорушень; покарання винних в правопорушеннях з ціллю їх виправлення та перевиховання, попередження здійснення ними нових правопорушень та інші. Функції адміністративної відповідальності діляться на організаційні та спеціальні. Організаційні функції – захист суспільства, держави та особи від правопорушень; правовідновна, ідеологічна; педагогічна. Спеціальні функції – штрафна, каральна та функція виправлення, перевиховання правопорушників.

Основними завданнями цивільного права – є відновлення порушених суспільних відносин та запобігання цивільних деліктів.

Цивільно-правова відповідальність, окрім компенсаційної та превентивної, виконує ще й репресивну функцію. Ціль цивільно-правової відповідальності – забезпечення відновлення порушених майнових прав шляхом відшкодування нанесеної йому шкоди за рахунок порушника. Якщо значно розширити діапазон цілей та функцій цивільно-правової відповідальності, можна вказати на стимулюючу, компенсаційну, обліково-інформаційну (сигналізаційну, контрольну) та виховну функції.

Зміст кримінальної відповідальності складається з вимоги відшкодування моральної шкоди, нанесеного правопорядку, й осуду злочину. Регулювання шляхом покарання правопорушника має ціллю кару (відплату), а також виправлення та перевиховання особи, яка скоїла злочин. У кримінальному праві заподіяння страждання не є ціллю покарання, але в той же час немає покарання, яке не заподіювало б страждання, таке покарання безглузде, та воно й не є покаранням. Покарання – не тільки є карою за скоєне правопорушення, але й має ціллю виправлення та перевиховання засуджених в дусі чесного відношення до праці, точного виконання законів, поваги до правил гуртожитку, а також попередження скоєнню нових злочинів як засудженими так і іншими. Покарання немає ціллю заподіяння фізичних страждань або приниження людської гідності.

Спільними ознаками для всіх видів юридичної відповідальності можуть бути [2; 3, с. 42]: правопорушення як конкретний факт поведінки; правова основа у вигляді правової норми; визначений суб'єкт – фізична чи юридична особа; наявність державного примусу та охорона правопорядку; настання негативних наслідків для правопорушника; особлива процесуальна форма реалізації відповідальності.

Оцінка висловлюваних положень повинна базуватися на якихось вихідних позиціях, напрацювання яких – завдання загальної теорії юридичної відповідальності.

Головною, основною функцією юридичної відповідальності можна вважати каральну, тому що вона направлена на приватну та загальну превенцію правопорушень та відіграє суттєву роль у вихованні, переробці свідомості людей. В ряді випадків правова відповідальність виконує поряд зі штрафною, каральною функцією й функцію правовідновну. Велика частина санкцій в цивільному праві органічно поєднує штрафну та правовідновну (компенсаційну) функції.

Юридична відповідальність перш за все виконує функцію загальної превенції правопорушень. Саме в цьому сенсі юридична

відповідальність приймає участь в охороні правопорядку, в реалізації охоронної функції права. Подібно тому, як присутність регулювальника стримує деяких пішоходів та водіїв транспорту від порушень правил дорожнього руху, юридична відповідальність самим фактом свого існування надає превентивний вплив у відношенні частини громадян та інших осіб, підтримує правовий порядок у суспільному житті.

Відтак, безпосередня ціль юридичної відповідальності складається в покаранні правопорушника. Тому прямою функцією цього інституту є каральна функція, покарання, звісно не є самоціллю, воно не замикається на собі, а стає засобом досягнення більш високих цілей. Покарання (кара) є заподіяння суб'єкту правопорушення духовних, особистих, матеріальних тягот, обмежень, страждань. Воно реалізується шляхом зміни юридичного статусу особи правопорушника шляхом обмеження прав та свобод, їх позбавлення або за допомогою надання додаткових (до загального статусу громадян) обов'язків. Які ж цілі покарання в суспільстві?

В ході реалізації (при накладанні покарання на конкретного правопорушника) інститут юридичної відповідальності знову виконує по відношенню можливих правопорушників попереджальну функцію, але у цей раз вже на більш чуттєвому, дійсному рівні. Реалізуючи покарання, держава здійснює вплив на свідомість (може бути, точніше, на психіку) правопорушника. Як мінімум тут ставиться задача налякати цю особу і таким чином попередити з його сторони правопорушення у майбутньому. Тому, покарання шляхом залякування переслідує ціль спеціального, приватного попередження правопорушення. Однак на цьому ланцюг цілі юридичної відповідальності не обривається.

Всі види та міри покарання, передбачені різними галузями права, переслідують гуманні, педагогічні цілі. Вони складаються в тому, щоб не тільки у свідомість суб'єкта надійшли мотиви зовнішньої правомірної поведінки надалі, але перетворити ці мотиви в переконання, в мотиви власної совісті, у внутрішні регулятори поведінки в суспільстві. Іншими словами, завдання покарання в суспільстві складається в більш або менш моральній перебудові особистості, у формуванні у людині, яка порушила закон, справжньо соціальних, суспільних спрямувань поведінки. Така перспективна ціль та функція юридичної відповідальності. Досягнення вказаної цілі у кожному конкретному випадку застосування норм юридичної відповідальності – реальний успіх суспільства, реальний крок вперед у побудові правової держави.

Література:

1. Балишев М.В. Проблемні питання визначення поняття та ознак юридичної відповідальності. Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 20;
2. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Юрінком Інтер. Київ, 2006 URL: https://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/2402.htm;
3. Грек Т. Б. Правова природа юридичної відповідальності: поняття, принципи та види. Адвокат. 2010. № 10. С. 41–45.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-68>

SOCIO-POLITICAL DESTABILIZATION OF THE EVOLUTIONARY TYPE

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДЕСТАБІЛІЗАЦІЯ ЕВОЛЮЦІЙНОГО ТИПУ

Riabinina K. V.

*Student
Educational and Research Institute
of Public Administration and Civil
Service of Taras Shevchenko
National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Рябініна К. В.

*студентка І курсу
Навчально-науковий інститут
публічного управління та державної
служби Київського національного
університету імені Т. Г. Шевченка
м. Київ, Україна*

Стабільність життєдіяльності держави вразлива під впливом різних факторів і перманентних криз, при генерації і взаємодії яких виникають різнорівневі процеси переходу нової трансформації і біфуркації. «Стабілізація – зміцнення, укріплення, приведення чого-небудь у стійкий стан; стан стійкості, постійності». [1]. Треба зауважити, що державні інституції повинні розуміти і виконувати дії, направлені на захист національних інтересів країни. Ефективна економіка та реформування, яка приносить результати і підтримується суспільством, стабільна соціально-економічна політика держави, також самокритика, прозорість та відкритість всіх гілок влади, співпраця з бізнесом, дозволяють визначити та спрямувати стратегічні вектори розвитку еволюційним шляхом. Системність та інтенсивність кризових ситуацій відображається в часовому просторі і супроводжується соціально-

політичною дестабілізацією державної роботи інституцій, реагуючи навіть на незначні компоненти динаміки розвитку країни. Дослідження системи соціально-політичної дестабілізації, яка включає напрями вивчення та застосування теоретико-методологічної безпеки, синергетики, з чітким аналізом всього процесу, з впливами збурень, кризами, ризиками, розглядають та аналізують як позитивні так і негативні сценарії розвитку дій. Системне ігнорування реальних процесів, неефективне використання ресурсів та не раціональність прийняття рішень можуть привести до точки неповернення та трансформації обернених дій стабілізації. Тому ключовими елементами соціально-політичної дестабілізації є когнітивні, поступово-узгоджені елементи еволюційного направлення.

Процес дестабілізації складний, тому і виконавці дії є учасниками багаторівневого, багатофункціонального спланованого сценарію. Політичні ініціатори чи їх опоненти на політичній арені, окремий контент суспільства чи загально-направлений прошарок суспільства, спрямований на реформування та розвиток, бути який актор впливає один на одного і несе в собі рішучу ефективність прийняття рішень на перспективу, хоча рівень ризиків невиконання цілей і завдань є високий. Беручи за основу головну мету виконавців-учасників дестабілізації – реформування та розвиток суспільства у постдестабіліційний період, то такий процес можна назвати дестабілізацією еволюційного типу. «Однією із закономірностей дестабілізації суспільно-політичної системи еволюційного типу є те, що якщо належного моніторингу результатів та уточнення параметрів реформ не буде, то скоріш за все її ініціатори потраплять у ситуацію, яку можна назвати «зачарованим колом» під назвою «реформи заради реформ» [2].

Для прийняття рішення системи державного регулювання та управління у сфері соціально-політичної безпеки, виділені когнітивні характеристики, які дозволяють, визначати, який тип дестабілізації соціально-політичної системи має місце: еволюційний (реформування та результати існування пострадянського періоду), модернізаційний («перебудова» М. Горбачова (зміна вектору суспільно-політичного розвитку)), трансформаційний (подолання корупційних та консервативно-традиційних режимів) чи комбінований (використання елементів вище запропонованих типів). Не останній фактор впливу на соціально-політичну дестабілізацію країни є зовнішніх факторів (вказівок зовні) та фактор штучних ініціатив, для цілеспрямованого генерування загроз національній безпеці.

При аналізі мотивів та чинників ініціаторів дестабілізації можна виділити структурні елементи, які систематизують порядок функціонування та стійкість зорієнтованості. Пропонується три рівні

порядку: – «нижній (моральний рівень), який структурується категоріями (нормами), морального порядку, що є визначальними для певного суспільства (релігія, суспільна мораль, у тому числі загальні уявлення суспільства про добро і зло та моральні заборони, історичні традиції, національні звичаї, співвідношення між індивідуалізмом і колективізмом тощо); – середній (юридичний рівень), який структурується нормами права; – верхній (концептуальний рівень), який вибудовує певну концепцію розвитку суспільства (фіксує програму та цілі розвитку, механізми їх досягнення, необхідні ресурси тощо)» [3].

Вивчення дестабілізації соціально-політичної системи держави носить комплексний характер, а саме: застосування принципів і підходів системно-синергетичного аналізу; врахування зміни пріоритетів у структурі виробництва; розуміння того, що сучасні системи забезпечення національної безпеки складаються із взаємопов'язаних політичних, економічних та інших підсистем; врахування результатів філософсько-політологічного та правового аналізу процесу забезпечення безпеки досліджень нормативно – ціннісної та етичної суті вказаного процесу, а також факторів, які сьогодні справляють визначальний вплив на безпечний розвиток соціальної системи» [2].

Слід зауважити, що фундаментальними характеристиками є морально-етичні норми, базуючись на національно-ідентичних особливостях суспільства, унікальності українських рис, і руйнація яких несе загрозу зникнення не тільки соціальних інституцій, а і розпаду всієї системи існування держави.

Література:

1. Словник. Словник української мови в 11 томах. Стабілізація. Портал української мови та культури. 2005-2024. <https://slovnuk.ua/index.php>
2. Орел М.Г. Ідентифікація типу дестабілізації політичної системи, як передумова підготовки стратегічних рішень у сфері політичної безпеки. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» № 4, 2017. <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1059>
3. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України (теорія і практика) [Монографія] / Г.П. Ситник. – К : НАДУ, 2004. – 408 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-69>

THE RELIGIOUS FACTOR IN THE 2024 US PRESIDENTIAL ELECTION

РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР У ВИБОРАХ ПРЕЗИДЕНТА США 2024 Р

Stebalak D. M.

*Doctor of Philosophy,
Associate Professor at the Department
of International Politics
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Стеблук Д. М.

*доктор філософії,
доцент кафедри міжнародної
політики
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

В 2024 році відбудуться вибори президента Сполучених Штатів Америки, варто відмітити, що з 46 президентів, тільки 2 католики – Дж. Кеннеді та Дж Байден. Найбільшими конкурентами на виборах 2024 р. є Д. Трамп та Дж. Байден [1; 2].

Беззаперечно, не зважаючи на модель відокремлення держави і церкви, в країні вагомий вплив релігійного фактору на суспільно-політичні процеси.

Згідно дослідження впливової американської інституції «Gallup», під час опитування респонденти на питання : «Які Ваші релігійні уподобання – Ви протестант, католик, мормон, єврей, мусульманин, інша релігія чи ні?» зазначили: 34% – протестанти, 23% католики, 2% – мормони (табл. 1).

На питання: «Наскільки важливою, на Вашу думку, є релігія у Вашому житті – дуже важливою, досить важливою чи не дуже важливою?» Понад 46% опитаних зазначили, що релігія є «дуже важлива», 26% – «досить важлива», 28% – «не дуже важлива» в 2022 р.

Таблиця 1

Опитування «Gallup», щодо релігійної приналежності в США

	Protestant	Christian (nonspecific)	Catholic	Jewish	Mormon	Other	None	No answer
	%	%	%	%	%	%	%	%
2022	34	11	23	2	2	6	21	1
2021	35	10	22	2	1	6	21	3
2020	37	9	22	2	1	6	20	3
2019	35	10	22	2	1	6	21	3
2018	35	10	22	2	2	5	20	4
2017	38	9	21	2	2	5	20	4
2016	38	10	22	3	2	5	18	2
2015	38	9	23	2	2	6	17	4
2014	37	10	23	2	2	6	16	4
2013	38	10	24	2	2	5	15	4
2012	41	10	23	2	2	4	14	3
2011	42	10	23	2	2	5	13	3
2010	45	8	21	2	2	4	14	4
2009	45	9	22	2	1	5	13	3
2008	47	8	22	2	2	5	12	3
2007	51	5	23	3	2	4	11	2
2006	49	6	22	2	2	5	12	2
2005	49	7	23	2	2	5	10	2
2004	50	7	24	2	2	4	9	2
2003	49	7	24	2	2	4	10	2
2002	49	7	24	2	2	4	10	2
2001	53	4	25	2	2	4	8	2
2000	52	5	25	2	2	5	8	2

Джерело: [3]

Таблиця 2

**Опитування «Gallup» – «Наскільки важливою,
на Вашу думку, є релігія у Вашому житті – дуже важливою,
досить важливою чи не дуже важливою?»**

	Very important	Fairly important	Not very important	No opinion
	%	%	%	%
2022	46	26	28	*
2021	49	27	25	*
2020	48	25	27	*
2019	49	26	25	*
2018	50	23	26	1
2017	51	23	25	1
2016	53	22	25	1
2015	52	26	22	1
2014	53	27	19	*
2013	56	22	22	1
2012	58	23	19	1
2011	55	26	19	1
2010	54	26	20	1
2009	56	25	19	1
2008	54	26	19	1
2007	56	26	17	1
2006	57	27	16	1
2005	59	25	16	*
2004	59	24	16	1
2003	61	24	15	*
2002	60	27	13	*
2001	58	28	14	*
2000	59	29	12	*

На основі річних сукупних показників; * Менше 0,5%

Джерело: [3]

З огляду на це під час президентських виборів релігійних фактор має вагоме значення. Не виключанням є і вибори 2024 р.

В 2024 р., кандидати в президенти, як і минулі вибори, будуть звертатися до релігійної риторики. Адже, з того часу, як пуританин Джон Вінтроп вперше назвав Америку «містом на пагорбі» – маючи на увазі блискучий приклад для всього світу – загроза втрати цього Богом призначеного статусу постійно використовувалася кандидатами в

президенти. Джон Ф. Кеннеді використав саме цей образ «міста на пагорбі» у промові 1961 напередодні своєї інавгурації. Рональд Рейган у своїй прощальній промові також відродив образ міста на пагорбі, вихваляючи свободи США. Дж. Байден, виступаючи в Залі Незалежності Філадельфії 1 вересня 2022 року, сказав, що він і його прихильники ведуть «битву за душу цієї нації» [4].

Література:

1. US presidential election 2024: Who are the candidates? Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/us/who-are-candidates-running-2024-us-presidential-election-2023-09-19/>
2. Gómez Martín González, Astor Maggie. Who's Running for President in 2024? The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2023/us/politics/presidential-candidates-2024.html>
3. Religion. URL: <https://news.gallup.com/poll/1690/religion.aspx>
4. How religion and politics will mix in 2024 – three trends to track. URL: <https://theconversation.com/how-religion-and-politics-will-mix-in-2024-three-trends-to-track-219386>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-70>

PECULIARITIES OF THE LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITIES OF INSURANCE BROKERS IN THE LIFE AND HEALTH INSURANCE MARKET IN THE CONTEXT OF THE NEW LAW OF UKRAINE “ON INSURANCE”

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ БРОКЕРІВ НА РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СТРАХУВАННЯ»

Khorvatova O. O.

*Associate Professor at the Department
of International Law
and Branch Legal Disciplines
Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Хорватова О. О.

*доцент кафедри міжнародного
права та галузевих правових
дисциплін
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

В сучасних соціально-економічних умовах розвитку національного страхового ринку роль якісних послуг важко переоцінити. Не стала виключенням сфера страхування життя та здоров'я. А постійно

зростаючий запит на подібні страхові послуги, успішна діяльність в Україні дочірніх компаній відомих світових страховиків, впровадження позитивного міжнародного досвіду та стандартів страхування, фінансової звітності, законодавче забезпечення гарантій платоспроможності, ліквідності страховиків, чітке та якісне обслуговування клієнтів - споживачів страхових послуг, – все це успішно впливає на сприйняття та розуміння необхідності страхування для кожного громадянина.

Враховуючи той факт, що в Україні вже 10 років йде війна, яку розв'язала РФ, і держава переживає складні часи, - ринок страхових послуг як не дивно, продовжує активно розвиватися, удосконалюватися, страхові продукти та послуги з кожним роком покращуються, активно впроваджуються європейські та світові стандарти страхування життя та здоров'я.

Початок 2024 року в сфері страхування ознаменувався набуттям чинності Закону України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 року [1], який абсолютно сміливо можна назвати клієнтоорієнтованим та який є рушійною силою для формування страхової культури в новому українському суспільстві.

Одним із важливих напрямків, що регулює новий Закон, є процедура реалізації страхових послуг та власне, правовий порядок організації та діяльності страхових посередників. Особливо гостро питання діяльності страхових посередників стоїть на ринку страхування життя та здоров'я, оскільки, по-перше, сама по собі послуга страхування життя часто є не зрозумілою для громадян, а по-друге, саме за допомогою страхових посередників – брокерів - та їх співробітників (консультантів) в Україні сьогодні просувається ринок страхування життя та здоров'я, страхування недержавного пенсійного забезпечення та інвестиційного страхування життя. Обґрунтуємо.

Станом на кінець листопада 2023 року в Україні зареєстровані та діють 12 страхових компаній, що мають безстрокову ліцензію на надання послуг у сфері страхування життя [2] за класами страхування 19–23 згідно ч. 2 ст.4 ЗУ «Про страхування». Позитивний міжнародний та європейський досвід практичної діяльності таких лідерів ринку страхування життя як «MetLife» (США), «GRAWE» (Австрія), які зайшли першими на вітчизняний ринок страхування життя в контексті пенсійної реформи ще 20 років тому, довів аксіому про те, що жоден українець, на жаль, самостійно не приймає рішення відвідати страхову компанію на предмет укладання договору страхування життя, або накопичення на майбутню пенсію тощо. Причина такого нерозуміння

цінності страхового продукту глибоко знаходиться в менталітеті українців, та негативному радянському досвіді, коли банківської системи та єдиної страхової компанії в СРСР не стало в одну мить разом із розпадом держави, а правонаступники не стали брати на себе жодні зобов'язання.

Враховуючи такий стан речей, перші компанії зі страхування життя, які почали працювати на українському ринку з 2001 року стали активно заохочувати спеціально навчених осіб від компаній посередників - страхових брокерів - до продажів унікального на той час продукту страхування життя та пенсійного забезпечення, навчаючи власноруч співробітників та консультантів страхового брокера, заохочуючи їх офіційним працевлаштуванням, сплатою за них податків, або можливістю працювати як ФОП на обраній формі оподаткування, а також оплачуючи всім високу комісійну винагороду. Таким чином сфера страхового посередництва стала стрімко розвиватися в Україні і сьогодні саме страхові брокери є найбільшим каналом розповсюдження такого специфічного страхового продукту як страхування життя та здоров'я, пенсійного страхування та інвестиційного страхування життя.

Закон України «Про страхування» у п.58 ч.1 закріплює, що страховий брокер - це фізична особа - підприємець, юридична особа або постійне представництво страхового брокера - нерезидента, що включені до Реєстру посередників, діють від свого імені та в інтересах клієнта і за винагороду за реалізацію здійснюють діяльність з надання посередницьких послуг у страхуванні на підставі договору [1].

До найбільш відомих і активних страхових брокерів на ринку страхування життя за підсумками 2023 року [3] можна віднести:

- Національну компанію «StarLife», заснована у 2009 році, займає понад 56% ринку;

- ТОВ «Євролайф Україна», засноване як дочірня компанія швейцарського холдингу «OC Occident Holding AG» у 1999 році, доля ринку понад 35%;

- фінансово-консультаційну компанію «Наш капітал», 2014 р.;

- ТОВ «Obachni», 2023 р.;

- Компанія «OVВ», 2007 р.;

- Компанія «Broker Servis Group», 2008 р.;

- Компанія «Фінанс партнер», 2010 р.;

- Компанія «Winners Group», 2008 р. та ряд інших дрібних брокерів.

Страхові брокери діють на страховому ринку поряд зі страховиками з метою надання повної індивідуальної консультації безпосередньому страхувальнику із урахуванням його життєвих та фінансових умов, віку,

стану здоров'я тощо. Слід відмітити, що новий Закон України «Про страхування» [1] вперше вводить обов'язок щодо здійснення діяльності або виконання трудових обов'язків з реалізації страхових та (або) перестрахових продуктів страховиками, страховими посередниками, а також їх керівниками з реалізації та працівниками з реалізації з максимальним урахуванням вимог та потреб клієнтів у страхуванні (ч. 1 ст. 67); вперше в законодавстві та страховій практиці визначає вимоги до осіб, які здійснюють діяльність з реалізації страхових продуктів (ст. 73), зокрема, вони повинні мати повну цивільну дієздатність, надати підтвердження необхідного рівня знань відповідно до ст.ст. 83–84 Закону та мати бездоганну ділову репутацію.

Не менш важливими є запровадження правил діяльності та навчання персоналу страхових брокерів (ст.ст. 83–84). Справа в тому, що дана норма вкрай важлива та актуальна, адже до недавнього часу бути страховим агентом, по суті, могла будь яка особа з вулиці без належної освіти та з абсолютним нерозумінням страхування як такого, і часто не нести ніякої юридичної відповідальності за свої дії. Також Законом у ст. 74 введено вимогу щодо наявності «договору страхування відповідальності страхових посередників», що, на нашу думку має стати важелем впливу на якість страхових послуг з боку страхових агентів зокрема.

Вперше за більше ніж 20-ти річну вітчизняну практику страхування життя та здоров'я, на законодавчому рівні запроваджується «процедура безоплатної індивідуальної консультації» щодо умов страхових продуктів, що пропонуються, та рекомендації або пропозиції, який саме страховий продукт максимально відповідатиме вимогам та потребам клієнта у страхуванні (ч. 4 ст. 85, ст.ст. 86–88 ЗУ «Про страхування»). Акцентується увага на тому, що така консультація здійснюється перед укладенням договору страхування життя страховиком або страховим посередником або їх агентами. І тут слід відмітити, що в практичній діяльності страхових компаній life та страхових брокерів саме така попередня консультація, її якість та повнота наданої інформації впливають на прийняття рішення клієнтом про укладання довгострокового договору страхування життя.

Другим важливим фактором покращення роботи страховими брокерами має стати запровадження особливих правових вимог до укладання договорів страхування з фізичними та юридичними особами, зокрема: визначається, що «страховий продукт, що пропонується клієнту, має відповідати вимогам та потребам клієнта у страхуванні» (ч. 1 ст. 85 Закону); вводить обов'язок для страховика та страхового посередника до моменту укладення договору страхування «з'ясувати

потреби та вимоги клієнта у страхуванні» на підставі отриманої від нього інформації (ч. 2 ст.85).

Отже, сучасні діяльність страхових брокерів та їх персоналу спрямована на успішне просування в державі якісних консультативних послуг, що передують укладенню договору страхування життя.

Література:

1. Закону України «Про страхування» від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. Офіційний сайт Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 27.11.2023)

2. Статистика страхового ринку України. «Форіншурер» – онлайн-журнал №1 про технології у страхуванні та перестраховуванні, іншуртех та фінтех. URL: <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення: 08.01.2023)

3. Незалежні посередники. Офіційний сайт ПрАТ «Метлайф». URL: <https://www.metlife.ua/about-us/agencies-and-independent-brokers/ib/> (дата звернення: 23.01.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-71>

FINANCIAL MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF THE DEFENSE INDUSTRY OF UKRAINE

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ОПК УКРАЇНИ

Shemayev V. M.

*Doctor of Military Sciences, Professor,
Chief Consultant of the Center
for Security Studies*

Yurkiv N. Ya.

*Doctor of Economics, Professor,
Advisor to the Director
National Institute for Strategic Studies
Kyiv, Ukraine*

Шемаєв В. М.

*доктор військових наук, професор,
головний консультант центру
безпекових досліджень*

Юрків Н. Я.

*доктор економічних наук, професор,
радник директора
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

Базою адміністративно-правового регулювання фінансування сектору безпеки й оборони, у т. ч. ЗСУ є: Конституція України, Стратегія національної безпеки України, Стратегія військової безпеки України, Стратегія національної безпеки

України, Закон України «Про національну безпеку України», щорічні закони «Про Державний бюджет України» [1–5]. Відповідно до 17 ст. Конституції України, оборона нашої держави, захист її суверенітету і територіальної цілісності та недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Рівень видатків на оборону – це один із найважливіших критеріїв, що характеризує прагнення держави забезпечити необхідні умови розвитку збройних сил та інших військових формувань, підтримання їхньої бойової готовності в належному стані. Ключові напрями спрямування оборонних видатків – це утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, проведення військових досліджень та ліквідації їх наслідків, підготовка військових фахівців [1].

Відповідно до Стратегії національної безпеки України (Безпека людини – безпека країни) [3] передбачається «удосконалення бюджетної політики у секторі безпеки і оборони шляхом раціонального розподілу видатків на розвиток, бойову підготовку і оперативну діяльність відповідно до найкращих практик держав – членів НАТО», а також «застосування програмно-цільового підходу до визначення обсягів фінансових і матеріально-технічних ресурсів, необхідних для ефективного функціонування сектору безпеки і оборони». Крім того, у Законі України «Про національну безпеку України» [4] вказано, що щорічне бюджетне фінансування сектору безпеки і оборони здійснюється за рахунок і в межах коштів, визначених у законі про Державний бюджет на відповідний рік та має становити не менше 5 % від валового внутрішнього продукту (далі –ВВП), з яких не менше 3 % – на фінансування сил оборони. Отже, всі згадані нормативні акти є базою адміністративно-правового регулювання фінансування сектору безпеки й оборони, у т. ч. ЗСУ. Саме у цьому контексті важливими є щорічні закони «Про Державний бюджет України», які безпосередньо впливають на діяльність ЗСУ [5].

У складі видатків на оборону фінансування розвитку, закупівлі, модернізації та ремонту озброєння, обладнання й військової техніки в 2023 р. досягло 833 млрд грн. (проти 26 млрд у 2021 р. і 242 млрд у 2022 р.). Рівень бюджетного фінансування цих програм зріс від 0,5% ВВП у 2021 р. до 4,7% у 2022 р. і до 12,8% у 2023 р. Основне місце у структурі видатків цього виду займає державне оборонне замовлення. В рамках його виконання “Укроборонпром” збільшив випуск озброєнь у 2023 р. на 92% відносно попереднього року [6].

Не зважаючи на кратне збільшення обсягів оборонного замовлення, воно все ще фінансується на доволі низькому рівні, а передбачені бюджетом кошти забезпечують контракування і оплату лише ½

продукції, яку потенційно можуть виробляти вітчизняні підприємства оборонно-промислового комплексу (ОПК). На недостатність бюджетного фінансування вказують і такі порівняння: видатки українського бюджету на ведення військових дій у 2024 році заплановано в сумі 40,7 млрд дол. США, а бюджету агресора – 115 млрд дол. (перевищення у 2,5 разу) [6].

Бюджет України – 2024 передбачає акумулювання максимальних ресурсів на сектор безпеки і оборони, створення умов для розвитку вітчизняного ОПК та спрямований на розвиток економіки для перемоги. Видатки на фінансування сектору безпеки та оборони протягом 2024 р., виходячи із ймовірності, що війна буде тривати протягом усього року, становитимуть більше 50% у загальній структурі державного бюджету, або 1,69 трлн грн [7].

Оскільки, армію Україна фінансує за рахунок власних внутрішніх надходжень: податкових і митних зборів, запозичень, в кінці 2023 року Урядом було прийнято рішення щодо перерозподілу податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), який сплачували військовослужбовці до місцевих бюджетів, на потреби оборони держави. Адже доходи, які отримані від ПДФО з військових, утримання яких фінансується з державного бюджету, мають розподілятися, в першу чергу для потреб розвитку ОПК та потреб оборони в цілому.

Ці кошти були спрямовані до спеціального фонду держбюджету з їх цільовим використанням: на виробництво та закупівлю морських дронів і БПЛА (43,3 млрд грн), а також 51 млрд грн на впровадження нових технологій в секторі ОПК та для виготовлення зброї.

Протягом цього бюджетного року, крім коштів ПДФО, також будуть перенаправлені на потреби оборони всі кошти з дорожнього фонду в сумі 95,2 млрд грн., що дозволить мобілізувати усі можливі внутрішні ресурси на цей важливий напрямок. Адже, це не тільки інвестиція в оборону країни та перемогу, але й створення нових робочих місць та відновлення економіки.

Досягнути зростання обсягів доходних джерел для фінансування потреб оборони в Україні, на думку експертів [8–11], можна через модернізацію оборонно-промислового комплексу, використання потенціалу банківської системи на посилення обороноздатності держави, виведення з тіні ринку цигарок.

Безумовний пріоритет 2024 року – суттєве нарощування виробництва озброєнь і військової техніки, які вже запуснені у попередні роки, підготовка до старту виготовлення нових технологічно доступних видів озброєння і техніки, інноваційний розвиток

вітчизняного ОПК, розширення практичного співробітництва зі світовими лідерами у цій сфері, локалізація виробництва (у рамках домовленостей про створення Альянсу оборонних технологій), запровадження спеціального режиму економічної діяльності для підприємств ОПК, масштабна дерегуляція та спрощення усіх процедур у сфері виробництва озброєння і військової техніки – від етапу проектування і створення концептів до прийняття ОВТ на озброєння сил безпеки і оборони України [9].

Розвиток українського ОПК має спиратися на застосування комплексу економіко-управлінських важелів, домінуючим серед яких є державне оборонне замовлення. Важливою є й реалізація масштабних державних інвестицій у створення нових виробничих потужностей військового призначення.

Для активізації участі приватних інвесторів у розбудові ОПК України та формування спільних виробництв з партнерами з НАТО доцільно було б запропонувати інвесторам такі стимули [10, 11]:

- державні гарантії та компенсація кредитних процентних ставок за кредитами, залученими з метою налагодження виробництва сучасних видів озброєння (включаючи закупівлі основних фондів);
- надання пільг з податку на прибуток підприємств і податку на землю для нових підприємств ОПК, що діятимуть 2–5 років з моменту відкриття підприємств;
- надання податкових субсидій підприємствам ОПК на величину інвестиційних витрат і податкових преференцій інвестиційному імпорту;
- поширення дії системи страхування від військово-політичних ризиків в Україні на прямі іноземні інвестиції та спільні підприємства у секторі ОПК.

Важливими завданнями на найближчу перспективу також є:

- запуск державної системи страхування інвестицій від воєнних ризиків, яка включатиме фінансування, надане міжнародними донорами;
- здійснення інвестицій в освіту та людський капітал з орієнтацією на пом'якшення демографічних проблем і відновлення трудового потенціалу України.

Література:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Стратегія воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25 березня 2021 року, № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua1#Text>.

3. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL:<https://www.president.gov.ua/>

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <http://surl.li/lsiub>.

5. Солдатенко О.В. Фінансування Збройних Сил України в умовах воєнного стану: Євроінтеграційний вектор // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. Серія ПРАВО. Вип.80: ч.1. С. 576-581.

6. Тетяна Богдан. Бюджетні варіації та пріоритети.12.02.2024.URL: <https://www.growford.org.ua/byudzhetni-variatsiyi-ta-priorytety/>

7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/1__%D0%94%D0%91%D0%A3_2024.pdf

8. Як профінансувати армію, вивівши з тіні ринок цигарок. 24.01.2024. URL: <https://www.growford.org.ua/yak-profinansuvaty-armiyu-vyvivshy-z-tini-rynok-tsygarok/>

9. Д. Гетманцев. План дій на 2024 рік: озброєння, відбудова, економічне зростання та рух до ЄС. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/6/710794/>

10. Тетяна Богдан. Чому економіку України потрібно терміново ставити на військові рейки. GROWFORD Institute, 2024. URL: <https://www.growford.org.ua/chomu-ekonomiku-ukrayiny-potribno-terminovo-stavyty-na-vijskovy-rejky/>

11. Богдан Данилишин, Тетяна Богдан. Перехід до воєнної економіки. Чотири головні кроки, які має зробити Україна. 04 грудня, 2023.URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/perehid-do-vojennoji-ekonomiki-chotiri-holovni-kroki-jaki-maje-zrobiti-ukrajina.html#>

NOTES

International scientific conference «World economy and civilizational progress amidst polystructural changes: economic-technological, resource, political-legal, security-social factors»

April 16–17, 2024

Izdevniecība «Baltija Publishing»
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058
E-mail: office@baltijapublishing.lv

Iespiests tipogrāfijā SIA «Izdevniecība «Baltija Publishing»
Parakstīts iespiešanai: 2024. 15. aprīlis
Tirāža 100 eks.